

ARAS

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2009. október 23.

IX. évfolyam, 4. sz.

Támogatók:

a Szülőföld Alap,

a Tartományi Művelődési Titkárság

és az óbecsei önkormányzat.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113=511.141)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
felelős szerkesztő Vajda Gábor. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
. – Szabadka : Aracs Társadalmi Szervezet, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762

COBISS.SR-ID 94357250

TARTALOM

Bakay Kornél: Szent István király	5
Tari István: Túrve a tébolyt, Kard alakú levél, Húsunk túsza, Elhízott panaszok (versek)	10

Farkasverem

Hódi Sándor: Van-e alternatívája az asszimilációnak?	11
Szőke Anna: „Mink itt Istenfélésre vagyunk utalva” – A vallás megtartó ereje a Versec környéki magyarságnál	21
Matuska Márton: Miért?	71
Mák Ferenc: Községi távlatok és apadó nemzeti hagyomány a Drávaszögben	74

Közösségi kényszerpályák

Mák Ferenc: Vajda Gábor emlékezete	84
Vajda Gábor: A színházi csőd leplezhetetlensége	86

Tartsd meg a sziklát!

Csoóri Sándor: Beszélgetések és álmok – Mitterand és Illyés	92
Bata János: Duna menti irodalmi (vagy akár másmilyen) konföderáció – inkább álom, mint valóság	94
Tartsd meg a sziklát! – Szigeti Réka beszélgetése Döbrentei Kornéllal	97
Mirnics Károly: Trianon utóélete ma – A nagyhatalom árnyékában ismét „nagyként” tetszelegni ...	100

Kővé vált kenyér, kővé vált lélek

Csorba Béla: Káposztalevelek 1993-ból – Naplójegyzetek	103
Bozóki Antal: Lesz-e nemzeti önkormányzat?	107
Mirnics Károly: Magyarságkutatásunk helyzete	109
Gubás Jenő: Bevezető gondolatok Erdei Ernő beszámolójához	111
Erdei Ernő: Visszatekintés a továbblépéshez – A dél-bánsági magyar művelődési egyesületek XX. szemléje alkalmából	112
Huszár Zoltán: A nyelvtanulásról	116
Törköly István: Egy 48-as szabadságharcos elhagyott sírjánál	122

Eltörték a vérehullató fű ágai

Kerekes József: Szerelembe öltözötten voltál... (vers)	124
Bognár Antal: Az elveszett sámli – Rehabilitáció, első stáció	125
Péter László: Kusza sorok Hajdú Feri hirtelen eltávozása kapcsán... – Levélnapló	128
Szemerédi Magda: Kultúr- vagy ösztönlények – Művészet az övön alul keresgélne?	130
Csernák Árpád: Ficok (elbeszélés)	132

Versek

Ne reméljen

Magyarország siralomház.
Az elítélt maga a nép.
Leszámolás a sorsa.
Megásták vesztőhelyét.

A halál népének,
nem az életnek szánták.
Ki önállótlan létű,
ne reméljen hálát.

Túrje el vesztét,
s hogy földjét, hazáját
a földművelő ekék
másokéhoz szántják.

Bűne, ha van,
csupán a léte,
amire hiába keresne,
nincs mentsége.

Temetésére a lapátok
rég felkészültek,
meggyalázására is:
fordítsák arccal a földnek!

Magyarország siralomház.
Az elítélt maga a nép.
Leszámolás a sorsa.
Megásták vesztőhelyét.

a Napot fölmutatja az ég,
hogy lássák,
akik látni akarják,
nem vagyunk a föld zárványa,
világbotrány.

Nem vagyunk
porban megfeneklett lelkek,
akik alól kiszáradt a tenger,
sem leeresztett tollú
kiábrándultjai a létnek,
akik ne tudnánk élni
a magunk szárnyán,
felsuhogni se a mindenségbe.

Nem vagyunk,
akik ne tudnánk az enyészetet
elűzni magunktól,
mint lobogó lúdvércet
kutyákkal a kapukból,
akik, ha az Isten meghalna,
mint ő az egyszülött fiát,
harmadnapra feltámasztani
ne tudnánk.

Ne tudnánk öröme, boldogsága lenni az időnek,
fölemelni
söppedék tájainkat
Magyarország magasába,
vágyainkig,
ne tudnánk kimenteni magunkat
a dögevők szájából is.

Ahogy a Napot

Az erőnket kellene
fölmutatni,
ahogyan minden fényességét,

Idegenségben

Nyelvünk, Európa apadó állóvize
lassan elsekélyesedik.
Felszíne idegen szótól,
szennyeződéstől zavaros,

fürödni se lesz már jó benne.

Körben a széle rég elmocsarasodott.
Eliszaposodik ez a nyelv,
elhínárosodik.
Belőle más ajkúak beszédének
szigetei emelkednek ki.

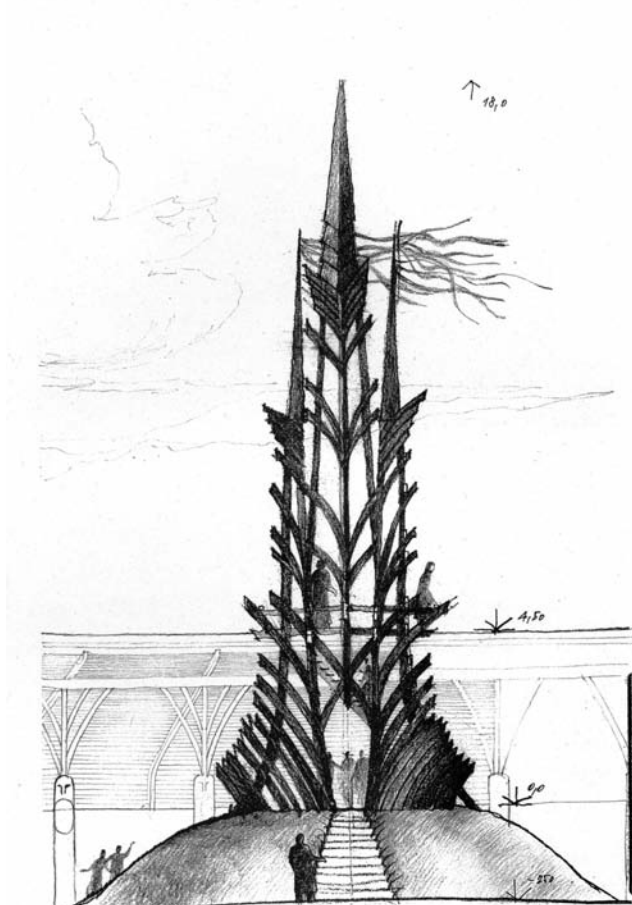
Ágakra, részekre szakadunk.
Szemünkbe előrenyomuló nádasok,
hódító népek zászlója lobog.

Míg hátra szoruló szavaink tocsogói
a zsombékokban:
idegenségben elhagyva,
sorsukra maradva pangnak,
mielőtt végleg kiszáradnának.

Világfa

Magyar nyelv,
te ősgyökerű,

időtlen idejű,
hetvenhét ágú,
tetejetlen tetejű,
jóízű szavakat termő,
zamatosakat,
ízeseket,
amelyekkel a keserűket is
megédesítéd,
kurjantós örömű szókat,
mámorosakat
a szánkra adsz,
szomorúakat,
hogy aztán vigasztalóakkal
megnyugtass,
életre biztass,
aki gyógyítónk vagy
és istápunk,
te nyelvek anyja,
világfája,
eltántorodjon
termetes erődtől,
gyökeredre ne vettessék
balta.

Keresztjeink

Makovecz Imre címlapi alkotásához

Vittük a keresztet. Újvidék magyarsága, város-hosszat. Száz kicsit meg egy nagyot. Miután Papp Feri már kiskorában elkezdte a politikai magasiskolát, s több évre beutalót kapott Zabelába a politikai elitéltek közé, s talán még doktorált is ott, mire leülte a rá szabott börtönbüntetést, 1990-ben felismerte, hogy szervezni kell egy ilyen menetet, és élére kell állnia. Megindult a menet, a keresztvivőké. Az út szélén, a menettel párhuzamosan haladó gumibotos rendőrök lefényképeztek és számba vettek ugyan, de úgy gondoltuk, csak nem fognak megverni bennünket azért, mert a negyvennégy-negyvenöt folyamán Újvidéken kivégzett ártatlan magyaroknak emléket akarunk állítani. Bennünket, ha nem is bántottak, de keresztjeinket éjjel ellopatta a hatóság. A következő évben ismét vittünk hát a temetőbe. Azt is ellopták. A harmadszori állításkor a nagy keresztre ráírtuk: **HARMADSZOR**. Elterjedt a városban a hír: a magyarok „háromszorosan” akarják megbosszulni, ami velük történt. Ennek ellenére a kereszték eltűntek.

A kicsiket minden esztendőben elvitték, pedig még betonból is öntöttük már, a tizenharmadik nagy azonban megmaradt. Az áll még ma is, csak a talpát kel-

lett újírtani. Kicsiségében megszegyenítő mások hatalmas, bronzból öntött gyász-emlékművéhez hasonlítva. Közben a gyászmenetek vezetője elment Budapestre Makovecz Imréhez, s kérte, tervezzen egy olyat, amely méltó a gyászunkhoz, és méltóan kifejezi, hogy a város, a tartomány és az ország a magyarok gyászával is együttérez. Kétezer januárjában meg is jött az építőművész ajándéka, a kórogyi templom szétlőtt tornyát és egy dombot rajzolt meg, tele kereszttel, illetve ennek az emlékműnek Cserető Lajos szobrász által megmintázott makettjének a fényképe érkezett meg. Azóta, noha nem épülhetett még meg, gyászunk szimbólumaként használjuk. Jó lenne, ha a délvidéki magyarság összefogna e szimbólum megvalósulásáért. Engedélykérő leveleinkre a hatóság úgy tesz, mintha nem tudná senki elolvasni. Mi meg úgy vagyunk vele, hogy csak idő kérdése, mikor érzi meg Újvidék többségi lakossága, hogy hiányzik egy emlékmű ahhoz, hogy a szeretett tájunk multikultúrájáról és multietnikumáról terjesztett tan, amelyet éppen a mieink lemészárlásakor cáfoltak meg a legvéresebben, hihetővé váljon. Nehogy már ábránddá.

Októberi fordulat

*Hatvanöt éve, hatvanöt éve,
már hatvanöt éve.
Betonlapot rá és követ rá,
mert elmúlt, és nem jó, ha visszajön
a kigyózó ösvényeken.
Mert visszajön,
és megelevenednek a csontok, szólnak
hozzád, de te nem felelhetsz nekik
értelmesen, csak kiáltani tudsz indulatos dühkitöréssel,
mint a zárt intézetbeliek,
a fényes üvegcsarnok láttán,
mely ott magasodik a betonlap fölött.
És már kiáltani sem tudsz.*

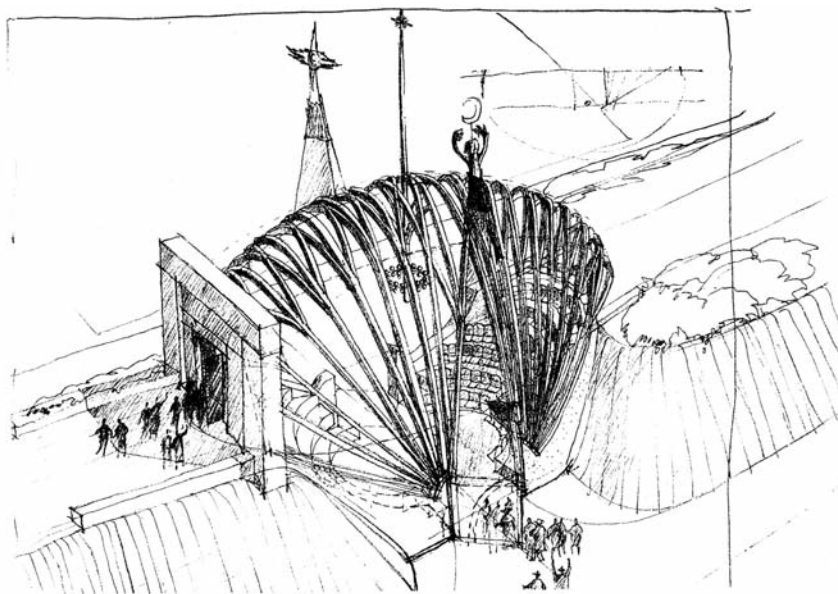
Furcsa őszt volt, mintha nyár lett volna, és a zöld levelek sehogy sem akartak megsárgulni, megbarnulni, megpirosodni és lehullani a fákról, hiába rezgettette a levegőt állhatatosan, kitartóan a repülőgépek tompán morajló egyenletes zúgása, a zárt kötelékben magasan úszó repülőrajoké, melyek hajszálpontos távolságban követték egymást, mint az alattomos falakba tömörült vad hordáé a támadás előtt. A jegyző tizenkét éves fia katonai távcsövön át nézett látható élvezettel a napsütésben csillogó gépmadarakra, és jókedvűen mondta, hogy ezek amerikai nehézbombázók, azok a kisebbek pedig ott körülöttük vadászgépek. Aztán hozzátette még, hogy jól látható, amint egyik-másik pilóta kíváncsian letekint a falu házaira. Nem sokkal később hatalmas robaj, zuhanás, reccsenés ijesztő zaja hallatszott a távolból, nagyon messziről, de úgy, mintha itt a közelben robbantottak volna föl egy betonépítményt. Elállt tőle az ember lélegzete. Másnap váratlanul hosszú kocsisor érkezett a faluba, és megszállta a Nagy utcát. Batyu, batyu hátán, és egész családok összezsúfolódva, összepréselődve egymás mellett. A férfiak lekászálódtak a bakról, hogy megmozgassák elzsibbadt tagjaikat. Nem szóltak egy szót sem, nem néztek senkire, csak maguk elé néztek konokul. A szekérkaravánt terepjárók és teherautók követték. Katonák ugrottak le róluk, számlálgatták a töltényeket, és margarinos kétszersültet majszoltak. Egyikük páncéltörőjét mutogatva, és magyarázott közben azoknak a báméskodóknak, akik körbeállták, tudott ugyanis magyarul. Néhány óra

múlva fölkerelkedtek a jövevények, és elhajtottak, elrobogtak észak felé. Porzott utánuk az országút. Csak három teherautó maradt hátra – mindegyikhez hozzákapsolva egy-egy tábori üteg -, és egymás után bekanyarodott a falu legszélső keleti utcájának egy üres telkére. Ott a katonák sebtében fölállították az ütegeket hajszálpontos távolságban egymás mellé, hogy a rétre lehessen célozni velük. A tiszt parancsokat osztogatott. Két közlegény nagy köteg telefonvezetékét bontott szét, és egyikük ezt a vezetékét addig húzta maga után lefektetve a földre, amíg az erdőbe nem ért vele. A másik gépfegyvert cipelt a vállán, és az erdőbe érve nagy nehezen megmászta a legmagasabb fát. Akkor már a társa is fönt állt egy vastag ágon, és tüzetesen szemügyre vette az előtte jól látható terepet, neki ugyanis messzelátó lógott a nyakában. Hamarosan fölkatagott a gépfegyver, és golyók fűtyültek el az ágak fölött. A tiszt a füléhez illesztette a telefonkagylót, fölcsattant a parancs, és mindhárom üteg egyszerre dördült el. Mintegy két óráig tartották tűz alatt a rétet, mely az erdőtől egészen a Tisza magas töltéséig ért. Most víz és nád helyett sűrű kukoricás nőtt be, közbül itt-ott paprika- és dinyaültetvény. Alkalmas terep a katonai előrenyomulásra. Egyszerre csak – mintha elvágták volna – megszakadt a gépfegyverkattogás. A két katona sietett vissza az erdőből. Motorberregés, és a három teherautó a baktató ütegekkel együtt elrobogott az országúton. Aztán csönd lett, olyan csönd, amilyen talán még sohasem volt erre felé. Ismét katonák jöttek, csak ezek már gyalogosan. Óvatosan az erdő felől jöttek kezükben lövésre kész géppisztoly, de nem húzták meg a ravaszt, mert semmi sem történt, egy puska lövés sem hangzott föl sehonnan. A házfalak mellé húzódva osontak előre, és elárasztották a falut. Anynyian voltak, hogy a Kisfaludy utcába is jutott belőlük, mely kihaltan látszott, mint a többi is, pedig nem volt kihalt, csak az emberek behúzódtak a házuk belsejébe, mint a csigák, ha veszélyt érzekelnek. Sötétedéskor dörömböltek a katonák a kapun, és ha nem nyitották ki, betörték rajta, vagy átmásztak a kerítésen, s kopogtatás nélkül benyomultak a házba. Bort követeltek, és zsebre vágták az ébresztőórát. Ahol nem volt bor, ott ráparancsoltak a házigazdára, hogy

hozzon a szomszédból, és a vizeskannát a kezébe nyomták Itt is, ott is lányok sikoltoztak. Az egyik család másnap még a sötétedés beállta előtt a padlás egyik rejtett zugában ágyazott magának fekhelyet, ahová csak üggyel-bajjal: lehajolva vagy négykézláb lehetett bejutni. A szűk ajtónyíláshoz, mely lécekkel volt álcázva, vasvillát és fejszét állítottak minden eshetőségre készen. Elvértve puskalövés hallatszott. Ismét és ismét dörömböltek, meg sikoltoztak valahol, s a kutyákat sem hallgattatta el senki. Sokáig nem aludt el a család egyik tagja sem, pedig legalább a gyerekek elaludhattak volna, hiszen fejük fölött szaporán és puhán pattogott a cserép, mintha valahol a távolban szakadatlanul doboltak volna. – Galambok járkálnak a tetőn, mondta a kisebbik fiú. – Dehogy, mondta a bátyja -, csak az eső esik. Egy délután öt-hat fegyveres katona szállásolta be magát hozzájuk. Csön-desek voltak, nem kértek semmit, és javakorabeli, sőt idősebb is akadt köztük, aki nyilván kordában tarthatta a többieket. Miután kézzel-lábbal nagy nehezen megmagyarázták, hogy éjszakára is ott akarnak maradni, a házigazda látva, milyen rendes emberek a vendégei, szalmát terített le nekik a nagyszoba padlójára – fekhelyül. Ez az idősebb katonaember, akinek már őszülni kezdett itt-ott a hajszála, a gazda-asszony iránt érdeklődött, és elgondolkodva nézett, mintha nem értené, vagy inkább nagyon is értené, hogy nincs háziasszony. Persze hogy volt háziasszony, csak elmenekült előlük a rejtékhelyére, mielőtt még láthatták volna. Ezek a katonák megbámulták a szentképeket és a színes falmintákat. De azon is csodálkoztak, hogy a házigazda kéretlenül egy kanna bort hoz nekik, és tiszta poharakat tesz eléjük az asztalra. Mindezt hálásan megköszönték, és másnap reggel, mielőtt eltávoztak volna, egy jókora darab feke-

te kenyeret és egy zacskó sárga kristálycukrot hagytak az asztalon – becses hiánycikk volt mindkettő akkoriban - a szoba egyik sarkában pedig két géppisztolyt töltényekkel együtt, ám ezeket a veszélyes holmikat a házigazda sietve utánuk vitte. Lassan múltak a napok, olyan lassan, mintha minden nap egy egész hétig tartana. Egyszer csak váratlanul civilek állítottak be hozzájuk, köztük egy asszony is. Komoran néztek szét a szobában, és ez az asszony a fogásra akasztott kabátokat tapogatta. De csak egyet vittek el belőlük. A kamasz tudott a nyelvükön, s ez láthatólag meglepte és megnyugtatta őket. Szótlanul eltávoztak. Civilek jártak másutt is, de ezek már embereket hajtottak maguk előtt, asszonyt és öregembert is, mert állítólag fegyvert rejtegettek. Azt suttogta valaki a falubeliek közül, hogy a községháza pincéjének a közepén tócsában áll a vér, mely még a folyosóra is kiszivárog. Napok múltak el így állandó rettegésben, váratlan fordulatokkal terhesen. Egy hajnalon aztán ezek a civilek a községháza udvarába rendelt öt-hat - jobbára tanyai – lovas-kocsis gazdával magatehetetlen emberroncsokat vitettek a szekerekre, és kihajtottak velük a falu határába. Fegyverropogás hallatszott onnan. A falu kábultan várta, mi lesz még.

*A havasok ordasai ellen
már fejszével, vasvillával nem kell
védekeznünk, mert a falkák
széttépték egymást,
és a zord idő is közbeavatkozott.
Még csak az hiányzik,
hogy tetvektől ellepetten
saját magunkat tépjük szét.
Ez azonban lehetetlen.*

Húsz év után

Bálványos

Húsz évvel ezelőtt néhány értelmiségi Erdélyben úgy döntött, hogy Bálványosfürdön meghányják-vetik a magyarság legégetőbb sorskérdéseit. A román forradalom előtt járunk még, Ceausescu biztosnak érzi hatalmát, Románia hermetikusan el van zárva a világtól.

Önmagában véve az, hogy néhány magyar összehajolt – visszagondolva az 1989-es évre – nem volt valami világrengető esemény. A kommunizmus összeomlásának vészterhes, nehezen áttekinthető, ugyanakkor izgalmas, cselekvésre készítő időszaka volt ez. Magyarországon viharos események zajlottak, a Trianonban elcsatolt magyar nemzetrészek felocsúdva aléltágukból szinte egycsapásra „talpra álltak”, egyre-másra hozták létre pártjaikat, szervezeteiket. Ugyanaz a szellemi pezsgés volt tapasztalható szerte a Kárpát-medencében.

Az elmúlt húsz év alatt sokan és sokféle fórumon vitatták meg a magyarság helyzetét és próbálták számba venni a jövőbeni lehetőségeit, de nem olyan rendszerességgel, ahogyan ezt tették Székelyföldön, ahol minden évben sort kerítettek az eszmecserére. Talán ennek a folyamatosságnak köszönhető, hogy a Bálványosi Szabadegyetemnek legendás híre ment.

A nagy sereglések idején a magyar szellemi élet legjobbjai kötelességüknek érezték, hogy kölcsönösen tiszteletüket tegyék minden magyar zászlóbontó rendezvényen. Aztán, ahogyan fellobbant a tettvágy, úgy ki is aludt. A kisebbségi politikában fokozatosan azok váltak hangadóvá, akik a kommunista időkben jelentős politikai szerepet vállaltak. A régi motorosok térnyerésével a magyar szellemi élet legjobbjai lassan elmaradtak a rendezvényekről, kivonultak a politikából. Nagyon kevés nemzeti szellemű műhely maradt, de – ahogyan Csapó Endre írja – az Olt mellett, a fenyőfák árnyékában, a kürtöskalács illata mellett még mindig jól el lehet beszélgetni egymással.⁽¹⁾

A tűz sokfelé kihunytt, de azért okkal-móddal alkalmanként össze lehet trombitálni több ezer

embert. Nem a cselekvésvágy hozza össze az embereket, hanem az együttlét öröme. Meghallgatják a szónokokat, akik a térségben lezajlott történelmi jelentőségű változásokról beszélnek: a demokráciáról, a békés átalakulásról, a népek barátságáról, az Európához való felzárkózásról, meg ilyenekről.

Az emberek szeretnek szép szavakat hallani, ideig-óráig talán el is hiszik, hogy rendjén áll a szénájuk, aztán legyintenek egyet. Megint lóvá tették őket. Mondani mindent lehet. Minél súlyosabb a helyzet, annál nagyobb a mellébeszélés.

Erről jut eszembe egy tanulságos kis történet, ami ide illik. Egyszer a szabadkai magyar konzulátus tisztségviselőjével beszélgettem, amikor odalépett hozzánk valaki.

– Én csak egyéves vízumot kaptam, van akinek meg öt évre szólót adtak – reccsent rá a tisztviselőre.

Ki mondta magának, hogy öt évre szólót kapott? Egyik ismerősöm.

Nos, tudja mit, akkor legközelebb mondja azt az ismerősének, hogy maga meg tíz évre szólót kapott!

Valahogy így vagyunk az elért eredményekkel is. Lehet a népek közeledésről, a piacgazdaság alapjainak lerakásáról, a nemzeti kisebbségek helyzetéről, a demokrácia győzelméről, vagy a Európa követendő példájáról szépeket beszélni, de ettől még a valós helyzet több mint kiábrándító.

A szilánkok és a nagytőke

Ezek a gondolatok annak kapcsán ötlöttek fel hirtelen bennem, hogy az Aracs folyóirat szerkesztőjétől, Mák Ferencről levelet kaptam, amelyben arról tájékoztat, hogy a lap legközelebbi számában kiemelt helyen szeretne foglalkozni a kárpát-medencei magyarság „pillanatnyilag legégetőbb” sorskérdéseivel. A „legbántóbb szálkákat” sorolva utalt a szlovák nyelvtörvényre, a kárpátjai oktatási törvényre, az erdélyi közhivatalok „magyartalanítására”, a nemzeti tanácsok működését szabályozó szerb törvényre, a magyar választói névjegyzékre. Egyben felkért, hogy egy

¹ Csapó Endre: Húsz év értékelése. *Megjelent a Magyar Élet 2009. július 30-i számában*

terjedelmesebb tanulmányban foglaljam össze ezzel kapcsolatos megfigyeléseimet és véleményemet.

Kapóra jött a felkérés, hiszen Bogár László–Drábik István–Varga István izgalmas könyvét olvasgatva⁽²⁾ hasonló kérdéseken rágódom. A könyv röviden arról szól, hogy az a társadalmi–gazdasági elit, amely eddig a világot, legalábbis Nyugatot irányította, „pusztulási lejtőn” van. Mi is az adott koordináta-rendszeren belül élünk, mi is a „nemzetközi pénzimpérium” karmai között vergődünk, és egyelőre fogalmunk sincs, hogyan védekezhetnénk a túlkapásai ellen. A szerzők arra hívják fel a figyelmet, hogy nekünk magyaroknak, akik amúgy is kutyaszorítóban vagyunk Trianon óta, nagyon rövid idő alatt olyan tudásra és bátorságra kell szert tennünk, amely reményt nyújt arra, hogy abból a mély társadalmi, gazdasági, erkölcsi szakadékból, amelybe a nevezett társadalmi–gazdasági elit helyi kiszolgálói rántottak bennünket, valahogyan kimásszunk.

Ahogyan a könyv okos, csupán pár soros előszavában olvasható, nincs idő fölösleges beszédre, hiszen Magyarország a léteért küzd. Haladéktalanul fel kell hogy vegye a harcot a külső és belső ellenségeivel, mert azok, akik korábban csak a területét akarták, most a „testét és lelkét” is akarják.

Nekünk, kisebbségben élőknek, akik a nemzet romlásának legkiszolgáltatottabb áldozatai vagyunk, oda kell hogy figyeljünk minden figyelmeztető jelre, ha még nem vettük volna észre, hogy egyre rosszabbra fordulnak a dolgok a végtetessé váló világban. A könyv tanúsága szerint a ránk nehezőlő korban olyan konfliktusokkal kell szembenéznünk, amelyek mellett a román, szlovák, ukrán vagy szerb politikusok magyarellenessége, a körünk alá szűrt „szálkák”, szájalomra méltó emberek ostoba packázásának tekinthető.

Azok a politikusok, akik nincsenek tisztában vele, hogy a nyugati világ nemzetközi pénzügyi hatalmasságai jelentik rájuk és népükre a veszélyt, elsősorban saját népük sírásói. A száka persze fáj, de faragatlan tuskókra, percemberekre, a gazdasági-politikai lejtmenet figuráira ne vesztegessük hosszasan se az időnket, se az energiánkat.

Micsoda faragatlan tuskónak kell lennie annak, aki frusztráltságában a legkiszolgáltatottabb helyzetben levőkön, a kisebbségeken próbál rúgni egyet. Gyávának is ugyanakkor, hiszen a létszerveződésben fellépő frusztrációért, a gazdasági visszaesésért, a recesszióért és a mély társadalmi depresszióért, amibe a térség került, a nemzetközi piaci erőkkal kellene szembeszegülni, amihez persze se tudásuk, se merszük. Ha ugyan nem épp annak a sajátos

politikai, ideológiai és gazdasági diktatúrának a helyi kiszolgálói ők is, amely a szabadpiac érvényesülése érdekében akadályként kezeli a kulturális tradíciókat, és ellene van mindenféle autonómiának, önrendelkezésnek. Látnunk kell, hogy a globalizáció számos vonatkozásban visszafordíthatatlan folyamatokat indított meg, amennyiben nemcsak a nemzetállamok gazdasági és politikai mozgásterét szűkíti be, hanem a szociális és jóléti rendszer szétverésével magának az államnak az alapvető szerepét, létének az értelmét kérdőjelezi meg.

Ezen morfondírozva kapóra jött tehát a számvetésre való fölkerés, de bevallom, a tisztázó szándék nem csak a kárpát-medencei magyarság vonatkozásában foglalkoztat, és nem feltétlenül a „legbántóbb szálkák” mentén szeretném gondolataimat másokkal megosztani, hanem egy szélesebb körű kitekintésre érzek magamban késztetést. Azokról a világban zajló háttértörténetekről szeretnék elmélkedni, amelyek következtében zátonyra futottunk. Nem csak mi, a világpolitika színpadán mit sem számító kisebbségek, hanem országok, népek és nemzetek.

Vannak vagy nincsenek határok?

Azt mondják nekünk, hogy az Európai Unióba való beilleszkedés hosszú folyamat, amelynek még csak az elején tartunk. Van határ, meg nincs is. Átjárhatóak, meg nem is. A szlovák kormány megtagadta a magyarországi köztársasági elnök belépését az országba. Korábban megtették ezt a szerbek és a románok is. A magyar köztársasági elnökkel úton-útfélen érzékeltetik, hol vannak a trianoni határok.

Az uniós országok közötti határok teljes megszűnése voltaképpen még nem történt meg, mondja erre Markó Béla, az RMDSZ elnöke a Bálványosi Szabadegyetemen. És mindaddig, amíg szlovák nyelvtörvényről vagy a romániai magyar tisztségviselők leváltásáról beszélünk, addig ezek a határok léteznek. Szerbia a csatlakozás kezdetén sem tart, ebből értelemszerűen következik, hogy nálunk gyakoriak a magyarverések.

Nagy ünnepségekre került sor a vasfüggöny lebontásának 20. évfordulóján. De vajon eltűnt-e csakugyan a vasfüggöny? Az aknazár, a szögesdrót kerítés igen, fizikailag nincs már rá szükség. A valóságban azonban nincs az életnek olyan területe, amit nem érint a korábbi két táborra szakadás. És korántsem az egykori kommunista blokk nemzetei közötti torzsalkodás a legszembetűnőbb és legbehozhatatlanabb különbség, ahogyan ezt

² Bogár László–Drábik István–Varga István: *Válság és valóság. Éghajlat Könyvkiadó. Budapest, 2009.*

Nyugaton előszeretettel állítják, hanem a gazdasági lemaradás, és ebből adódóan a gyengébbek kiszolgáltatottsága. Ehhez az örökséghez jött hozzá a hitelezői nyomorgatás, és sok minden más.

Kérdés, hogy létrejön-e valaha is az Európai Uniónak olyan értelmű homogenizálódása, amikor már nem lesznek szembevetendő különbségek sem a Magyarországgal szomszédos országok, sem a korábban létrejött nyugati unió és a későbbi, még folyamatban lévő keleti csatlakozó rész között? A rendszerváltó országok gazdasága romokban hever. A tőkebeáramlás érdekében áron alul privatizálták a legnagyobb vállalatokat, többségük azóta tönkre is ment, munkanélküliek seregét hagyva maga után. A beharangozott dúsgazdag külföldi befektetők elmaradtak, s akik mégis jöttek, hamarosan sorsukra hagyták a megvásárolt, számukra nem jelentős üzemeket, mit sem törődve az ott dolgozó munkásokkal és családjukkal. A privatizációból befolyt összegek kézen-közön eltűntek, befektetésekre, új munkahelyek létesítésére nem jutott. A gazdasági és pénzügyi válság mindenütt újabb megszorításokat követel, olyan intézkedéseket, amelyek az országok további eladósodásához vezetnek. Ami tehát a lehetőségeket és kilátásokat illeti, ha lehet, még magasabb az a bizonyos elválasztó fal Nyugat Európa és az újonnan csatlakozott országok között. De azt is mondhatjuk, hogy a fal helyén szakadék húzódik.

Pénzkiáramlás és közbeszéd

A pénzkiáramlásra vonatkozóan Bogár László a következő hasonlattal él: évente több milliárdnyi profitot, illetve kamatot vonnak ki az országból, amelyről az ország nyilvánossága előtt senki sem beszél. Ezt a helyzetet úgy kell elképzelni, mintha volna egy legyengült állapotban levő emberi test, amely fölött mindenki sajnálkozik, ötletekkel áll elő, hogyan lehetne rajta segíteni, csak azt nem veszik figyelembe, és nem akarnak róla beszélni, sőt nem is szabad róla beszélni, hogy nyitva van az egyik aortája, és vastagon ömlik belőle a vér.⁽³⁾

Hamis és mesterséges mindenféle politikai diskurzus és értelmiségi közbeszéd, amely az erőforrások gátlástalan kiszívásával nem akar vagy tud szembenézni. Márpedig a globális hatalmi szerkezet ma így működik. Ebből arra lehet következtetni – mondja Bogár László – hogy nálunk van a legkorruptabb elit az egész térségben. A vezetés nemcsak korrupt, hanem hazug is, hiszen az erőforrások kiáramlása helyett arról beszél, hogy túl

nagy a fogyasztás, holott a túléléshez vagy arról kell lemondani, hogy télen egyenek vagy fűtsenek az emberek.

De így van ez más országokban is. A térség eladósodása nem gazdasági természetű, hanem hatalmi-politikai stratégiai probléma. A térség népességének többsége hamarosan eljut a fizikai tűrőképesség határáig, ugyanakkor erre az előre látható helyzetre vonatkozóan egyik országnak sincs stratégiája. Annál több előtanulmánnyal rendelkezik az a pénzügyi főhatalom, amely eddig minden válságból, országok csődbejutásából, tömeges munkanélküliségből, rendkívüli állapot bevezetéséből, háborúból stb. hatalmas nyereséggel került ki.

A térség felzárkóztatása

Az, amit „felzárkóztatásnak” hívunk, nem egyéb mint ennek a szerencsétlen térségnek a végleges széttroncsolása, beleértve ebbe az államokat, nemzeteket, vállalatokat, családokat, intézményeket, iskolákat, kórházakat, szociális ellátórendszereket. Történik mindez annak érdekében, hogy semmi se akadályozza az itteni erőforrások szabad kiszivattyúzását.

Nyugat a „felzárkóztatás” ellenében szabad hozzáférést követel a javakhoz, energiaforrásokhoz, piachoz, amit ígéretésekkel, fenyegetéssel, agymosással, szankciókkal, főként a vezető politikai réteg korrumpálásával, el is ér. És miután a privatizálásnak nevezett szabad rablás következményeként összeomlott az oktatás, az egészségügy, a nyugdíjrendszer, az államháztartási reformoknak nevezett újabb adókkal és korlátlan hitelfelvétellel szivattyúznak ki mindent, ami még pénzzé tehető.

A berlini fal ledőlt, arra azonban a legrosszabb álmában sem gondolt senki, hogy ez a térség, amelyben élünk, a szovjet megszállás után a fejlett Nyugat szemét-lerakóhelyévé válik.

A közlegelők tragédiája

A rendszerváltással előállt helyzetet talán egy tanmesével lehetne megvilágítani, amit Garrett Hardin jelentetett meg a Science magazinban 1968-ban. A sokat idézett tanmese annak az életformának a kockázataira próbál rávilágítani, amelyre senki sem figyelt oda a rendszerváltás elején.

A tanmese egy képzeletbeli falu lakóiról szól, akik – közösségi érdekeiket szem előtt tartva – megállapodtak abban, hogy minden gazda csak egy

³ Id. m. 107. o.

tehenet tart és hajt ki a közös legelőre. Ez így is ment egy ideig, és ezáltal bár szerény színvonalon, de hosszú távra biztosítva volt a falu fennmaradása. Egy napon mégis megjelent valakiben a kísértés, hogy túljárjon a többiek eszén. A nagyobb haszon érdekében titokban két tehenet tartott és terelt ki minden nap a legelőre. Ezzel a többi gazdára eső hozadék valamelyest csökkent, de nem olyan mértékben, hogy felboruljon a rend. Az eset azonban másokat is arra késztett, hogy hasonló módon rejtett többlethaszonra tegyenek szert. Ezzel a képzeletbeli falu lakói veszélybe kerültek, hiszen a falu legelője csak úgy biztosíthatja a falubeliek életét, ha az extraprofitszerzés kísértését sikerül kordában tartani. A közlegelőre több tehenet küldő gazdák nemcsak erőszakot tettek a többieknek, hanem veszélybe sodorták a falubeliek életét.

A tanmese arról próbál meggyőzni bennünket, hogy egy közösségen belüli hallgatólagos megegyezést (mondhatnánk társadalmi szerződést) kockázatos megszegni. Már egy eset is elégséges ahhoz, hogy láncreakciót indítson el, amely aztán kikerülhetetlenül az egész rendszer összeomlásához vezet. ⁽⁴⁾

Nos, a rendszerváltás – lényegét tekintve – egy szolidaritási alapokon nyugvó társadalmi szerződést helyezett hatályon kívül, olyan formán, hogy az új hatalmi ideológia szabad teret biztosított a gátlástalan profitszerzésnek. Erre vonatkozóan azonban semmiféle társadalmi egyezség nem jött létre. Az úrgazdagok hatalmi helyzetüknél fogva egyszerűen felvásárolták (privatizálták) a falubeliek teheneit, következésképp a falu gazdái sorra tönkrementek.

A rendszerváltással egy szűk társadalmi réteg olyan többlethatalomra tett szert, amellyel kétségessé tették a térségben élők jövőjét. Miután mohóságukban tönkretették a „közös legelőt” is (elherdálták a nemzeti vagyont) a gazdasági egyensúlyvesztés következményeit hitelekkel próbálják orvosolni. Ezzel tovább súlyosbítják a helyzetet, hiszen törekvésük valójában nem az egyensúly helyreállítására irányul, hanem a „nálam a haszon, nálatok a költség” elve alapján mindent elzárkósítottak, amelynek terheit unokáink is nyögni fogják.

A rendszerváltástól, főként az Európai Unióhoz való csatlakozástól az emberek az életszínvonal és életminőség javulását remélték. Okkal és joggal. Ezt is ígérték nekik. Senki sem tudta vagy mondta, hogy a modern kapitalizmus a piac szentségének és a vállalkozás szabadságának a forszírozásával

voltaképpen a következmények iránt viselt felelősség alóli felszabadulást jelenti. Senki sem mondta, hogy a mai globális kapitalista birodalomba való betagozódás következményeként nyomorral és szenvedésteli évtizedekkel kell számolni.

Azt sem mondta senki, hogy a piacgazdaság jegyében az úrgazdagok diktatúrát gyakorolnak majd a társadalom többsége felett folyamatosan másokra hárítva a szociális deficitet, miközben ők újabb extraprofitra tesznek szert.

Néhány keresetlen szó

Azok, akik az elmúlt húsz évben – a nagy világrendezők szerepében tetszelegve – felzárkózást, megbékélést, árokbetemetést, lemondást, nadrágszíjszorítást, áldozatvállalást hirdettek, miközben a törvényesített rablás keretében kifosztották saját népüket, még mindig az Európai Unióhoz való felzárkózást és a demokrácia jelszavát használják paravánként. Elhangzottak óva intő szavak is. Csurka István szólt. Számtalanszor figyelmeztetett a nemzetközi pénzügyi oligarchia veszélyeire. Hogy a népeket nem hagyják majd saját életüket élni, táborokba kényszerítik őket, tőlük idegen rendszert, életformát, eszméket kényszerítenek rájuk. ⁽⁵⁾ A liberális piacgazdaság honi hívei kiátkozták, lefasisztázták. Az idő azonban Csúrkát igazolta.

A sors ironiája, hogy Tamás Gáspár Miklós már ugyanazt mondja, amit húsz év óta hajtogat Csurka. Csalódottan és dühödten, hiszen – hogy finoman fogalmazunk –, nem kis szerepe volt a rendszerváltó politikai elit úttévesztésében.

A kései kapitalizmusnak az európai változata – mondja – kilátástalan, egy csődbe ment politikai rendszer ráerőszakolása a polgárookra. A választók érzékelik, hogy az európai választásnak nincs tétje. Saját bőrükön tapasztalják a negatív tüneteket, elégedetlenek az intézményeivel, a polgári demokrácia személyzetével. Azt mondják a politikusokra: menjetek a fenébe. Ez nem közöny, ez viszolygás, elutasítás, amit osztok – mondja TGM. Aztán a magyar politikai osztályról: „A magyar politikai osztály meg olyan, (...) amilyen mindig volt: vármegyei, járási, szolgabírói nívó; piás, züllött, nőgyűlölő, provinciális, ostoba, népellenes szar.” ⁽⁶⁾

Ez volna az elit. Meglátása szerint a nép intellektuális és képzeleti tartalékai is kimerültek a politikát illetően. „Az emberek művészeti hajlamaiban

⁴ Bogár László. In.: Válság és valóság. Id. m.

⁵ Részletek Csurka István augusztus 20-ai beszédéből.

⁶ TGM: „Provinciális, ostoba, népellenes szar. Forrás: http://www.hirszerto.hu/cikk.tgm_provincialis_ostoba_nepellenes_szar.111520.html. 2009-06-11 07:15

és szerelmi stratégiáiban továbbra is van némi fantázia és intelligencia, de a közügyekben semmi.”⁽⁷⁾ A neves filozófus körülbelül 300 embert tart Magyarországon „jól informálnak”

– Nagyon súlyos lelkiismeret-furdalásom van, vallja be őszintén Tamás Gáspár Miklós. Az én generációmnak meg kell tennie a magáét, hogy jóvá tegye a szörnyű hibákat, amelyeket annak idején – naivitásból, dogmatizmusból, gyerekes kommunistaellenességből – beleépítettünk a rendszerbe. A rendszerváltás e tekintetben rosszul indult, még rosszabbul folytatódott, alapvető korrekcióra volna szükség.

– A rendszerváltó nemzedék – a nemzedékem – nagy mértékben hibás a dolgok alakulásáért. Akkoriban teljes mértékben el voltunk foglalva a polgári demokrácia közjogi és politikai kereteinek megteremtésével. Miközben majdnem kétmillió munkahely elveszett, erről komoly beszéd a fölszínen nem folyt. Honfitársaink ötödének a társadalmi egzisztenciából való kitisztítása anélkül ment végbe, hogy a politikai osztály akár egy szót is szolt volna.

– Ma is az a neokonzervatív gazdaságpolitika irányít mindent Magyarországon, amelyet a nép egy százaléka támogat, de annak is kárára van. Jelenleg csak a jobboldalnak van esélye a fordulat végrehajtására, ám aligha teszi meg.⁽⁸⁾

Kihagyták a népet

Tegyük fel azt a történelmietlen kérdést: alakulhatott-e volna másként is? Volt-e más választási lehetőség, vagy a rendszerváltás előre megírt forgatókönyv szerint zajlott le? Erre vonatkozóan bizonyára mindenkinek van valamilyen elképzelése, nekem is, de hallgassunk meg néhány közéleti személyiséget, akik részesei voltak az akkori eseményeknek.

Pozsgay Imre – aki a rendszerváltozás előtt magas párt- és állami funkciókat töltött be – a Debreceni Egyetem Politikatudományi Intézetének egykori vezetőjeként, az intézet alapításának 20. évfordulóján szervezett konferencián kijelentette: volt rendszerváltozás, de elvesztettük. 1989-ben létrejött a modern demokrácia intézményrendszere, kivonult a megszálló szovjet hadsereg, azóta demokratikus választások útján lehet a hatalmat megszerezni. „Mégis baj van ezzel a demokráciával, ugyanis annak megteremtéséből kihagyták a népet” – mondta. ⁽⁹⁾

Bizonyítottunk látja, hogy a jelenlegi pénzügyi válságot, a „világcsődöt” (is) az a neoliberais gazdaságpolitika okozta, amelynek jegyében az államot sok millió állampolgárral és családjakkal együtt egyszerűen privatizálták. A népet azért hagyták ki a rendszerváltásból, hogy ne legyen képes az ország kirablását megakadályozni. Az állampolgárok ma „érdekérvényesítés nélküli szavazók”, a nép felől érkező kezdeményezések mély lesajnálásban részesülnek, nincs foganatjuk, ami rombolja a politikai kultúrát és a közmorált, az utcát, „csőcselékkultúrát” hoz létre. A megoldást abban látja, hogy vissza kell szerezni az állami vagyont és azt a jövőben az állampolgárok felügyelete alá kell helyezni. Emellett újra kell gondolni az intézmények működését, a nép és az állam szerepét; erősíteni kell a nemzetállamok lehetőségeit, hogy az állampolgárok magukénak érezzék a politikai rendszert.

Alvó aknák

Bihari Mihály, az Alkotmánybíróság volt elnöke, aki a rendszerváltás egyik meghatározó alakja volt nemrégiben kijelentette: 2006 után felrobbantak az alkotmányba rejtett „alvó aknák”, ezért meg kell újítani a népszavazási, a gyűlekezési törvényt, de az alkotmányt is.⁽¹⁰⁾

Meglátása szerint a gazdasági élet átalakítására vonatkozóan a politikai vezető csoportoknak nem volt koncepciójuk, de ennek ellenére a politikai rendszerváltás sikeres volt.

A szlovének óvatosabbak voltak, éppen ezért ők tudták a gazdaságukat leginkább megrázkódtatás nélkül a piacgazdaságba átvezetni. Mi gyorsítottuk, gyorsítottuk, sőt még tovább gyorsítottuk ezt a folyamatot, és ebből adódtak a problémák, amelyeket lassú tempó esetén el lehetett volna kerülni.

1990 és 1994 között több mint egymillió munkahely szűnt meg, a négy és fél millióból. Ez megrázkódtatásszerűen érintette az embereket, amit súlyosbított az elmúlt 6-8 év nagyon rossz gazdaság- és társadalompolitikája.

Sem a politikai-hatalmi viszonyokból sem az alkotmányos rendszerváltásból nem kellett, hogy szükségszerűen következzen a munkanélküliség ilyen mérete, a külföldi tőke ilyen méretű eluralkodása sem a magyar gazdasági életben, mint ahogy nem volt szükségszerű a magyar közép gazdaságoknak a tönkremenetele sem. Bihari szerint ez egyértelműen a politikai elit hibája volt, mert sem a külső nemzetközi

⁷ Id. m.

⁸ Id. m.

⁹ MTI. Mépszava online. Forrás: <http://www.nepszava.hu/default.asp?cCenter=OnlineCikk.asp&ArticleID=1169794>

¹⁰ Bihari Mihály: felrobbantak az alkotmány alvó aknái. 2009. augusztus 14. 06:30 Angyal Ágnes - FigyelőNet

elvárások, sem a belső történelmi kényszerek nem szűkítették le ilyen értelemben a magyar politikai elit mozgásterét. A politikai elit vakságát a mindenáron való piacosítás elvére vezeti vissza, ezt követően pedig a bajok forrását abban látja, hogy a versengő politikai csoportok egymás teljes megsemmisítésére törekednek.

Rosszul sáfárcodtak

Tény, hogy a privatizáció veszélyeire Horváth Balázs, a miniszterelnököt helyettesítő egykori belügyminiszter, akinek az őskommunisták képtelenek voltak megbocsátani, hogy 1990 őszén, a taxisblokáid idején megghiúsította a kormány és az MDF megbuktatását, a gazdaság átalakításával kapcsolatban idejében felhívta a veszélyt a privatizáció anomáliáira. Nevezetesen arra, hogy az ország kiárúsítása ellentétes a szociális piacgazdaság működési mechanizmusaival és a nemzet céljaival. „Történelmi lehetőséget kaptunk a gazdaság, a tulajdoni szerkezet átalakítására, így a nemzeti polgárság megteremtésére, s ha ezzel a lehetőséggel rosszul sáfárcodunk, a történelem eltemet bennünket, de talán nemzetünket is a jelenlegi balkáni állapotokba fagyasztja”, írja 1992 áprilisában, egy bizalmasan kezelt dokumentumban.⁽¹¹⁾

A törvényesített rablást és a magyar kis-és közepes vállalkozás szándékos elszegényítését azonban semmi sem tudta megakadályozni, ezért a történelem hamarosan eltemeti azokat, akik a lehetőséggel rosszul sáfárcodtak, illetve kapzsiságukban mindent a saját javukra fordítottak.

A posztkádárizmus vége

Eljött a posztkádárizmus vége, újra kell rakni a társadalom meggyengült alapjait – mondta Kósa Lajos augusztus 20-án Debrecenben a Szent István domborművénel tartott megemlékezésen. Vége van a puha diktatúrából kialakult bizonytalan demokráciának, „a Kádár-kort túlélő kádári elit a saját sírját ássa” – tette hozzá Debrecen polgármestere. A jelenlegi alkotmányos rendszert felesleges toldozgatni-foldozgatni, a magyar demokrácia szervezeti rendszerét is újra kell gondolni, s megújítva folytatni kell Szent István művét. Szent Istvánt méltatva Kósa Lajos arról beszélt, hogy a magyar nép több mint ezer éven át sikeres államot működtetett, ami mintául

szolgált Európában, s ma az a kérdés, „hogyan tudunk visszatalálni Szent Istvánhoz?”.⁽¹²⁾

A fordulatot illetően Csurka István a tőle megszokott kemény szavakkal fogalmaz: „Megbukott a világra az utóbbi évtizedekben csak szenvedést, zűrzavart, halált hozó liberalizmus, a neoliberais piacgazdaság, aminek következtében szétesett magyarországi pártja, az SZDSZ, és szélütötten, egymásba mardosva tántorog ennek kiszolgálópártja, az MSZP.”⁽¹³⁾

A dolgok addig fajultak – írja Csurka -, hogy itt most csak rendszerváltás következhet. Nem késlekedik felsorolni a teendőket. „Törvényes elszámoltatás, senkit pusztán etnikai hovatartozásáért nem szabad büntetni, minden kilengésnek elejét kell venni. A föld, a vizek, az erdők megtartása a magyar megmaradás alapfeltétele. Ezért új telepítési program kell. Sokezer magyar fiatal családot kell földtulajdonhoz, korszerű gazdálkodás lehetőségéhez juttatni, tőlük el kell várni az egészséges szellemű magyar gyermekek sokaságának felnevelését. Az új magyar elit felnevelését, majd helyzetbe hozását haladéktalanul meg kell kezdeni. A magyarságot a magyar hagyományokon felnőtt, a magyarsághoz a legmélyebben kötődő, a népből származó új középosztálynak és elitnek kell vezetnie. Van még sok más is, de most maradjunk ennyiben.”⁽¹⁴⁾

Kövér László, a Fidesz ügyvezető alelnöke, Csurkánál is keményebben fogalmazott, amikor nemrégiben kifejtette, hogy rothad az egész államgépezet, mert haramiák és bitorlók ülnek az államvezetői székekben. Azok örökösei, akik egykoron arra hivatkozva államosították a magántulajdont, hogy az állam a legjobb tulajdonos, most azt mondják, az állam rossz tulajdonos, ezért meggyengítik az államot. Amit maguk nem tudnak ellopni, azt idegen államok cégeinek birtokába adják. Költségvetési pénzekből magáncégeket finanszíroznak. Ha a magyar polgárok hagyják, néhány év múlva olyan állapotban lesz a magyar vidék, mint a tatárjárás, törökdúlás után: „jöhetnek hát az új telepések, az új bevándorlók, az új honfoglalók”.

Fordulat előtt

Minden jel szerint fordulat előtt állunk. Hogy a fordulat ne érjen bennünket meglepetésként, ahogyan ez a kommunista birodalom összeomlásakor történt, át kell gondolni a helyzetünket. Ahhoz persze nincs elég ismeretünk, talán bátorságunk sem, hogy a jövőre

¹¹ „Megbomlott egyensúly”. Horváth Balázs Arcai. Cikkek, beszédek, interjúk. Haza és Haladás Alapítvány. Budapest, 1994., 41. o.

¹² Újra kell rakni a társadalom alapjait. 2009. augusztus 20., 17:56 fidesz.hu

¹³ Csurka István: A legfontosabb kérdések felsorolása (Megjelent a Magyar Fórum XXI. évfolyamának 32. számában).

¹⁴ Id. m.

vonatkozóan bármilyen prognózist megkockáztassunk. Napnál világosabb azonban, hogy a globális kapitalizmus rendszere, amelynek az úgynevezett rendszerváltással mi is részévé váltunk, nem képes kezelni az új kihívásokat. Itt elsősorban nem a – szándékosan kirobbantott – pénzügyi válságra gondolok, hanem arra az adósságcspadára, amelynek következtében szociális forrongásra lehet számítani a kifosztott országokban, köztük Magyarországon.

Minden bizonnyal konzervatív korszak kezdődik Európában, a baloldal komoly vereséget szenvedett majd minden országban. Mondhatnánk azt is, hogy jobbra tolódásra számíthatunk, ha a „jobb” és a „bal” fogalmaknak lenne még értelmük. A liberalizmus visszaszorult, elvesztette befolyását a társadalomra, amelyben sokáig domináns szerepet játszott. Maga a politikai változás azonban nem fogja jelentősen befolyásolni az állampolgárok életét.

De azért igazat kell adnunk Csapó Endrének, annyit sulykolták belénk, hogy zsigereiben ott hordozza mindenki, mit kell érteni jobb és baloldal alatt. A jobboldal a nemzeti oldalt jelenti, míg a baloldal a nemzetköziséget, kozmopolita összefonódást. A nemzeti oldalra a bűnösség árnya vetül, hamar megkapja a fasiszta megbélyegzést, a baloldal viszont a megvilágosodás, a haladás, a szellemi szabadság szinonimájává vált. Nemzeti oldalon állni áldozatvállalást, üldöztetést, bukást jelent. Baloldalnak lenni anyagi sikert, pozíciót, rangot, címet, előmenetelt, dicsőséget, szoborba öntött példaképet. (15)

Most, hogy az európai parlamenti választásokon előretört a jobb oldal, riasztó címek jelennek a világsajtóban. Sokan ezt bűnnek tartják a fennálló – vagy formálódó – világrenddel szemben, írja Csapó Endre. Veszélyben a világbéke! A választási eredmények felkavarták a magyar belpolitikai életet, amennyiben „világos képet adott a hatalom támogatottságának hiányáról, de felvillantotta annak reményét is, hogy lesz lehetőség nemzeti érdekű kormányzásra Magyarországon.” (16)

Mindenhol erősödik a nacionalizmus, ami az öregedő, dekadens, kulturálisan hanyatló kontinens önkifejezése, mondja rezignáltan Tamás Gáspár Miklós. (17)

Tuti fasiszták

Azok, akik veszélyeztetve érzik magukat, javaikat, privilégiumaikat, a fasiszta veszélyével riogatnak. A totalitárius diktatúrát megvalósító kommunista párt

szellemi utódainak, akik a „rendszerváltás” óta szinte folyamatosan hatalmon vannak, egyetlen ütőkártya maradt a kezükben, amivel uralmukat ideig-óráig még fenntarthatják, ez pedig a „fasisztaveszély”.

Az ember csak kapkodja a fejét, nehogy fasiszta gyanúba keveredjék. Teszem azt, ha ma egy férfi még vonzalmat érez a szebbik nem iránt, könnyen ráisüthetik, hogy fasiszta. Az meg, akit irritál az utcán felvonuló vonagló melegék látványa, tuti fasiszta. A családszerető emberek, akik nem követik a trendit, hanem egymás között érzik jól magukat, a fasiszták oldalán állnak. Több mint gyanúsak azok is, akik örömet lelik cseperedő unokáikban, mert az ilyenek szokták rosszállóan szóvá tenni az abortuszokat. Ha valaki a nyilvánosság előtt a nemzet sorsán aggódik, netán nemzeti érzésének hangot ad, durva fasiszta kilengésnek számít. Az utcára vonuló elégedetlenkedők pedig örüljenek, ha a rend éber őrei csak a szemüket verik ki fasiszta magatartásuk miatt.

A fasiszta jelző a lehető legsúlyosabb vádak egyike, amely következményekkel jár nemcsak arra nézve, akire mondják, hanem arra is, aki azt mások megbélyegzésére használja. A közvélemény először megütközéssel és felháborodással fogadta a nagy megbecsülésnek örvendő szellemi, közéleti emberek lefasisztázását. Az ellenérzést csak fokozta, hogy ez a gyalázatos és tisztességtelen magatartás általános jelenséggé vált. Ma már ott tartunk, hogy egyesek az egész békét és nyugalmat kívánó magyar társadalmat éjt nappá téve fasisztázzák. Ahogyan az lenni szokott, nem célszerű túlfeszíteni a húrt, mert a dolgok könnyen a visszájukra fordulnak. Azok, akik a fasiszmussal való riogatással igyekeztek lejáratni, megfélemlíteni a magyarságot önmaguk sírásóivá váltak.

Monetáris szörnyek

A társadalom pénztőke általi kifosztása jelenti az egyik, ha nem a legnagyobb problémát. Az emberek a kormányokat hibáztatják az egészségügyi rendszer szétveréséért, az adórendszer szigorításért, a kórházi ágyak csökkentéséért, a kórházak tömeges bezárásáért, az iskolák bezárásáért stb. holott mindez annak a következménye, hogy pénzpiac nyomást gyakorol a kormányokra, hogy ezeket az ellátórendszereket engedje át a tőkepiacnak nyereszkesedés céljából. „Nem a kormányok költsége miatt adósodnak el az egyes országok és nemzetek,

¹⁵ Csapó Endre: „Előre tör a jobboldal!” *Megjelent a Magyar Élet 2009. június 18-i számában*

¹⁶ Id. m.

¹⁷ TGM: „Provinciális, ostoba, népellenes szar. Forrás http://www.hirszerto.hu/cikk.tgm_provincialis_ostoba_nepellenes_szar.111520.html. 2009-06-11 07:15

hanem a pénzügyi rendszer adósítja el a kormányokat.” írja Drábik János. ⁽¹⁸⁾ Az a pénzügyi rendszer, amely magánkézből van, s amely annál hatékonyabban tud beavatkozni a nemzetgazdaság életébe, minél eladósodottabb az állam. Tulajdonképpen a nemzetközi pénzügyi közösség, a monetáris hatalom akadályozza meg a kormányokat abban, hogy a törvényhozást kézben tartásuk, a közjó és a közérdek jegyében politizáljanak. Ez a folyamat oda vezet, hogy a nemzeti össztermék egyre nagyobb részét kényszerülnek az egyes országok átadni a nemzetközi pénzügyi oligarchia számára kamat, adósságszolgálat, profit és tőkejáradék formájában, így egyre kevésbé lesznek képesek megállni saját lábukon. ⁽¹⁹⁾ „A tőke nem életszínvonalat javítani, hanem szerezni jön” ⁽²⁰⁾ Az ország egyre inkább eladósodik, mégpedig a külföldi tulajdonú magántársaságok, különösen a 95%-ban külföldi tulajdonú bankrendszer által.

Pontos adatok nincsenek, a szakértők is csak találgatásokra vannak utalva, a magyar állam vezetői ugyanis titokként kezelik az államadósságot. A követelés jogos, hogy a következő kormány hozza nyilvánosságra a magyar államadósság történetét, amelyből ki kell derülnie, hogy kik a felelősök azért, hogy iszonyatos (egyes becslések szerint 1500 milliárd, Varga István szerint 2000 milliárd forintnyi) kamatteher nehezedik Magyarország költségvetésére.

Hozzávetőleges becslések azonban vannak, amelyek rávilágítanak a „monetáris szörnyek” világára, amelyben minden lehetséges, nincsenek korlátok, egy gombnyomás a számológépen, és semmivé válik mindaz az érték, mindazok a javak, amelyeket évszázadok alatt felhalmozunk.

Varga István a hozzáférhető adatok gondos elemzése alapján a következő eredményre jutott. 2002-ben a kormányváltáskor 5,5 milliárd euró volt a nettó adósság külfölddel szemben. 2003-ban 7, majd 2005 elejére 10 milliárd euró, ami 2006 elejére 15 milliárd euróra emelkedett. Magyarország a 2007-es évet már több mint 18 milliárd euróval kezdte, ami év végére 24 milliárdra növekedett. „2008 elején a 24 milliárd eurós zárás 33 milliárd euró nyitóállományként jelent meg.” ⁽²¹⁾ Végül 2008 decemberére 41 milliárd euró nettó adósság terhelte a magyar gazdaságot. Az államadóssággal kapcsolatban mindig csak az államháztartás eladósodásáról hallunk, holott arról van szó, hogy ennyi kötelezettség terheli a magyar polgárokat külfölddel szemben.

Amíg az anyaország a monetáris szörnyek markában van, a határon túli magyarság aligha számíthat anyagi és politikai támogatásra. Nemcsak Magyarország gazdasági ellehetetlenülése okán, hanem azért sem, mert a monetáris unió együtt jár a nemzeti szuverenitás önkorlátozásának a követelményével, ami a nemzeti önrendelkezés eszméjének a háttérbe szorulása miatt érint igen érzékenyen bennünket.

Globalizáció és nemzetépítés

Székelyhídi Ágoston, az MDF alapító tagja, egykori választmányi elnöke írja – a hazai baloldal most már a globális tőkepiac szolgálatába szegődött, és ezért a hatalmi támogatásért cserébe végzi helytartói feladatát. Vagy hatalom, vagy nemzeti önrendelkezés – neki ebben állt és áll a tét. Ebből ered aztán a stratégia, hogy mindent a hatalomért, és mindennel a nemzeti önrendelkezés ellen. ⁽²²⁾

Sajnos a rendszerváltás elején a harmadik út lehetősége nem képezte megfontolás tárgyát, ami végzetes tévedésnek bizonyult. Az események menetét vélhetően nem is annyira politikai szándék, mint inkább a pénzügyi unióval kapcsolatos elképzelések alakították.

A nemzetállam, bármennyire is kárhoztatják, egy lehetőség arra, hogy a népre egyre inkább ránehezedő multinacionális vállalati szféra és a pénzpiac nyomásának valamelyest ellenálljon. Ennek hiányában a nemzeti érdekeket szem előtt tartó politikai elit, már ahol van, a kormányzás során egyre nehezebben képes érvényesíteni társadalmi-nemzeti érdekeit, és mind kevésbé képes kivédeni a globalizáció káros hatásait.

Az a folyamat, amelyet általában globalizációnak nevezünk, igen mélyrehatóan meghatározza a nemzetépítés esélyeit, amennyiben a globalizáció és a nemzetépítés eleve, lényegükből fakadóan ellentmondnak egymásnak, óhatatlanul kizárják egymást. Ugyanis a társadalmi szerveződés más szintjeit jelentik. Az előbbi az egyes nemzetekre, ezek államaira, különböző népek mozgásterületére, gazdaságára, kultúrájára támaszkodik, az utóbbi viszont az erőforrások kivonását jelenti ebből a szférából. A nemzeti kormányok a globalizációs folyamatban elvesztik tárgyalási pozícióikat, egyoldalú függőségi viszony jön létre a globális piacot mozgató ipari és pénzügyi hatalmasságok (oligarchia) javára.

¹⁸ Bogár László-Drábik János-Varga István: *Válság és válság. Éghajlat* Könyvkiadó. Budapest 2009., 202.

¹⁹ Drábik János. *Id. m.*

²⁰ Varga István: *Id. m.* 231. o.

²¹ *Id. m. uo.*

A globalizáció így végül is a társadalomban szélsőséges jövedelmi megoszláshoz vezet, ami nemcsak a nemzeti kohéziót gyengíti, hanem aláássa a társadalmi szolidaritást is, bizalmatlanságot szít, és kérdésessé teszi a mindenkori kormányzat alkalmasságát és érvényét.

Sokan abban reménykedtek, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás változtatni fog ezen a helyzete, jelentős globális erőforrás-bevonást jelent, ennek azonban, ahogyan fentebb láttuk, épp az ellenkezője történt.

A globalizáció ugyanakkor nemcsak a társadalom széles rétegeinek az elszegényítésével jár, nemcsak a nemzetállamok mozgásterét szűkíti be, hanem messzemenően hatást gyakorol a nemzetek között fennálló viszonyokra is. Az unióhoz való csatlakozás ahelyett hogy semlegesítette volna Magyarországot és a szomszédos országok közti feszültséget, inkább kiélezte azt. Ha csakugyan az együttműködési keretek kiépítése, egy kooperatív típusú és pozitív összegű játéktér megteremtése lenne az Unió valódi célja, nyilván nem fordulhatott volna elő, hogy a szlovák kormány Sólyom Lászlót, a magyar köztársaság elnökét a trianoni határról visszaküldje.

Természetesen a globalizáció és a nemzetállamok kérdésének összefüggésrendszere jóval bonyolultabb, mint ahogyan itt egy-két mondatba sűrítettük, a jelek szerint nem alaptalan a gyanú, hogy a globalizáció ráfizetéses buli valamennyi nemzetállam számára. Ami történelmileg nem azt jelenti, hogy az etnocentrikus provincializmus után egy igazságosabb és szebb világ köszönt ránk, hanem azt, hogy a globális pénzpiacra randalírozó néhány ezer mohó bankár és gátlástalan üzletember zsebre vág az egymásnak feszülő nemzetek feje fölött mindent.

De nincs veszve minden. A globális-nemzeti meccs még nem dőlt el. Bár a nemzetek feletti irányzatok jelentős mértékben gyengítették a nemzetállamokat (az államok szerepét, erejét és önállóságát, a nemzeti érdekek még mindig erősebbnek bizonyulnak, fölülte állnak az európai és globalizációs érdekeknek. Az emberek továbbra is nemzetben gondolkodnak, mert nincs helyette más, elfogadható identitáskereset.

Hatalmi potenciál

A hatalomról beszélünk, amely a legfőbb meghatározója egy-egy térség, ország, nemzet sorsának, jövőjének. Mérlegelve helyzetünket, lehetőségeinket, eredményeinket abból kell

kiindulnunk, hogy milyen esélyei voltak a rendszerváltó Magyarországnak elképzéseink megvalósításához. Az anyagi javak mellett milyen szellemi potenciállal rendelkezünk abban a területi szétszabdaltságunkban, amelybe Trianon után került a magyarság? Milyen tudattalan félelmek, ismétlési kényszer, a kollektív emlékezetben rögzült neurotikus gócok rögzültek bennünk a politikai diktatúrák, a különféle társadalomlélektani traumák után?

Lássuk előbb a hatalom hagyományos paramétereit. A hatalom meghatározó elemeihez tartozik az ország (az adott népesség által lakott terület) nagysága, a természeti adottságok, a gazdasági fejlettségi szint, a népesség nagysága, katonai ereje, politikai rendszere, kultúrája, társadalmi szervezetsége, és még hosszasan sorolhatnánk nem felejtkezve el hatáiról, a népesség etnikai összetételéről, természeti kincseiről és egyebekről sem.

Magyarország kis országnak számít, akkor is, ha vannak nála kisebbek is. Határai természetellenesek, politikai erőszakból következők, a józan ész szempontjából érthetetlenek, katonailag védhetetlenek, amúgy sincs katonaság, amely képes lenne bármit is megvédeni. Az ország gazdaságilag fejletlen, népessége fogy, amelynek száma amúgy is csekély. A népesség megoszlása is kedvezőtlen, sok az abortusz, kevés a fiatal, túl sok az idős, a nyugdíjas, a beteg ember, az átlagéletkor a középkorú férfiak körében zambiai szinten van. Mindemellett a magyarság egyharmada más országban él, olyan közegben, amely fojtogatja, elnyomja, kizsákmányolja.

Magyarország hatalmi bázisát így összegzi Völgyes Iván a rendszerváltás elején: „Kis ország, kis népességgel, minimális természeti kincsekkel, védhetetlen határokkal, gazdaságilag alulfejlett, katonailag gyenge; rejtett ereje csupán újonnan felfedezett politikai rendszerében és kultúrájában van.”⁽²³⁾

A sors iróniája, hogy gyengeségeink sorában a leggyengébb láncszemnek épp ez utóbbi bizonyult, amire Völgyes Iván oly bizakodóan tekintett 1990-ben. Az újonnan kialakuló politikai rendszer vitte szakadékba az országot, a kultúra pedig, ahelyett hogy serkentette volna a megújulás tisztaságát, maga is áldozatává vált az elhibázott politikának.

Magas rangú kitüntetések

Amikor azon keseregünk, hogy a magyar kormány nem nyújtott hatékony támogatást a Kárpát-

²² 2009-07-31 *Magyar Hírlap*

²³ Völgyes Iván: *A hatalom csapdája: helyünk Európában, helyünk a világban. In.: INFO-Társadalomtudomány, 12. szám (1990. május), 45. o.*

medencében élő magyar nemzetrészek autonómiarendszerének kiharcolásához, tétovának, gyávának, erőtlennek bizonyult külpolitikájában, tartuk szem előtt a csonka ország hatalmi potenciálját, és azt is, hogy a rendszerváltó elit, hogyan, kikből verbuválódott. Erről az elmúlt húsz év alatt annyi szó esett, hogy nem szükséges tovább ragoznunk.

De nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy az idei évben több volt szocialista kormánytag is magas rangú kitüntetésben részesült a jelenlegi miniszterelnök, Bajnai Gordon javaslatára. Többek között Németh Miklós, akinek a kormánya idején indult el a spontán privatizációként ismert folyamat. Akkor jöttek létre azok a jogszabályok, amelyek lényegében a kommunista vezérigazgatók tulajdonába adták a magyar vállalatokat. Németh Miklós 1991-től egészen 2000-ig az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank alelnökeként játszott szerepet Magyarország pénzügyi helyzetének alakulásában.

Talán nem most kellett volna az egykori rendszerváltó elit képviselőit magas rangú állami kitüntetésben részesíteni, amikor csődöt mondott az egész politikai garnitúra. Ez ugyanis azt a benyomást kelti az emberekben, hogy a jutalmat történelmi szerepükkel érdemelték ki, amely abban állt, hogy a nemzetközi pénzügyi oligarchia szolgálatába szegődve nem hagyták a kommunista diktatúrából még fel sem ocsúdott népet, hogy saját életét élje. Különben is, minden romokban hever.

Külpolitikai dogmák

Nyilván nem én mondom meg, hogy Magyarországnak milyen politikát kell folytatnia ahhoz, hogy az bizakodásra adjon okot a jövő szempontjából. Ami biztatónak ígérkezik, arról is kiderülhet, hogy a pokolba vezető út. A rendszerváltás elején például sokan biztatónak tartották a nemzetközi piacgazdaságba való bekapcsolódást, abban reménykedve, hogy ez lehetővé teszi a pénz beáramlását, ami majd az ország jövőjét szolgálja. Ezzel szemben, ami végbement, az az ország kiárusítása, és a pénzpiacnak való kiszolgáltatottság annak minden átkával. Az Európára orientált politika a nemzeti érdekek feladásával járt, és olyan erkölcsi és etikai visszaéléseket vont magával, amelyek józan ésszel összeegyeztethetetlenek a demokrácia fogalmával.

Kudarcot vallott az a külpolitikai dogma is, miszerint a hatalmi realitás azt kívánja, hogy a magyaroknak saját érdekeiket a románok, szlovákok, szerbek érdekei alá kell rendelnie. Ez a téves politika azzal a következménnyel járt, hogy egyre rosszabb a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek

helyzete, miközben Magyarország történelmi alkalmat szalasztott el ennek a kérdésnek a rendezésére.

Nincs más út, mint az európai integráció – szajkózzák a politikusok. Lehet, hogy igazuk van. Visszás érzéseket kelt az emberekben, hogy többnyire azok viszik a prímet, akik korábban az örök és megbonthatatlan szovjet-magyar barátság lelkes szószólói voltak.

A demokratikus Európa megvalósulásától egyelőre éppen olyan távol állunk, mint a „reális szocializmus” idején voltunk a kommunizmus megvalósításától. Nyilván azok is tisztában vannak vele, akikre majd ez a feladat vár: a magyar érdekeket szem előtt tartó, önálló, független külpolitikára van szükségünk.

Forgatókönyv nélkül

Semmi se valamilyen előre tervezett forgatókönyv szerint megy előre. Az ésszerű megegyezések és megoldások lehetőségében épp úgy nem lehet hinni, ahogyan az összeesküvés-elméletekben sem. Az érdekek és hagyományok, az újító szándékok és tehetetlenség, a jó és a rossz folyamatos ütközésében formálódik az idő. Nem a jövő, ami csak képzeletünk terméke, hanem az a világ, amelyik van, és amelyik annyi arcát mutatja felénk, ahány ember él a világon.

Csakugyan ütött a kommunizmus végórája, vagy egyszer előkerülnek újra a vörös zászlók? Alig fél évszázada a világ még a kapitalizmus végóráját várta. A világkapitalizmus győzelme nem hordozza-e magában szükségszerűen a bukását is, legalábbis annak a tőkés nagyhatalomnak, amely mindent egy kézben szeretne tartani?

Az új világrend – a demokrácia – hordozója, az Egyesült Államok, képes-e a saját arcára formálni a világot? Nem kerül-e túl sok pénzbe a demokrácia terjesztése, támogatása a világ minden részén, az ott élő népek ellenében? Nem vitás, hogy képes beavatkozni, megelőző csapást mérni mindenütt a „terroristákra”, a haladás elleni erőkre, képes felvenni a harcot bármikor, bárkivel, de vajon nem ez a terjeszkedés okozza-e majd vesztét? Meddig hajlandó vállalni a társadalom ennek a terhét?

Elvarratlan szálak

Kérdések, amelyekre nincs válasz. Közben mi is tipródunk. A bálványosi visszatekintés során az autonómia megvalósulásának a lehetősége az idén is szóba került, ahogyan az elmúlt húsz évben minden valamire való rendezvényen szóba kerül. Ennek ellenére nem sok eredménnyel dicsekedhetünk. Az idén Erdélyben maga a román elnök, Traian Basescu oszlatta el az autonómiához fűződő vérmes

reményeket. A magas rangú vendég azzal tromfolt le mindent, hogy „Románia egységes, szuverén nemzetállam”. És punktum. Ez a vesszőparipája a szerbeknek, szlovákoknak, ukránoknak. Az értetlenkedés természetes részükről. Nagyobb gondot jelent ennél, hogy az autonómia gondolatát maguk az érintett kisebbségi pártok is csak szavakban támogatják. Nem területit, hanem perszonálist. A választópolgárok már régen semmit sem értenek az egészről.

Délvidéken a kisebbségi politikusok azon tipródnak, hogyan állítsák össze a magyar választói névjegyzéket. Mit sem törődve azzal, hogy a magyar választópolgárok többségükben az utóbbi időben rendre szerb pártokra adták le voksukat valamelyik kisebbségi párt helyett. Ebben a bizalmatlan politikai légkörben folyik a kötélhúzás, amelynek a képviseleti demokrácia hitelvesztése miatt nincs igazi tétje.

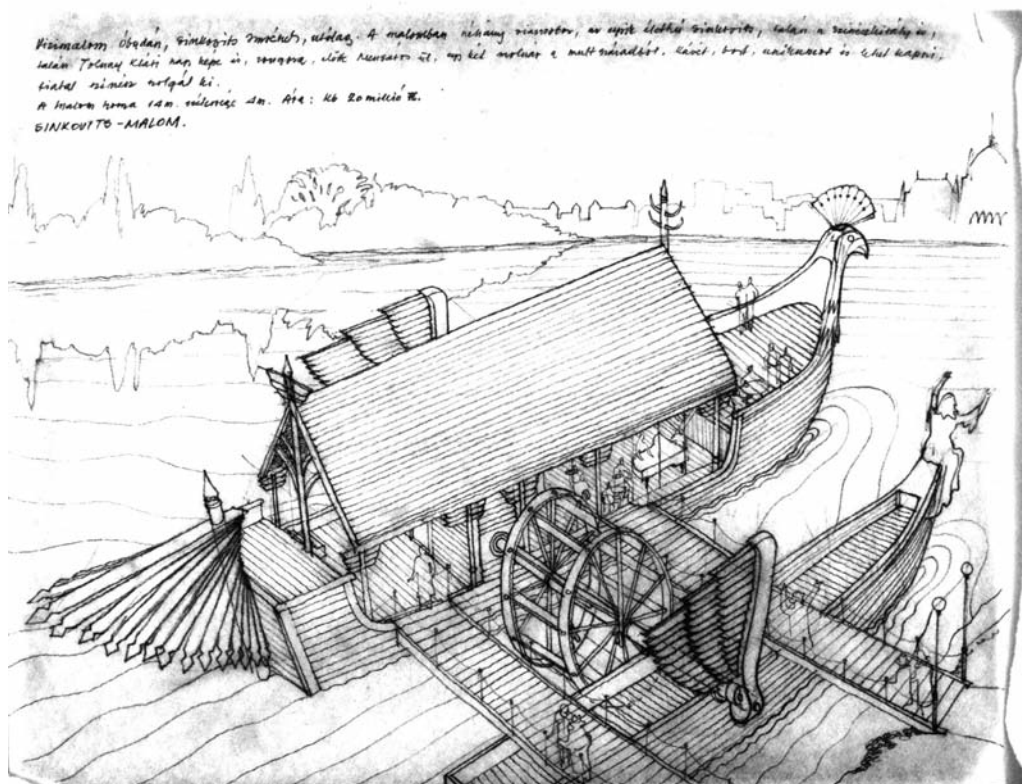
Annak a cirkusznak, amit előszeretettel demokratikus választásoknak szoktunk nevezni, már a demokrácia fellegrárában, Amerikában sincs jelentősége. Magának az elnöknek a személye is régóta teljesen súlytalan. Függetlenül attól, hogy mekkora csinnadrattával zajlanak a választások, valójában a háttérhatalmak sakkozzák ki finom játszmákkal, hogy ki legyen a soros elnök. Ahogyan egy rejtett kiválasztó hatalom dönti el azt is, ki kerülhet be a hatalmi elitbe. A valóságos hatalom

régóta a pénzoligarchia kezében van, különben azokat az idiotákat, akik hatalmi posztokra, az adminisztráció és a közhivatalok élére kerülnek, soha senki meg nem választaná.

Ez így van másutt is csak durvább kivitelezésben: ordenáre hazugságokkal és nyilvánvaló csalásokkal fűszerezve. Mielőtt politikusaink túlságosan belefeledkeznének a Nemzeti Tanács megválasztása körül zajló vitába abban a reményben, hogy megtalálják a bölcsek követét, érdemes odafigyelnünk, hogyan vélekedik a liberális eszméiről elhíresült filozófus, Tamás Gáspár Miklós, a képviseleti demokráciáról.

– A mai képviseleti, polgári demokrácia – mondja – annyira népszerűtlen, legitimáció-hiányos, hogy nyugodtan ki lehet jelteni: halott. A demokratikus hatalom nélküli magyar nép a képviselet minden formáját, azaz a parlamenti, önkormányzati, vagyis politikai képviseletet, a civiltársadalmi képviseletet, ezen belül a médiakon keresztüli képviseletet és a piaci közvetítést egyaránt gyűlöli és megveti. Elmondhatatlan, diffúz és politikamentes gyűlölettel.

Tegyük hozzá, nemcsak a magyarok vannak így ezzel, hanem a román, a szerb, a szlovák, az ukrán (és sorolhatnánk) nép ugyanezt a gyűlöletet érzi, hiszen ennek a gyalázatos manipulációnak az áldozatai valamennyien, amellyel szemben teljesen eszköztelenek. Azzal áztatni magunkat, hogy majd mi helyére tesszük a dolgokat, több mint naivitás.

Egy új keresztes hadjárat kellene*

A hatalom érdekében áll, hogy te és ez a társadalom szomorú legyen, hogy azt lehessen vele tenni, amit a hatalmasok akarnak. Ezt ők ilyen bátran merik, legyen az politikai, gazdasági vagy szellemi hatalom, egyként – úgy látszik – érdekelt valamiben: a **szorongás** felkeltésében. Hogy ehhez mit szólunk? Hát helyre kell állítani az igazi kapcsolatrendszert, a családtól kezdve a nemzetig. Ezt kicsit élesen és világosan fogalmazom. Minden olyan színdarab, törvény, könyv, rendelkezés, ami gyengíti a családot, kissebbíti és gyengíti a helyi közösséghez tartozás, a hovatartozás érzését, mely kigúnyolja a nemzeti értékeket, a szorongáskeltés szolgálatában áll. Még abban az esetben is, ha az ellenkezőjét állítja magáról.

Amint azt jól érzékeljük, nem csupán rajtunk múlik, nem önmagától gerjesztődött bennünk ez a szorongás, hanem erre rájátszanak, erre rádolgoznak, erre intézményeket, elveket hoznak létre, és vannak, akik ezt kiszolgálják, elég jó jövedelemmel.

Vissza kell állítani a kapcsolatokat, az emberek közti kapcsolatokat. És ezt el kell kezdeni az óvodástól kezdve a szülő és gyermek közti kapcsolattal. A szülő és a gyermekek közt sincs manapság kapcsolat. Éppen tegnap tartottam egy előadást a gyermek és a szülő hagyományos kapcsolatáról a régi társadalmakban, arról, hogy mennyire művészi formákban biztosította az anya és a gyermek közti játékban a szülő annak a szükségletnek a kielégítését, hogy a gyermeknek nem csak élelemre és nyugalomra van szüksége, hanem: szorításra, ölelésre, játékra, csiklandozásra. Vagyis a kapcsolatnak formái voltak a régi kultúrákban, amiket mi eltöröltünk, elfelejtettünk és egészen más elvek szerint neveljük a gyermekeinket. Valamikor a játék a közösség élményét adta, nem a verseny volt. Ma minden játék verseny! Ki az erősebb, ki a jobb, ki az okosabb, ki énekel szebben, ki tud nagyobb ütni, ki fut gyorsabban, és a gyermekeket így küldjük el az iskolába, hogy miért nem te vagy az első? Valósítsd meg magad!

Tehát elkerülhetetlen az újjáépítés, szembe kell szállni ezzel a fenyegető véggel, ami minket fenyeget, hiszen nézzék meg a demográfiai mutatókat! Nézzék meg, hogy a fiatalok milyen tömegesen mennek külföldre most, orvosoktól kezdve a segédmunkáso-

kig. Pedig recesszió van, és állítólag hazaküldik őket. Mégis, a saját környezetemből, falumból tudom, hogy készülnek, ez is, meg az is, Írországba, Angliába, Kanadába, Svédországba.

Elfogyunk, számszerűleg elfogyunk. Nem lesznek utódaink, sem a fiataloknak utódai, akik utódokat nemzenének a nemzetnek. Hogyan lehetne ehhez hozzáfogni? Persze nem lehet addig várni, hogy egy olyan törvényhozás, egy olyan kormány jön a mi akaratunkból létre, amely megfelelő törvényeket hoz. Nekünk most kell cselekednünk! Mindenkinek van lehetősége, hogy a hiányzó kapcsolatokat megteremtse és erősítse. A szeretet aktusában saját gyermekünket is jobban meg kell ölelni, többet kell vele foglalkozni, mert ki tudja, talán azért idegenedünk el társadalmunktól a végsőig, erről a pszichológusok többet tudnának mondani, mert nem eléggé öleltük magunkhoz a gyermekeinket kicsi korukban. A hagyományos népi társadalmak gyönyörű méltatásával lehetne itt folytatnom, a gyermekjátékok szokásaival. Mostanában több ilyen monográfia is megjelent, egyes falunak a gyermekvilágát dolgozva fel, azokkal a verses, dallamos játékokkal, amelyeket az anya játszik a gyermekével, melyeket a gyermekek egymás között játszanak, amelyekben a gyermek a természetet ismeri meg, a katicaröptetőtől a golyaversekig. Ezek a gyermekjátékok művészi formát adnak a kapcsolatteremtésnek, egyben megtanítják a gyermekeket a szép magyar nyelvre, versre, mozgásokra, ritmusra, táncra is. Egy szép ének, közös játék, tánc – alkotás, közösségben lehetséges csak, közösségre nevel, a közösséghez tartozás vágyát, büszke örömét közvetíti. Mert az igazi játékban, a több ezer éves népi hagyományban, nemcsak a magyar népi játékokban, nincs versengés, nincs győztes és legyőzött. A játékot a versennyel egyértelművé csak az utóbbi évszázadban tettük

A kapcsolatteremtésnek a költői megfogalmazása az anyanyelvi költészet szépségével jár együtt. Ahogyan Adler mondja: *Aki kicsi korában nem tanult meg szépet és jót alkotni, az egész életében a hatalomban, az erőszakban keres kielégülést, örömet.* Igen, az az ember egész életében mások legyőzésében, a hatalmaskodásban keresi önmagát.

Természetesen, a gyermek tud szépet is alkotni, ha megadjuk hozzá az eszközöket, ha megtanítjuk őt ezekre a szóban forgó versekre. És mekkora élményt jelenthet számára az, ha megfogják a kezét, ha befogják egy körbe, ahol együtt énekelhet a többiekkel. Ezt az élményt nem adja meg ma sem a család, sem az iskola. Az óvoda még a legjobb terület lenne. Sok óvodát ismerünk, ahol a népi gyermekjáték, a verseny nélküli gyermekjáték a maga helyén van. De utána ez eltűnik, mert az iskolában még énekóra sem szükséges. Hetente egy énekóra sem kell, az énektanár sem szükséges, nem növekedik így az óraszám sem. Látnunk kell, hogy itt törvények és manipulációk és intézkedések gondoskodnak arról, hogy ne lehessen összefogás, ne lehessen társadalmi tőke újra, ne lehessen szolidaritás az emberek között a magyarság megszerzésében. S arra is óriási szükség lenne, ha nem csak egy-két, hanem igenis a nagy sorsfordulóknak az ünnepeit megülnénk. De nem úgy, ahogy ezt a történelemkönyvekből tanuljuk, hanem ahogy a valóságban volt.

A történelemoktatás mulasztásai

Mert a történelemnek csak akkor van értelme, ha tanulunk belőle. A történelmi eseményeket, a legrégibb írástudatlan kultúrákban is, azért elevenítették fel hősenekesek, hogy lelkesedést, tanúságot vonjunk le belőlük. Nem az objektivitást kell a történelemkönyvekben keresni. A történetírók gyakran nem a teljes igazságot, hanem maguk, vagy megbízóik igazolását írják meg, elhallgatva sokszor az igazság egyik részét. S hadd mondjak néhány példát csak, hogy milyen mulasztásaink vannak a történelem tanításának, a történelmi tudat helyes értelmezésének és felhasználásának területén. Gyerekkoromból két nemzeti ünnepre emlékszem. Az egyik március 15. volt, amire mi gyerekkorunkban, kisiskolás korunkban oly lelkesen mentünk. S volt augusztus 20., Szent Istvánnak az ünnepe. És ott volt még az október 6-ai megemlékezés is, más nem volt. Most újabban bejön a tragikus trianoni békeszerződésnek az évfordulója. És éppen ennek kapcsán vált olyan sürgetővé, hogy tisztázzuk mire valók ezek a megemlékezések. S meghallgattam néhány ilyen trianoni megemlékezést, és elolvastam néhány Trianonról szóló cikket és beszédet. Melyekben nem tudunk túllépni azon, hogy a népek Krisztusa az ártatlanul keresztre feszített magyarság. Hát ebből nem tanulunk semmit!

Talán a legszebb példa arra, hogy miről szól a magyar történelem, az éppen: Nándorfejevár, július 21-22. Vajon megünnepeljük? Az olyan ünnep volt akkor, hogy egész Európában ezért szólnak a harangok máig.

A magyar nemzet egységes közösségi tudatát leg-súlyosabban és először 1514-ben árulta el az uralkodó osztály.

58 évvel korábban, amikor II. Mohamed szultán Konstantinápoly elfoglalása után hatalmas hadseregével Nándorfejevár megvívására indult mintegy 150.000 emberrel, 300 ágyúval és 200 hadihajóval, nyilvánvalóvá vált, hogy ennek a hadseregnek a megállítására az egymással is torzsalkodó magyar urak által vezetett csapatok nem elegendőek. Hunyadi János, egy lánglelkű ferences barát szónok, Capistrán János segítségével, népfelkelést, keresztes háborút hirdetett. Egy korabeli levélből tudjuk, hogy a nemesség soraiból csak kevesen szállottak táborba, és így nagyrészt „*kézművesek, pórok, szegény emberek, papok, deákok, kolduló barátok és ehhez hasonló bűnbánók gyülekeztek; legtöbben karddal, paritytyával, íjjal fölfegyverkezve; lándzsája és puskája kevésnek volt; lovasok épen nem voltak köztük.*” Szilágyi Mihály és csapata vitézül védte a már rommá lőtt várat, amikor Hunyadi János fölmentő serege megérkezett. Egy részük 200 sajkába szállva a Dunán megtámadta a 200 hadihajót, más részük az ostromlókra támadt és valósággal elsöpörte a török hadsereget, melyet személyesen a szultán vezetett. Európa sorsát meghatározó győzelem volt ez, egy nemzeti összefogásé, ezért szólnak délben a harangok máig.

1514-ben tudott csak újra támadni a török, az egymással torzsalkodó magyar urak belátták, hogy nem tudnak megfelelő hadsereget szembe állítani a támadókkal, de elevenen élt még a Nándorfejevári győzelem emléke. A pápa Bakócz Tamást bízta meg, hogy teljhatalmú követeként hirdessen új keresztes háborút, melyhez más országok is segítséget ígértek. Az új keresztes hadsereg parancsnokául Dózsa Györgyöt, vitézségében kitűnt székely hadnagyot választották. Lelkesen és gyorsan gyűlt a kuruc had, egy hónap múltán már százezerre becsülték létszámát. „*A vagyonsabb köznemesek és az urak távol tartották magukat, sőt többen, mert éppen a legsürgősebb mezői munkák idején veszítették el a munkás kezeket, jobbagyaikat erőszakos módon megakadályozták abban, hogy távozhassanak. Ennek híre a keresztesek táborában nagy ingerültséget támasztott. A gyülekező keresztesek elhelyezésére, ételmezésére és szervezésére egyébiránt sem történtek meg a kellő intézkedések, ami kihágásokra és zavargásokra szolgáltatott alkalmat...*” (Fraknoi 1896.402.) Majd harcokra került sor, sőt vérengzésekre is mindkét oldalról. Végül csak az eleinte a keresztesekkel tartó szerbek átpártolásával és az erdélyi, fegyelmetlen hadak segítségével sikerült Zápolyának levennie Dózsa Györgyöt és kivégezni vezértársaival. Karnyújtásnyira

volt egy újabb, nándorfehérvári győzelem, de a jövődelmüket és vagyonukat féltő urak ennek útját állták.

Ugyanabban a cipőben

A magyar nemzetet végezték akkor ki. Egy második nándorfehérvári diadalt akadályoztak meg akkor a magyar urak, akiknek megszakadt kapcsolatuk a néppel. Az a kapcsolat, amely most is hiányzik. Ma az értelmiségiek és a magyar parasztok, a falu és a város közt. Ugyanabban a cipőben járunk. Mindenki a saját érdekén, saját önmegvalósításán munkálkodik, cseppet sem törődve azzal, hogy bezárnak egy faluban egy kisiskolát, hogy az egyéni termelő, a volt paraszt nem kap az EU-s támogatásból, csak a nagyüzem, a nagybirtok. Ma a paraszton röhög a kabaréműsor, újevkor vagy akármikor, amikor kabaréműsor van. Sehol a világon ez nincsen!

Ugyanott állunk ma is, mint akkor, csak más körülmények között. Ha nem tudunk megint egy keresztes hadjáratot indítani azokkal, akik magyarnak tartják magukat, akkor ugyanúgy járunk, mint 1514-ben.

Megtorlasként Werbőczy törvénybe foglalta a magyar nép kizárását a nemzetből, még meglévő jogaitól is megfosztva. Például: a szabad költözés jogától. Arról is intézkedett, hogy a jobbágyrendű, ha papi pályát választ, ne lehessen főpap. Európa egyik legszabadabb jobbágyságából lett – 1848-ban felszabadult utódjaiban is –, a földrészt legmegvetettebb parasztsága. A műveltségbeli különbségből végzetes társadalmi és érzelmi kirekesztettség lett. Ennek szellemében született meg Mária Terézia 1767-es úrbéri rendezése, mely ellehetetlenítette ennek a szakadásnak a kiegyenlítését. Ebben a királyné törvényesítette a jobbágyok közösen, nem földművelésre használt területeinek, az erdőknek és az árterületeknek földesúri kisajátítását. Ugyanis a főlsszabadító háborúk után nagy jövedelemmel kecsegtetett az európai piacra vihető gabona, melynek kivitele csak vízi úton, a folyók rendezésével volt elképzelhető. Ugyanakkor a földesurak nem elégedtek meg a jobbágyoktól beszedett gabona-tizeddel, önálló, majorsági gazdálkodás kiépítésére törekedtek olyan szántóföldön, ami nincs felosztva jobbágytelkekre. Nem nyúlhattak ugyanis a jobbágy telkéhez, azt a törvény védte. A törvény azonban nem védte a közös területeket, ahol az erdőből irtott és az árvizektől mentett árterületek felszántásával mód nyílt szántóföldek nyerésére. Így váltak a földesurak a vízrendezések híveivé, melyek ellen a vizek mellett élő jobbágyok elkeseredetten tiltakoztak, éppen úgy, mint az erdők kisajátítása ellen. Ez utóbbiak során számos helyen a jobbágyok ellenállását csak katonai karhatalommal, a vezetők ki-

végzésével tudták csak megtörni. Az erdők és árterületek képezték a magyar nép állattartásának az alapját. Télen az árterületeken takarmány készítése nélkül teletethettek át, míg nyáron, árvíz idején az erdőkben legeltettek. Ehhez sajátos legelő-erdőket alakítottak ki, mint ahogy az árter rendszeres elárasztása és a felesleges víz visszavezetése is a jobbágyok nagy és rendszeres munkáját főtételezte. Ezért volt Magyarország híres halászatáról, ahol egy francia szerzetes 1308-ban kelt levele szerint a legtöbb és legjobb halakat lehet fogni a Világon. Az árterek így, az ember közreműködésével, a földrészt életgazdagságban, biodiverzitásban legértékesebb területe volt, melynek sokoldalú használata; állattartás, halászat, gyümölcstermelés, kertészkedés, méhészkedés, gyékény, vadmadár és tojásainak-gyűjtése stb. rendkívül sokoldalú egészséges táplálkozást is biztosított, ami magyarázatot ad talán arra is, hogy a középkori nagy járványok Magyarországot nem pusztították annyira, mint Nyugaton. Ezekből azonban kevés pénzzé tehető termés jutott a földesuraknak. Éppen ezeknek a vízmelletti területeknek lakosai az ország legműveltebb, legiskolázottabb és egyben legszebb népművészeti népcsoportjait alkották. Sárköz, Drávaszög, Ormánság és a völgyekben duzzasztott halastavakban gazdag Tolna megyei Völgyesség. A 16.-17. században itt éltek alkottak a nagy reformátorok, a magyar zsoldárköltészet jelesei, Sztárai, Székáro-si, Szegedi Kis István, Decsi Csombor, Veresmarti, Skaricza, mind már a török hódoltság alatt, hogy csak az ismertebbeket soroljam fel. Mivel az 1767-es úrbéri elkülönítés (a kizárólag földesúri használatra kijelölt területek elkülönítése a jobbágyokétól) során a közösen használt területekből a jobbágyok a megművelt telkek arányában kaptak csak részt, így éppen azok a népcsoportok szegényedtek el, melyek éppen nem a földművelésből, hanem e közös területekből éltek. A felsorolt népcsoportok mind gyilkos születéskorlátozással válaszoltak az elkülönítésre, amint azt Kiss Géza már 1937-ben megírta. Az elkülönítéssel és vízrendezésekkel született meg a magyar allodiális nagybirtok, és ezzel Európa legtorzabb birtok-szerkezete, melyet csak 1945 számolt fel. 1750 táján még csak mintegy 5%-a volt a szántóknak földesúri, majorsági művelésben, 1790 táján megyénként változó mértékben, Zalaiban például 21, Hevesben 41, Pest megyében 46 %-a. Kizárólag földesúri használatba kerültek az erdők csaknem 90 %-a, a rétek, legelők, főként az árterben, 40-50 %-ban. (ifj. Barta 1996) Az 1767-es rendezés legnagyobb csapást a faluközösségekre mérte. Végleg megmerevedtek a földhasználati viszonyok, nem osztottak újra szántókat. A jobbágytelkekkel nem rendelkezők, akik a közös használatú területekből éltek, végleg nincstelen föl-

dönfutók lettek, melyek fokozatosan kikerültek a közösség megtartó gondoskodásából is. Ezen az 1848-as jobbágyszabadítás sem változtatott, csak a teljes jobbágyság jutottak földtulajdonhoz, a zsellérek nem, hiába küzdöttek ezért Táncsics Mihály és Petőfi Sándor. Megszületett a három millió koldus, a másfél millió kivándorló és a kiszámíthatatlan embervesztéssel, a nemzetiségi arányok drasztikus megváltozását (a magyarok rovására) jelentő egykező Magyarország.

Európa legbetegebb országa

Magyarország a nagy ellentétek országa: hatalmas hercegi nagybirtokok és sok szegény paraszt földje. Nincs középréteg, sem vagyonban, sem műveltségben, mely egy nemzet gerincét alkotná - írta hazánkról egy bajor, mezőgazdasági szakember 1867-ben megjelent könyvében, aki egyben látta a nagybirtokosok érdekében végrehajtott vízrendezések káros következményeit, az Alföld máig tartó és egyre veszedelmesebb kiszáradását is. (Ditz 1993.) Éppen ez a művelt, folyómenti, gazdag kultúrájú népréteg lehetett volna ez a hiányzó, középréteg! A társadalmi szolidaritás felborulása egyben utat nyitott a természeti környezet pusztulását okozó nagyüzemi gazdálkodásnak. A hatalmasok önzésének mérge leszivárgott a károsultak körébe is, példát mutatva. Az egykező társadalomban az emberi kapcsolatok is tönkre mennek, elnémul a dal, a tréfa, a vidám együttlét, a közösségi élet, a népművészet a gazdagság fitogtatásának eszköze lesz. Egész társadalmunkat jellemzi már a kapcsolatok, a közösségek hiánya, ezért vagyunk az összehasonlító statisztikai adatokkal bizonyítva Európa legbetegebb országa. A magyar lakosságnak több, mint a fele szorong, a depressziós létérzés határán van, mert hiányzik a „társadalmi tőke”. A szorongó ember a jól irányítható, mindennel „megetethető”, a gátlástalan fogyasztó, aki sem a reklámnak, sem a propagandának, sem a betegségeknek ellenállni nem tud. Gyáva és engedelmes alattvaló. (Kopp 1995) Nincsenek ugyan régebbi statisztikai felmérések, de ilyen lehetett a magyar 1918-19-ben is.

A templomi zászlók vörössé váltak

A 20. század elején nyilvánvalóvá váltak Magyarországon is a nagy társadalmi feszültségek. A szociális igazságért, földbirtokreformért, a nagybirtokosok érdekét kiszolgáló kormányzat ellen tüntető szegénységet a belügyminiszter szétkergeti, vezetőit bebörtönzi, egyesületeiket megszünteti. A magyar egyház sem áll melléjük Prohászka és néhány híve ki-

vételével, pedig Nyugat Európában mindenhol a keresztény-szociális pártok vállalják a szociális problémák megoldását sürgetők képviselőit, a „Rerum novarum...” kezdetű pápai enciklika szellemében, például Németországban és Belgiumban. Nem szabad megütköznünk azon, hogy akkor, amikor a magyar Katolikus Népszövetség elhatárolja magát e mozgalmaktól, melyek a 20. század elején még templomi zászlókkal is tüntettek, és egy magyar főpap a nagybirtokot Isten akaratával megegyezőnek jelentett ki, a nemzet vezetőiből kiábrándulva a radikális szeretet-közösséget hirdető szektákba menekül a szegénység egy része vagy, ha rövidebb hosszabb ideig a szociálizmust hirdető pártokat támogatja, akár a nemzeti, akár a nemzetközi színezetben. Egy magyar történetest, akit XI. Piusz Kelet-Európa legjobb egyháztörténetesteként tüntetett ki, 1937-ben megjelent könyvéért börtönbüntetésre ítélték. Az indoklás szerint, mert a nemzetet fenntartó nagybirtokos és tőkés osztályról megalázóan nyilatkozott. Málnási Ödönt ugyanezért az igazságot kereső könyvéért, mint antibolsevistát 1945-ben is elítélték 8 év kényszermunkára. (Málnási 1959.) Könnyen minősítjük szélsőségesnek azokat, akik az igazságot keresve szembe mernek szállni a mindenkor hatalommal.

A tankönyvekből kitörölték

A jobbágyság, a feudalizmus felszámolásával sem változott lényegesen az erdélyi magyarság sorsa. 1871-ben a gazdag főurak szemet vetettek a korábban századokon át a falvak közösen használt havasi legelőire is. Az 1871 évi LV. tc elve ugyanaz volt, mint az idézett 1767-esnek: „*E szerint kapja ki birtokának arányához képest a közös erdőből és legelőből mindenki a maga részét, mint saját tulajdon birtokát. Ekkor hallották a Székelyföldön ezt a szót: arányosítás legelőszőr... A birtoktalánokat és kisbirtokosokat, aminőkből áll a székely nemzet zöme, megfosztja bár csekély, de biztos jövedelmi forrásától. A kisbirtokos az őreá eső havas- vagy legelőrészt rendszeren ki sem tudja használni, de gyakran megesik, hogy arányrészéhez hozzá sem képes férni. A székely köznép arra a meggyőződésre kezd ébredni, hogy az egész tagosítást és arányosítást az ő vesztére találták ki, hogy az ő kárán még egyszer talpra állítsák az eladósodott urakat és nagyobb birtokosokat; ezek csakugyan oroszánrészét is kapják a haszonnak, amellyel e két törvény jár*” (Simón 1903, 67.) Az arányosítás igazságtalanságait tetézte a kötelező tagosítás is. Ennek a költségeit is ráterhelték a birtokosokra, méghozzá nem a birtok arányában, hanem ugyanannyit fizetett az, aki 10, vagy aki 300 holdat kapott. „A Székelyföldnek túlnyomóan hegyes vidékein a

szántók és rétek nagyon kis határokon belül is jóság tekintetében annyira elütők, hogy ott a tagosítást egyesek érdekeinek megsértése nélkül szigorúan keresztül vinni csaknem lehetetlen. Ha van pl. a szegény embernek faluja közelében egy fél hold jó termőföldje, hiába adnak neki ennek fejébe, a községtől távolabb, a hegy kavicsos oldalán akár 101 holdat; ez reá nézve szinte értéktelen, nem tudván szegény az ő gyöngge háznépével és kevés igavonó marhájával ezt a nagy, de nehezen megdolgozható, kevésbé termékeny tagot megművelni... A tagosításnak a Székelyföldön is inkább a csekély számú nagyobb birtokosok látják hasznát, míg a sokkal számosabb szegények annak csak kárát vallják... Senki, de senki a népet nem pártolja! Egy-egy erős elnyomja a gyönggék ezreit: A tagosító mérnököt lekenyerezik a gazdagok: ezek ahol akarják, ott kapják ki tagjokat. Minden kétség kizárva: a tagosítás és arányosítás az utolsó halálos döfés lesz a székelysége nézve. Igen gyakori dolog, hogy bennfentes bellérek a tudatlan, elszegényedett, megszorult néptől egy-egy arányholdat 2-3 koronáért elcsálnak s azután a nagy mennyiségben összeharácsolt aránytagot ezrekért – huszszorta többért, amint vették – eladják a zsidónak, a szásznak, vagy más idegennek.” (Simón 1903: 78-79.) Nagyrészt így jutottak hatalmas, havasi erdőbirtokokhoz a gúnyosan „fabárokknak” nevezett úgazdagok, és kezdték az erdők gátlástalan, ipari kitermelését és a fa exportálását. Kísértetiesen hasonlít ehhez az, ami a kárpótlási jegyekkel történt nálunk. A nagyüzem környezetpusztítása itt is nyilvánvaló. Az arányosítási és tagosítási törvény újabb nagytömegű kivándorlásra készítette a keleti székek lakosságát, míg Székelyföld nyugati részén a lakosság születéskorlátozással felelt megnyomorítására. Ha a székelyek kivándorolnak, Erdély el fog veszni, kiált föl József főherceghez, a székelység nagy barátjához intézett röpiratában az idézett Simón Péter, sepsiszentgyörgyi tanár. A mindenféle fa kézművességhez értő székelységet Románia örömmel fogadja be. Helyet biztosít neki, ad iparűzési engedélyt, ha legalább egy román inast vagy segédet alkalmaz, tanít. 1900-ra, a román hivatalos statisztika szerint is, több, mint 200.000 székely él csak Bukarestben. Ez a magyar politikai életet teljesen a nagybirtokosok érdekében irányító országgyűlés és kormányzat szégyenteljes tette. Erről nem írhatnak írók és történészek.

Nem csodálkozhatunk Trianonon

Mikszáth Kálmán, *A pénzügyminiszter reggelije* c. karcolata belekerült az iskolai tankönyvekbe is. Az eredeti, 1883-as kiadásban így hangzik: „Künn két erdélyi képviselő sétál szomorúan. Éppen a székelyek

tömeges kivándorlását beszélük. Borzasztó állapotok, a szegény székelyek éheznek.” A tankönyvekből kitörölték ezt a mondatot: „Éppen a székelyek tömeges kivándorlását beszélük.” Két kiadást is megnéztem, egy 1981-es és egy 1995-öst. Mikor vették ki? Véletlenül? Lássuk, mit írnak a történelmi kézikönyvek? Asztalos Miklós *A történelmi Erdély* című művében (1936) ezt olvassuk a Székelyföld birtokviszonyairól: „A szabadságharc után az volt a helyzet, hogy a jobbágyság egykori jobbágyságait minden úrbéri szolgálat és tizedfizetés nélkül sajátjuk gyanánt birtokolták... Mivel a Székelyföldön alig volt jobbágyság, ennek a hatalmas földterületnek mintegy 80%-a oláhok kezére jutott. Ezzel egyszerre oláh kézre jutott az ősi magyar birtokok legnagyobb része. Megindul egy erős oláh kisgazdatársadalom kialakulása s ezzel párhuzamosan a magyar közép- és nagybirtokok széttöredezése. Az állandóan továbbporladó magyar birtokok a század második felében s a következő század elején kevés kivétellel oláh bankok vásárolták fel s így az oláh numerikus többség kialakulása után veszedelmes gyorsasággal került oláh tulajdonba a termőföld nagyobb része is. 1911-ben Erdély lakosságából 33.6%-a volt magyar és székely, viszont a birtokos elemnek már csak 25.5%-át tette ki a magyarság.” (Asztalos 1936: 340-342.) A szövegből hiányzik valami, miért kerül oláh kézre a Székelyföld 80%-a? Valamit itt kitöröltek és nem igazították utána értelmesre a mondatot. Idézhetek volna még a századeleji erdélyi napilapok riportjából is. Például, hogy egy karcfalvi székely házáat, banki adósága fejében elárverezze a magyar bank. Az új tulajdonos int a magyar csendőröknek, akik szuronyt szegezve kipiszkálják a székely családot a házból. A gazda kis motyóját megmaradt tehénkéje hátára teszi, gyermekei megcsókolják a faragott kapu keresztjét, mielőtt megindulnának Moldovába... Az arányosítási törvény meghozatala évében alakítja meg az erdélyi és romániai értelmiség az Albina-Bankot, mely minden románnak, aki magyar ingatlant vesz, kamatmentes kölcsönt ad. A századfordulóra már több mint hatvan fiókja működött Erdélyben. Kik vesztették el Erdélyt? Megnéztem az 1986-ban Budapesten megjelent *Erdély története* című háromkötetes munkát. Még a marxista, osztályharcos szemléletű történetírás a kötelező, lássuk, mint ütnek egyet a kizsákmányoló magyar földbirtokosokon a kivándorlás kapcsán. „Külön erdélyi politikai élet a magyarok számára a valóságban nem a Királyhágón túli országrészt, hanem egyik-másik város, vidék jórészt örökölt, családi vonatkozásokkal telített helyi hatalmi harcait jelentette, Kivételt – a nemzetiségi kérdésen túl – csak a korszak egyik legnagyobb gondja, a székely kérdés képezett; a kedvezőtlen székelyföldi gazdasági körülmények és

az elvándorlás azonban nemcsak erdélyiek, hanem az egész egykorú ország lelkiismereti problémája marad, melynek megoldására az adott struktúrában nem álltak rendelkezésre elégséges eszközök.” (Szász 1986:1640.) Kezembe került egy 19. századi tankönyv, „Első oktatás a Magyarok Történetében. Kérdések és feleletekben. Írta Kuttner Sándor. Tizennegyedik javított kiadás. Budapest 1883.” Mit ír 1514-ről, a második nándorfejérvári diadal lehetőségéről? „A törökök elleni keresztes hadjárat indítása végett parasztok-s kalandorokból álló csapatok gyülekeztek Pestre, Kalocsára s más városokba és Dózsa György vezérlete alatt egyesültek. De a keresztesek királyuknak kiáltották ki Dózsát és az urakat (földbirtokosokat) támadták meg, raboltak, gyilkoltak már Temesvárt vetették ostrom alá, midőn Zápolya János erdélyi vajda megverte őket. Dózsa több társával együtt kivégeztetett. Ulászló 26 évi zavaros uralkodása csak egyetlen szép szellemi tényt mutathat fel, t. a »Hármas törvénykönyvet«, melyet Werbőczy szerkesztett, s mely a legújabb időkig magvát tette a magyar törvényeknek.” Nem csodálkozhatunk Trianonon...

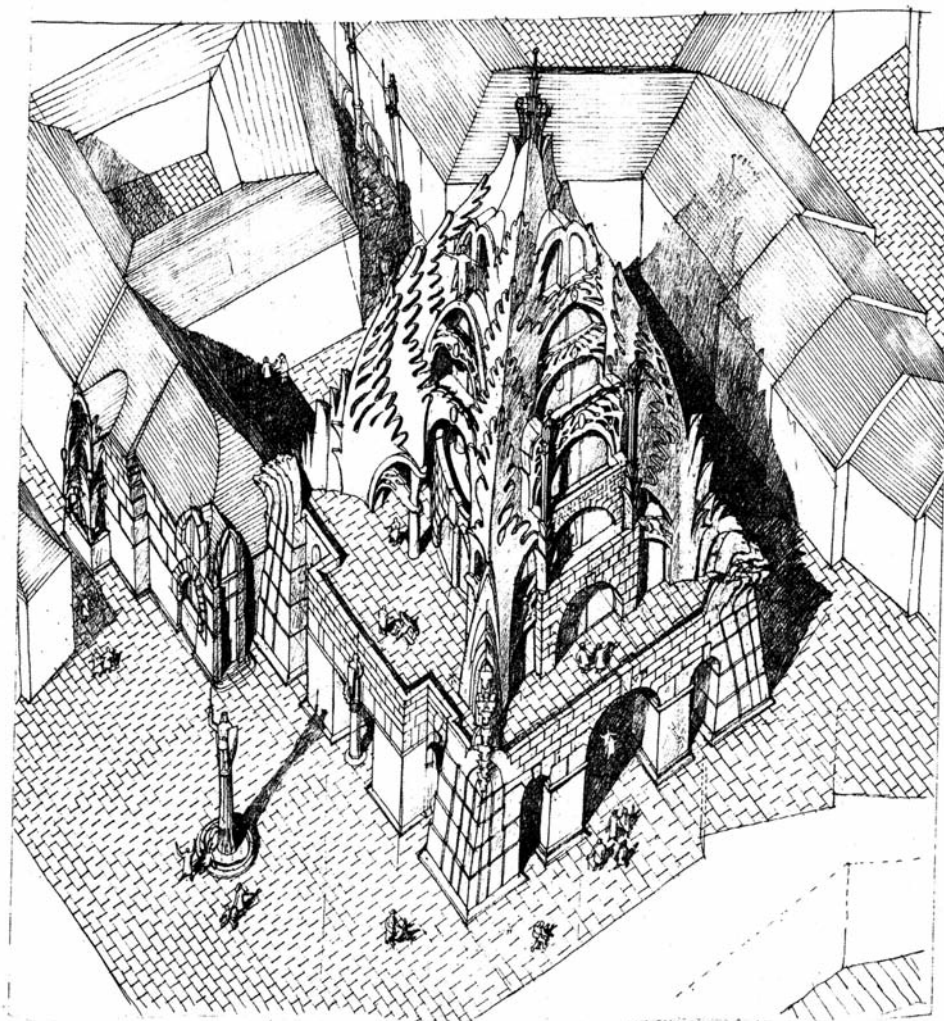
Meghozta a Világ a trianoni döntést, meghúzták a határokat. Biztosan sokszázezer ember kiáltott fel elkeseredve. De három helyen ebben az országban mertek együtt nemet mondani. Balassagyarmaton, Sopronban és Kerca-Szomoron, és fegyvert fogtak. Ma mindhárom hely magyar, az egész Világ döntésével szemben...

A jó Isten azért ad történelmet, hogy tanuljunk belőle.

Most itt állunk, tanulni fogunk-e belőle, vissza tudjuk-e állítani azt, amit annak idején úgy mondták úr és paraszt egysége, város és falu egysége. Társadalmi tőke mentén áldozatot hozni nem a mi érdekünk-e? Hiszen most már nem úgy dolgozik az AVH, hogy le tartóztatja az illegális összejöveteleik részvevőit, hanem azt hirdeti: valósítsd meg magad! Ne törődj semmivel, keresd a boldogulásod! Svédországban egy orvos ötször annyit keres mint nálunk!

Merjünk szétnézni! Merjünk lépni! Különben elveszünk....

* (Keszthely, Balaton Akadémia, 2009. június 12. A szerző előadásának szerkesztett változata.)

Egy nyelvtörvényről, ami távolról sem csak az!

„A Nyugattól elzárkózni! Kelet nem fogadhat be, és mi sem asszimilálódhatunk – marad saját szegénységünk.” – írta Hamvas Béla 1950-ben az egyik naplóbejegyzésében. „Ami nem jelent se többet, se kevesebbet, mint hogy csak befelé utazhatunk, egyre mélyebben, önmagunkhoz.” – ez viszont már Benedikty Tamás zárszava A helytállás csöndje (2007) című esszéjéből.

Épp most, amikor ezeket a sorokat írom, került napvilágra az az akár bombasztikusnak is mondható hír, miszerint Margaret Thatcher brit miniszterelnök 1989-es moszkvai találkozójukon Gorbacsovot, az akkori szovjet elnököt arra bízta, akadályozza meg a két Németország egyesítését, mivel sem Nagy-Britannia, sem Nyugat-Európa nem örülne egy egységes német államnak! És nem Thatcher volt az egyetlen nyugati politikus, aki ezen aggályainak hangot adott: még a berlini fal ledöntése utáni hónapokban is a francia államfő, Mitterrand fő tanácsadója Gorbacsov szemére vetette, miért nem tesz semmit a Kreml az egységesülő Németország ellen – mondták ezt annak elenére, hogy a hivatalos NATO-álláspont ennek éppen az ellenkezője volt! Thatcher azért érvelt az egységes német állam ellen, mert szerinte az fölborítja az európai rendet, föl szlatja a Varsói Szerződést és átrendezi a második világháború utáni határokat! Valójában pedig az addigi angol-francia hegemoniát féltette. Nem számított, mint ahogy a történelem során korábban már annyiszor, és azóta sem, az elnyomott népek szabadsága – közöttük a miénk, magyaroké sem, nem, egyetlen dolog volt mindig is fontos a nagyhatalmaknak: a saját érdekérvényesítésük. Mint ahogy a saját, elsősorban gazdasági érdekeit nézte és védte a Nyugat mindig is. Hol volt a nyugati segítség 1456-ban, 1848-ban, 1920-ban, 1956-ban? Balga mód, mindig vártuk a fölmentő sereget, s helyette mi érkezett? Még nagyobb elnyomás, még nagyobb kiszolgáltatottság. Talán elfelejtettük a Szabad Európa biztató szavát: csak tartsatok ki, magyar szabadságharcosok, már úton vannak a megmentőitek! Hol voltak, hova lettek? Ennél már csak a legutóbbi balkáni háborúk áldozataival bánt kegyetlenebbül a Nyugat: láttuk, ahogy a hóhérok a megszeppent holland ENSZ-békefenntartók szeme láttára elhajtják

Srebrenicánál a bosnyák muzulmánokat. A világ, a demokratikusnak mondott, emberközpontú világ tudta és látta: a halálba terelik őket – és a kisujjukat sem mozdították értük, pedig megmenthették volna őket, mint ahogy a második világháború alatt is lebombázhatták volna a koncentrációs táborokat, a táborokba vezető vasútvonalakat, megmentve ezzel sok ezer elhurcolt életét! Ehelyett a háború végén szétbombázták a szövetségesek Drezdát, azt a várost, amely civilekkel volt tele, stratégiaiilag már semmit sem jelentett, mindenki tudta, Németország elvesztette a háborút, és mégis, annyi bombát szórtak Drezdára, hogy még az aszfalt is égett. Aztán ledobták Hirosimára és Nagaszakira az atombombát, megszórták napalmmal a fél Vietnámot, Koreát, majd Afganisztánt, Irakot...

Milyen gazdasági-politikai szövetség az, amely eltűri a nyilvános jogtiprást? A libákat nem lehet tömni, mert az ember-, illetve állattelenes, kutyaverésért börtön jár, de nyilvánvalóan fajelméleten alapuló törvénnyel, mint amilyenek a Beneš-dekrétumok, Szlovákia és Csehország boldog tagja lehet az Európai Uniónak. Hogyan számíthatna az egyik NATO-szövetséges állam a másik segítségére, ha történetesen egy kívülálló hatalom katonai támadást intézne ellene (az ugye, meg elképzelhetetlen (!), hogy erre a szövetségesek között kerüljön sor), akkor, amikor a schengeni határok átjárhatósága ellenére egy Schengenen belüli polgárnak, jelesül éppen a Magyar Köztársaság elnökének, megtiltják, hogy egy másik, schengeni, szövetséges állam területére lépjen? Vagy, szövetség ide, vagy oda, éppen úgy döfnék hátba szövetséges társukat, mint ahogyan azt már számtalanszor megtették?

Milyen partneri, jószomszédi viszony az, amikor az egyik fél szemrebbenés nélkül hazudik, kabátlopóként a kabát jogos tulajdonosát vádolja meg a lopással, s mindeközben a mindenkéül fölött álló uniós szövetségi döntéshozók nem akarnak állást foglalni? Hol vannak a bizonyítékok Malina Hedvig önmegveréséről (!), hol a dunaszerdahelyi szurkolók rendőroket provokáló akcióiról? Ezeknél a hazugságoknál és a pipogya, mellébeszélő uniós semmitmondásoknál már csak az az undorítóbb, amikor egy szuverénnek mondott állam miniszterelnöke mosolyogva parolázik a kabátlopóval, és szemérmesen szemet huny a történelem fölött!

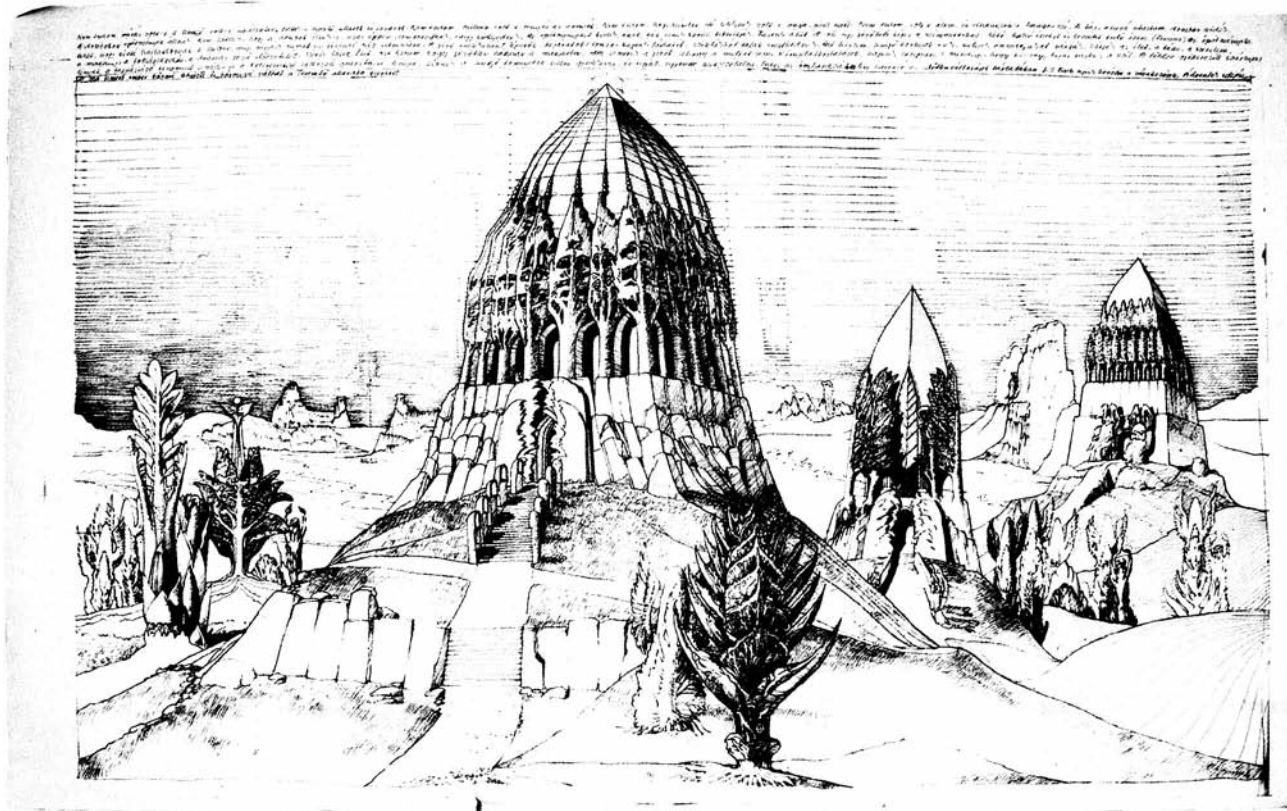
A szlovák nyelvtörvény, amellyel korlátozzák a kisebbségek nyelvhasználatát, nem új, és nem is egyedi eset. Az első világháború előtti Jugoszláviában a falakon öles, cirill betűk hirdették: Beszélj államnyelven! A milosevicsi korszakban törvénybe iktatták: a kisebbségek anyanyelvükön a földrajzi elnevezéseket csak szerbül használhatják. Manapság egyrészt már finomodott a harcmódor: a jelentősen magyar többségű helyeken is a nem magyar hivatalnokok, rendőrök, orvosok, kereskedők, kalauzok és pincérek közül csak az ért és beszél magyarul, aki akar, másrészt a brutalitás van jelen: évek óta csak azért verhetnek meg büntetlenül magyar fiatalokat, mert egymás között (!) magyarul beszélnek. Teszik ezt azért, mert Szerbiában megtehetik! És megtehetik ugyanezt Szlovákiában is.

A Magyar Köztársaság elnökét elsőként Szerbia nem engedte be a 2009. március 15-ei megemlékezésekre, majd Romániában nem adtak engedélyt a repülőgépe leszállására, s ezen fölbátorodva, következtek a szlovákok augusztus 21-én. A trianoni utódállamok mindig hivatkozhatnak az ő érzékenységükre, emlékszünk, Szerbia azért tartotta Súlyom Lászlót nem kívánatos vendégnek a délvidéki megemlékezéseken, mert jelenlétével zavarta volna a szer-

beket, a szlovákok is ugyan erre hivatkozva tiltották ki Szlovákiából, főlegleg a 68-as magyar bevonulást, amihez a jelenlegi Szlovákiának és Magyarországnak vajmi kevés köze volt (vagy talán mégis?), de vajon mikor beszélhetünk mi a bennünket ért sérelmekről? Addig egészen biztosan nem, amíg Magyarországnak olyan kormánya, és olyan miniszterelnökei vannak, akik nem akarják és nem merik még csak megemlíteni sem a nemzettársaikon ejtett sérelmeket, amíg a megfelelő válaszlépések helyett a kommunista internacionálé, vagy az azt váltó globalista kozmopolitizmus szellemében koccintgatnak a Kempinsky-szállóban annak a Romániának a nemzeti ünnepén, amely területeinek jó részét Magyarországtól rabolta, és szó nélkül eltűrik, hogy idegen (szlovák) fegyveresek, géppisztolyaikat a magyar állampolgárokat fogva, vonulhassanak Magyarországon.

Ha majd a jognak asztalánál, ahol most kicsik és nagyok pöffeszkednek, mi is helyet foglalhatunk, s nem zavarhat el bennünket, mint kivet kutyát, ettől az asztaltól senki, majd akkor mondhatjuk, Petőfivel együtt: hogy megálljunk, mert itt van már a... – mi is? – a szép új világ!

És addig? addig nincs megnyugvás. Folyamatosan úton kell lennünk, egyre mélyebben, önmagunkban és önmagunkhoz.

„Két pogány közt” – a harmadikról ne is beszéljünk

A magyarok helyzetét a Kárpát-medencében kezdettől fogva az határozza meg, hogy rokontalan nép vagyunk, és értünk nem állnak ki nagy testvéreink. Ily-lyés Gyula: „Magyarok” című naplójegyzeteinek második kötetében azt írja, hogy emiatt a magyar nemzet helyzete, s így lelki magatartása századokon át csaknem ugyanaz. „Egész múltunk eleven... a jelent is állandóan történelmileg kell élnünk.” A határon túli magyarok megmaradási küzdelmére vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy a „két pogány közt egy hazáért ömlik ki vére” – kuruc népdalunk sajtó panasza ma is naponta elszenvedett eleven igazság. A „két pogány közt” fenti igazságát, a kuruckort megelőzően már Pázmány Péter is megfogalmazta: „Az a mi nyomorult nemzetünk szerencsétlensége, hogy az oltalomtól majd annyit kell félnie, mint az ellenségtől.” A határon túli magyar nemzeti közösségek azonban ma már nem csak az ellenség – az utódállamok (utódállamainak) – nacionalista kormányainak megsemmisítő szorításában vergődnek, és nem csak az őket oltalmazni hivatott Európai Unió nemtörődömségének áldozatai, hanem a nemzetietlen magyar kormányok rideg és elutasító magatartásának ellenében igyekeznek megmaradni magyarnak – édes hazánkért.

A hivatalos szlovák kormány jelenleg nyílt, államilag irányított, barbár megsemmisítő jellegű kampányt folytat a felvidéki magyarok ellen. Az Európai Unió nem nyújt „oltalmat” a számukra. Az „anyaország” külügyminisztere pedig megígéri, hogy a kormány nem ígér meg semmit. A kettős állampolgárság ellen anakidején foggal-körömmel harcoló „körmös Bauer” fia, Bauer Tamás pedig jelleméhez hűen odailleszti száját a trianoni nagyhatalmak alfeléhez, csücsörít és cuppant, vagyis azt írja, hogy Trianon igazságos volt, mi itt belül szófogadó magyarok vagyunk, minket támogassatok.

A felvidéki magyarok elleni jelenlegi szlovák kampány két légiütközőbb mozzanata Sólyom László révkomáromi látogatásának megghiúsítása, valamint az államiság eszméjét, a törvény fogalmát megcsúfoló szlovák „nyelvtörvény”, mely a szabad nyelvhasználatot és ezzel a magyarok honpolgári jogait tagadja.

A szlovák kormány „nem engedte be” Magyarországot köztársasági elnökét Szlovákiába. Az eset ma-

gyarországi bírálói szerint Szlovákia ezzel az Európai Unió tagjaként megszegte a schengeni egyezményben vállalt kötelezettségét. Na, és... mondaná a szlovák kormányfő, ha az EU kérdőre vonná. De nem vonja kérdőre.

A szabad mozgás egyetemes emberi jogainak megtestesítőjeként emlegetett schengeni egyezmény első paragrafusa szerint a schengeni egyezményhez tartozó országok közötti „belső határok személyi ellenőrzés nélkül bárhol átléphetők”. A második paragrafus szerint azonban, ha a „közrend” vagy a „nemzetbiztonság” úgy kívánja, az egyes országokba való belépésének szabályozása terén minden marad a régi, és az illető ország illetékes szervei megtehetik a „szükséges intézkedéseket.” A második paragrafus tehát olyan feltételeket tartalmaz, amelyek teljes egészében értelmetlenné teszik az első paragrafust. Az olyan fogalmak, mint a „közrend”, a „nemzetbiztonság”, bármikor és bármire alkalmazhatóak. A „szükséges intézkedések” pedig azt jelentik, hogy minden állam kormánya ezután is azt tesz, amit akar, illetve, amit megengedhet magának. Vagyis, minden ország továbbra is azt engedhet be, azt tartóztathat fel a határon, akit akar, mint a régi, nemzeti színűre mázolt szálfasorompók idejében. A schengeni egyezmény Európai Unióval kapcsolatos szóhasználat az azt sugallja, hogy az Európai Unió által szavatolt jogokról és kötelezettségekről van szó, holott csupán olyan államok közötti szerződésekről beszél, amelyekről a második világháborút megelőzően bebizonyosodott, hogy annyit sem érnek, mint a papír, amelyre íródtak.

I. „Beszélj szlovákul, hogy az egész világ megértsen”

A szlovák parlament 2009. június 30-án elfogadta az 1995 évi 175. számú Nyelvtörvény módosítását.

A szlovák nyelvtörvény alapját képező bevezető paragrafus, valamint az egyes rendelkezések tartalma, mint „jogi dokumentum”, függetlenül annak a felvidéki magyarok ellen irányuló céljától, önmagukban is a jog és a törvényesség fogalmának durva megcsúfolása. A 2009. szeptember 1-én életbe lépő módosított szlo-

vák nyelvtörvény ütőereje, annak méregfoga a „törvény” bevezető paragrafusában található. Vizsgáljuk meg közelebbről a szlovák nyelvtörvény bevezető paragrafusát:

„A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa abból a tényből kiindulva, hogy a szlovák nyelv a szlovák nemzet egyediségét kifejező legfontosabb ismertetőjegy, kulturális örökségének legbecsesebb értéke, és a Szlovák Köztársaság szuverenitásának kifejezője, valamint állampolgárainak olyan általános érintkezési eszköze, amely szavatolja szabadságukat, egyenlő jogukat és egyenlő méltóságukat a Szlovák Köztársaság területén, a következő törvényt alkotta”.

A fenti paragrafus valójában nem is nyelvtörvényt vezet be, hanem egy kirekesztő, és jogfosztó nemzetiségi törvénynek felel meg. A szlovák nyelvnek ez, a nemzet meghatározásának központjába helyezése másodrendű állampolgárokká minősíti Szlovákia magyar, és más anyanyelvű állampolgárait, mert azok anyanyelve nem fejezi ki a szlovák nemzet egyediségét. Vagyis a fenti paragrafus alapján Szlovákia, a szlovák anyanyelvű egyének országa. A „szlovák nemzet egyediségére” épülő nemzetfogalom teljesen értelmetlen, mert, amint minden egyén, úgy minden nép, és nemzet is egyedi.

Jogilag és logikailag is értelmezhetetlen az is, hogy miként lehet a szlovák nyelv, a Szlovák Köztársaság szuverenitásának kifejezője. Az állam szuverenitását állampolgárainak az egységes akarata biztosítja. Teljesen érthetetlen az is, hogy egy olyan törvény, amelyet büntetések terhe kényszerít rá az ország más anyanyelvű őshonos lakosságára, miként biztosíthatja „Szlovákia állampolgárainak szabadságát, egyenlő jogukat, és egyenlő méltóságukat.” A szlovák nyelvtörvény fenti paragrafusának logikája két fordulat után tragikomikumba fullad. Ennek ellenére maga a törvény, és a mögötte lévő állami erőszak valódi, és ezért ropant veszélyes.

A fenti paragrafusnak a szlovák nyelv, és a szlovák nemzet „egyediségét” hangsúlyozó felmagasztaló hangja kísértetiesen emlékeztet a Slobodan Milošević által a végtelenségig ismételt, a szerbek, mint mennyei nép (nebeski narod) fogalmára. Erre a felső sugallatra azután Milošević „isteni népének” legalja Srebrenicán lemészárolt néhány ezer védtelen foglyot.

A szeptember 1-én életbelépő szlovák nyelvtörvény a felvidéki magyarok nemzeti identitásának megsemmisítésére irányuló, végső megoldást jelző ultimátum. Ha a szlovák törvényhozókat megkérdeznék, hogy mit tehetnek az őshonos felvidéki magyarok annak érdekében, hogy a jelenlegi Szlovákiában megmaradhassanak magyarnak ott, ahol több, mit ezer éve élnek – a szlovák törvényhozók válasza erre az len-

ne, hogy semmit. Ez a szintizsza, kegyetlenkedő tirannizmus.

És lőn este, és lőn reggel, és következik a második, a harmadik és a többi paragrafus. A fenti törvény rendelkezéseinek botrányos előírásai egytől egyig a fenti, bevezető paragrafus rasszista és támadó szándékának következményei.

A szlovák nyelvtörvény egyes rendelkezéseinek átfogó ismertetése külön tanulmányt érdemel, de magának a törvénynek a magyar nyelven is olvasható szövege alapján bárki közvetlenül is meggyőződhet annak az egyetemes emberi jogokat durván sértő rendelkezéseiről, meghatározásainak zavarosságáról, és támadó jellegéről. A Felvidéki Magyar Koalíció, valamint a Felvidék Ma honlapokon sok értékes anyag található a nyelvtörvény fogantatásának veszélyéről. Többek között: Bíró Ágnes: „Nyelvoktatás parlamenti fokon” c. írása. A Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete szintén készített egy elemző, de talán túlságosan is tartózkodó, és a kisebbségi lét tényleges ismeretét nélkülöző tanulmányt a szlovák nyelvtörvényről (Kardos Gábor, Majtényi Balázs, Vizi Balázs). A fenti tanulmány legnagyobb mulasztása, hogy nem ismeri fel azt a tényt, hogy a jogokat elvonó törvényeket, s az ide vonatkozó jogi szigorítási elveket a hatalom mindig szélesen igyekszik alkalmazni, s ez jogtalanságot és általános félelmet kelt.

A szlovák nyelvtörvény rasszista jellegének és jogi otrombaságainak két legjellegzetesebb példája a sírkövek és az emlékművek kétnyelvű szöveggel való kötelező ellátása, valamint a kétnyelvű konferálás kötelező előírása. Hogyan valósul meg a sírkövek és az emlékművek feliratainak az államnyelven írott feliratokkal való utólagos ellátása, és hogyan egyeztethető ez össze az elhunytak iránti tisztelettel, az emlékművek épségének védelmével, valamint a törvények retroaktív hatályának a tilalmával? Hogyan teljesül mindez a valóságban? A szlovák Kulturális Minisztérium tagjai járják a régi temetőket, és keresik a magyar feliratú falkereszteket? Klasszikus magyar íróink nagy részének szülőháza és sírhelye ma a trianoni határokon túl található, többek között a mai Szlovákia területén is. „Ne tapossatok rajtuk nagyon.”

A kétnyelvű konferálás kötelezettsége a nyilvános összejöveteleket és magát a műsort is a nemzetközi repülőterek hangzavarának szintjére süllyeszti. Mi történik, ha valaki szlovákul is konferál, de nem tud tökéletesen szlovákul, vagy kifelejt valamit a szlovák fordításból? Hol a határ a fordítások minőségének és pontosságának tekintetében, és ki dönti el, hol, és mikor? A helyszínen? Előzőleg? Mi történik az esetleges rögtönzésekkel, vagy a pillanatnyi bejelentésekkel, például, ha egy nyilvános rendezvény résztvevője

rossz helyen parkolt és kéretik, hogy mozdítsa el a kocsiját? Az általános szabadságjogok szempontjából a „nyilvános rendezvény” fogalma is új értelmezést igényel.

A „művelt” Európában ma Szlovákia az egyetlen ország, amelyben ténylegesen megvalósult George Orwell 1984 című regényében leírt rémlátomása, mely szerint a Kulturális Minisztérium közvetlenül üldözheti és büntetheti az állampolgárokat (9a.§ Bíróságok). A Kulturális Minisztérium büntetőjogi illetékessége ellenkezik a hatalom megosztásának és a független bíróságok elvével is. Ha a feljelentést, a vádat, a szabálysértés tényét és a büntetést is ugyanaz a hatalmi szerv végzi, akkor jogállamról nem is beszélhetünk. Rögtönítélő bíróságról van szó.

II. Európa, te vén szajha

Az Európai Unió mibenlétét legjobban az a vicc szemlélteti, mely szerint, ha a németek és franciák közötti vitás kérdésben egy angol bírónak kell döntenie, akkor az angol bíró legnagyobb gondja az, hogy miként dönthetne úgy, hogy mindkét fél veszítsen. Európa népei évezredek óta harcban álltak egymással, és minden viszály, minden csata és háború még több megoldatlan kérdést, vélt vagy valóságos igazságtalanságot hagyott maga után. A második világháborút követően semmi sem történt, ami ezt a helyzetet megváltoztatta volna. Az Európai Unió erre a mai napig megoldatlan történelmi tehertételre, és az úgynevezett „szabad kereskedelem” fikciójára épül. A tervezet elgondolói mindezt a pusztá akarattal, és mindezt – szerintük nem kívánatos viselkedést – agyonszabályzással igyekeznek megvalósítani. Ebben az újnak nevezett régi Európában a magyarok továbbra is „idegen test Európában” (Hongrois: corps étranger l'Europe); vagy Beneš szerint, „tüske Európa oldalában.” A legújabb nyugati történelemkönyvek ma is ezt a felfogást visszhangozzák.

Az Európai Unió meta-bürokráciája a volt gyarmatosító tagországok bürokráciájára és a baloldali európai elit elvont gondolkodásmódjára épül. Ezzel magyarázható az, hogy amit az Európai Unió rossznak vagy nem kívánatosnak minősít, azt törvényileg, vagy a tagországokra ráerőszakolt szerződések formájában „betiltja.” A törvények azonban nem alkalmasak az emberi viszonyok minden területének hosszú távú és sikeres szabályozására. A szlovák nyelvtörvény az Európai Unió túlszabályozási hisztériájának a fasisztoid, lezüllesztett vetülete.

Robert Conquest világhírű történész szerint az Európai Unió a szellemileg steril és bürokratikus Bizánc útján halad a lejtőn lefele:

- egy intellektuális réteg kísérlete arra, hogy egy eszme nevében egyesítse az európai nemzeteket, holott nincs egy olyan egyesítésre alkalmas eszméje, mint a szocializmus, vagy más eszmék voltak;

- egy erőltetett kísérlet arra, hogy egy olyan területen államot létesítsen, amelynek nincs sem közös államalkotásra irányuló múltja, sem közös etnikai vonásai ahhoz, hogy nemzetet alkothassanak;

- egy szertelenül költséges és költséges bürokratikus rémálom, amely a távoli eszményképek, sőt transzcendentális célkitűzések nevében az előírások és törvények szövevényével igyekszik szabályozni az élet minden megnyilvánulását. Az Európai Unió egy fentről ráerőszakolt építmény, amely hamis képviseltre épül.

Robert Conquest a *Reflections on a Ravaged Century* (Elmétkedés egy feldúlt század nyomán) című könyvében megállapítja, hogy az Európai Uniónak nevezett szuper államnak nincs sem eszméi, sem tényleges alapja. „Európai nemzet nincs. Ami van, az a különböző értelmiségi csoportok tagjainak összekuszált egyvelege, akik azt gondolják, hogy a nemzet fentről megteremthető. Demokrácia nem lehetséges démosz nélkül.”

Az Európai Unió szervezeti felépítése alapján nincs kapcsolat a hivatalok sokasága és a feladatok között, melyek ellátására létrehozták. A csúcson van az elnök és húsz európai biztos, akiket az egyes országok kormányai jelölnek ki egy olyan folyamatban, amely ismeretlen a nyilvánosság számára. Tekintettel arra, hogy az európai biztosokat nem választják, azokat demokratikus úton nem is lehetséges visszahívni. Az európai bizottság tagjait és alattvalóit, a miniszteri tanács tagjait az egyes országok kormányai jelölik ki. Annak ellenére, hogy a fenti hivatalnokoknak törvényhozó, végrehajtó és bizonyos esetekben bíraskodó hatalma van, azok senkinek sem felelősek. Ez az egyedüli testület a demokratikus világban, amely titokban ülészik.

Az Európai bíróság a fenti bizottság határozatainak végrehajtásának a céljából alakult. Az Európai bíróság tagjai is kijelölés útján kerülnek hivatalba, de ennek ellenére az egyes államokra vonatkozólag kötelező ítéleteket hozhatnak.

Az Európai Uniónak majdnem harmincezer fizetett hivatalnok, és körülbelül hétszáz állandó bizottsága van. Ezek több mint kétszáz különböző épületben tevékenykednek. Amíg ez a Leviathán mindent és mindenkit irányít és ellenőriz, addig saját magát képtelen ellenőrizni. A magas fizetések és költségek megtérítése ellenére a korrupció és a sikkasztások elterjedtek. Balázs Péter, Magyarország jelenlegi külügyminisztere és korábbi európai biztosa szerint az EU azért nem tett eddig semmit sem Sólyom László Szlováki-

ából való kitiltásának ügyében, sem pedig a szlovák nyelvtörvény kérdésében, mert „az Európai Unióban nyáron hosszú szünet van, gyakorlatilag nem is működik ilyenkor.” Az Európai Unió oltalmazásától ments meg uram engem!

III. „Én rólatok, akiket erőszakkal leszakítottak rólam, lemondok.”

A társadalmaknak történelmük során gyakran két rossz között kell választaniuk, és a sikeres társadalmak legtöbbször meg is találják a – Scylla és Charibdis közötti célba vezető utat. A magyarok jelenlegi kényszerhelyzetét azonban az súlyosbítja, hogy ellenséges szomszédai és Európa elutasító magatartása mellett saját nemzetietlen kormányaik nemtörődömségével vagy kimondott ellenséges szándékával is szembekerülnek. A határon túli magyarok veszélyeztetett helyzetére vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy az utódállamok szorításának enyhítésére varázszer nem csak a bűvös Brüsszelben nem terem a számukra, de Budapest szíve sem dobog értük. A határon túli magyar nemzeti közösségek újabb kori történelme az utódállamok (utódállamainak) az ellenük alkalmazott eltorvasztó intézkedéseinek, és Magyarország (az „anyaország”) elutasító magatartásának, illetve nem-cselekvésének a története.

Ide sorolandó többek között az utódállamokkal kötött úgynevezett alapszerződések, amelyekben Magyarország külön megerősíti a trianoni határok sértetlenségét anélkül, hogy cserében hatásos védelmet biztosítana az ott élő őshonos magyarok számára. Az alapszerződések szerint a magyar kisebbség sérelmeit a nemzetközi jog szabályozza. Vagyis, a trianoni nagyhatalmak által deklarált hatástalan általánosságok.

Ezen a helyen kell ismét megemlíteni a 2004-es népszavazás elleni kormánykampányt, valamint a magyarországi magyarok kétes, és végső fokon önmaguknak ártó elutasító magatartását nemzettestvéreik kinyilvánított akaratának elutasításában.

Ide sorolható a magyarországi balliberális sajtónak és értelmiségnek a határon túli magyarok elleni véget nem érő agitálása, valamint a nemzetietlen magyar kormányok nemtörődömsége és átlátszó hazugságai. Em-

lékezzünk: a határon túli magyarok kérelme elleni kampányt a Szabad Demokraták Szövetségének akkori szószólója, Bauer Tamás, budapesti ügyvéd nyitotta meg a Népszabadságban 2004. január 8-án megjelent „Kettős kapituláció” című írásával. A Népszabadságban ugyanakkor kiegészítésül megjelent egy testre szabott, túlságosan is egybehangzó „olvasói levél”, melynek címe: „Kell ez nekünk?” Bauer Tamás írása meghatározta az alaphangot, felkeltette a félelmet, és megadta a zavart keltő kulcsszavakat – a baloldali média malmai pedig tették a dolgukat.

Emlékezzünk: a határon túli magyar nemzeti közösségek kettős állampolgársági kérelmének elutasítását követően Somogyi Ferenc, akkori külügyminiszter 2004. november 4-i kétértelmű kijelentésére, hogy a magyar kormány a kettős állampolgárság helyett „csomagot” készít a határon túli magyaroknak a szülőföldjükön való megmaradásuk érdekében. Azóta eltelt hat év, és a határon túli nemzettestvéreink azóta is hiába várják a postást.

A jelenlegi eltorvasztó jellegű szlovák nyelvtörvénnyel kapcsolatban Magyarország jelenlegi külügyminisztere, Balázs Péter ismét megígér valamit, mert ilyenkor ez a szokás. Balázs Péter szerint: „Magyarország monitorozni fogja a szlovák nyelvtörvény alkalmazását.” A fenti kijelentés az értelmes emberek gondolkodását sértő, buta és semmitmondó, mert a szlovák nyelvtörvény önmagában olyan gorbán sérti a legalapvetőbb emberi és állampolgári jogokat, hogy annak alkalmazásán nincs mit „monitorozni.” A 2009. szeptember 1-én életbelépő szlovák nyelvtörvény akkor okoz a legnagyobb károkat, ha azt betű szerint alkalmazzák. Amit „monitorozni” kellene, az a magyar kormány tagjainak magyar nyelvhasználata. Balázs Péter még azt is kijelentette, hogy „a szlovák nyelvtörvény bírálatához külföldi támogatókat szerez Magyarország”, vagyis, majd a külföldi partnerek megsegítenek bennünket. Majd a „Magyar Állandó Értekezlet”, „majd az EU”, „majd a FUEV”, „majd a szerb, a román, vagy a szlovák demokratikus erőkkel egyetemben”...

Majd ha fagy. Szerencsések azok a hazájuktól erőszakkal elszakított népcsoportok, amelyek „csak” két pogány közt vívják harcukat megmaradásukért. (Vajdaság MA, 2009. szeptember 4.)

A mellébeszélés és romlottság keveréke: politikai torzszülemény

Torzszülemény-helyzet: ásítás, unottság, böffenés (a szerb politikai elit részéről) és önhietség, ön-
elégtelenség, beképzeltség (a magyar kisebbségi elit
részéről).

A gyökerek

1. A délvidéki (vajdasági) politikai elit („politikum”) kitől mástól, mint a szerb politikumtól sajátította el azt az észjárást, hogy a közéleti cselekvés sorrendjében elsőbbséget kell adni a másik kiszorításának. Az ellenzéki meglátás azonban mindig kisebbségben van, a kisebbségi közéletiség is a többség és kisebbség politikai vetélkedésének és küzdelmének a színterévé vált. Ha kiszorítottuk a másikat a politikai közéletből, és térdre kényszerítjük, utána akár jöhet az özönvíz. Csakhogy az özönvíz után ennek nincsen már többé sem politikai, sem erkölcsi jelentősége. Ha a kiszorításból mégis valami nagyobb baj következik, az úgysem érinti a többséggel rendelkező fennhéjázó politikumot. Ezek a népvézérek többnyire csak a politikai maffiára jellemző zárt, belső, egymás iránti felelősséget érzik: a többire nem nagyon adnak. Ha ez másként lenne, legalább egynéhány közülük mindörökké távozna a politikai közéletből. Ám itt, nálunk, még tüzes hegyes vasvillával sem lehet egyetlenegy sem elzavarni. Jól védik egymást, most már olyan „monolitok” hogy még a valamikori kommunista párt is elszégyellné magát.

2. Ebből a jellemalkatból következik a cselekvésük természete. Tegyenek is bármit, sohasem érzik magukat felelősnek. Az érv általában az, hogy „mi jogilag mindig mindent megtettünk”. Ha valami nem megy, „nem sikerül”, még véletlenül sem ők a hibásak, nem ők mulasztottak, nem ők tévedtek, s még részben sem vállalnak a felelősséget, hanem a magyar közösséget teszik felelőssé, mert „passzív”, „indolens” vagy „destruktív”. Ha pedig nem értik meg őket, s nem értékelik „áldozatos”, a szerbek által is nagyra becsült jogászok szakmunkáját, mi más marad hátra, minthogy le kellene váltani a magyar kisebbségi közösséget!

Mi öt-hat jogász uralma alatt sínylődünk. Jellemalkatuk furcsa egyvelege a kommunista és miloše-

viái karrierizmusnak, azaz nem támaszkodnak a tagság véleményére; a közéleti „lehetőségeket” egyéni haszonra váltják. Mások alig vannak százan pozícióban, de nem a gazdaságban (ami sokat jelentő lenne, oda a szerbek kisebbségeket nem engednek be, az igazi haszon mindig a szerbeké). Igaz a konc, a gázsi kevés, de nekik más a fontos: szeretnek a szerb hatalom visszfényében tetszelegni, és látszattervességüket magyar népképviselői szolgálatként feltüntetni. Ők mindig nagyon sokat dolgoznak és tesznek a magyar közjóért „is”. Persze, hogy az „is”-t sohasem felejtik ki. Amíg nem a választásokon korteskednek, addig csakis a magyar érdekek szószólóiként mutatkoznak be. Az „is” sosincs ott közbeszédükben; akkor még nincs rá szükség, de változik a helyzet, miután elfoglalták a bársonyszéket – akkor a Vajdaság kerül előtérbe.

3. Szerencsére a népnek nincs egyéni tudata, mint az egyes embernek, tehát nem tud közvetlenül, személyesen erre reagálni. Nincs tehát ok a néptől – a közösségtől való félelemre. Egy-két hőzöngő értelmiség csak mondja a magáét, de majd belefárad, és abbahagyja! El kell szigetelni! Ez a legjobb módszer a hatástalanításra. A hírközlő eszközöket pedig át kell alakítani a társadalom közvéleményét kifejező médium helyett az ő politikai nézeteiket minden lehetséges módon tükröző eszközzé.

Ma már minden eszköz és tudás a rendelkezésre áll ahhoz, hogy a jövőben is így legyen: mindig sikerült a magyar közösségi politikai közvéleményt manipulálni a maguk javára. Csak akkor kellene félniük, ha elvesztenék „a külső körülmények” (a szerbek) bizalmát és rokonszenvét. Ilyen azonban nem történhet meg; a szerbek csak olyan magyart engednek egyáltalán megszólalni a politikában, aki velük szemben „empatikus”; aki nem ilyen, arra vigyáznak, megfigyelik. A szerbek nem szeretik a „viđen èovek”-ot azt, akinek tekintélye van egy közösség szemében, ők inkább az egalitárius eszmeiséget követik, azaz aki egybeforrt a tömeggel, aki csak egy a tömegeből; hát ha még más nemzetiségű. Egészen biztos nem akar nekik jót – gondolják ők. Pedig nem így van! Ma mi vagyunk bajban, holnap lehet, hogy ők lesznek. A történelmi mulasztásokból tanulni kellene és lehetne.

Politikai dadogás

Sokan a szememre fogják vetni, hogy lehetetlent akarok. Tagadom a kisebbségi sors természetrajzát! Nem egészen! Fehér István (*Előharcok*, Hét Nap, július 22-e) nagyot és nagyon téved, ha azt hiszi, hogy egy egész közösség a „taccsvonalon” kívül van és onnan ítéli meg a cselekedeteinket, hogy egy közösség egyáltalán a „taccsvonalon” kívültre kerülhet. A legönzőbb és legszerényebb képességű polgár is ezer módon közéleti ember, és valamiképp ítélkezik politikai cselekedeteink felett. Ha semmi másra nem, de vágyik a politikai közélet tisztaságára, a munkája megbecsülésére, családjá biztonságára, egyéni méltósága tiszteletére biztosan; ennek szavatolását kéri a „politikumtól”. Nem szükséges minden embernek mindenről naprakészen tájékozottnak lennie, viszont az államnak naprakészen kell biztosítania a kisebbségek számára is a tájékozódás lehetőségeit. Mit tesz ennek az érdekében a magyar kisebbségi közösséget képviselő, a kormánypártokkal koalícióban lévő politikai elitünk?

Ebben a „politikumban” ott vannak még mindig azok, akik előzőleg szalonkommunisták, karrier- és haszon-kommunisták voltak, de most már nem ők a hangadók. Helyüket egyre jobban olyanok foglalják el, akiknek semmilyen eszmeiséghez, hithez, világnézethez nincs közük. Simulékonyak, a helyzettől függően hol kispolgárok, hol világpolgárok – de mindenkor nyárspolgárok.

Fehér István tudja, hogy a népet nem lehet leváltani, de azért már előre menti az elitnek azt a részét, amelyhez jómaga is tartozik. Hanyagolja pártja felelősségét abban, amit felelőtlenül felvállalt: egy tiltakozó szó sem hangzott el az ellen a törvényjavaslat ellen, hogy a Magyar Nemzeti Tanács megválasztásához maguk a magyarok készítsék el a választók névjegyzékét. Tudom, miért teszik! Ha nem jön össze a 117 000 aláírás, lesz kire hárítani a felelősséget, s lesz kit kiszorítani a politikai közéletből. Csak-hogy Ágoston András nem akar ki. Nem véletlenül múltunk egy jelentős részének legmarkánsabb egyénisége. Ő már ravaszul előre több menekülőutat készített el magának, s bármelyiken keresztül szabadon és tisztán menekül, mondván, hogy én nem ilyen lovat akartam. A VMSZ-nek nem marad más hátra, minthogy szabadkozzon – a sikertelenség esetén („a koalíció ezt akarta”), ha csak tényleg nem gondolja komolyan, hogy le kell váltani ezt a hálátlan magyar kisebbségi közösséget. Akarva-akaratlanul máris biztosította az utánunk az özönvíz légkörét.

Varga László, a VMSZ képviselője a Szerbiai Képviselőházban az Újvidéki Televízió 2009. augusztus 11-ei magyar nyelvű műsorában azt állította, hogy a

VMSZ-ben ők mélyen meg vannak győződve, hogy sikerül összegyűjteni a 117 000 aláírást, s ezért javasolták és fogadják majd el a nemzeti tanácsokról szóló törvényjavaslatot. Én viszont nem meggyőződésből állítom, de tudom és a mai napon, augusztus 14-én közlöm szakértői felelősséggel, hogy a 117 000 aláírásból nem lesz semmi. Varga László ilyen naiv lenne? Ajánlom neki, hogy sokszor járja be a magyarok falvakát, éljen néhány évet Újvidéken, Becskereken vagy Zomborban... S akkor, talán más-ként ítéli meg a helyzetet.

A mellébeszélés és romlottság keveréke

Olvasom a Magyar Nemzeti Tanács legutóbbi üléséről szóló jelentést (Kinevezték az új főszervezőket, Magyar Szó 2009. augusztus 8., 9.). Arról tudósítanak bennünket, hogy a Magyar Nemzeti Tanács mennyit köszönhet dr. Korhecz Tamásnak és dr. Várady Tibornak, „akik tagjai voltak a jogszabályt kidolgozó munkacsoportnak”. Józsa László pedig (mint Korhecz Tamás előtte már számtalanszor) arról akar meggyőzni bennünket, hogy ők már minden jogot ki-harcoltak „nekünk”. Hogyhogy Bozóki Antal jogász semmiben sem osztja a véleményét? Korhecz Tamás szerint a nép nem akarja használni jogait. Józsa László szerint, ha nem használjuk jogainkat (amiket „ők ki-harcoltak” a számunkra) – vessünk magunkra. Alaposan megdicsérték önmagukat. Gratuláltak egymásnak.

Ha a magyar közösség nem értékeli ezt a nagy-szerű „jogászai fegyvertényt”, tiszteletlen, hálátlan; nem is méltó még a Magyar Nemzeti Tanácsra sem. Hosz-szú az út a jogalkotás érvényesítéséig. Való igaz, minden törvény annyit ér, amennyi megvalósul belőle. Ha ezeket a törvényeket és jogszabályokat csupán a „jo-gászaink” alkották, s nem maga a magyar kisebbsé-gi közvélemény és közvita – akkor semmi sem, vagy legalábbis nagyon kevés fog belőle megvalósulni.

Sajnos, sorsunk nem elsősorban a képviselőház-ban megszavazott törvényeken és jogszabályokon mú-lik, hanem azon, *ami be sem kerülhet a jogszabá-lyokba és törvényekbe*, mert a szerb nemzetállami ki-sebbségellenes stratégia része. Jogászaink tényleg azt hiszik, hogy mindent jogi normába lehet önteni? (Ne köpködj a templomban. Akkor se pusztítsd a ter-mészetet, ha nem látják! stb. Vagy olyanokat, ame-lyek a mindennapi élet szintjén szabályozzák a nem-zetek közötti viszonyt.) Nem fog sok idő elmúlni, s lát-ni fogjuk a szerb jogászok által a törvénybe tudato-san beépített buktatókat, jogi hézagokat, mulasztá-sokat és célokat. S akkor mit csinálunk a szerbek ál-tal is agyontisztelt (szófogadó) jogászaikkal? Mi is hallgassunk, vagy dicsérjük őket? Váltunk le a magyar

kisebbséget vagy önmagunkat? Csukjuk be a szemünket és felejtünk el minden ígéretet, amelyeket a mieink mondtak ki? Mit csináljunk a szófogadó toleranciabajnokainkkal, mint amilyen Egeresi Sándor? Ő ugyanis rendületlenül tanít bennünket a toleranciára, mert szerintem éppen ebben van a legnagyobb hiány a magyar kisebbségnél „is”. Nem múlik el sok idő, és látni fogjuk: mennyire őszintén fogadja el a szerb társadalmi és politikai közvélemény minden szinten, mindenütt és mindenben az úgynevezett kisebbségvédelmi törvényt. Lesznek-e kísérő jogszabályai, bátorító megindokolása és mindenekelőtt kitartó, támogató politikai tevékenység és éberség a betartásukhoz?

Ne feledkezzünk meg arról, hogy mi egy olyan országban élünk, amelynek célja a szerb nemzetállam létrehozása. Ez nincs törvénybe foglalva (még csak az kellene!), de a társadalmi és politikai közvélemény ezt akarja. Ezt a célt még véletlenül sem veszti szem elől. A Milošević által hangoztatott jól ismert szövegek még ma is élnek: „Sehol a világon a kisebbségek nem élveznek olyan nagy jogokat, mint Szerbiában”.

Mit csináljunk Korhecz Tamás *Otthonteremtőben a szülőföldön* című művével, ha majd egy-két évtized múlva eltűnik a multikulturalizmusnak szinte minden ismérve itt a Vajdaságban? Netán az író és recenzense, Várady Tibor más, számunkra ismeretlen okból és célból cselekszik úgy, hogy észre se vegyük: Szerbiában milyen szisztematikusan, visszahozhatatlanul és jövőtehetetlenül ássák alá a multikulturalizmus minden oszlopát. Úgy tesznek, mintha nem tudnák, hogyan lehet egy jogszabályt úgy kijátszani, semmissé tenni, mintha meg se szavazták volna. El akarják velünk hitetni, hogy a Vajdaság éppen nekik köszönhetően holnap ismét multikulturális társadalom lesz? Hol élnek ezek az urak? Azt hiszik, hogy az ő kis „vajdasági magaslataikról” messze látnak, holott nem veszik észre, hogy mi készül.

Politikai torzszülemény

Tulajdonképpen nem volt semmilyen jubileum. A jubiláris évek a 10., 20., 25., 50., 100. évforduló. Minden rendes házban így szokott ez lenni – kivéve a VMSZ-t. Pásztor István elnök jubiláris évvé nyilvánította a VMSZ fennállásának 15. évfordulóját. A szerb sajtóból arról értesültünk (SVM okupio gotovo sve političare, A. Isakov, Politika 16. jun 2009.), hogy milyen nagy „politikai tényező” vagyunk és mennyire szükségesek vagyunk Szerbiának. – Ezt ugyanis eddig mi nem tudtuk! Ők sem! A kormánykörökhöz legközelebb álló Politika azt írta, hogy „elsőrangú” politikai eseményről van szó. Az eseményen jelen volt Szerbia

egész állami csúcsa („vrhuškája”), minden parlamenti párt elnöke, minden jelentős politikus. Maga az újságíró is állapítja meg, hogy az ünnepségnek nem is az volt a célja, hogy a VMSZ megünnepelje jubileumát.

Ha nem ez, akkor mi? Pásztor István mindenkivel összeölelkezett! Tomislav Nikolićal is! Nem tudom, miről beszélgettek, „örök barátságot” fogadtak-e egymásnak, de az összeölelkezés „nagy gesztus” volt. Ebből a gesztusból üzenet szól a jövőnek. Ennek tudatában véleményem szerint a délvidéki (vajdasági) magyarok számára a politika a jövőben nem lesz a „lehetségesért” való kiállítás „művészete”, hanem a megalázkodás gyakorlása és gyakorlata a politikai vezetés részéről. Mi a jövőben mindig csak azt fogjuk kérni, amit már „régén” megkaptunk. Vagyis nem fogunk kérni semmit.

Politikai visszasságok

A délvidéki (vajdasági) magyarság arról értesült a Magyar Szó 2009. augusztus 6-i számából, hogy Pásztor–Tadić-találkozó volt. A találkozásra több mint három hónapos halogatás után került sor. Boris Tadić nem akart találkozni a VMSZ elnökével. Bár elment a jubileumi ünnepségre, de nem akart találkozni „a stabil és kiszámítható partnerrel”.

Pásztor István nem augusztus 5-én találkozott Boris Tadićal, Szerbia államelnökével, hanem annak előtte egy héttel (csütörtökön), s csak hét nappal később értesítette a „várva várt találkozásról” a magyar közösséget, amelyet ő képviselt. Ennyit érünk, érdemlünk. Ilyen lekezelő, a népet lenéző, semmibe vevő magatartásra nincs példa, még a titói időkben sem. A kommunistákban több volt az ész és a tapintat is ezekben a dolgokban (a csomagoláshoz is érteni kellett).

Először is Boris Tadić ezzel a várakoztatással megalázta a vajdasági magyarság első számú képviselőjét. Másodszor Pásztor István a gyalázatot agyon akarta hallgatni. Tudta-e Pásztor István, hogy a megalázás elsősorban nem neki szól, hanem a délvidéki magyarságnak? S miről „beszélgetett”, vagy ha a VMSZ küldöttségét vezette, akkor talán „tárgyaltak”? Vajdaság státútumáról és hatásköréről? „Ezt a témát nem kezeltük túlzott részletességgel” – nyilatkozta Pásztor. Szerintem erről a kérdésről nem is beszélgettek. Tadić valójában nem is akart vele semmiről sem tárgyalni. Tudja jól, hogy a magyarok sokan büszkék voltak a titói Jugoszláviára, büszkébbek, mint a magyarságukra. Jugoszláviát ők most Vajdasággal szeretnék helyettesíteni. Vajdaságra még büszkének lehetnek, ha már nem akarnak semmiféleképpen Szerbiára, szerbiai létükre büszkének lenni. Éanak ezt rá-

menősen, erőszakosan, Pásztor szégyenlősen csinálja. De Éanak is kevés eredménnyel jár. A Demokrata Párt viszont erősödik: gazdasági előnyökhöz és politikai hatalomhoz közel fog juttatni annyi magyart, hogy Pásztor tekintélye hamarosan elpárolog, mint a kámfor. Ettől fél. A szerbek nagyon megosztanak abban, hogy Vajdaságnak érdemes-e adni autonómiát. Hovatovább a legnagyobb részük (95%) az erősen központosított állam híve. Ebben nincs semmi új: Közép-Kelet-Európában a hatalomhoz juttatott mindegyik kis nép erősen központosított nemzetállamot épít.

Miről beszélgetett még Pásztor István? Hát az átkos 1944–45-ös történelemről, a sötét múltból. Tadiæ mondta a magáét, de az igazságot a szerbiai igazságügyi minisztérium első embere mondta ki világosan: a kutatómunka több évtizedet vesz igénybe! Aki megéli, látni fogja az „eredményét”. Addig két nemzedék is kihalhat, és az újakat más fogja gyötörni.

Miről „beszélgetett” még Pásztor Istvánnal Boris Tadiæ? Miről másról, mint a gazdasági válságról. Majd pedig szépen elbúcsúzott tőle és hazaküldte. Pedig szerintem Pásztor még nagyon sokszor szeretne vele találkozni. De úgy gondolom, hogy ez csak vágyálom marad. Lehet, hogy megköszönte neki még azt is, hogy 2009. március 15-én kitessékelte Sólyom Lászlót a délvidéki magyarok nemzeti ünnepének megünnepléséről, azzal az indokkal, hogy tudunk mi magunk is ünnepelni. (Mintha már régebben „valakitől” ezt is hallottuk volna, azt hogy mi nem is vagyunk a magyar nemzet része; mi-mi vagyunk, nemzetet kívül álló, vajdasági magyarok.)

Buborékalkotás

Shakespeare mondja, mondatja a Két veronai vígjátékában, hogy „Balgaságodra rámegy az eszed, vagy eszedre megy rá a balgaságod..., akit egy bolond tart igában, nem lehet bölcsnek minősíteni... bimbóban pusztul minden szép remény...”

Valóban sokat vártunk a nemzeti tanácsokról szóló törvénytől. Most az év végén a Képviselőház el is fogadta. Utólag elmondható, ismerjük be, hogy balgaságunkra ráment az eszünk, és bimbóban pusztult el minden szép reményünk.

A szerbek megkerülve a jogállamiság minden ismervét, szó szerint odalökték elébünk a törvényt. Könnyen teheték, mert állítólag (vagy valóban) megkapták a Várady által igazgatott, kacsintgató magyar jogászai szabad páholy beleegyezését és aktív „jogászszakértői” hozzájárulását, tetszését. Kikérték a véleményüket is. Hadd gondolják, hogy komolyan veszik őket, hogy ők is „közéleti tényezői a szerbiai politikai küzdőporondoknak”. Az igazság azonban az lehet, hogy előzőleg ők mentek el a fővárosba az igazi po-

litikai uraikhoz kérdezősködni, puhatolózni: meddig is lehet elmenni, „mivel is szabad hozzájárulni” a „sorunkat hosszú időre meghatározó” törvényhez úgy, hogy ne sérüljenek a szerb állam érdekei. Mást sem hallottunk, mint öndicséretet, ömlengést e kóborgó lovagok szájából. Az igazság azonban az lehet, hogy a törvényt a nagyon tapasztalt szerb jogászok dolgozták ki, a politikusok pedig a végsőig hallgattak, és kivártak. Jól bejáródott csapatmunka volt.

Pontosan tudták, mit akarnak, mi a feladatuk, mi a szerb állam célja. A törvényelőkészítés minden szakaszából kizárták az összes kisebbséget, közéletiségünk politikai és civil szervezeteit. Még a „látszatnak” sem tettek engedményt.

Súlyosan sérült a demokrácia valamennyi ma tiszteletben tartott alapelve, maga az alkotmány, a jogállamiság minden ismérve. Meghoztak egy olyan törvényt (tető nélküli tákolmányt), amely a szerb érdekeket minden vonatkozásában kiszolgálja és védi, s amelyet ha nem tartanának életben, és nem táplálnának hazugságokkal egy „hamis tudatot”, akkor minden kisebbségi magyar polgári párt és civil szervezet azonnal elutasítana. A szerbek nem voltak kíváncsiak ez alkalommal a közvitára, de a zárószavazást biztosították.

A szerbek jogászai-szakmai szempontból szó szerint zseniális fércmunkát alkottak, amelynek az a célja, hogy soha semmilyen körülmények között egyetlen paragrafusában se legyen képes működni, szakmai szempontból tehát éppen ebben az értelemben koherens és logikus. Egészében és részleteiben arra összpontosít, hogy a kisebbségi intézmények és joghatóságok ne tudjanak maradéktalanul, akadálytalanul és hatékonyan tevékenykedni.

A tarcali (Fruška gora-i) Nemzeti Park alapszabálya hatékonyabban rendezi a fatelepítést, fakitermelést és erdőgazdálkodást minden vonatkozásban, mint a nemzeti tanácsokról szóló törvény a kisebbségi jogvédelmet és joggyakorlatot.

Tudom, hogy nagy lesz a felhördülés, a harag és az ellenem irányuló dühroham. Már megint az ár ellen! Kárt okozok a „nagy feladat” ügyének. Tudni kell azonban, hogy ezt a törvényt nem az elnyomó valóság, a kisebbséget sanyargató és elszorvasztó viszonyok megváltoztatása érdekében gyártották, hanem, hogy a nemzeti tanácsok jövőbeli tagjai, bizottságai marják egymást, tehetetlenkedjenek, egymást vádolják, panaszkodjanak, háborogjanak, kezüket tördeljék, mosakodjanak és szabadkozzanak előttünk, hogy ők nem tehetek ennél többet.

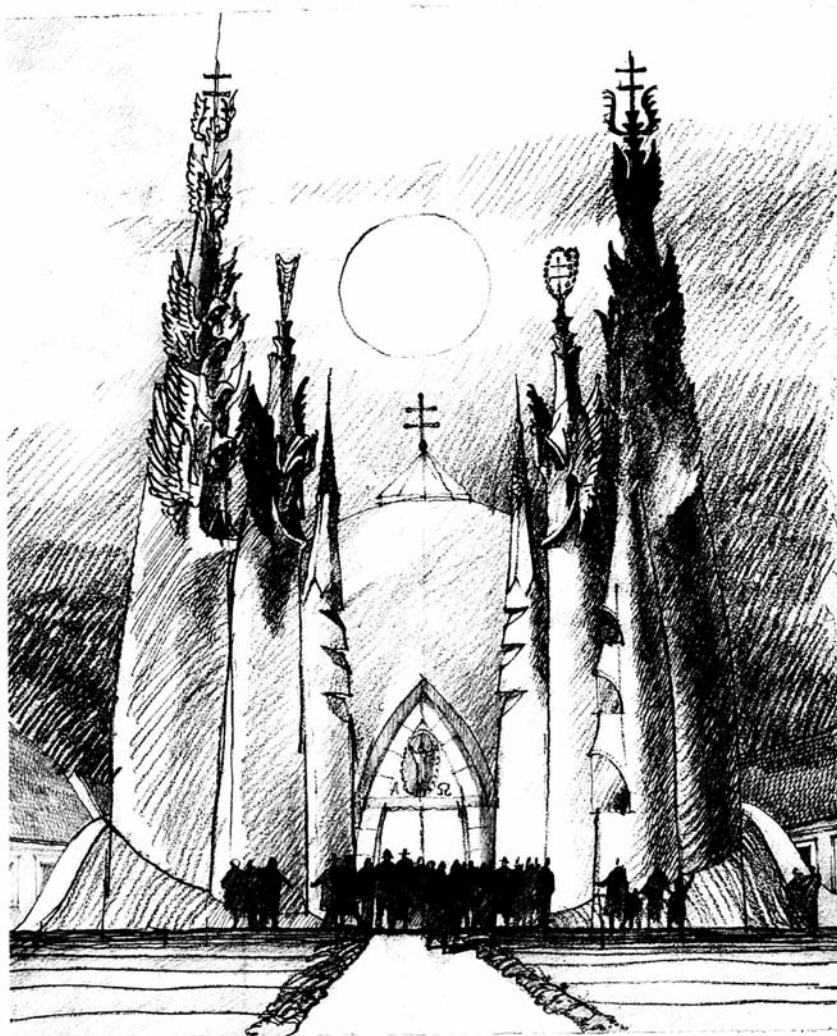
A törvényt szándékosan egy olyan nem létező, virtuális valóságra szabták, amely nem Szerbia. A szerb jogrendszerben ugyanis száz és száz jogszabály és rendelet gondoskodik az állami közigazgatás

minden szintjén és valamennyi közhatóságban, hogy ez a törvény ne működjön, ne legyen hatékony, az idő pedig vég nélkül, eredménytelenül, a maga üres járatában múljon.

A közerkölcsről, a kisebbségek iránti tiszteletről itt most nem akarok szólni, mert nem érdemes Szerbiában erre a szót vesztegetni, de azért hozzáteszem: Qud sunt leges sine moribus. Engem az érdekel, hogy mit mond a jogászi páholy? „De azért ez egy kis lépés előre!” Milyen megható! Csak mit fog mondani, ha a Magyar Nemzeti Tanács közvetlenül történő megválasztására vonatkozó aláírásgyűjtés meg fog fenekleni ott valahol a 70 000-80 000 aláírásnál? Tudáson alapuló meggyőződésem, hogy nem lehet 117 000-et összegyűjteni! Vagy talán ők valamilyen más úton „már előre bebiztosították” a 117 000 aláírást? Netalán nem is akarják, hogy sikerüljön? Milyen stikli következik? Netán a szerb állam hallgatólagosan el fogja ismerni a 70 000-80 000 aláírást 120 000 aláírásnak, a felét

a törvény által előírt egésznek? Netalán, titokban már megegyeztek az egypárti nemzeti tanácsot preferáló delegátusi választási rendszer lebonyolításában? Minden megtörténhet, mert a politikai romlottság sokkal tágabb (és veszélyesebb) az egyes embereknél. Jó kis trükkös stikli lenne! A kezdet kezdetén oda a törvény! Törvénytíprás az állam részéről, illetve kegyes hazugság, szemfényvesztés és becsapás. Nehéz lesz egyeztetni az állam rövid és hosszú távú politikai érdekeit a kisebbségi kérdésekben. Most még nem lehet belelátni a politikai játszamába. Az biztos, hogy aki így kínál és ad valamit, az sokat követel.

A törvény elégnek fog bizonyulni a szervilitás elvárására, az iránytévesztésre, a még nagyobb azonnasságtudat-zavar előidézésére, a „hamis tudat” ki-munkálására – s végül a politikai akarat lefejezésére; amely eddig is mindig szégyenlős, a nehézségeket mindig megértő volt, mert erre tanít a köztársasági elnökkel folytatott „csevegés”.

Rossz mondat rossz üzenete

Mottó:

Vigyázz a gondolataidra,
mert holnap azok lesznek a szavaid,
és vigyázz a szavaidra,
mert holnap azok lesznek a tetteid,
és vigyázz a tetteidre,
mert holnap azok lesznek a te arcod.
(Ősi zsidó bölcsesség)

Kosztolányi a rossz mondatot betört ablaküveghez hasonlítja, amelyen át mintegy a rossz gondolatra látni. Akaratlanul is ez jutott eszembe, amikor a Vajdaság Ma honlapján Pásztor István szeptember 9-ei megnyilatkozásáról olvastam, melyben, egyebek között, ez áll:

„A VMSZ elnöke megdöbbenőnek jellemezte a [nemzeti tanácsokról szóló] törvénnyel kapcsolatos negatív véleményeket. Egyesek vagy nem tudnak olvasni, azaz szöveget értelmezni, vagy egyszerűen rosszindulatúak, állapította meg. Aki nem hajlandó részt venni az itteni magyarság közös akaratának kialakításában, azt ezentúl ellenségnek tekintem majd, és többé nem foglalkozom vele...”

Természetesen könnyű volna most kifigurázni a pártelnöket, hogy vajon mi a magyarság közös akarat, de nem teszem. Az elnök e szintagmáját ugyanis hatástalanná és nevetségessé teszi a szöveg folytatása, a főmondatban fogait csikorgató „ellenségnek tekintem majd”. De kiérződik a szövegből régi idők ideológiai-módszertani pinceszaga is. Pásztor rossz mondata ugyanis – az egypártrendszer eszmei kizárólagosságának mintái szerint – kétségbe vonja az önálló véleményalkotás és a bírálat jogát, s a te-

tejében még fenyeget is, ahogyan 1989-ig ez politikai divat volt tájainkon. Ám, az utolsó pillanatban – mintha a beszélő megérezné, hogy nem volt eléggé elővigyázatos, hogy valami kiszaladt a száján, s hogy efféléket ma már pártelnököknek sem illik mondani –, hirtelenjében megzabolázza rakoncátlan indulatait, és gyorsan hozzáteszi: „nem foglalkozom vele”. (Elképzelem a nemzeti tanácsokról szóló törvény bírálót, ahogyan vacognak félelmükben, s reszkető kezüket tördelve tanácstalanul bámulnak a semmibe: ezután nem süt rájuk a nap, felbomlik vitaminháztartásuk, és, jaj-jaj, nem kapnak pénzt a Nagyberuházási Alapból...)

Holott fenyegetőzés helyett talán érdemes volna a bírálók észrevételeit meghallgatni, megvitatni, s ha indokoltak, az érveket elfogadni, és beépíteni a nélkülözhetetlen közös politikai cselekvés következő fordulójába, annál is inkább, mert a 2008. októberi szabadkai nyilatkozathoz képest a nemzeti tanácsokról szóló törvény, bizony, visszalépés – erről bárki meggyőződhet, ha van türelme áttanulmányozni a szöveget – nemcsak a választói névjegyzék létrehozásának módját, hanem a nemzeti tanácsok hatáskörét illetően is. (A nemzeti tanácsok döntéshozatali jogköréből például semmi sem lett – e nélkül pedig kisebbségi autonómiáról ezúttal sem beszélhetünk.)

A magyar politikai pártok és civilszervezetek által tavaly ősszel Szabadkán megfogalmazott „közös akarat” mögül elsőként a VMSZ szakértői (Várad, Józsa, Korhecz) hátráltak ki, majd őket követték a parlamenti képviselők. Ha vicces kedvemben lennék, most megkérdezném: hát akkor ki is az, aki gátolja „a közös akarat”-ot, és kit is tekint ezután ellenségének Pásztor?

Nemzetellenségek és a többiek

Nagy sikernek értékeli a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) az augusztus 31-én elfogadott nemzeti tanácsokról szóló törvényt, hangzott el a párt szeptember 4-i sajtótájékoztatóján, amelyet Józsa László, a letelt mandátumú Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Korhecz Tamás tartományi jogalkotási, közigazgatási és nemzeti kisebbségügyi tükár, valamint dr. Várady Tibor, a törvényjavaslatot kidolgozó szakcsoport tagjai tartottak Szabadkán.

Józsa még azt is szükségesnek tartotta hangoztatni, hogy „az említett időszakban Szerbia óriási lépést tett a kisebbségi jogok védelme területén”, miközben számos területen és egyre jobban csorbulnak a jogaink (az oktatásban, a közigazgatásban és az igazságügyben, a tájékoztatás és nyelvhasználat területén stb). (Vélhetően Svetozar Čiplić szerbiai kisebbségi és emberi jogi miniszter a Večernje novosti c. nagy példányszámú belgrádi napilap augusztus 16-i számában megjelent nyilatkozata inspirálta, miszerint „egyetlen szomszédos államban sem élnek olyan jól a nemzeti kisebbségek, mint Szerbiában”. – Nem kell kerülgetni az igazságot, ki kell mondani, hogy ezt a törvényt mi írtuk, mi kértük, a mi víziókat jelenti - mondta Korhecz Tamás a nemzeti tanácsokról szóló jogszabályról a (szeptember 12-i) Magyar Szónak.

Megosztott közösség

Nos, ez a törvény, amelyet – tegyük hozzá – a VMSZ képviselőinek a segítségével hozott meg (hét évi huzavona után) a szerb parlament, jócskán megosztotta a vajdasági magyar közösséget.

Emlékeztetőül: nyolc vajdasági magyar civil szervezet 2009. augusztus 2-án azzal a kéréssel fordult a délvidéki magyar politikai pártok vezetőihez, a Szerb Képviselőház VMSZ-es képviselőihez, a vajdasági magyar civil szervezetekhez és minden, a Délvidék magyarságának sorsa iránt felelősséget érző szervezethez és személyhez, használják ki a váratlanul kínálkozó alkalmat, és kérjék ki a délvidéki magyarság véleményét a tekintetben, hogyan szavazának augusztus 31-én a VMSZ parlamenti képviselői a nemzeti tanácsokról szóló törvény esedékes meghozatalakor. Javasolták, az illetékesek hívjanak sürgősen össze politikai tanácskozást e kérdés tisztázására. A tanácskozás összehívására, amit termé-

szetszerűen a VMSZ-nek kellett volna megtenni, nem került sor.

Tíz civil szervezet és négy vajdasági magyar politikai párt elnöke 2009. augusztus 28-án felhívást intézett a délvidéki magyarsághoz a Magyar Nemzeti Tanács ügyében, amelyben felszólították a Magyar Kollíció (MK) támogatásával a VMSZ-nek a parlamentbe jutott képviselőit, szavazáskor ellenezzék a törvény elfogadását. A felhívás ellenére a VMSZ képviselői három nappal később mégis a törvényre szavaztak.

Mi is a gond ezzel a törvénnyel? Anélkül, hogy annak ismételt részletes boncolgatásába fognánk, csak megismételjük: nem tesz eleget két alapvető követelménynek: nem biztosítja a nemzeti tanácsok közvetlen módon, tükos szavazással való megválasztását és a nemzeti önkormányzatot is csak a korlátozott kulturális autonómia formájában irányozza elő.

Víziónak is rossz

Korhecz szavaival élve: Nem kell kerülgetni az igazságot, ki kell mondani: a törvény ilyen formában és tartalommal való meghozatala nem siker. Lehet, hogy a szövegét a törvényjavaslatot kidolgozó szakcsoport VMSZ-es tagjai (is) írták, de nem nekik köszönhetően lett elfogadva, nem az ő érdemük. Már annál az oknál fogva sem, hogy ennek a törvénynek, mármint a nemzeti tanácsok megválasztásának szabályairól szóló törvénynek a meghozatalára a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló 2002. évi törvény 19. szakaszának az utolsó bekezdése kötelezte a szerb parlamentet. Ők csak segédkeztek egy olyan törvény elfogadásában, amely megfelel a hatalomnak.

Víziónak pedig egyenesen rossz a törvény, mert megoldásaiban sokkal kevesebb jogot és illetékeséget biztosít a kisebbségi nemzeti tanácsok számára és szűkebb kollektív jogokat a kisebbségeknek, mint a nemzetközi kisebbségvédelmi egyezmények (pl. az Európa Tanács keretegyezménye a nemzeti kisebbségek védelméről). Egyszóval: talán vissza nem térő alkalmat mulasztottak el a munkacsoport tagjai és a VMSZ-es képviselők, hogy olyan törvény kerüljön elfogadásra, amely megfelel az őshonos vajdasági magyar közösség érdekeinek. (Érdekes mód, Korhecz

nem vonta le a tapasztalatot a legutóbbi képviselői választásokon elszenvedett vereségből.)

Ezen még az a tény sem változtat, hogy Hans Ola Urstad, az EBESZ szerbiai misszióvezetője szeptember 2-án „üdvözölte a kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény elfogadását a szerb parlamentben és kifejezte reményét, hogy a nemzeti kisebbségeknek hasznuk lesz a törvényből és alkalmazásából”. (Az EBESZ misszióvezetőnek – aki a napokban elhagyja Belgrádot, mivel megbízatása lejárt – új munkahelyén több sikert kívánunk, mivel vajdasági kisebbségi ügyekben a nem éppen túl nagy jártasságáról győződünk meg.)

Kinek jó ez?

A törvény elfogadása után beindult a VMSZ politikai propagandája. Vezető tisztségviselői az általuk is irányított sajtóban szükségesnek érezték, hogy meggyőzzenek bennünket arról, hogy a törvény elfogadása a mi számunkra milyen „nagy siker”. Hogy ez nekünk eddig nem jutott eszünkbe?

– Mi örülünk annak, hogy ez a törvény végre terütekre került és elfogadását jelentős eredményként éljük meg. Az meg, hogy a partról bekiabálók (értsd: a választók – B. A. megj.), mit gondolnak, nem döntő” – nyilatkozta Pásztor István, a VMSZ elnöke a szeptember 1-jei Magyar Szónak.

Korhecz – a korábbi eufórikus megnyilatkozásaihoz hasonlóan – a szeptember 4-i sajtókonferencián még ennél is tovább ment, mondván, hogy „az autonómia-kódex, vagyis a nemzeti tanácsokról szóló törvény elfogadását egyaránt az európai irányultságú demokratikus Szerbia, a magyar nemzeti közösség, a VMSZ és a saját sikerének éli meg”. (A közvélemény számára az igazi sikerélmény az lenne, ha a kisebbségügyi tikár összehasonlító jelentést készítené hét éves tevékenységéről, amelyből azt lehetne megállapítani, hogy javult a magyar nemzeti kisebbség helyzete.)

De vajon sikernek mondható egy törvény támogatása a közösségi érdekekkel szemben? Súlyos dilemma előtt áll most a vajdasági magyar közösség. Ha valaki feliratkozik a választói névjegyzékre, akkor elfogadja a törvény rendelkezéseit is, és egyúttal szűkíti/csonkítja a saját nemzeti önkormányzati jogait is. Ha viszont nem iratkozik fel a választói listára, akkor azok malmára hajtja a vizet, akiknek a törvény jelenlegi tartalma és a nemzeti tanács tagjainak elektori úton való választása is megfelel. (Amennyiben ugyanis a vajdasági magyarság esetében nem gyűlne össze a szükséges 117 000 aláírás a választói névjegyzékre, akkor mégiscsak elektori választásokra kerül sor.) Mindkét esetben csapdába esünk, a vesztes pedig közösségünk lesz. Ördögi kör ez, akár hogy is nézzük. Kinek jó ez?

Hárítsuk a civilekre

Az a Józsa László, aki hétéves MNT elnöki tisztsége alatt nem a civil szervezetekkel való korrekt együttműködésről vált ismertté, szeptember 8-án így nyilatkozott: – Azon politikai erők, civil szervezetek, amelyek fontosnak tartják, hogy legyen magyar választói névjegyzék, azoknak kell magukra vállalni azt a feladatot, hogy ajtótól ajtóig menve megkeresnek minden vajdasági magyart és felhívják a figyelmet a külön választói névjegyzékre való feliratkozás lehetőségére.

Ezek szerint Józsa nem tartja „fontosnak” a magyar választói névjegyzéket. Ha ezt a civil szervezetek szükségesnek tartják, akkor szervezzék is meg. Mondhatnánk, politikai cinizmusnak sem rossz.

Pásztor István is szeretné mielőbb elfojtani a törvény elfogadása miatt elégedetlenkedők hangját. A sajtó szerint szeptember 18-ára több mint 200 meghívót küldött szét és tanácskozássra hívta (nem a törvény elfogadása előtt, hanem után) a vajdasági magyar pártok, az egyházak, a civil szervezetek, valamint az értelmiség képviselőit, hogy „megállapodásra jussanak a nemzeti tanács, a választói névjegyzék és más, a vajdasági magyarság számára fontos kérdésben”. (A dátum már azért is érdekes, mert a Vajdasági Magyar Demokrata Párt választmánya – a tervek szerint – szeptember 19-én vitatja meg a törvényről készült bővebb elemzést, s ennek alapján javaslatot tesz az MK tagjainak a legszükségesebb törvénymódosítások közös kezdeményezésére. Más kérdés, hogy erre a törvénymódosításra jelenleg sincsen szinte semmi esély.)

– Azt szeretném, ha dűlőre jutnánk abban a kérdésben, hogy ki az, aki szerepet kíván vállalni a közös akarat kialakításában, és ki lesz a partner abban a folyamatban, amit úgy hívunk, hogy a meghozott törvénnyel való élés lehetőségének a biztosítása – jelentette ki Pásztor, majd hozzátette, hogy mindenki, aki szembeszáll a kezdeményezéssel, nemzeti ellenség, akivel attól a pillanattól kezdve nem kíván többé foglalkozni – olvasható a szeptember 10-i Magyar Szóban.

Az ilyen, a demokráciában nem szokványos hangnem után csak az a kérdés, ki fog megjelenni a tanácskozáson, „ki lesz a partner” azok közül, akik nem támogatták a törvény elfogadását ilyen megszövegezésben? Hogy kivel kíván és kivel nem Pásztor foglalkozni a jövőben, lehetne az ő magánügye is, ha nem lenne pártelnök. A közösségnek viszont – előbb-utóbb – nyilván dűlőre kell jutnia abban a kérdésben, hogy ki képviseli az érdekeit, és ki nem. Ki kinek itt a szolgálója? Azt pedig, hogy ki (volt) a „nemzetellenség”, nem az egyének, hanem az utókor fogja eldönteni. (Vajdaság MA, 2009. szeptember 13.)

„Ilyenekkel vagyunk körülvéve”

1. Magyar, területet!

Szomszédaink, választott képviselőik és kormányaik láthatóan nem szívelik a magyarokat. A zsugorított országot se nagyon, de különösen a kezelésükbe került embereket.

Istenem, pedig annyi mindent megpróbáltak. Tömeggyilkosságokat, deportálásokat, nemzeti földprogramoknak nevezett kifosztást, leplezetlen és sunyi nyelvi és kulturális asszimilációt, egyházaink anyagi és erkölcsi tönkretételét. Sovén kormányok újabban apartheid nyelv- és oktatáspolitikával próbálkoznak. Sem a korábbi, sem a mostani trükkök nem vezettek, s nem vezethetnek sikerre. Az egységesítő nemzetpolitikák kudarcra vannak ítélve, ezt kell szomorúan tapasztalnia számos nekihevült szlovák, ukrán, román és szerb politikusnak. A bekebelezett területeken, bár fogyatkozóban, ma is ott vannak a magyarok. Vannak településeik, házaik, iskoláik, templomaik, részük van az országos és a regionális politikákban. A probléma tehát változatlan, és az is marad. Legfeljebb árnyalódik. A kommunizmus térségbeli bukása után már nem jogfolytonos a mindent lefojtó diktatúra. 2004 óta mégiscsak egy olyan államszövetség tagjai lennénk többségünkben, amely prioritásként kezeli a számbeli kisebbségben élők jogait, értéknek tekinti nyelvüket, kultúrájukat, vallásukat, sajátosságait.

A magyarok problémája azonban sehogyan sem akar megoldódni. Pedig a megbékélés érdekében a szorongatott magyarok ajánlkoztak már mindennek. Főként népeket és kultúrákat összekötő hidaknak és kapcsoknak. Nem kellett, s ma már belátható, a jövőben sem nagyon kellene. Jobb, ha ezt nem is erőltetjük tovább.

Más megoldás után kellene néznünk. Mit szólnának például ahhoz az önmagukra oly büszke és lelkiileg nagyon érzékeny szomszédaink, ha a békeségre és biztonságpolitikai érdekekre hivatkozva felelős magyarok ma új ajánlattal állnának elő. Jelesen azzal, hogy a nekik problémát jelentő magyarok csatlakozzanak (visszatérés, újraegyesülés) Magyarországhoz. De ne úgy, ahogyan legszebb sovén álmaikban elképzelik, vonaton, vagy közúton, hanem

ahogyan az természetes: talpuk alatt a szülőföldjükkel. Akkor talán egy kicsit jobb lenne a közérzet a Kárpát-medencében.

2. Abszurdítások hona, Kárpátalja

2005. december 23-án, azon a jeles napon, amikor Kis- és Nagyszelmenc között megnyílt a legmagyarabb ukrán-szlovák határátkelőhely, nagy állami parádét láttak az ikertelepülés ukrainai oldalának lakói. Hatalmas átmérőjű tányérsapkák, magas rangú ukrán tisztek, állami főhivatalnokok, kék-sárga és piros színekben pompázó ukrán folklórcsoport. A látvány mellett harsogó ukrán népzene és valami ukrán „mulatós” váltotta egymást. A falu lakói így hivatalosan is értesülhettek arról, hogy megszűnt a hatvan esztendő szétszakítottság, most már valamivel könnyebben láthatják egymást a rokonok.

A látványossághoz beszédek is társultak. A helyieknek talán örömük is telt volna bennük. Ha értették volna. De nem értették, mert ukránul hangzottak el a győzelmi beszédek. A helyiek nyelvén, magyarul még egy kurta rezümé sem. Ukrajna ilyen, a porcelánboltban ödögő elefánt érzéketlenségét alulmúló módon „gyógyította” a hatvanesztendő történelmi sebet. A nagy parádé elmúltá után néhány hónappal aztán egy falunap keretében a magyarok is megemlékeztek a határnyitásról. (Kiegészítésképpen csupán. A határnyitás az irodalom és a civil szerveződés diadala. A folyamatot Zelei Miklós Kettézárt falu című dokumentumregénye indította el. Az ügy szorgos háttér munkájának köszönhetően 2004. április 21-én került az Egyesült Államok Kongresszusának Emberjogi Bizottsága elé, itt találkozott először egymással a két falu polgármestere, ez adta meg a végső lökést a határnyitáshoz.)

Érzéketlenség, hatalmi gőg, tervszerű beolvasztás, így lehetne jellemezni ma Ukrajna nemzetiségi politikáját. Pedig nem így indult az elején. Mármint 1991-ben, az ország függetlenné válása idején.

Ukrajnát akkor törvénykezésében is a nagyvonalúság jellemezte. A nemzetiségi ügyek kezelésére önálló minisztériumot hoztak létre, az országnak lett nemzetiségi törvénye, és nyelvtörvénye, s Magyaror-

szággal kormányközi megállapodás született a kisebbségek védelméről. Intő jel persze már a kezdeteknél is akadt. 1991. december 1-jén az ukrán függetlenségről tartott népszavazással együtt Kárpátalján helyi népszavazást tartottak a terület különleges önkormányzatáról, illetve a beregszászi járásban a járás területén létrehozandó Magyar Autonóm Körzetről. A kárpátaljai autonómiák mellett kampányolt a későbbi államelnök, Leonyid Kravcsuk is. Kárpátalján a szavazók nagy többsége mindkét kérdésre igennel válaszolt. A helyi népszavazás eredményeit később egyszerű véleménynyilvánításnak minősítették Kijevben.

Az addig kedvezőnek nevezhető helyzet a kilencvenes évek közepétől kezdett megváltozni. Állami bizottsági, majd minisztériumi főosztályi kompetencia lett a megszüntetett nemzetiségi minisztérium hatásköre. A botrányról botrányra bukducsoló politika alkalmazni kezdte a türelmetlen nacionalizmus eszközeit, egyre több tér nyílt a nemzetiségekkel szembeni nyíltan ellenséges fellépésekre. Ezeket a cselekedeteket a hatalom berkeiben bátorították, de legalábbis elnézték. Így fordulhatott elő, s így történik napjainkban is, hogy magas szinten egyeztetett és bejelentett szimbolikus események, mint például a vereckei honfoglalási emlékmű két államelnök részvételével tervezett felavatása marginális helyzetű sovén ukrán erők tiltakozása miatt meghiúsul. Az ukrán főméltóság ilyenkor mintha a klasszikus alaphelyzetet venné föl, karjait széttárva így sóhajt föl: „Látjátok, ilyenekkel vagyok körülvéve!”

Megkockáztatható, hogy a túlzó nacionalizmus, a sovén magatartás, a durva és buta ukránosítás a 2004-es, ún. „narancsos forradalom” idejétől eredeztethető. A Kijev központjában lezajlott show, melyet nem is leplezetten támogatott az Egyesült Államok és az EU, heteken át tartó világlátványosság volt. A televíziócsatornákon keresztül a világ egy demokráciát követelő elszánt tömeget, rokonszenves programot hirdető politikusokat láthatott, Viktor Juscenkót és Julija Timosenkót. Egy, a despotizmusból és az oligarchák uralma alól szabadulni akaró társadalmat. A támogatók között a legszebb, de legalábbis szebb reményeket táplálva a magyarok is ott voltak. A magyar exkormányfő, Orbán Viktor és a KMKSZ elnöke, Kovács Miklós. Utóbbi valamiféle megállapodás fejében szavazatokat is ígért a későbbi győztesnek. A szavazatokat Viktor Juscenko rendben meg is kapta. Azután beindult a gőzhenger, megjelentek „Juscenko történelemírói”, akik immár másfél millió esztendőre becsülik Ukrajna történelmét. Ezért kap pl. olyan házi feladatot a kárpátaljai magyar iskolás, amelyben le kell írnia az „ukrán ősemlék” egy napját.

Ez arra az ostobaságra hajaz, amelyet egyszer Pozsonyban a Szlovák Nemzeti Galériában láttam. Egy szepeességi szárnyasoltár alatt az alábbi közlemény volt olvasható: Ismeretlen szlovák mester műve a XIV. századból.

Most ott tartunk, hogy Ukrajna bőszen ukránosít. Jövőre a szépséges bolognai folyamatban, melyet Ukrajna is alkalmaz, a „korrupciómentesség” jegyében a magyar iskolák végzősei már csak ukránul tölthetik ki az érettségi tesztet. Már az idén csúfos kudarcot vallott szakszerűtlen magyar fordítást sem lehet alkalmazni. A galíciai Lvivben (Lwów, Lemberg) piacon nagydobronyi szülőnek azt kell tehát gondolnia, hogy végzős csemetéje a lembergi ukrán középiskolással egyenlő esélyekkel indul.

Miben lehet reménykedni? Egyedül abban, hogy a 2002 óta a szomszédságpolitikában leginkább a megalázó helyzetek elfogadásában jeleskedő magyar külpolitikát egy új kormány megváltoztatja. Mégpedig radikálisan. A radikalizmust értsük úgy, hogy a kormány egyértelművé teszi a határok fölötti magyar nemzet egységét, az egyetemes magyar nemzeti érdekek védelmét, s a magyar állampolgárság kiterjesztését minden Kárpát-medencei magyar számára. Ez nagy munka lesz.

Abszurd, ám egyúttal „vérválóságos” történet jut eszembe. Tekintsük rögtön metaforának. A Szovjet Hadseregben, ahová több ungvári egyetemista társammal tanulmányaink megszakítása mellett szovjetellenes tevékenység soha le nem írott vádjával kerültem be, valamilyen birodalmi (szovjet) ünnep zajlott. Az ezer harcost befogadni képes barakkban alkalmi katonazenekar játszott a „Szövetségbe forrt szabad köztársaságok” kezdetű szovjet himnuszt. Alkalmi zenekar alkalmi akkordokat produkál: lássuk be, a zenemű előadása szakmailag nem volt tökéletes. Olyannyira nem, hogy örmény harcostársaink, úgy nyolcvanan, vigyázzállásban álló társaik gyűrűjében ülve maradtak. Csuprina (ragadványnevéen Kaban, azaz Vadkan) ezredes a zenének nem nevezhető csimm-bumm után sápadtan kérdezte: „Az örmény elvtársak miért nem álltak fel a szovjet himnusz eljátszása alatt?” Nyolcvanvalamennyi örmény vágott erre ártatlanul csodálkozó ábrázatot, ezredes elvtárs, ez lett volna a szovjet himnusz? Vadkanunk befelé dühöngött. A Triskának becézett Trifonov nevű barátságos politikai tiszt nyilván írt egy jelentést az örmények dühöngő nacionalizmusáról, de ez az elhúzódo hanyatlás esztendeiben már nem nagyon számított.

Az örmények 1991, a Szovjetunó szétesése óta ilyen zenei problémákkal már egyáltalán nem küszködnek. Reményünk lehet olykor az abszurdítás is.

Lator ének

(I. rész)

Emlékszem, Újvidéken 1992. január másodikán szikrázóan süttött a téli nap. Vékás Jánossal, „toronyszobájában” kávé szűrőszőve éppen ügyes-bajos dolgainkat tárgyaltuk, amikor búgott a telefon: Ágoston András egy kis zentai útújívezésre invitálta Jánost dr. Körmendi Ferenc parlamenti képviselőkhöz, a neves atomkutatóhoz. Vékás valami miatt nem tudott elmenni, erre Ágoston engem hívott, amit én nyomban elfogadtam, azzal a feltétellel, hogy még aznap éjjel vissza szeretnék térni Temerinbe.

Később Vékástól felmentünk Ágostonék kamenicai albérletébe, autóba ültettük Marit (Ágoston feleségét) és a kisgyereket — utóbbit aztán a temerini nagyszülőknél hagyták. Menet közben én is benéztem a házukba. Feleségem nem volt otthon, hagytam hát egy üzenetet a számára, hogy Zentán leszek, megraktam szénrel a kályhát, és továbbmentünk, azzal, hogy Mari engem majd hazahoz, Bandi viszont Zentán alszik.

Az útújívezés nehézkesen indult. A vendéglátót nem találtuk otthon, édesanyja azonnal egy hatalmas, rosszul fűtött szobába terelt bennünket. Sokáig várakoztunk – dr. Körmendi éppen a zentai VMDK szakos gyűlésén volt –, én különféle matematikai szakkönyveket nézegettem, inkább esztétikai élvezetet mérítve a függvényekből és ábrákból, mintsem érte, hogy voltaképpen mit is olvasok. Aztán újabb vendégek érkeztek, többek között Feri egyik barátnője, majd hamarosan befutott a házigazda is, immár a hírrrel, hogy feleségem azt üzenté, *ne menjek haza*. Az éppen oldódni kezdő hangulatot ez azután végképp lehűtötte. Ha a hír igaz, ez annyit jelent, hogy megkaptam a behívót. Ezután körülményes telefonálgatásba kezdtünk. Nekünk nem volt telefonunk, ezért csak jó néhány ismerős felhívása után tudtam közvetett kapcsolatba kerülni a feleségemmel. Mulatni már senkinek sem volt kedve, az erőltetett kedélyeskedés sem ment sokáig. Bálint Antal ügyvédéknél aludtam, Ágostonék pedig hazamentek, hogy megbeszéljék Zsuzsival a telefonon el nem mondott részleteket.

Bálinték följánlották, hogy maradjak náluk hosszabb időre, ha úgy tartom jónak. Ezt én két ok miatt nem fogadtam el: föltételeztem, hogy a rendőrség

lehallgatta a telefonbeszélgetéseket, tehát sejtik, hogy még Zentán vagyok, másrészt Bálinték háza kétszeresen is zsákutcában volt. Ezt úgy kell érteni, hogy a Lukács György filozófus nevét viselő vakbélyszerű pici utcácska – itt volt Bálinték jókora háza, benne az ügyvédi irodával – egy másik zsákutcából nyílt. Innen menekülni egy esetleges házkutatáskor lehetetlennek bizonyult volna.

Másnap, azaz 1992. január 3-án kellett volna bevonulnom. Mint később megtudtam, a katonai ügyosztály kézbesítői előző este elegánsan leakasztották a kapuszögről a kulcsot, és önhatalmúlag behatoltak az udvarunkba. A házba ugyanezt már nem sikerült megtenniük, mert Zsuzsi bevágta az orruk előtt az ajtót és bezárkózott. Harmadikán reggel háromnegyed hétkor házkutatást tartottak. Öt rendőr ugrott be a bezárt nagykapu tetején, azzal a céllal, hogy nyakon csípijenek. Később erről az esetről különféle legendák keletkeztek, például, hogy egy titkos házi rejtékhelyről figyeltem a fogdmegeket, és jókat röhögtem tanácstalan tüsténkedésükön. A rendőrök minden zugba beszagoltak, de, becsületükre legyen mondva, alvó gyerekeimet nem háborgatták. Dolgozószobám impozáns rendetlenségén viszont elámultak.

Ebéd után – meg kell hagyni, kiadós, bánati jellegű disznótoros volt, ami még a közismert bácskai kalóriatékozlást is lepipálta – Bálint Antallal Körmendihez indultunk, hogy onnan együtt menjünk Adára, a VMDK elnökségi ülésére. Majd elfeledtem, a reggeli órákban Bálintéktól átmentem Varga Zoli íróhoz – betoppant közben Szloboda János is –, jót s jókedvűen dumáltunk, sőt, felhívtam Vargától Keszég Károlyt is az újvidéki Napló szerkesztőségének telefonszámán.

„Nem lesz ebből baj?” – kérdezte Zoli. „Nem” – mondtam. „Hiszen azt már így is tudják, hogy Zentán vagyok.”

A kiadós déli étkezést követően, ahogy Bálinttal a sarkon kifordultunk, már messziről megláttuk, hogy a „nagy” zsákutca bejáratánál rendőrautó áll, háromnegyven rendőrrel. Egyikük mintha valamit keresgélt volna az út menti méteres gazban. Ebből nem úgy tűnt, hogy engem várnának, azonban ezt sem lehetett ki-zárni. Úgy tettünk, mintha nem érdekelne bennünket

az egész, pedig egy kissé felgyorsult szívverésünk. Közelükbe érve észrevettünk a gazban egy kerékpárt is. Megjegyzem, korábban a bicikli nem volt ott: sem amikor Szlobodától elbúcsúzva visszatértem Bálintékhoz — ez körülbelül két órával korábban történt —, sem délelőtt, amikor Varga Zolihoz mentem. Amikor elhaladtunk a rendőrök mellett, egyikük beszólt a rendőrautó gépkocsivezetőjének: „Ezt keresik?” „Ezt” — hangzott a válasz. Ebben a pillanatban azt hittem, le tartóztatnak. De nem történt semmi. Máig sem tudom, hogy a kurta párbeszéd tárgya én voltam-e, vagy az elhagyott (ellopott?) bicikli. Ahogy múltak a hetek — több mint egy hónapig bujkáltam —, egyre hajlamosabbá váltam azt gondolni, hogy a zentai magyar rendőrök énrólam beszéltek. Sőt, nemcsak rólam, de közvetve hozzám. Mintha azt akarták volna a tudtomra adni, hogy köröznék. De lehet, hogy mégiscsak a rozsdás kerékpárról volt szó. Bárhogy is volt, annyi bizonyos, hogy két nappal később, január ötödikén Körmendiékhez kiment a rendőrség. A talpraesett Körmendi néni még azt is letagadta, hogy valaha is látott.

Feleségemmel Adán találkozottam. Egy nagy táská ruhát, fehérneműt, orvosságokat, tisztálkodási kellékeket hozott. Azt tanácsolta, semmiképpen sem menjek haza, mert minden módon meg akarnak fogni. Sági Mihály, a községi katonai ügyosztály vezetője nem titkolta elégedetlenségét, hogy kicsúsztam a markukból. A nép ugyanakkor nem titkolta örömét. Volt, aki úgy tudta, kutyákkal vadásztak rám, mégsem tudtak elfogni. Ugyanakkor elterjedt a híre, hogy Magyarországra szöktem. Amikor ezt megtudtam, elhatároztam, hogy a nyilvánosságot mindenképpen értesíteni fogom szándékomról: nem vonultam be, de nem is mentem külföldre. Világosan láttam ennek jelentőségét. Ismert embernek számítottam, s tudtam, korántsem mindegy, hogy miként cselekszem...

Adán Ágoston András elmondta, a hadügyminiszterhez és a parlament elnökéhez kíván fordulni felmentésem érdekében. Valamennyien éreztük, hogy ez meddő kísérlet lesz, de időnyerés céljából nem tűnt rossznak. Még tartott az elnökségi ülés, amikor jelentették, hogy feltűnően sok rendőr cirkál a város központjában, a VMDK-iroda környékén. Azonnal befejeztük az eszmecsereket. Én Körmendi kocsiába szálltam be, majd egy sötét mellékutcában autót váltottam, s kerülő úton Dudás Károly és dr. Sepsey Csaba Szabadkára vitt. Emlékszem, útközben megálltunk Csantavéren. Akkor még nem sejtettük, hogy a következő áldozat éppen egy csantavéri fiú lesz majd.

Körülbelül egy hétig tartózkodtam Sepsey Csabáéknál, a legnagyobb körültekintés mellett, hermetikusan elzárva a külvilágtól. Csak a legjobbakat mondhatom róluk. Juci kiváló, határozott asszony, a szabadkai árvaház szociális gondozója. Sokat beszél-

gettünk a gondozottak mostoha sorsáról. Elképesztő történeteket hallottam tőle. Csaba elmesélte családjá krónikáját. Igazi polgári regénybe illő sztori. Tőle tudtam meg azt is, hogy miért zárták be a háború után Thomka Beáta édesapját egy koncepciós pert követően, s azt is, hogy unokatestvérek Sepsey Tamással, mi több, hogy rokonságban voltak a megboldogult Jovánovics Emil – Mile Jovanović temerini elmagyarosodott szerb gyógyszerésszel, aki a Bánátból került hozzánk, igencsak kalandosan. Esténként, vagy amikor nem lehetett a házban mozogni a látogatóktól, s nekem rejtekhelyemre kellett visszahúzódnom, Churchill emlékiratait lapozgattam. A vén cinikus gabonapálinka-pusztító – amellett, hogy sokat lehet tőle tanulni – ismét megerősített abbéli hitemben, hogy a politikát többnyire sohasem az igazságérzet, hanem kizárólag a póré érdeke vezérli. Ez alól a nyugati demokrácia nem kivételt képez, hanem éppenséggel zsinórmértékül szolgál. Churchillt olvasva döbbsentem rá, hogy belátható időn belül aligha fognak a nagyhatalmak beavatkozni a volt Jugoszlávia területén dúló leszámolásba, hiszen az angolszoknak, de különösen Amerikának egyelőre megfelel az egységesülő Európa hátában a véres balkáni kényszerforgatás. Ennek tudatában (vagy éppen ezzel szemben) végképp úgy döntöttem, meg kell írnom a magam vajdasági *J'accusé*-ét, és a szoldateszka képébe kell vágnom a kesztyűt. Amikor Sepseyéknek felolvastam, azt mondták (egész pontosan Csaba nyilatkozott így): „Azt remélem, ezt egyelőre nem kívánod megjelentetni.” Pedig az volt a leghőbb vágyam.

Ma már nem tudom, miből táplálkozott lelkemben a szinte fanatikus meggyőződés és magabiztosság, hogy a rendszer háborús céljait nyíltan elutasító, sorsomat vállaló, ugyanakkor további életpályámat, de talán az életemet is kockára tevő, lényegében az egész politikai rendszer ellen lázító nyílt levelemet bármely tájékoztatási eszköz közölni meri. Választásom a Magyar Szóra esett. A lap vezetői ugyan sohasem szimpatizáltak a kisebbségi autonómia eszméjével, sem a VMDK-val, de Milošević háborús politikájának kérdésében hasonló – elutasító – platformon álltunk. Már nem tudom, kik vihették el a levelemet Újvidékre, s arról sincs semmiféle információ, ki és milyen körülmények között vállalta, hogy megjelenteti a szöveget, de tény, hogy a „Miért nem tettem eleget a behívóparancsnak?” január 12-én napvilágot látott. Azt gondolom, nem csupán a szerző volt vakmerő, de a lap szerkesztőse is, amikor ilyen sorokkal üzent az olvasóknak:

„Akik azzal vádolják a nyugati demokráciákat, hogy önző érdekeik folytán cserbenhagyták Jugoszlávia népeit, s nem állították meg időben erősebb fellépésükkel ezt a példátlan esztelenséget, amit hova-

tovább már hízelgésszámba megy egyszerűen csak háborúnak nevezni, azok, azt hiszem, egyáltalán nem tévednek. Ez azonban csupán a kérdés egyik fele. Valamennyiünknek egyénileg, külön-külön is meg kell válaszolni, hogy voltaképpen mit akarunk: békét vagy háborút? Tévedés ugyanis azt hinni, hogy egyéni döntéseink nem befolyásolják a látszólag egyénfölötti társadalmi (és úgynevezett nagypolitikai) folyamatokat. Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van – idézhetnénk Illyés Gyulát. Azonban ne érjük be ennyivel (...) Hol zsarnokság van, ott gyávaság is van a szívekben. A hatalmasok önkényeskedését minden egyes ember személyes gyávasága élteti.” (...)

„A haláltól különösebben nem félttem soha. Különben is, azok többsége – hála Istennek, több ezren vagyunk –, aki hasonlóan járt el, mint én, nem a haláltól, hanem az esztelen, rákényszerített gyilkolástól fél jobban. Ezért értem meg azokat, akik a behívóparancs elől külföldre menekültek, noha példájukat nem fogom követni. Ha nem volnék egy egzisztenciájában veszélyeztetett kisebbség tagja, talán úgy járnék el, mint ők, akik, mint Varga Zoltán írta nemrégiben, a lábukkal szavaztak a háború ellen. Nekünk, itt maradóknak viszont *nemcsak a háború ellen, de magyarságunk mellett is szavaznunk kell tetteinkkel naponta.*

Éppen ezért sem a frontra, sem emigrációba nem megyek.

Ennek a háborúnak mind törvényességében, mind céljában, mind értelmében, mind pedig módszereiben kezdettől fogva kételkedtem, s első pillanatától kezdve a VMDK és a magam szerény eszközeivel szembeálltam vele. Emberként, magyarként – és igen! – a szerb nép és a szerb kultúra barátjaként egyaránt.”

(...)

„Két kicsiny gyermekem van, ha felnőnek, és én megérem azt az időt, tiszta lelkiismerettel akarok a szemükbe nézni: lehet, hogy nem sok tellett apjuk erejéből, de ő legalább megpróbálta...”

Ennyi idő után összerosódnak bennem a részletek. Nem tudom, egész pontosan mikor mentem le Újvidékre. Először körültekintően tájékozódunk, hogy melyik úton van rendszeres ellenőrzés. Kudlik Gábor azt ajánlotta, hogy Szőregig elvisznek kocsival, onnan pedig menjek tovább autóbusszal. Ezt teljesen abszurd ötletnek tartottam, ugyanis a szőregi busz Temerinen át közlekedett, tehát gyorsan lebuktam volna. Amellett tudtuk, hogy az újvidék-temerini illetve a belgrád-szabadkai utak kereszteződésénél páncélinges rendőrök ellenőrzik a járműveket. A személygépkocsikat állandóan, a buszokat inkább elvétve, ritka madarakra vadászva. Végül Csabának csak annyit mondtam, hogy a veszélyes zónát elkerülve menjünk be a városba, és tegyen ki valahol Péterváradon. A péter-

vári Major egyik utcácskájában elbúcsúztunk, s én megkezdtem hazardjátékom újabb fordulóját.

Miért kellett otthagynom biztosnak látszó szabadkai búvóhelyemet? Ennek egyetlen oka az volt, hogy az újévi ünnepek és a januári vizsgaszünet közötti néhány napban meg kellett tartsam lektori óráimat az egyetemen. Nem minden ok nélkül tartottam ugyanis attól, hogy az Intézet és a Tanszék igazgatása – félve a hatalomtól –, mások meg kihasználva annak lehetőségét, hogy bosszút állhatnak korábbi renitenskedésemért, a munkaügyi törvény értelmében rövid úton fölmondanak, ha három napnál tovább igazolatlanul távol maradok munkahelyemtől.

De mit kerestem Péterváradon? Tudtam, hogy a pétervári Majorban él édesanyám leánykori barátjánője. Emlékszem, gyerekkoromban, apám halála után egy évvel több napot, talán egy hetet is eltöltötünk ennél a családnál anyámmal és kishúgommal. Akkor még teljes volt a Bukovcsik család. Azóta szinte mindenki meghalt, Mancsi néni egyedül maradt a házban, öregségére. Különben negyven évig volt a Magyar Szó gépírónője, míg nála laktam, jónéhány érdekes kalandot elmesélt azokról az évekről. Szóval fogtam a csomagomat, és megkerestem a Bukovcsik-házat. Nem kertettem, elmondtam, miről van szó. Mancsi néni még nem olvasta a Magyar Szó vasárnapi számát – abban jelent meg a közvéleménynek szóló lázító levelem. Ennek ellenére nem kellett csalatkoznom: miután néhány mondatnyi közös emlék felelevenítését követően meggyőződött róla, hogy én tényleg az vagyok, akinek magamat mondom, vagyis a Varga Ilonka fia, a máskor diáklányoknak, majd egy ismert újságíróknak kiadott udvari szoba azonnal a rendelkezésemre állt!

Egyetemi kollégáim viszont addigra már értesültek a helyzetemről, sőt, mint Papp György igazgató szavaiból kiértettem, vele a hatóság valamelyik szerve (belügy?) is konzultált az ügyemben. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, nagy volt az elképedésük, amikor megjelentem. Leginkább örültek hihettek, vagy provokátornek, pedig tetteimet kizárólag a legszárzabb racionalizmus irányította: január 15-éig megpróbálni kihúzni, aztán jön a vizsgaszünet! Kapóra jött, hogy egyetlen régi hallgatóm sem jelentkezett vizsgázni vagy kollokválni a téli vizsgaidőszakban. Úgy okoskodtam, ha egy hetet kitartok, és megtartom óráimat, aztán már – az egy hónapig tartó szünet idején – akár otthon is meghúzhatom magamat – csupán attól tartottam, hogy a bölcsészkarra menet vagy onnan jövet valahol a bejárat közvetlen közelében fognak le a rendőrök. Azt viszont biztosra vettem, hogy az egyetem épületébe nem jönnek be értem, mert – így okoskodtam –, kerülni kívánják a botrányt. De azért erre az eshetőségre is megpróbáltam fölke-

szültem, úgyhogy állandóan a lehetséges egérutakon járt az eszem. Hazafelé például sosem a rendes úton mentem, hanem a Duna-part fővenyén botorkálva, vagy árkon-bokron, jókora kerülőutakkal. A hidakat rendőrök őrizték, egyik alkonyatkor sokáig méregettek, de nem igazoltattak. A gépkocsik azonban nemigen úszták meg. Most láttam, mekkora mázlink volt Sepseyvel – ha akkor leállítanak bennünket, végem van.

Papp Györggyel közöltem, az óráimat meg kívánom tartani. A tény, hogy elutasítottam a behívót, bírósági kérdés, és nem munkaügyi. Ezzel egyetértett, sőt, sem ő, sem Gerold tanszékvezető nem kicsinyeskedett, amikor közöltem, hogy a szemeszteri szünet idején nem fogok bejárni a keddi és szerdai kötelező intézeti napokon. Később visszahallottam, az Intézetben voltak másféle hangok is. Bori Imre és Horváth Mátyás szerint azzal, hogy nyilvánosan elutasítottam a behívóparancsot, kockára tettem az Intézet tekintélyét, veszélybe sodortam az intézményt. Horváth Mátyás állítólag kifejtette, hogy a behívónak elég tenni állampolgári kötelesség, és el kellett volna mennem katonának. Néhányszor Faragó Nelli által üzentem Zsuzsinak, sőt egyszer, ha jól emlékszem, Fehér Kati útján is. Egyik alkalommal Nelliék irodájából kilépve Bányai jött utánam, és négy szemközt följánlotta, hogy ha kell, nála is meghúzhatom magam. Megköszöntem, mondván, hogy egyelőre nincs szükségem rá.

Mancikánál különben jól éltem. Úgy tűnt, teljes biztonságban vagyok. Körültekintően, a konspiráció szabályainak megfelelően közelítettem meg a házat, előzőleg különféle elterelő hadműveleteket téve. Egyik délután éppen a kertes ház kapujához értem, amikor megállt mögöttem egy kocsi. Egy fiatalember és egy idősebb hölgy szállt ki (később kiderült, hogy anya és fia), és egyenesen a bejárathoz léptek. Közeli ismerősök voltak, és valami cseresznyebefőttekért jöttek. Bizalmatlanul méregettek, de Mancika kivágta magát. „Szervusz Palikám, hogy van édesanyád?!” – fordult felém, majd a vendégeinek magyarázta: „Tudjátok, ő az én Pali unokaöcsém Palánkáról, akiről már meséltem nektek.” Én vettem a lapot, és nyomban kikerekítettem egy históriát. Úgy tűnt, a váratlan vendégek nem fogtak gyanút.

Abból a feltételezésből kiindulva, hogy a legforgalmasabb helyeken úgysem keresnek, elhatároztam, hogy bemegyek a Fórum kiadóházba. (Már nem tudom pontosan, mit is akartam elintézni.) Úgy véltem, egyúttal ez alkalmas hely lesz arra is, hogy találkozzam Vékás Jánossal, a VMDK alelnökével. Megkértem Mancikát, hogy hívja fel Vékást, de ne mutakozzon be, s csak annyit mondjon, hogy 12-kor legyen az Új Symposionban, szerkesztői megbeszélés végett.

Miután Vékás az üzenetrögzítőjéről lehallgatta a szöveget, azonnal felhívta a Symposiont, ahol természetesen semmilyen szerkesztőségi megbeszélésről nem tudtak. Így ez a találka kútba esett, de az okát csak később tudtam meg. Másnap reggel az egyik hajnali busszal hazautaztam Temerinbe. Tudtam, ezen a járaton kevesen utaznak, az utasok többsége újvidéki, akik járeki vagy temerini munkahelyükre igyekeznek. Vesztemre (bár talán ez nem a legjobb kifejezés, hiszen nem lett a dolognak következménye), egy ismerősöm éppen akkor tartott hazafelé éjjeli portási szolgálatából. Én a busz farában ültem, s diszkréten igyekeztem eltakarni az arcom. Ő valahol a busz közepén állt, ám egy idő után egyre többször oda-oda-sandított a hátsó ülésre. Láttam, majd kifúrja az oldalát a kíváncsiság, hogy megtudja, honnan jövök. Végül egy alkalmas pillanatban mellém telepedett. Egy ideig kerülgette a témát, mint macska a forró kását, de végül csak rákérdezett: „Te nem kaptál behívót?” „De kaptam.” „Osztan?” „Nem mentem el.” „Oszta munkahelyed?” „Járok rendesen dolgozni.” „Nem kerestek?” „Kerestek, de majd abbahagyják. Így szokták.” Biztosra vettem, hogy fel fog jelenteni – ma már látom, oktanul. Ugyanezt gondoltam arról a volt rendőrőről is, aki úgyszintén fölismert. A kora reggeli fagyos utcán, halpiaci házuk előtt találkoztunk, éppen motorkerékpárját akarta begyűjtani, amikor meglátott. Gyerekkorunkban egy iskolába jártunk. Köszöntünk egymásnak... (Egy-két napig vártam a rendőröket, de nem történt semmi.)

A házunkat a kert felől macskaléptekkel közelítettem meg a hajnali szürkületben, mégis fölvertem a környék összes cerberusát. A kertajtón a bejegesedett lakatot egy istennek sem tudtam kizárni, de már akkor ugatott, tutult, vonyított Kastély utca valamennyi ebe – csallhatatlanul megszimatolták az űzött vad jellegzetes illatát – így hát a förtelmes kutyakórus közepette voltam kénytelen beugrani a kerítésen. A ház csendes, tudtam, Zsuzsi dolgozik, a gyerekek Répásiéknál. Bementem, megfürödtem. Ezen a délelőttön döbbsentem rá, hogy otthon idegesítőbb a légkör, mint máshol. Minden neszre fölfigyeltem, minden autózúgásra készségségbe helyezkedtem, kész terveim voltak, merre és hogyan meneküljek. Nyugtalanított a hajnali váratlan lelepleződés is, nem tudtam, mire számíthatok. Így ment ez még néhány napig. A feleségem reszketett: „Nyugodtabb vagyok, ha nem vagy itthon. Amióta elmentél, az egyik házban az utca túloldalán állandóan föl van húzva a redőny. Mintha a mi házunkat figyelnék.” Egyetértettem aggodalmával. Ugyanakkor a gyerekeken láttam, mit jelent számukra a hazatérésem. Rebi még csupán három és fél, ám Eszti hétéves volt akkor, s már mindent tudott: félt és féltett, gyűlölte a háborút, noha még nem értette

pontosan, mi is az. Néhány otthon töltött nap után visszamentem Újvidékre, ezúttal Papp Feriék házába, a Dusán cár utcába. Feri a negyvenes évek végén egy koncepcióos pert követően éveket töltött Pozsarevácon, vasdiplomával végzett a börtönegyetemen, mert rá-sütötték, hogy gimnazista korában társaival levegő-be akarta röpíteni a Budapest és Újvidék között közlekedő nemzetközi gyorsvonatot. Tudtam, hogy rá és családjára minden körülmények között számíthatok... Amikor másnap megjelentem Mladin Imre tördelőnél az újvidéki Munkás utcában, hogy előkészítem a Hírmondó következő számát, Imre nem akart hinni a szemének. Ez sem volt éppen veszélytelen játék, hiszen üzlettársai és ismerősei között akadt egy-két tiszti rangfokozatú belügyes is.

Ahogy múlt az idő, egyre merészebb lettem, és újra hazamentem. Már egy hete otthon voltam, reggelként én vágtam össze a szöveget, gyűjtöttem be a kályhákba. Tulajdonképpen akárki észrevehetett a szomszédok közül. De nem egészen így történt. A nyitott fürdőszobaablakon át gyakran hallhattam Kohanec Gyuri bácsi és Franci néni motyogását, gamós botjuk kopogását a hosszú falusi gang cementlapos kövezetén. Már mindketten nyolcvan fölül voltak. Tudtam, hogy nagyon megrendítette őket a sorsom. Szénvagdalás közben a szeneskamra és a kukoricahambár (Temerinben hambárnak mondják a góré – Cs. B.) közötti résen egyszer láttam is az őreget, néma maradtam, de a hallgatás nagyon nehezemre esett. Aztán egyik alkalommal ő szólt oda, gondolván, hogy a fejszével apósom csattog: „Jani, te vagy?” „Nem. Én vagyok.” „Kicsoda?” „Én, Gyuri bácsi, a Béla.” Szegény öreg, még most is látom, ahogy odajött, és eleredtek a könnyei. Az ujjamat a számra téve mutattam neki, hogy egy szót sem! Vele azután már csak kiszabadulásom után találkoztam újra.

Az elkövetkező napokban az Újvidék-Temerin közötti utat – kerülő úton, Bácsszőreg felé – többször is megtettem. Hajnalok hajnalán leginkább Zsuzsi csempészett ki és be, miközben én az autó alján fe-

küdtem, a két gyerek meg, mert legtöbbször velünk jöttek, rám ült, hogy a rendőrök meg ne lássanak.

1992. február 7-én – a római katolikus naptár szerint (mely az ironikus konnotáció miatt ott lógott Marx kettős portréja alatt a dolgozósobám falán) ez a nap Richárd családapát illeti – a kora délutáni órákban (úgy 14 óra táján) Balogh Sanyi jött értem, hogy bevigyen Mladinhoz a Hírmondó anyagával. Voltaképpen Móricz Karcsi barátunkat és édesanyját akarta a kórházba vinni, idősb Móricz látogatására. Arról, hogy én is velük tartok, Baloghékon, és talán Móriczékon kívül mások nem tudtak. Mladin Imre sem. Utólag elemezve az eseményeket, szemmel látható, hogy több hibát is elkövettünk. Az első az volt, hogy a nap legforgalmasabb szakában indultunk: ilyenkor jönnek-mennek az üzemi és hivatali dolgozók haza vagy a munkahelyükre. Másodszor: nem az udvarban, hanem az utcán szálltam be a kocsiba. Harmadszor: a vezető melletti ülésre ültem, s nem hátra. Negyedszer: nem mentünk át a nemzetközi útra, pedig tudtuk – csak megfeledkeztünk róla –, hogy éppen azon az úton, amelyen megyünk, van rendszeres ellenőrzés, még hozzá eléggé szigorú. Végeredményben ezeket a hibákat közösen követtük el, nincs tehát kit okolnom emiatt, és senkinek sincs oka önvádra. Egyébként alig indultunk el, amikor a temerini egészségház táján szembetalálkoztunk a kerékpárján hazafelé karikázó XX-szel, aki korábban fontos szerepet játszott az egy párti helyi „közéletben”. Rám pillantott, és ahogyan fölismert – mert hogy fölismert, az nem kétséges, hiába volt nagyra növesztve a bajuszom, és hiába volt szememre húzva a fekete disznókupec kalap – zavartan elkapta a tekintetét. „Ez fölismert!” „Föl, ugye?” – erősítette meg, mintsem kérdezte Csuhi. (Baloghnak ez a ragadványneve, mert boldogult úrfi korában papnak készült Szabadkán.) Valami élccel elütöttük a dolgot, és tovább hajtottunk Móriczékhöz, de még ott sem tudtunk napirendre térni a dolog fölött. XX-ről az a hír járta már évekkal korábban, hogy aktív rendőrspicli.

61 év igazságtalanul

Idén nyáron, pontosabban június 26-án volt ötödik éve annak, hogy az újvidéki szerb drogdíler megverésével gyanúsított öt magyar fiatalot előzetes letartóztatásba helyezték. Mint ismeretes, a bíróság összesen 61 év börtönbüntetésre ítélte őket.

Az incidens körülményei

A szerencsétlen éjszakán a későbbi sértett, az újvidéki Zoran Petrović Temerinben kocsmázgatott, majd végül a piactéren kötött ki, ami egyébként - meleg nyári hétvégeken - több társaság közkedvelt „szórakozóhelye”.

Az ominózus estén - szemtanúk beszámolója alapján - Zoran már túl volt néhány kocsmai konfliktuson (például a vendégek italába köpött stb.), amikor a piactéren iszogató társaság lány tagjait kezdte el molesztálni. Ezt a lányok barátai nem nézték jó szemmel és védelmükre keltek. (A szülők elmondása szerint Zoran nemzeti alapon is sértegette a magyar fiatalokat, de ezt a körülményt a bíróság nem vette figyelembe.)

A sajnálatos incidens folytán a drogdíler súlyos sérüléseket szenvedett el, az öt magyar fiatal sorsát pedig megpecsételte a szerbiai igazságszolgáltatás.

Reakciók

A szerb nyelvű lapok többségében vezető hírként számoltak be az esetről, többnyire magyarellenes hangulatkeltéssel fűszerezve. A Szerb Radikális Párt elnöke, Tomislav Nikolić például azt nyilatkozta, illetve bejelentette azt az álhírt, miszerint a sértett elhalálozott, amiért Nikolić később elnézést kért. Sajnos ez a fölkorbácsolt kedélyeket már nem csillapította, vagyis a temerini fiúk ki voltak szolgáltatva a szerb politika és a szerb nyelvű média által gerjesztett lincshangulatnak.

Az előzetes letartóztatástól a drákói ítéletig

Az előzetes letartóztatás ideje alatt valamennyiüket súlyosan bántalmazták, néhány napra - a leg-

alapvetőbb szükségletek kielégítését is megvonva tőlük - magánzárkába helyezték.

A szülők több alkalommal is különböző eljárásbeli mulasztásokra hívták föl a figyelmet (például, hogy a vallomásokat veréssel csikarták ki, hogy a kihallgatás ideje alatt egy ügyvédet rendelték ki mind az öt gyanúsított részére, továbbá hogy egyáltalán nem, vagy csak nagyon minimális mértékben mutattak ki alkoholt a fiúk vérében, holott még az incidens utáni délelőttön - letartóztatásuk pillanatában - is szemlélatomást erősen alkoholos állapotban voltak stb.).

A védelem a bírósággal nem tudta elfogadtatni a különböző beadványokban megfogalmazott panaszait. Az eljárás lefolytatásának gyorsasága, a főügyész és a bírónő gyanúsítottakra vonatkozó kijelentései, továbbá az ítélet súlyossága arra enged következtetni, hogy a bíróság elfogultan, külső hatásoktól befolyásolva hirdette ki a drákói ítéletet, amely szinte az egész délvidéki magyar közösséget megdöbbentette.

2005. április 11-én az Újvidéki Kerületi Bíróság emberölés büntett kísérlete miatt Mária Istvánt 15 év, Illés Zsoltot 13 év, Szakáll Zoltánt 11 év 6 hónap, Uracs Józsefet 11 év 6 hónap, Horváth Árpádot pedig 10 év börtönbüntetésre ítélte.

2005. szeptember 5-én Szerbia Legfelsőbb Bírósága elutasította az elítéltek védői által benyújtott fellebezéseket és az Újvidéki Kerületi Bíróság ítéletét teljes egészében helybenhagyta.

Küzdelem az igazságtalan ítélet ellen

A drákói ítélet kihirdetése után megkezdődött az a szélmalomharc, amely mind a mai napig tart. Megmozdultak a délvidéki magyarság politikai szervezetei, a civil szervezetek, de az újságírók is kiemelt figyelmet szenteltek az ügynek. Ugyanez elmondható néhány magyarországi szervezetre, közéleti személyiségre, napi- és hetilapra és különböző hírportálokra is. A teljesség igénye nélkül a következő szervezetek, közéleti személyiségek és újságírók tettek/tesznek az ügy előmozdítása érdekében:

Média

A délvidéki magyar nyelvű írott és elektronikus sajtót illetően leg többet a Magyar Szó (Kabók Erika, Stanyó Tóth Gizella), a Hét Nap (Tomek Viktor) és a Vajdaság Ma (Ternovác István, Sebestyén Imre) munkatársai foglalkoznak az üggyel.

Magyarországon leginkább a különböző hírportálok (pl. Barikad.hu, Kuruc.info, Hunhir.hu, Szentkoronaradio.com stb.), de a Kossuth Rádió és néhány tévécsatorna (Echo Tv, Hír Tv, Duna Tv) is folyamatosan beszámol az aktuális akciókról, fejleményekről.

Szervezetek, közéleti személyiségek

Miután a szerbiai igazságszolgáltatás előtt minden jogorvoslati lehetőség kimerült, a Magyar Polgári Szövetség elnöke, Rácz Szabó László és a Magyarok Világszövetségének elnöke, Patrubby Miklós kezdeményezésére Gyüre István adai ügyvéd beadvánnyal fordult a strasbourgi emberi jogi bírósághoz. A beadványt – sajnos – elutasították. A Magyarok Világszövetsége csomagot is küldött a fiúk részére.

Az Európai Parlament képviselői közül Dr. Becsey Zsolt foglalkozott az esettel, például – Tőkés Lászlóval közösen – közmeghallgatást is szervezett Brüsszelben, amelynek keretében a résztvevők érintették a fiúk helyzetét is. Az ifjúsági szervezetek közül főleg a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom és az Egyesült Magyar Ifjúság tett az ügy érdekében, lehetőségeik szerint – nyári táboraikban – előadásokat, adománygyűjtést szerveztek. A közelmúltban elkészült M. Szabó Imre budapesti televíziós műsorvezető dokumentumfilmje, amelyet eddig már néhány délvidéki és magyarországi helyszínen is levetítettek, sőt – a tervek szerint – Kanadában is bemutatják.

A fiúk nehéz helyzetén számos magánszemély és vállalkozó igyekezett segíteni (csomagok küldésével, pénzadománnyal stb.).

Az Emberi Jogi Központ szerepvállalása

2005 őszén – akkor még a Civil Mozgalom emberi jogi műhelyének aktivistáiként – meglátogattuk a fiúk hozzátartozóit és egy részletes dokumentációt készítettünk az esetről, amelyet több nemzetközi emberi jogi szervezetnek is eljuttattunk. 2005. október 15-i szabadkai tiltakozó megmozdulásunkon – ahol megjelentek a fiúk hozzátartozói is – a rendőrség és az igazságszolgáltatás diszkriminatív magatartása ellen tiltakoztunk.

Ezt követően 2006 elején – immár az Emberi Jogi Központ munkatársaiként – egy tematikus honlapot szerkesztettünk, amely a www.61yearsjaail.net címen

érhető el. Ezen a honlapon részletesen ismertetjük az eset körülményeit, továbbá – adománygyűjtés céljából – feltüntettük a fiúk közös számlájának adatait is.

2006 nyarán egyik aktivistánk, Nádi Karolina, részt vett a benyújtott perújrafelvételi kérelem tárgyalásán Belgrádban (a beadványt Szerbia Legfelsőbb Bíróságának Nagytanácsa tárgyalta).

2007 folyamán az elítéltek több beadványát is eljuttattuk a Legfelsőbb Bíróság Ellenőrző Bizottságának és az Alkotmánybíróságnak. Sajnos egyik próbálkozás sem járt sikerrel.

2008. május 31-én megjelent jelentésünk is tartalmaz egy rövid beszámolót a temerini esetről. A jelentést több száz politikus, illetve közéleti személyiség címére postáztuk (szerbiai parlamenti képviselőknek, magyarországi országgyűlési képviselőknek, nagyobb emberi jogi szervezeteknek/intézményeknek stb.).

2009. április 1-jén Dr. Becsey Zsolt és Tőkés László Brüsszelben az Európai Parlamentben szervezett közmeghallgatást „Elfeledte-e a Vajdaságot az Európai Parlament?” címmel. Az Emberi Jogi Központot Süge Zsolt képviselte. Kollégánk, a számos magyarellenese atrocitás és jogsértés ismertetése mellett, említést tett az igazságtalan és aránytalan ítéletről is.

2009. április 24-én mgr. Bozóki Antal a fiúk fölhatalmazott ügyvédje kegyelmi kérvényt adott be az Újvidéki Kerületi Bíróságon. A kegyelmi kérvény benyújtását – az öt fiú beleegyezésével – intézményünk kezdeményezte.

Sajnálatos tény, hogy néhány nappal a kegyelmi kérvény benyújtása után Zoran Petrović elhalálozott. Ezzel kapcsolatosan az egyik szerb nyelvű napilapban Zoran rokona úgy nyilatkozott, hogy a temerini fiúk által okozott sérülések miatt halt meg Zoran.

Hogy elejét vegye a további találgatásoknak – hosszas „kilincselgetés” után – Bozóki Antal megszerezte a boncolási jegyzőkönyvet, amelyben azt állapították meg, hogy a boncolás idején Zoran Petrović holttestén rothadási elváltozások mutatkoztak, ezért nehéz a halál okának pontos megállapítása, viszont legvalószínűbbnek azt tartják, hogy Petrović erőszakos halálát kábítószer – heroin és axiolitikum idegcsillapító gyógyszer – használata okozta.

2009. május 6-án a budapesti Sándor-palotában Sólyom László magyar köztársasági elnök fogadta intézményünk kétfős küldöttségét. Megbeszélésünk témája a délvidéki magyarság helyzete volt, azon belül is a temerini eset. Arra kértük elnök urat, hogy amennyiben találkozik Boris Tadić szerbiai köztársasági elnökkel, kérje meg, hogy a kegyelmi kérvény elbírálásakor különös körülménnyel járjon el. A meghallgatás során kihangsúlyoztuk, a temerini fiúk esetét ne öt szerencsétlen ember ügyeként kezelje, ha-

nem az eset szimbolikus tartalmát is vegye figyelembe, ugyanis a temerini fiúk ügye a délvidéki magyarság helyzetét is szimbolizálja, vagyis az ellehetetlenítés, a tehetetlenség és a kettős mérce szimbólumává is vált.

A kegyelmi kérvény sikerességének előmozdítása érdekében egy petíciót is kezdeményeztünk, amelyet összesen 36 szervezet képviselője látott el kézjeggyel. A délvidéki magyar pártok közül a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének két elnöke, a Magyar Polgári Szövetség elnöke és a Magyar Koalíció (újabban Magyar Remény Mozgalom) elnöke írták alá, míg a Vajdasági Magyar Szövetség és a Vajdasági Magyar Demokrata Párt elnöke erre nem volt hajlandó. A legjelentősebbnek számító délvidéki magyar civil szervezetek szinte kivétel nélkül támogatták a kezdeményezést. (A támogatók között volt a belgrádi Helsinki Bizottság elnöke, Sonja Biserko is.)

A petíció szövege, illetve a támogató aláírások listája elektronikus formában a következő hivatkozáson tölthető le: <http://www.humanrightscenter.net/downloads/1.zip>.

A petíciót és a boncolási jegyzőkönyvet mgr. Bozóki Antal, az elítéltek felhatalmazott jogi képviselő-

jének kérésére, 2009. július 9-én az Újvidéki Kerületi Bíróságon a már beadott kegyelmi kérvényhez csatolták.

Aktivistáink eddig több alkalommal meglátogatták a fiúkat, lehetőségeinkhez mérten csomagokat is összeállítottunk, illetve hordozható dvd lejátszót vásároltunk.

Fejlemények

A 2009. szeptember 4-én kelt levelünkben - az Emberi Jogi Központ aktivistáiként - találkozót kértünk Svetozar Čiplić emberi- és kisebbségi jogi minisztertől. Amennyiben a miniszter úr fogad bennünket, a délvidéki magyarság helyzetének ismertetése mellett, megkérjük, hogy ő is hívja föl Boris Tadić köztársasági elnök figyelmét a súlyos ítéletre és a kegyelmi kérvény pozitív elbírálásának a fontosságára.

2009. szeptember 10-én Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség elnöke találkozott Boris Tadić államfővel. Pásztor arra kérte az államfőt, hogy kedvezően bírálja el a benyújtott kegyelmi kérvényt.

Szenttamás, 2009. szeptember 21.

Emberi Jogi Központ
www.humanrightscenter.net

61 ÉV IGAZSÁGTALANUL

[Főoldal | Esetleírás | Dokumentumok | Felhívás |
Fejlemények | Kampány | Adományozás | Kapcsolat]

Látogatók száma: 26197 English

[Főoldal]

Tisztelt Látogató!

Ezt a honlapot a 61 év börtönbüntetésre ítélt öt temerini magyar fiú és szüleik kérésére szerkesztjük. Az öt fiú 2004. június 26-án Temerinben megvert egy szerb nemzetiségű férfit, aki előzőleg kiprovokálta őket - az állami szervek által kiállított jegyzőkönyvek szerint súlyos testi sérüléseket okoztak. Tény, hogy megverték a férfit, viszont a rájuk kiszabott büntetés példanélküli, a bíróság elfogultságát tükrözi. A bíróság ugyanis gyilkossági kísérlettel vádolta meg őket, egy felforgatott tárgyalás eredményeként összesen 61 év börtönbüntetést kaptak. A drákói büntetést érdemes összehasonlítani a Magyarkanisán történt **Sarnyai-ügyben** hozott ítélettel. Sarnyai Józsefet gyilkosa előre megfontolt szándékkal ölte meg. Öt golyót lőtt áldozatába, ennek ellenére csupán 6 év börtönbüntetést kapott. De példaként hozhatnánk fel annak az **újvidéki magyar fiatalembernek** az esetét is, akit néhány évvel ez előtt, miután súlyosan bántalmazták, pisztollyal a Duna vizébe kényszerítették, majd egy csónakból többször a víz alá nyomva fojtogatták. Ebben az ügyben a gyilkossági kísérlet hat résztvevője összesen 15 évet kapott. De példaként hozhatnánk fel a gombosi **Kovács Mátyás** esetét is, akit ugyancsak szerb elkövetők bántalmaztak, minek következtében súlyos, maradandó egészségkárosodást szenvedett (sérült lépét el kellett távolítani). Első fokon az egyik támadó 1 év 10 hónapot kapott, a másik mindösszesen 6 hónapot. A temerini fiúk büntetése felér a háborús bűnösökre kiszabott büntetésekkel: Máriás István (15 év), Illés Zsolt (13 év), Szakáll Zoltán (11 év 6 hónap), Uracs József (11 év 6 hónap), Horváth Árpád (10 év).

Sokak egybehangzó véleménye szerint ilyen súlyos ítéletre azért volt szükség, mert akkortájt igencsak megszorodtak a magyarellen es incidensek a Vajdaságban, s ezt valahogy ellensúlyozni kellett. Ezt a szándékukat sajnos véghezvitték, már több mint három éve börtönben ülnék, minden eddigi fellebbezési kérelmüket visszautasították, és még csak halvány szikrája sem mutatkozik annak, hogy igazságos újratárgyalást biztosítanának számukra.

OKRUŽNOM SUDU U NOVOM SADU
Novi Sad

Za
Gospodina Borisa Tadića,
predsednika Republike Srbije
Beograd

Predmet: Peticija. -

Na broj: K-472/09

Poštovani Gospodine Predsedniče Republike!

Obraćamo Vam se povodom molbe za pomilovanje Arpada Horvata (Horváth Árpád), Zoltana Sakala (Szakáll Zoltán), Jožefa Urača (Uracs József), Žolta Ileša (Illés Zsolt) i Ištvana Mariaša (Máriás István), predatoj Okružnom sudu u Novom Sadu 24. aprila 2009.

Okružni sud u Novom Sadu – zbog krivičnog dela pokušaja ubitstva – 11. aprila 2005. godine osudio ih je ukupno na 61 godinu zatvora, pojedinačno Arpada Horvata na 10, Zoltana Sakala na 11 godina i 6 meseci, Jožefa Urača na 11 godina i 6 meseci, Žolta Ileša na 13 godina, i Ištvana Mariaša na 15 godina zatvora.

26. juna 2009. godine prošlo je 5 godina od lišenja slobode osuđenika.

Bez obzira što pravni sistem Srbije ne funkcioniše po principu presedana, smatramo da su izrečene kazne bez presedana, imajući u vidu da njihova visina dostiže visinu kazne onih koji su u Hagu osuđeni za ratne zločine, i to zbog odgovornosti za mučenje, odnosno pogubljenje nevinih civila.

S obzirom na dobro vladanje i životno doba osuđenika, molimo Gospodina Predsednika da na molbu za pomilovanje petorice osuđenika odgovori pozitivno, da bi oni što pre mogli da se vrate normalnom životu i da bi im bila pružena šansa za osnivanje porodice.

Inicijator peticije:
Centar za ljudska prava – Srbobran

Prezime i ime	Organizacija	Funkcija	Potpis
Tari Ištvan (Tari István)	Demokratska zajednica vojvodanskih Mađara	potpredsednik	
Erdman Ferenc (Erdmann Ferenc)	Demokratska zajednica vojvodanskih Mađara	potpredsednik	
Rac Sabo Laslo (Rácz Szabó László)	Mađarski građanski savez	predsednik	
Laslo Balint (László Bálint)	Stranka „Mađarska koalicija“	predsednik	
Sonja Biserko	Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji	predsednik	

Újvidéki Kerületi Bíróság
Újvidék

Boris Tadić, köztársasági
elnök részére
Belgrád

Tárgy: *Kegyelmi kérvény*

Az Újvidéki Kerületi Bíróság jogerős határozata értelmében (posl. br. K-472/04), 2005. április 11-én, emberölési kísérlet vádjával bűnösnek nyilvánítottak (člana 47, stav 2, tačka 2 KZ RS, u vezi člana 19 OKZ-a), és 10 év börtönbüntetésre ítélték.

A büntetést a Sremska Mitrovica-i büntetésvégrehajtási intézetben töltöm.

2004. június 26-án fosztottak meg szabadságomtól, a mai napig összesen 4 évet 9 hónapot és 28 napot töltöttem le a büntetésből.

Annak ellenére, hogy a szabadságvesztést nagyon nehezen fogadtam, az első naptól kezdve becsületesen elvégzem kötelezettségeimet, a börtönben rendszeresen dolgozom.

A kérelem elbírálásakor kérem, vegye figyelembe, hogy az incidens megtörténtekor fiatal nagykorú voltam, továbbá hogy a sértett viselkedésével (szidalmazás, barátnőim bántalmazása stb.) mintegy előidézte a sajnálatos eseményt, amelynek következtében súlyos sérüléseket szenvedett el.

Soha nem állt szándékomban, hogy bárkinek is sérüléseket okozzak, így a sértett sérüléseit sem kívántam a sajnálatos esemény megtörténtekor.

A rám kirótt börtönbüntetés magassága eléri a Hágában elítélt – nagyobb számú ártatlan civil kivégzéséért felelős - háborús bűnösök ítéleteinek magasságát. Mindamellet az eljáró bíróság nem vette figyelembe az enyhítő körülményeket – életkoromat és büntetlen előéletemet -, továbbá a btk (Krivični Zakonik Republike Srbije) megfelelő határozatait sem alkalmazta.

A sértett kijelentette, hogy sérüléseiből felépült és vissza tudott térni a normális élethez.

Büntetésem felét hamarosan letöltöm, minden nap abban reménykedem, hogy én is visszatérhetek normális életemhez, hogy dolgozhatok és családot alapíthatok.

Kérem a köztársasági elnök urat, hogy részesítsen kegyelemben és a megkegyelmezésről szóló törvény értelmében (član 5, 7, 9 i 10 Zakon o pomilovanju) szüntesse meg további szabadságvesztésemet.

Tisztelettel,

Kelt: Sremska Mitrovica, 2009. április 23.

*Elítélt
Horváth Árpád*

Védelem:

Csatolva: Felhatalmazás.-

A temerini elítélt fiúk bebörtönzésének ötödik évfordulójára

Mandátumom legelején, 2004 júniusában Temerinben történt az az erőszakos verekedés, mely kapcsán most a temerini fiúk esetéről számolunk be. Erről júliusban értesültem, amikor Gál Kinga képviselő kollégámmal a helyszínen tájékozódunk a magyarverések akkoriban sűrű zuhatagáról. A kérdés napirendre került a 2005. január végén megvalósult délvidéki EP tényfeltáró delegációs úton, mely során az ötfős delegáció - melynek magam is tagja voltam – Temerinben is járt, sőt találkozott a szülőkkel is. Szorgalmazásomra 2005 októberében Brüsszelben közmeghallgatásra került sor, melyen szintén érintettük magyar képviselőtársaimmal az aránytalanságokat és a tapasztalható elfogultságokat. 2005 novemberében és a későbbiekben rendszeresen találkoztam a szülőkkel, akiket tájékoztattam a brüsszeli lépésekről. A 2005. őszi európai parlamenti határozat vitájában, a későbbi felszólalásokban is rendszeresen napirenden tartottam az ügyet, az éves parlamenti Szerbia-jelentés kapcsán is mindig érintettük ezt a kérdést. Ez év április 2-i brüsszeli közmeghallgatáson – melyet Tőkés László kollégámmal együtt szerveztünk – szinten felmerült ez a kérdés.

Mindezt csak azért említem, mert szeretném érzékeltetni, hogy magyarországi európai politikusok is mélyre hatóan, személyes tapasztalatokkal foglalkoztak ezzel a súlyos kérdéssel. Miért gond ez, és mit akarunk elérni?

Egyrészt probléma a kérdés diszkriminatív etnikai jellege. Nem vitás, hogy garázdaság történt a temerini piactéren azon a kánikulai éjszakán, de ez nem volt gyilkossági kísérlet. Az ítélet és a vélt szabálytalanságokkal lefolytatott rendőri nyomozások ezt tükrözik, ráadásul olyan súlyos ítélet történt, ami még háborús bűnösök esetében sem fordult elő Szerbiában, de még Hágában is figyelemre méltó lenne. Magyar áldozat terhére elkövetett esetben jóval enyhébb ítélet született, gondolok itt pl. az újvidéki vízbefojtási kísérletre, de más, jogerős ítélet nélküli magyarellenos garázdaságra is... Ez az első etnikai jellegű diszkri-

minatív jellegzetessége az ügynek. Másrészt azért is politikai jelentőségű ez a büntetőügy, mert az eljárás folyamán, sőt azóta is nehezítették a vajdasági tartomány egyik hivatalos nyelvének, a magyarnak a használatát. Ez a probléma, az áldozatokkal való anyanyelvi kommunikáció a mai napig súlyos gondokat jelent, ami a szerbiai elvi jogalkalmazást is megkérdőjelezi európai szemmel.

Időközben a vajdasági civil szféra jogászokkal konzultálva megtette a jogi lépéseket az irányba, hogy ezt az eljárási és ítélkezési aránytalanságot helyesbítse. A strasbourgi bíróságon kérvényt nyújtottak be, mely nem hozta meg a várt sikert, de most ez év áprilisában a szerb törvények adta lehetőségekkel élve a szenttamási Emberi Jogi Központ Bozóki Antal kiváló újvidéki ügyvéddel együtt kegyelmi kérvényt nyújtottak be Tadić elnökhöz az elítéltek nevében és érdekében. Ez jól tükrözi azt, hogy a magyar oldalon, Délvidéken és itt Magyarországon egyaránt nem akarja a garázda fellépés tényét és büntethetőségét eltörölni, nem akar a szerb igazságszolgáltatás függetlenségébe beleszólni, de alkotmányos lehetőségekkel élve jelzi, hogy azt a lépést, mely eljárásával és aránytalanságával zászlóshajóként sérti a magyar közösséget, korrigálni szükséges. Ha ilyen súlyos üzenetek megmaradnak, az a magyar lakosságban féltelmet, és a kisebbségben élőkben a másodlagos állampolgár benyomását kelti. Ezért is fontos, hogy Szerbia integrációs lépései – a társulási szerződés életbe lépése, majd a csatlakozási tárgyalások reménye – előtt rendeződjenek az ilyen ügyek, és valóban egyenrangú partnerség jöjjön létre.

Nélkülözhetetlennek tartom, hogyha Magyarország az olyannyira óhajtott szerb integrációs törekvést támogatni akarja, akkor minden olyan kérdést, mely a magyar nép helyzetét, túlélését és önérzetét a Délvidéken sértik, rendezni kell a tagság előtt. Ellenkező esetben csak bizonyos erők a közép-európai népek megosztottságára játszhatnak az európai nagy kérdések vitájában.

SÓLYOM LÁSZLÓ ÚRNAK A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKÉNEK

Budapest

Igen tisztelt Elnök Úr!

Immár ötödik esztendeje raboskodik öt magyar fiatal Szerbiában, a délvidéki Temerinben történt kocsmai verekedés következtében. Magam éppen Brüsszelben tartózkodtam, a Magyarverés Délvidéken című 2x1 órás dokumentumfilmem angol nyelvű változatának az Európa Parlamentben zajló vetítésén, amikor befutott a hír: az európai ítélkezési gyakorlattól idegenül, súlyos börtönre ítélték a minden jel szerint provokációra beugró fiatalokat. Akkor döntöttem el, filmet forgatok erről az esetről is.

Arról az anyaggyűjtés során tudtam, hogy a jogállamiság kötelező, legalapvetőbb normáit se tartotta be a szerbiai igazságszolgáltatás. A temerini rendőrkapitány – a Szerb Radikális Párt szimpatizánsa – rábeszélte őket, valljanak be mindent, (s akkor megússzák a dolgot) olyan cselekményt is, amit nem követtek el. Egymás ellen fordította, nyilatkoztatta őket.

A magyar fiatalok kétségtelenül bűnös magatartást tanúsítottak, amikor a szerb nemzetiségű kábítószer ügynököt, miután menyasszonyaikat, barátnőjüket az eszpresszóban fizikailag inzultálta. (Megfogdosta keblüket, a magyarok anyját szidalmazta, miközben cigarettáját az egyik sörében oltotta el, a másikéba meg beleivott stb.) bántalmazták. Ez persze kellő és illő intellektuális töltettel, fölénnel, jogkövető magatartással, türelemmel talán elsimítható lett volna. Ám ők – sajnálatos szocializációjuk, kisebbségi soruk okán, mindennek hiányában – a hagyományos védekezést választották, az anyázásra pofonokkal válaszoltak. Durván megverték a szerb embert, mind az öten.

Két magyar délvidéki párt vezető politikusi azonnal megszólaltak, s az eset körülményeit nem ismerve, a legsúlyosabb ítéletet követelték a „vandál magyar tettesek, bűnözők” ellen. Ezzel felbátorították a jogállamiság alapelveit magyar ügyekben már oly sokszor megsértő szerbiai hatóságokat. (Az eset bekövetkeztekor 300 magyart vertek meg, jogkövetkezmények nélkül... Az arány ezzel a veréssel 300:1 lett.)

Az újvidéki rendőrségen és börtönben a rendőrök s a fegyőrök nagyon súlyosan bántalmazták a fiatalokat, nem engedték magyarul beszélni őket, a kihallgatásokat is szerb nyelven folytatták. Az ökölcsepásokkal, súlyos szemre mért ütésekkel egymás ellen fordított magyar fiataloknak egyetlen egy védőt ren-

delték aki, ugyancsak szerbül beszélt velük, s úgy is diktálta vallomásaikat. Súlyos jogsértéseket elkövetve: egymással ellentmondásban lévő gyanúsítottaknak egyetlen ügyvédet kirendelni nem lehet.

A bírósági tárgyaláson leállatozták a magyarokat. A szerb ember – aki a hivatalos jelentések, s a média szerint súlyosan megsérült –, a sértett, néhány nap múltán már kocsi tetején ugrált, kirakatokat tört be, kábítószer árult. A szerb kisebbségi miniszter együtt érzően meglátogatta az álkapocs-törést is szenvedett, de a helyi televíziós társaságoknak mosolyogva nyilatkozó sértettet. A sérülésről kiadott hír hamis volt.

A filmem forgatásakor kiderült: a temerini rendőrkapitány tudott a városkában viruló marihuána-kereskedelemről, s arról is, hogy ültetvény is zöldell a fólia alatt. Ezt annak a fiatalnak – Máriás Istvánnak – a szülei közölték a helyi rendőrfőnökkel – s később filmemben is elmondták –, aki a legsúlyosabb, a tizenöt éves büntetést kapta. A szülők különben összejártak a rendőrség első emberével. Összefüggést vélnek a két dolog között. Az egyik elítéltet hosszú hónapokon át egy nyolcvan személyes „váróteremben” tartották fogva a börtönben.

A történetről még csupán annyit, hogy a médiának köszönhetően, amely beszámolt a magyarok elkövette verésről, a Szerb Radikális Párt jelentősen előbbre lépett, jó eredményt ért el az incidenst követő napokban tartott választásokon. Nem zárható ki tehát, hogy a politika motiválta – feltehetően – a provokációt. Példátlanul súlyos ítéletek születtek, tíz évtől felfelé, tizenöt évig.

A film forgatása során az igazságszolgáltatási szervek minden együttműködési kísérletet megghiúsítottak, nem engedtek be a börtönbe, a belügyminiszter nem fogadott, Temerin rendőrkapitánya nem válaszolt kérdéseimre, megtagadta az interjút. Amint arról Tisztelt Elnök Úr is értesült, a szerb hatóságok – gyilkossági kísérletnek minősítették a kocsmai verekedést, ezért összesen hatvanegy év börtönbüntetésre ítélték a fiatalokat. Az összes jogorvoslati kérelmüket Szerbiában is, Strasbourgban is elutasították. A kétségtelenül kijáró, de nagyon túlzó, súlyos büntetést, az öt év alatt – véleményem szerint – letöltötték, ha figyelembe vesszük azt, hogy háborús bűnösöket ítélték nyolc éves szabadságvesztésre.

Jogi megoldás nincs! Csak a szerb elnöki kegyelem gyakorlása mentheti meg a magyarságnak ezt az öt fiataalt, akik nehezen élik meg azt a tudatot, hogy

még legkevesebb öt-tíz évet kell rács mögött tölteniük. Két szülő s egy nagyapa már belehalt ebbe az ügybe.

A szerb sértett, a boncolási jegyzőkönyv szerint (amely birtokomban van) heroin-túladagolás, köznyelven szólva „aranylövés” következtében idén tavasszal, negyvenkét esztendősen elhunyt. A magam szerény eszközével, a dokumentumfilmmel igyekszem mindent megtenni a fiatalok kiszabadulása érdekében.

Ezúton kérem tisztelettel Sólyom László Köztársasági Elnök urat, hogy az ősszel, Boris Tadić szerb köztársasági elnök úrral Belgrádban sorra kerülő találkozójukon kezdeményezze, hogy az államelnök

gyakoroljon kegyelmet a bűnüket már levezeklő „Temerini Fiúk” sorsa felett.

Tisztelettel, előre is köszönöm a megértését és a közbenjárását!

Szívélyes üdvözlettel

M. Szabó Imre

A Temerini fiúk – Hatvanegy év jogerősen
című dokumentumfilm alkotója,
az Október 23. Bizottság kurátora

Budapest, 2009. augusztus 18.

Tari István versei és grafikái

TÁVIRÁNYÍTÓS

újjgazdagok
oly szájalmas
nagyzolásán
rágódnak a
büszkén balga
újszegények

szakszerűen
és bizony most
magyarázzák
el nekik hogy
miért jó az
ami éppen
ellenükre
történhet csak

EGÉRÁRPA

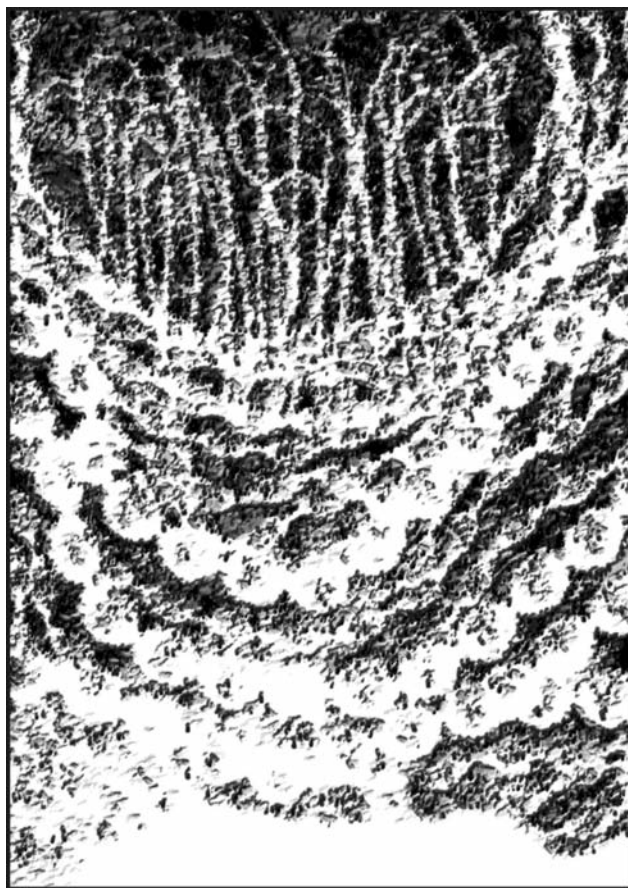
egérárpa
rakétája
csapódik ma
nehéz sárba

CSÖNDJE CIRÓGAT

tájba ragadtan
zöldje a szónak
éltetne halkan

fűvel cirógat

HÁLÓ

utak
hálója
fölött
szárnyalok

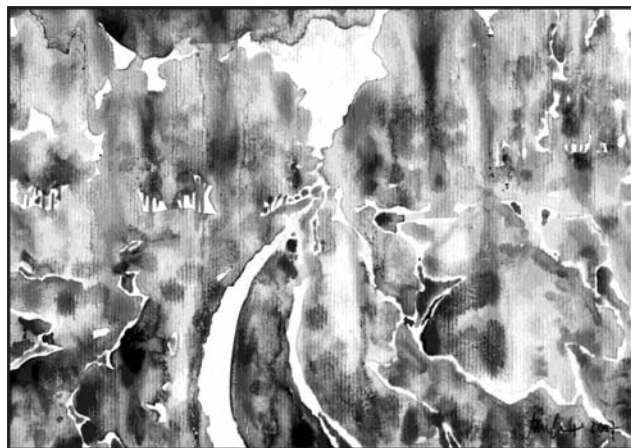
hálók utainak
zsákmányává váltan

VÍZFESTMÉNY

megújul
ő
a
rőzségát

lezúduló
esőben áll

ANYAMINTÁKBAN SZÉTÁRADVA

írnokból átvedlett levélnyomók
bélyegmetszők és kártyakészítők
az ördögös mesterséget űzők
fölöttébb gyanús társaságához
tartozva – mintha jobban kedvelném
a könyvnyomtatás előtti barnás
sötétbarnás színt a frissen vésett
nedvesen csillogó fatáblákról
mintha nem lenne semmi közöm a
régiek lószőrrel töltött sötét
kulimászos bőrlabdáihoz a
nyomdafesték illatához mintha

még nem száradt volna meg rajtam a
kencés, gyantás lámpakorom, mintha
még nem, sohasem turkáltam volna
címbetűk között szedőszekrények
betűrekeszeiben mintha nem
járt volna szedővas a kezemben
mintha még nem zártam volna ki sort
sem vakanyaggal

a sors könyvének
kefelevonatait lapozva
sortágítóval fölszerelve
észrevétlenül, igen cselesen
a nagy **hadvezért** nagy **vadvezérre** –
kézirat nélkül is! – átjavítva
mintha még nem lennék nyomdaérett
mintha még mindig visszasírnám a
könyvmásoló műhelyek hosszára
nyúlt árnyékait az évezredek
szóbeliségre épült kultúrát,
melyben egy-egy kiváló mesemondó
halálával könyvtárak égnek porig
mintha nem tudnám mit jelentene –
ötvösökkel, aranyművesekkel,
harangöntőkkel összekacsintva –
az anyamintákban szétáradó
betűfém fényében megmártózni
a betűmetszők korom-próbáin
elérzékenyülve mintha nem is
sejteném mekkorára nőhet a
nyomot hagyók oly esendő vágya
csak bambán bámulom a betűket
a levesben a betűk húsát törzsét,
a gondolkodás képiségén úszó,
azt megpecsételő betűk játékát
kavargását a nagy őselevesben
legcsonkamagyarabbá vált folyónk:
a zala tükrén

mintha nem gördült
volna át rajtam vándornomdászok
kocsikereke mintha nem is a
déli végeken edződtem volna
ahol a kettészakított bánág
egyik falujában: kumádon a
második világégés végén az
önmagukat fölszabadítóknak
nevező győztesek koporsóba
zárták s elföldelték a bibliát
azt hitték hogy eltemethetik a
könyvek könyvét: a hitet, a vallást
és ez után a temetés után
kapott szárnyra azon a környéken
az új szállóige: **EMBER LEGYÉL,
NE KUMÁNDI!**

manapság is egyre

számosabban temetnék a könyvet
az elképzelt világban ügyesen
tájékozódók közül – fújom a
betűket a levesben **országok**
rongya mögé bújva fülemben a
papírmalmok fáradt zajával a
bútoráruház könyvespolcain
díszelgő szétnyithatatlan könyvek
cifra gerincére a sírkertek

szétnyitott kőkönyvére gondolva
a lapok tartósan összefűzött
fedéllel védett egységét nézve
föllapozhatnak becsukhatnak-e
a nyitott könyv lapjain sistergő
könny- vagy esőcseppekkel szétfolyva
megnyithatnak e bármit
a nyitott
kapukat oly elszántan döngetők

Mit ér az ember, ha magyar Topolyán?*

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának megvalósulása az észak-bácskai városban

Manapság papírokból mérik, mennyit ér egy ember. Minél több papírod van a szakképzésekről, nyelvvizsgákról, kutatási eredményekről, a világ szemében annál többet érsz. Ha egy délvidéki magyar szemszögéből nézzük ezt, akkor ő már eleve előnnyel kezd, hiszen anyanyelve mellett beszéli (vagyis beszélnie kellene) az ország nyelvét, hogy az angolt mint a modern kor latinját már ne is említsük. Szóval „értéke is egyre nő”.

A gyakorlat mégsem ezt mutatja, és méltán tesszük fel a kérdést, hogy hol a hiba. Miért van annyi gondja a délvidéki magyarnak?

Topolya szülöttjeként nem találkoztam felém irányuló rosszindulattal csak amiatt, mert magyar az anyanyelvem. Igaz, vannak, akiknek már volt kellemetlenebb élményük, mégis úgy gondolom, hogy ezt nem szabadna pusztán a fizikai bántalmazásokra leegyszerűsíteni. Sok olyan visszaélés van – már ami a kisebbségi jogokat illeti –, amelyekről szinte nem is tud az egyszerű ember. Mindezek olyan burkolt intézkedések formájában kelnek életre, amelyek esetében nem tehetünk semmit, pusztán rácsodálkozunk, hogy mi jöhet még.

Láthatjuk, tehát, hogy nem elég két-, netán többnyelvűnek lenni ahhoz, hogy a problémáink megoldódjanak. Sőt! Éppen ebből erednek.

Bevezető

A valamikori Szerbia és Montenegró Államközösség nevében a Szövetségi Képviselőház 2005. március 22-én írta alá **A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját (1992)**, és 2005. december 21-én fogadta el a ratifikációs törvényt¹. Az állam-

közösség megszűntével Szerbia mint jogutód 2006. június 1-jével kezdődően vált részesállammá.

Habár ez egyik feltétele volt az Európai Tanácsban való tagsághoz, nem szabad szem elől téveszteni, hogy a politikai háttér ellenére, a chartában foglalt alkalmazása a mindennapi élet alapvető emberi követelménye. Egymás elfogadása és nyelvi kultúrájának tiszteletben tartása minden demokratikus társadalom építőköve (ennek ugyanúgy kell működnie mind a szerbek, mind a magyarok, mind a többi kisebbség felé). Ahogyan a szerb kormány éves közleményében is írta, egyik fő ok a charta ratifikálására éppen a multikulturalizmus megőrzése volt.

Szerbia kötelezettséget vállalt, hogy az albán, bolgár, bosnyák, horvát, magyar, roma, román, ruszin, szlovák és ukrán nyelvekre alkalmazza a III. rész, legalább 35 általa megjelölt, alternatív rendelkezéseit², és habár lehetősége volt rá, nem élt kizárási jogával.

Elméletileg három év alatt sok mindennek változnia kellett volna. Bizonyos területeken ez sikerült is, de legtöbb esetben nem Szerbia hathatós támogatásának köszönhetően. Sok az olyan akár uniós, akár egyéb külföldi pályázat, amely megkönnyítheti elsősorban a vajdasági magyaroknak a magyar kultúra ápolását. Ami a közsférában való részvételt, az anyanyelvű oktatást illeti, ott már nehezebb a helyzet. Ezt tekinthetnénk általános nézőpontnak is, ezzel szemben én azt szeretném megvizsgálni, mi történik Topolyán. Mi az oka annak, hogy ebben a földrajzilag remek fekvésű és egykor gazdaságilag fejlett településen a magyarság száma és perspektívájuk egyre csökken? Hol tart jelenleg a charta megvalósulása a magyar nyelv szempontjából? Vagyis, egyáltalán megvalósulnak-e a charta intézkedései Topolyán?

* A cím Ady Endre Az ős Kaján című versének sorát vette alapul.

¹ Zakon o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima – A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának ratifikálásáról szóló törvény (Szerbia és Montenegró Hivatalos Lapja, sz. 2005/18)

² A 2. cikk, „Kötelezettségvállalások” értelmében, Szerbia elfogadta a következők megvalósítását: 8. cikk 1. bekezdés a (iii), a (iv), b (iv), c (iv), d (iv), e (ii), f (iii), g pontok; 9. cikk 1. bekezdés a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), d, 2. bekezdés a, b, c pontok és a 3. bekezdés; 10. cikk 1. bekezdés a (iv), a (v), c pontok, 2. bekezdés b, c, d, g pontok, 3. és 4. bekezdések c pontjai és az 5. bekezdés; 11. cikk 1. bekezdés a (iii), b (ii), c (ii), d, e (i), f (ii) pontok, 2. és 3. bekezdés; 12. cikk 1. bekezdés a, b, c, f pontok, 2. bekezdés; 13. cikk 1. bekezdés c pont; 14. cikk a és b pontok.

A nyelvi politikára ható elemek

Szerbia nyelvi és kommunikációs szempontból különböző intenzitással fejlődött. Ennek következtében a nyelvi politika rendkívül összetett, hiszen az ország más-más területén élő etnikai, nemzeti csoportok nyelvi identitástudatának kompromisszumos eredményeként jött létre. Minderre számos elem hat, melyek nemcsak átfogóan nézve, de kisebb települések szemszögéből is jelentősek. Ilyen elemek például: a történelem, demográfia, gazdasági háttér, kultúra, szociális és politikai tényezők, valamint a jogszabályok³.

Topolya (Bačka Topola) első alkalommal 1462-ben szerepel az írásos emlékekben, habár csak a török uralom 1543-as évében kezdik használni ezt a máig megmaradt elnevezését, kezdetben Topoly és később Topolya néven, főként az adóhatóság irataiban. A történelmi áttekintés azért is fontos, mert bizonyítást nyer, hogy már a 18. század közepétől kezdve éltek itt magyarok, és 250 év múltán is, a lakosság nemzeti összetételét tekintve, többségben vannak. Gróf Grassalkovich Antal megbízásából Csizovszki Ferenc kezdte meg a puszta betelepítését, amikor is a magyar, illetve szlovák családok lényeges fölényben voltak a többi néppel szemben. Míg végül 1806-ban megkapta a mezővárosi rangot. (*történelmi tényező*)

Mára a részarányok változtak, és a 2002-es népszámlálás adatai szerint Topolya város összlakosságának (16171) **59,25%-át** alkotják magyarok, ami számszerűleg **9.582 fő**.

Őket követik a szerbek 29,05%-kal (4.699), a montenegróiak 2,63%-kal (426), a jugoszlávok 2,32%-kal (376) és a horvátok 1,05%-kal (170). A többi kisebbség részaránya 1% alatt van, mint például a ruszinok, bunyevácok, muszlimok, albánok és szlovákok.⁴ (*demográfiai tényező*)

Mivel keresztülfut rajta a nemzetközi E-5-ös út, illetve a Belgrád–Szabadka–Budapest nemzetközi vasútvonal, a városnak minden lehetősége megvan/megvolt, hogy bekapcsolódjon az európai vérkeringésbe (ehhez az E-75-ös autópályát végleges kiépítése is hozzájárul), és a nemzetközi figyelem rá is irányuljon. (*gazdasági tényező*)

Azonban, mint a legtöbb szerbiai kisvárosban, így itt sem múlt el a privatizáció szele nyomtalanul. Habár a gazdasági tevékenységek 57%-át a mezőgazdaság teszi ki, a valamikori állami vállalatok leállásával (vagy átalakításával) jelentősen csökkent a város versenyképessége. (*szociális tényező*) Sok család külföldre költözött, így a magyarok is, akik remélték, hogy majd a magyar nyelv ismerete könnyebbé teszi a beilleszkedést Magyarországon, mint egy idegen nyelvű országban. Ez az elvándorlás a mai napig folytatódik, igaz, nem olyan nagy ütemben, mint a háborús időkben. Ez leginkább a fiatalokra vonatkozik, akik ott folytatják tanulmányaikat, és végül kint ragadnak (persze, ha vissza is jönnek, az állam nyelvének ismerete nélkül, nem sok jóra számíthatnak – ördögi kör)⁵.

2008 óta Topolya a tolerancia európai székvárosa. Itt rendezik meg idén már harmadik éve a Tolerancia Táborát, ahol több száz fiatal ismerkedik egymás kultúrájával.

Ha jobban megnézzük, nincsenek olyan esetek, amelyek aggodalomra adhatnak okot, már ami a magyar-szerb nemzeti viszonyokat illeti. Természetesen, itt is vannak problémák, de azok nem olyan látványosak. Lehet, hogy a határ közelsége, a viszonylag nagyszámú tömb-magyarság, vagy a topolyai politikai elit az oka, hogy a nemzetek viszonylag toleránsan élnek egymás mellett, nem feltétlenül barátságban, de nem is nyilvánosan gyűlölködve.

A közelmúlt incidense, mikor magyarellenes feliratot⁶ találtak egy hirdetőtáblán, lehet, hogy elindít egy lavinát, ami kimossa az eddig burkolt feszültségeket, de továbbra is hangsúlyozom, nem ez a jellemző magatartás. Topolyán is jelen van, mint annyi sok más helyen, hogy az ember bárkibe beleköthet, hogy utána a nemzetiségi kérdés mögé bújva igazolja tettét. Nálunk is verekszenek szerbek, magyarok, vagy egy lány miatt, vagy mert részek, vagy mert éppen rossz helyen voltak rossz időben. Azonban nem hiszem, hogy félve kellene magyarul beszélni akár nappal az utcán, akár este a szórakozóhelyeken.

Az elkövetkezőkben a charta rendelkezéseit vizsgálom témakörönként a topolyai helyzet tükrében. Úgy vélem, egy olyan helyről beszélünk, ami méltán fel lehet a magyarság elvándorlásától; ezért mindent meg kell tenni, hogy a jogi szintéren a legkedvezőbb fel-

³ Dubravko Škiljan, *Jezična politika, Itró „Naprijed“*, Zagreb, 1988

⁴ Ruszinok 0,58% (95), bunyevácok 0,32% (52), muszlimok 0,27% (45), albánok 0,24% (40), macedónok 0,20% (33), szlovákok 0,16 % (26), szlovének 0,09% (15), ukránok 0,07% (12), németek 0,04% (8), románok 0,04% (7), bosnyákok 0,02% (4), oroszok 0,01% (3), 1 cseh, román és bolgár nemzetiségű, 12-en pedig nem jelölték meg.

⁵ Munkámban a szűkebb értelemben vett Topolyával foglalkozom, nem Topolya községgel. Ebben az esetben a továbbra is a magyarok vannak legtöbben, 22.543 (58,94%), majd a szerbek 11.454 (29,94%), a jugoszlávok 831 (2,17%), montenegróiak 547 (1,43%) és a horvátok 454 (1,18%).

⁶ „Halál a magyarokra!” és „Szerbia” graffitit találtak egy óriásplakáton 2009. május 16-ára virradó reggel. A feliratot még aznap eltüntették.

tételeket teremtsük meg a nyelvünk ápolásáért és az idevonatkozó kérdések mielőbbi megoldásáért. Legkönnyebb volna nyelv-barbárokként egy új magyar-szerb keveréknyelvet alkotni, amely csak még jobban gyöngítené a vajdasági magyarság identitástudatát, és erősítené az állami nacionalista erőket. Hisz, „nyelvében él a nemzet”⁷! Ezért a nemzetünk megmaradásáért a nyelvért (nyelvi jogokért) kell síkra szállnunk.

Oktatásügy (8. cikk)

Minden az iskolapadban kezdődik, és dől el. Hiába a családi háttér és fegyelem, ha a diáktársak, tanárok befolyása erősebb. Ezért kellene prioritást adni a magyarok oktatási kérdésének. Ez alatt szocializálódik legintenzívebben az ember; nemcsak a magyar kisebbségi közösség tagjaként azonosítja önmagát, hanem egyszerre keresi a helyét az egész világban. „Az anyanyelvű oktatás azonosságtudatunk kiépítésének alappillére.”⁸ Előbb tanítják meg vele, hogy elfogadja saját magát, majd a környezetét, előbb ismeri fel annak a fontosságát is, hogy a magyar, mint az anyanyelvének igényes művelése mellett elsajátítsa a szerb, állami nyelvet is. Mindez nagyobb biztonságot jelentene neki, hogy ne a nyelvi gátak miatt válasszon magyarországi egyetemet, egyenrangúnak érezné magát a többségi nemzettel – még ha az is, ettől függetlenül -, stb.

Nem hiába szerepel a chartában is az oktatásügy az első helyen. Azonban Szerbia már óvatosan választotta ki a rá vonatkozó, alternatív rendelkezéseket. Kezdve az iskolai előkészítőtől, az általános - és középiskolán át, egészen az egyetemig, csak abban az esetben biztosítja az anyanyelvű oktatást, ha a „család ezt kívánja, és a létszám elegendőnek minősül.”

Így az ország felszabadul azon felelőssége alól, hogy a tömegesebb nemzeti kisebbségek tekintetében bátorítsa az anyanyelvű oktatást. Majd a szülők eldöntik. Természetesen vannak számbeli alsó határok is, mégpedig ha a kisebbség számaránya kevesebb, mint 25%, akkor ez a jog nem biztosított.

Topolyán kettő általános és három középiskola van. Ritka példák a Vajdaságban, ahol még mindig megvalósul a teljes magyar nyelvű oktatás.

Ahogy a táblázat is mutatja, a topolyai általános iskolákban diákok száma nőtt, ezzel szemben ez nagyon messze van a három, minimum 25 fős osztály átlomhatárától. Illetve ezeket a számokat nem tekint-

hetjük elég reprezentatívnak sem, hiszen csak a karta ratifikálásától eltelt időt érintik.

* Elsőbe indulók száma:

	2006/07	2007/08	2008/09
Csáki Lajos Á. I.	41	49	69
Nikola Tesla Á. I.	26	27	30

A két iskola közötti, számbeli különbség elég magas, azonban ha ezt összehasonlítjuk az iskolákban tanuló össz magyar diákság számával, akkor már nem lesz ennyire kirívó.

* Magyar diákok száma összesen:

	2006/07	2007/08	2008/09
Csáki Lajos Á. I.	456	445	468
Nikola Tesla Á. I.	270	253	236

Mint tudjuk a magyar, mint anyanyelv oktatása heti 5 (későbbiekben pedig 4) órával megy – ez a minisztérium által is jóváhagyott tanterv része -, Topolyán is ugyanez a rendszer, mint a többi vajdasági iskolában. Az általános megítélés szerint a tankönyvek jók, a témák egymással összefüggésben vizsgálhatók, és mindig van egy-két költő vagy író, akik életművét részletesebben tanítják. Talán ez is lehet az oka annak, hogy kevés idő jut mindenre és mindenre. Az egyes anyagrészek feldolgozását egy iskolai tanórába kell sűríteni, nem marad idő az ismétlésre sem. A szövegértés pedig, ami rendkívül fontos volna, egyben fejlesztene a gyerekek gondolkodásmódját, és segítené jobban megérteni a magyar irodalmi vonatkozásokat, teljesen kimarad a tantervből. Ami azonban vizsgálódásunkat közvetlenül is érinti, az a magyar kultúra megismertetése. A tanterv ebben a kérdésben semmit nem lát elő, és habár egyes olvasmányokhoz kapcsolódnak népszokások, azok elég elenyészők és hiányosak. A tanár lelkiismeretén múlik, hogy ezt hogyan fogja implementálni az amúgy is sűrű programba, habár nincs ilyen jellegű kötelezettsége.

„[...] intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy biztosítsák annak a történelemnek és kultúrának az oktatását, amelyet a regionális vagy kisebbségi nyelvek hordoznak.”⁹

Topolyán bevált gyakorlat, hogy a művelődési intézmények pl. a magyar kultúra vagy a magyar költészet napjára rendezett műsoraira csoportosan és szervezeten látogatnak el a magyar osztályok. Ez azonban vajmi kevés, ha figyelembe vesszük, milyen

⁷ Széchenyi István

⁸ Mirnics Károly: *Kisebbségi sors, Forum KK 1993.*

⁹ Charta, 8. cikk 1. bekezdés g pont

színes és összetett a magyarság történelmi-kulturális háttere.

Hasonló a helyzet az ún. Polgári nevelés tantárggyal is. Habár vannak útmutatók, hogyan s miként tanítsák a gyerekeket a felelős, társadalmi magatartásra, újra csak az oktatókhoz kanyarodhatunk vissza.

Ami a történelem oktatását illeti, mindig visszatérő kérdés, hogy a magyar (illetve az adott kisebbségi) történelem milyen módon kerül a tantervbe. Több tanár panaszkodott, hogy kevés órásszámmal szerepel (vagy van év, amikor teljesen kimarad), és kénytelenek ezt - már akik komolyan veszik ennek fontosságát - önállóan, saját könyvekből pótolni. Úgyisztén Belgrád koordinálta tantervkészítésről van szó, szóval nem nagyon tudunk attól elvonatkoztatni. A kb.10 órába sűrített magyar nemzeti történelem (éves szinten) elég aggasztó, különösen, ha figyelembe vesszük a szerb nyelvű történelemkönyveket, ahol a jelentősebb magyarságot vagy Magyarországot érintő események csak egyoldalúan kerülnek bemutatásra. Megmarad-e az objektivitás, vagy szokás szerint a többségi nemzet szemszögéből mutatják-e azt be? A fiatalabb generációkban így módon ültetik el azokat a nacionalista gondolatokat, amelyeket később majd a társadalom még inkább generál. Ezért a magyar többségű térségekben fontos volna, hogy a szerb diákokkal megszeretessék a magyar nyelvet és kultúrát, ne csak akkor, ha vegyes házasságokra kerül sor. Ez kívánja a karta is: „[...] a regionális vagy kisebbségi nyelvek iránti tisztelet, megértés és tolerancia elvét az országban folyó oktatás és képzés céljai közé foglalják...”¹⁰

A Nikola Tesla Iskolában nincs lehetőség magyar fakultatív oktatásra (nem kötelező, tehát az átlag osztályzatba sem kerül bele), a Csákiban viszont megszervezték, és 9 elsős, 9 másodikos, 6 harmadikos, 15 negyedikes, 6 hetedikes és 6 nyolcadikos szerb diák tanul 2008 ősze óta magyarul. Köztük vannak, akik teljesen az alapoknál kezdtek. Ez gond, hiszen a csoportok felosztása korosztály és nem tudás szerint történik – elsősorban az órarendek egyeztetése miatt. A heti két órásság és a tanulók mennyisége teljes embert kívánna. Jelenleg a magyar tanárnő foglalkozik ezzel.

A **Dositej Obradović Gimnázium és Közgazdasági Középiskolában**, ha nem bővítették volna ki az iskola profilját a közgazdasági szakra is, akkor pár éven belül a helyzet nagyon siralmasná válna. Általában az itteni diákok terveznek továbbtanulni, tehát erősíteni a magyar értelmiséget. Ha nincs magyar gyerek a gimnáziumban, akkor ez csak azt je-

lentheti, hogy a jövő topolyai magyar értelmisége is fog.

* Elsőbe indulók száma:

	2006/07	2007/08	2008/09
általános szak	29	11	16
közgazdasági szak	34	31	25
összesen	63	42	41

* Magyar diákok száma összesen:

	2006/07	2007/08	2008/09
	185	186	192

Itt nem szerveznek sem magyaroknak szerb -, sem szerbeknek magyar fakultatív oktatást, mint ahogyan a **Sinkovics József Műszaki Szakközépiskolában** sem. A magyar és szerb diákok aránya 3:2. Ez jó hír volna, ha a magyarok nem a hároméves, inkább fizikai munkát igénylő szakokat választanák, mint a kőműves, asztalos stb., amelyekre a szerb diákok ritkábban iratkoznak. Aminek a nevében van autó vagy elektronika, azok sokkal megnyerőbbek számukra. Talán ez is az oka, hogy először szerb osztályoknak nyitottak négy éves szakot.

* Magyar diákok száma összesen Sinkovics József Műszaki Szakközépiskolában:

	2006/07	2007/08	2008/09
	179 (10 osztály)	169 (10 osztály)	172 (9 osztály)

* Az elsőbe indulók száma –szakonként:

2006/07 2007/08 2008/09

Gépészet és fémfeldolgozás

- gépjárművek gépésztechnikusa és gépszerelő

20 tanuló Gépészet és fémfeldolgozás

- lakatos és fémesztergályos

15 tanuló Gépészet és fémfeldolgozás

- gépjárművek gépésztechnikusa és gépszerelő

25 tanuló Erdészet és fafeldolgozás (asztalos)

–

14 tanuló Elektrotechnika –

autó elektrotechnikus

23 tanuló Elektrotechnika –

számítógép elektrotechnikus

21 tanuló Férfi és női fodrász –

27 tanuló Földmérés és építészet (falfelület dekoratőr és kőműves) –

12 tanuló Földmérés és építészet (falfelület dekoratőr és kőműves) –

17 tanuló (összesen) 61 50 63

Az utóbbi években érzékelhetően fejlődésnek indult a topolyai **Mezőgazdasági Középiskola**. Várhatóan idén fejezik be a diákokthon építkezési mun-

¹⁰ Charta, 7. cikk – Célok és elvek – 3. bekezdés

kálatait is, ahol 60 férőhely lesz. Mint már a bevezetőben mondtam, Topolya mezőgazdasági vidék. A családi vállalkozások fenntartása és fejlesztése komoly feladatot állít a község elé is. Nem csupán a városból, hanem egész Vajdaságból érkeznek tanulók, szerbek és magyarok egyaránt.

* Az elsőbe indulók száma –szakonként:

SZAKOK	2006/07	2007/08	2008/09
mezőgazd. tech.	9	9	13
állatorvosi tech.	15	16	14
élelmiszer. tech.	10	8	13
virágkötészet és mezőgépszerelő	18	21	25
húsfeldolgozás és pékség	19	16	19

A tanárok elmondása szerint az évek során csökkent a magyar diákok száma, mert sokan a tanév során hagyják ott az iskolát, gondolván, hogy a föld megműveléséhez elég az is, amit otthon elsajátíthatnak. Sajnos ez a felfogás egyre inkább tendenciává válik, és ezért még a négy éves szakokra indulók sem választják a felsőoktatásban való továbbtanulást. A Magyar Nemzeti Tanács keretein belül szervezett szerb nyelvű kurzusra úgyszintén e szakokról jelentkezhetnek (a harmadik és negyedik osztályosok). Jelenleg 29-en látogatják az órákat, és a visszajelzések kedvezőek (azonban a magyar fakultatív oktatás szerb anyanyelvűeknek ebben az iskolában sem valósul meg).

A középiskolákban elsősorban az Alkotmány és polgári jogok c. tantárgyra koncentráltam; milyen mértékben tudatosítják mind a szerb, mind a magyar diákokban a saját - és nem utolsó sorban a mellettük élő nemzetek jogait (azon belül is a nyelvi jogokat). Ennek céljából állítottam össze egy kérdőívet.

Összesen 144 végzős tanulót kérdeztem meg (szerbeket és magyarokat vegyesen). Ebből kettőt nem tudtunk kiértékelni, illetve sok helyen nem választottak bizonyos kérdésekre; vagy, mert nem értették az adott kifejezést, vagy nem akartak válaszolni, vagy elkerülte a figyelmüket. Ez már nem derül ki, mindenesetre érdemes volna figyelmet fordítani arra, hogy a hároméves középiskolások válaszai sokkal nagyobb tudatlanságot, érdektelenséget tükröznek. Gondolok itt, többek között, a "hol szeretnél továbbtanulni" kérdésre. A válaszok Banglades, Kína, Moldávia, Dombos-hegy stb. között keringenek. Habár ezek a diákok csak kis számban folytatják tanulmányaikat (ők

a fodrászok, mezőgépszerelők - vagy az iskola szelgijén a traktoristák-, illetve a virágkötők), érdekesebb nekik komolytalanságokat beírni, mintsem elkötelezteni, mit is kezdenének az életükkel. Ez mindannyiunk felelőssége, hiszen a magyarság megmaradása egy szilárd, gondolkodó, öntudatos réteg felnevelésétől függ. Sajnos, egyre többen választják az első látásra egyszerűbbnek tűnő szakokat, elvágva ezzel maguktól a továbbtanulást, és így a továbbfejlődés esélyét. Ezek különben magyar tannyelvű osztályok, ahol az oktatás teljesen magyar nyelven folyik, mégis érkeztek olyan válaszok, hogy "a kisebbségnek nincs joga az anyanyelvén tanulni" (bár igaz ezt úgy jelölték meg, hogy azért jó volna, ha bevezetnék).

A kérdőívek nem képviselik az össz topolyai diákság tudását a nyelvi jogok terén, de fontosnak tartottam megmutatni, hogy a végzősök, ma-holnap felnőtt dolgozó emberek milyen tájékozottsággal (pontosabban tájékozatlansággal) látnak hozzá a felnőttnak - habár mindegyik osztályban oktatnak Alkotmány és állampolgári jogokat.

A kérdőív 13 kérdést foglal magában, amelyekre három válasz lehetőség volt: a nem, és nincs is rá szükség; nem, de szükséges volna; és az igen válaszok.

A kezdeti kérdések inkább csak amolyan bevezető voltak, miszerint Szerbiának van-e kisebbségvédelmi törvénye, illetve részesállama-e ilyen jellegű nemzetközi egyezménynek. A válaszadók 9.3%-a mondta azt, hogy nincs szükség ilyen törvényre, 29.3%-a, hogy nincs ilyen szerbiai törvény, bár jó volna, és 61.42% válaszolt igennel. A konvenció vonatkozásában, szinte egyenlően oszlik el az arány a "nincs, de jó volna" és a "van" között (41.8% és 44%).

Mint említettem, egyaránt megkérdeztem a szerb és magyar tanulókat is. Az a tendencia figyelhető meg, hogy a szerb diákok több esetben válaszoltak a valóságnak megfelelően (vagy csak jól tippeltek), míg a magyarok nem tudtak bizonyos jogaik létezéséről.

A 3a), kisebbségi nyelven történő oktatásra vonatkozó kérdésre, 7.1% mondta, hogy nem létezik, és nincs is rá szükség (elfogadom, ha ezt szerbek mondják, de sajnos, pár magyar is idesorolt be); 10.6% szerint nincs, de jó volna (a kommentár hasonló az előzőhöz); és azért szerencsére, 82.3% felismerte, hogy milyen nyelven tanul, és igent jelölt meg.

91.4% gondolta helyesen, hogy lehet kisebbségi nyelven felvételizni.

Ezzel szemben a kisebbségi történelem oktatása már nem volt ilyen egyértelmű. Sok diáknak ez csak plusz leckét jelent, ezért valamilyen szinten meg is lehet érteni, hogy nem akarnak többet tanulni, mindegy nekik, hogy kinek a múltjáról van szó. A fentiekben ezt már bővebben kifejtettem, ezekre az in-

formációkra támaszkodva nem meglepő, hogy a diákok 16.78%-a nyilatkozott úgy, hogy nincs kisebbségi történelemoktatásra joguk, bár szeretnék; 71.5% írt igent.

Ami az anyanyelven történő tájékoztatást illeti, tehát saját nyelvű rádió- és TV műsorszórásra való jogot, azt 80.3% ismeri, 10.9% szerint erre nincs joguk, de jó volna, és 8.76% szerint nincs is rá szükség.

Mint tudjuk, a nemzeti kisebbség tagjai - mi esetünkben a magyarok - használhatják teljes nevüket a magyar helyesírás szerint, akár magán-, akár hivatalos dokumentumról legyen szó. Ezt viszont a válaszadók csak 73%-a tudta, 11.28%-a nem tartja szükségesnek, 15.79%-a pedig szeretné, ha ezt a jogát elismernék.

Idetartozik a következő, 3f) kérdés is, miszerint lehet-e írásbeli, szóbeli kérelmeket anyanyelven benyújtani. Ennek is egyértelműnek kellene lenni egy középiskolát végzett embernek, de nem az. Csak 57.14% válaszolt igennel, míg 24.8% nem tudja, hogy létezik ilyen nyelvi joga, de szeretné, ha volna.

A 4. és 5. számú kérdések összefüggnek: Kell-e, hogy a hivatali személyek között megfelelő számban beszéljenek kisebbségi nyelven, illetve eljárást folytassanak? 13.5% szerint erre nincs szükség, 20.7% nyilatkozott, hogy ez nem valósul meg, de jó volna, és 65.7% mondja, hogy igen, kell. A másik kérdés: Le-folytatható-e bírósági, közigazgatási eljárás a kisebbség nyelvén? Csak a diákok fele gondolja ezt (49.6%), de a többiek, a 32,37% nem tud róla, hogy ez a lehetőség fennáll, bár jó volna, míg 18% nem látja szükségét. Volt, aki ezt azzal kommentálta, hogy vannak tolmácsok, akiket kifejezetten ilyen esetekben kell alkalmazni.

Látható, hogy a kérdőív első felében a diákok mindennapi életéhez közelebb álló témákban több helyesebb válasz született. A 6. kérdés esetében, miszerint készülhetnek-e a formanyomtatványok kisebbségi nyelven, illetve egyszerre több nyelven, bizonytalanabbak a válaszok, és csak 62.4% mondta, hogy igen, és 21.27%, hogy nem de szükséges volna, és 16.3%, hogy nincs rá szükség.

Pozitív az a megállapítás, hogy a szerb diákok is fontosnak tartják, hogy Szerbia, mind erkölcsileg, mind anyagiilag támogassa, a területén élő kisebbségeket. Az a 13.47%, aki ezt szükségtelennek véli, vegyesen szerb és magyar diákok. 22% szerint Szerbia erre nem kötelezett semmilyen dokumentummal, bár nem ártana, és 64.5% válaszolt igennel.

Az utolsó kérdés okozott – véleményem szerint – a legtöbb gondot, mert a gyerekek nem értették meg, mit is jelent a pozitív diszkrimináció. Mire való a polgári nevelés c. tantárgy, ha nem tanulnak meg kü-

lönbséget tenni jó és rossz között, a segítségnyújtás és az elnyomás között? Talán ez az oka, hogy egyenlő arányban (43,88% és 42,44%) oszlanak el a válaszok, hogy a kisebbségek pozitív megkülönböztetését büntetni kell, illetve, hogy nálunk nem büntetik, és nem is kellene.

Az utóbbi időben (de már korábban is) sok vita folyik a kisebbségek igazságos képviseléséről az államszervekben, amit az adott kisebbség számarányával összhangban kellene megállapítani az adott község területén. A 142 értékelhető kérdőív közül csak 116 válasz született, és ennek tükrében, a diákok 56.8%-a gondolja, hogy a kisebbségek képviselői alul-képviseltek, 30.17%-a, hogy elegenden vannak, és 11.2%, hogy felülreprezentáltak az államszervekben.

Ez a szemléltetés csak előirányozza egy nagyobb akció szükségességét, amiben is a kisebbségi, és azon belül is a nyelvi jogok még jobban kifejezésre jussanak elsősorban az oktatásban, de ugyanúgy a kisebbségek mindennapos tájékoztatásában is. Sajnos, a magyar diákok (akiket arra kértem meg, hogy pár szóban írják le, volt-e már valamilyen kellemetlenségben részükhöz, mert magyarul beszéltek) több helyen panaszkodtak, hogy hiába próbálták meg szerbül kifejezni magukat, kinevették őket, sőt, volt hogy elzavarták. Ez különösen a hivatalos szervekben történt meg. Ami az iskolán belüli viaskodásokat illeti, annak mindannyian részesei voltunk. Sokszor csak álca a magyar-szerb konfliktus, és valójában romantikus indokok állnak a háttérben. Persze, mindig van, aki okosabb. Egy diák azt írta, hogy az adott ember hozzáállásától függ, miként fog viszonyulni hozzá, mint magyarhoz. Mindig lesz, akit zavarni fog a nemzetiségünk, és csak úgy harcolhatunk ellene, ha megtanuljuk az ő nyelvüket. Azt kellene magunkban tudatosítani, hogy ezzel nem ismerjük el az állam diadalát a kisebbségek felett, hanem mi magunk leszünk többek. Szám szerint nem kifejezhető az arány, hogy hány topolyai diák nézett szembe ilyen akadályokkal, de a válaszok alapján többen nyilatkoztak, hogy még nem kerültek emiatt kínos helyzetbe. Egy fiú még azt is hozzátette, hogy „no” csak próbálna meg bántani valaki, azért mert magyar vagyok”.

Természetesen a szerb nyelvű kérdőívekre ilyen kérdést nem írhattam. Ott azíránt érdeklődtem, hogy beszélnek-e, illetve szeretnének-e megtanulni kisebbségi nyelven. És mondhatom, kellemesen csalódtam, mert volt osztály, ahol jelentős többségben már beszélnek magyarul, illetve szívesen megtanulnának. Persze, volt, aki ezt elutasította, mégis az arány felefele.

Másrésről, mindannyian meg kell, hogy értsük, a náci tisztafaj nézetek már a múlté. Amennyiben mind két nációt egymás elfogadására és megszere-

tésére nevelnék már a gyerekkorban, könnyebb volna az életük később. Ez csak a közös kommunikáció kialakításával válna lehetségessé, azonban amíg a magyar gyerek a török uralom idejéből származó, csöppet sem újszláv nyelven írt olvasmányokat kénytelen bemagolni, addig nem várható el, hogy egy egyszerű bolti vásárláshoz is ne gyomorideggel álljon hozzá, a szokásos „mi lesz, ha az előadó nem ért magyarul...” érzéssel.

Szerbia nem vállalta, hogy a magyar, pontosabban kisebbségi nyelvű egyetemek létesítését bátorítja, csak azt, hogy feltételeket teremt a kisebbségi nyelv tanulására, mint külön tantárgyra a felsőoktatási intézményekben (8. cikk 1. bekezdés e (ii) pont). Azonban a magánegyetemek térhódításával, a többnyelvűség már nem kirívó eset. A belgrádi székhelyű, „Megatrend” Magánegyetem Bio-élelmiszeripari szakát Topolyán nyitották meg, ahol az előadásokat magyar nyelven is hallgathatják az egyetemisták immár két éve (előtte erre nem volt lehetőség – az egyetemet egyébként 2005-ben alapították). A két szakirányon (általános és biofarming) a 2008/09 iskolaévben 50 magyar hallgató volt az I. évfolyamon, és 22-en másodéven.

Igazságszolgáltatás (9. cikk)

A tartományi emberjogi főbiztos 2008-as évi közleményéből kimaradtak a topolyai bíróság nemzetiségi összetételére vonatkozó adatok. Állítólag nem küldték el azokat, ezért kis reményt láttam, hogy éppen majd nekem áruljak el, ami még az ombudsman előtt is rejtve maradt.

Mind legtöbbször, most is a nem hivatalos út sokkal könnyebbnek tűnt. Találkozót beszéltem meg egy topolyai bíróval, és egy óra múlva kezembem volt, amit kértem.

A topolyai Községi Bíróság épületén öt módon (szerb - latinul és cirillül, magyar, szlovák és ruszin) van kiírva az elnevezés, bent pedig minden jelölés magyar és szerb nyelven. Igaz, akik útba igazítanak, nem tudnak magyarul, de eltévedni nem lehet.

A 2009-es évben a bíróság összetétele 6 bíró és az elnök. Ebből két bíró magyar anyanyelvű, mindketten peres ügyeket tárgyalnak, a többiek az elnökkel együtt szerbek. Tehát a lakosság nemzeti összetételét tekintve a magyarok alulreprezentáltak. Mivel, felkerekítve, Topolya 60%-ban magyar lakosú, úgy volna helyénvaló, ha ez a bíróságon belül is érvényesülne, vagyis 4 magyar és 3 szerb nyelvű bírót je-

lente (csak hogy nyomatékosítsam a fent leírtakat, most ez 2 magyar és 5 szerb).

A karta 2006-os ratifikálásától kezdve vizsgáltam az adatokat egészen mostanáig.

	2006		2007		2008		2009	
	szerb	magyar	szerb	magyar	szerb	magyar	szerb	magyar
Bíró	5	3	5	3	5	2	5	2

Az ügyészek számarányait nem tartottam fontosnak feltüntetni, ugyanis nincs, és nem is volt magyar nyelvű ügyész a topolyai bíróságon. A gyakornokok száma állandóan változott, és mivel – mint említettem – nem hivatalos úton kaptam az adatokat, ezért csak a magyar, fizetett gyakornok számát tudtam meg, és nem arányukat a szerbekhez képest (akik mindig is többen voltak). A tavalyi évet leszámítva, amikor volt egy magyarul is tudó, ám szerb ajkú fiú, 2006-tól kezdve, egyedül idén vettek fel magyar gyakornokot.

A büntető ügyekben eljáró bírók és a vizsgálóbírók mind szerbek, ami azt jelenti, hogy az ilyen esetekben mindig alkalmazni kell tolmácsot, ha a felek azt kéri.

Itt fontos volna megemlíteni, hogy a hatályos Perrendtartásról¹¹ és a Hivatalos nyelv- és íráshasználatról¹² szóló törvények nem egyeznek egymással. Az első szerint a felek és a többi résztvevő használhatja saját nyelvét a tárgyalásokon és a szóbeli eljárási ügyletek esetében, míg az eljárás többi részében a hivatalos szerb nyelv használatos (96. cikk). A másik törvény ezzel szemben kimondja, hogy az elsőfokú eljárást szerb nyelven kell lefolytatni, vagy pedig a nemzeti kisebbséghez tartozó fél kérésére kisebbségi nyelven, ha az hivatalos használatban van az adott területen (12. cikk). Tehát konfúzió áll fenn: vagy csak bizonyos szakaszokban lehet levezetni magyarul az eljárást, vagy elejétől a végéig? Sőt, tovább bonyolítja a helyzetet a 12. cikk következő bekezdése, miszerint ha az egyik fél kéri a szerb nyelvű eljárás lefolytatását, akkor mindig annak adnak elsőbbséget.

Ezért nem sikerült adatokat kapnom arra vonatkozóan, hogy hány eljárás volt magyarul az elmúlt három évben. Ugyanis egy sem elejétől a végéig. Ha a bíró és a felek is magyarok (és ez Topolyán csak a peres ügyekben van így), akkor a szóbeli tárgyalás ezen a nyelven zajlik. A jegyzőkönyvet pedig szerb nyelven vezetik (egyéni kérésre pedig lefordítatják). De ami az eljárás többi, mind megelőző, mind az azt követő szakaszait illeti, már minden szerbül folyik. Habár ez nem csak Topolyára vonatkozik, hanem az

¹¹ Szerbia Hivatalos Közlönye, sz. 125/2004

¹² Szerbia Hivatalos Közlönye sz. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005

egész országra, mégis fontos eleme a nyelvi jogaink megvalósulásának.

A karta szerint Szerbia garantálja a gyanúsított jogát, hogy anyanyelvét használja, hogy a beadványokat elfogadják kisebbségi nyelven is, hogy az idevágó plusz költségeket az állam fizeti, stb.¹³ Mindez helyén is volna, ha maguk a törvények nem teremtenének meg nagyobb káoszt. Néha már tényleg egyszerűbb tolmácsot alkalmazni, még ha mindenki magyar is a tárgyalóteremben, hiszen akkor a jegyzőkönyv csak egynyelvű lesz, és nincs szükség a későbbiekben fordítani. Egyébként, ami a beadványokat illeti, akad ilyen is, olyan is a topolyai bíróságon, erre vonatkozóan nem vezetnek statisztikát.

A topolyai bírák mind 40 év alattiak (kivéve az elnököket), ezért hogy mi lesz a sorsuk, az itt ténykedő két magyar bíróval együtt, a szeptemberi újráválasztások során, hamarosan kiderül. Mint tudjuk a Bíróságok és ügyészségek székhelyéről és területéről szóló törvényértelmében, 2010. január 1-től csak a szabadkai Községi Bíróság (vagy az ún. alpbíróság) kihelyezett egységei lesznek jelen Topolyán (illetve Adán, Magyarkanizsán és Zentán), amikor is megszűnik az ottani bíróságok addigi hatásköre. Ez vonatkozik az ide tartozó községi ügyészségekre is. A szabadkai Kihágási Bíróság tagozatai pedig megtalálhatóak lesznek Topolya mellett még Kishegyesen. Mindenesetre Topolya, a község 23 településével együtt méltán tarthatna jogot egy önálló igazságszolgáltatási intézményre.

Közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek (10. cikk)

Mivel Topolyáról, mint városról – illetve ebben a fejezetben, mint községről is - beszélünk, az idevágó rendelkezések csak egy részét vizsgáljuk. A 10. cikk 1. bekezdés a (iv), a (v) és c pontjai a közigazgatási kerületekre vonatkoznak. Topolyán, mint községben megvalósuló, nyelvi kérdésekkel foglalkozó intézkedések viszont a 2. bekezdés b, d és g pontjaiban találhatók (Szerbia elfogadta a c pontot is, azonban az a tartományi hatalomra vonatkozó kötelezettség, ezért a mi esetünkben azzal külön nem foglalkozunk).

Topolya község területén, a Statútum eredeti változata szerint, a szerb, magyar, ruszin és szlovák nyelvek, írásukkal egyetemben, egyenlő mértékben vannak hivatalos használatban¹⁴. Azonban ezt a meg-

fogalmazást később pontosították,¹⁵ ami a mai napig érvényes gyakorlat, miszerint a községben a szerb és magyar nyelvek mellett csak Bajsán még a szlovák, illetve csak Zentagunarason még a ruszin nyelv, megfelelő írásukkal együtt, használható.

A Tartományi Képviselőház határozata a vajdasági települések magyar elnevezéseiről¹⁶, valójában, a karta közvetlen megvalósítása (karta, 10. cikk, 2. bekezdés g pont). Topolya, szerbül Bačka Topola, esettől függően még Bácsstopolyának is nevezhető (rendszerint megkülönböztetésül a közép-szerbiai Topolától). Hasonló eset a Földvár vagy Bácsföldvár, amely mindkétszer ugyanaz. A Statútumban is a Topolya elnevezés szerepel (a városhatárnál ez szerbül - latin és cirill, és magyarul van feltüntetve). A karta csak a helynevekre tér ki, ezért a topolyai kétnyelvű utcanév-táblák akár a kisebbségvédelmi törvény eredményeként is elkönnyvelhetők.

Valójában Szerbia kötelezettségeinek megvalósulása nehezen ellenőrizhető. A 2. bekezdés pontjai szerint a helyi hatóságoknak megengedni és/vagy bátorítani kell a lakosságot, hogy kérelmeiket kisebbségi nyelven nyújtsák be (vagyis azon a kisebbségi nyelven, amely hivatalos használatban van). Sokszor nem fogadják el a magyar nyelvű beadványokat, mert nem gyakorlat, még ha erre a kisebbségnek joga is lenne. Másrészt az emberek jogsértésnek tekintik azt is, mikor az elutasítás oka hiányos dokumentáció, és nem a nyelv.

Érdekes itt megemlíteni, hogy a topolyai ombudsman elmondta, több esetben akár a szerb polgárok sérelmezik, pl. mikor csak magyarul jelentettek meg egy dokumentumot és egyszerre nem cirillül is (ez Bácskossuthfalván történt).

Sajnos, terveim szerint az említett három év községi ombudsman-i jelentéseit is megvizsgáltam volna, azonban azok annyira általánosak, hogy kiritikájuk külön oldalakra érdemes. Amellett, hogy konkrét törvényrészeket citál, egyben mellőzi a fontos, szisztematikus elemzést. Így nem tudtam meg, hogy hány esetben indítottak eljárást a nyelvi jogok megsértése miatt. Az ügyek számát a szerint rendezték, mely állami szerv ellen nyújtották be. Ezen kívül a későbbi eljárások részletesebb bemutatása érdekében felsoroltatott példák között sem volt e mi témánkra vonatkozó rész. Az információk így közvetlenül magától az emberjogi biztostól erednek, amelyek azonban korán sem teljesek. Ami pozitívum, hogy az elmúlt fél évben, tehát a kinevezése óta, nem keresték meg

¹³ A 9. cikk, 1. bekezdés a (ii), a (iii), b (ii), c (ii), d pontjait, a 2. bekezdés a, b, c pontjait és a 3. bekezdést jelölte meg Szerbia, mint ránézve kötelezőt.

¹⁴ Statútum, Topolya Község Hivatalos Lapja sz. 2002/06, 9. cikk

¹⁵ Határozat Topolya Község Statútumának változtatásáról, Topolya Község Hivatalos Lapja sz. 2004/04, 1. cikk

¹⁶ Vajdaság AT Hivatalos Lapja, sz. 2003/12

ilyen jellegű probléméval. A tavasszal történt magyarellenés felirattal kapcsolatban pedig nyilvános közleményben ítélte el az effajta cselekvést.

A topolyai hivatalos lapban párhuzamosan olvasható magyar és szerb nyelven a szöveg, a karta azon rendelkezése szerint, hogy *“a helyi testületek dokumentumaikat a regionális vagy kisebbségi nyelveken is közzétegyék...”*

Ezen felül nemcsak a községházán vagy a polgármesteri hivatalban található kétnyelvű útbaigazítás, hanem a többi közintézményben is. Ezeken a helyeken, a 3/c ponttal egyetértésben, továbbra is benyújthatók magyar nyelvű kérelmek. Ilyen például az egészségház, ahol nem csak fogadnak, hanem ki is adnak kétnyelvű dokumentumot. A baj csak az, hogy az ápolók, orvosok nem tudnak magyarul vagy a magyarok jól szerbül. Így egyenlőképpen sérülnek mindkét nemzet jogai.

A 4. bekezdés c pontja, amely a legérdekesebb, és amely megvalósulása a magyar pártok egyik legnagyobb harcát jelenti (vagy kellene, hogy jelentse), a magyar, tehát kisebbségi nyelv ismerőinek közsférában való alkalmazása. Igaz, a karta csak *“lehetséges mértékű kielégítésről”* beszél, mégis úgy vélem, hogy ez minden szempontból még nagyon távoli. Az, hogy a köztisztviselők között legyen elég magyar Topolyán, elsősorban a politikai vezetőség feladata kellene, hogy legyen.

A rendőrségen az ügyfélkezelők nemzetiségi aránya sem a legkielégítőbb. Négy magyar és öt szerb foglalkozik a lakossági ügyekkel (úgy volna jó, ha ez pont fordítva lenne). Az irodákban a két magyar titkárnőt leszámítva, mindenki szerb, és sajnos a rendőrökre is ez vonatkozik. Mivel kötelező, hogy a magyar kisebbség is képviseltesse magát ebben a kötetekben, nem mondhatjuk, hogy nincsenek jelen, azonban a számuk kevés (4-5).

A postán jobbak az arányok. A kézbesítőknél 7 magyar és 1 szerb, az ügyfélkezelőknél pedig 8 magyar és 7 szerb. Ritka helyek, ahol többségben vagyunk. Különösen, hogy itt ezek a számok nem változtak a karta ratifikálása óta. Ha valaki nyugdíjba ment, akkor őt a rokona követte, aki rendszerint ugyanannak a nemzetnek a tagja.

Tömegtájékoztatási eszközök (11. cikk)

A Köztársasági Rádió-műsorszórási Ügynökség (KRÜ) tanácsa 2008. február 26-án megjelentette azon

társaságok névsorát, akik engedélyt kaptak a helyi szinten történő rádióműsor sugározására¹⁷. Ezek Topolyán a Trend Rádió (Impres doo) és a Régió Rádió (Topolyai Tájékoztatási Közvállalat). Az akkor már majdnem harminc éve megállás nélkül működő Topolyai Rádiótól pedig megvonták a műsorszórás jogát, és 2008. 08. 31-én éjféltkor végleg kizárták az éterből.

Sokan emlegették akkoriban, hogy ezzel az intézkedéssel egy alapjaiban véve kisebbségi rádiót szüntettek meg, ami már mindenképpen egy szélesebb reakciót kíván - akár nemzetközi körökben is -, mint ha pusztán egy falusi rádió elégedetlenségéről lenne szó. Természetesen, mindig lesznek szubjektív résztvevők, így magam is, akik számára a Topolyai Rádió egy korszakot jelentett. Az 1980-ban alapították, mindig igyekezett fejleszteni magát, és kisebb-nagyobb nehézségekkel a privatizációs folyamatokat is átvészelte. A középiskolás éveink alatt barátaimmal mi is szerkesztő-műsorvezetői voltunk az ifjúsági műsornak szombat délután 1 és 3 között. Majd az öcsém váltott fel technikusként ebben a - mondjuk - már családi tradícióban. Ezért nem túlzás azt állítani, hogy hiányzik az a hely.

A Rádió-műsorszórásról- és a Telekommunikációról¹⁸ szóló törvények, a KRÜ Statútumának és a Szerbiai rádió-műsorszórás 2013-ig tartó fejlesztési Stratégiájának értelmében a KRÜ elfogadott egy Szabályzatot a műsorszórás engedélyezésének feltételeiről (2006. november 16.). Ebben az írásban részletezik, hogy mely kritériumok alapján döntenek majd, melyik rádió képviseli (képviseletti) méltán a szerbiai érdekeket és értékeket, és melyek nem. Ilyenek a műszaki, a szerveződési, a programra vonatkozó és a pénzügyi követelmények, illetve a tulajdoni szerkezet átláthatósága, a tőke és a finanszírozás tényleges nagysága, a tiltott média-koncentrációk kimaradása és egy rádióállamos alapvető működési feltételei (13-26. cikkek).

Ezek, a többé-kevésbé objektívan kifejezhető értékek szolgáltak válaszvonalaként a Trend Rádió és a Topolyai Rádió között. A Régió Rádió sorsáról nem is volt vita. A 2004. április 2-án először megszólaló rádió erős hátsó, elsősorban politikai támogatottsággal rendelkezik¹. Persze, ez nem jelenti, hogy programjai (ránk nézve elsősorban a magyar programok) nem állják meg a helyüket, és technikai felszereltsége nem biztosítja a minél jobb hallgathatóságot. A heti félórás

¹⁷ A Rádió-műsorszórásról szóló törvény (Szerbia Hivatalos Közlönye, sz. 42/02, 97/04, 76/05, 79/05 - másik törvény 62/06 és 85/06) 32. cikke és az 53. cikk 1. bekezdés 7. pontja, illetve a RRA Statútumának (Szerbia Hivatalos Közlönye sz. 102/05.) 20. cikke alapján

¹⁸ Szerbia Hivatalos Közlönye, sz. 44/03

¹⁹ A Régió Rádiót alapító “Bačka Topola” Tájékoztatási Közvállalatot a községi képviselő-testület határozati úton hozta létre (Községi Hivatalos Lap sz. 2001/10).

bunjevác és ruszin adások mellett az össz műsoridő egyenlő arányban szerb és magyar nyelvű.

Azonban be kell látnunk, a másik két rádió fennmaradási harca és annak végkifejlete cseppet sem ennyire egyértelmű. A KRÜ kötelezte magát, hogy mérhető, ellenőrizhető, és nem utolsósorban nem-diszkriminatív kritériumokat állít fel, pl. a szakmai sikerek, gazdasági önfenntartás, hallgatóság, tapasztalat stb. A Rádió-műsorszórási törvény értelmében, a konkurens rádióállomások között a KRÜ az alapján fog dönteni, hogy melyik nyújt nagyobb garanciát a programok tartalmi sokszínűségére a közeljövőben (a törvény 53.cikke 1. bekezdés 5.pont). Természetesen, azt már nem rögzítik, hogy ki, milyen feltételek mellett, és mikor fogja mindezt ellenőrizni. Pedig mindkét kérdéses rádió esetében már több éve működő, és kézzelfogható koncepcióval rendelkező adásokról beszélünk, amelyek tartalmi, minőségbeli összehasonlítása nem lett volna olyan nehéz. Művelődési, kulturális, tudományos és ifjúsági témakörök népszerűsítéséről van szó, amelyeknek minél több teret kellene engedni.

Ezért tartottam fontosnak megkeresni mindhárom érintettet, hogy írják le egy átlagos nap műsortervét, és jelöljék meg, milyen nyelven is szólalnak meg azok. Ha tényleg a KRÜ-nek volt igaza, akkor ebből a kis felmérésből, ki kell, hogy derüljön.

Nem szeretném, ha azt hinnék, a saját emlékeim miatt már az adatgyűjtés kezdetén ellenségesen viszonyultam volna a Trend Rádióhoz. Sőt, ellenkezőleg! Mikor e-mailt váltottunk, kellemesen csalódtam, mert a szerb nyelvű levelemre magyar nyelvű választ kaptam. Igaz nem tökéletes magyarsággal, de egy szerb munkatárs írt. A napi programjukat látva persze feltettem magamnak a kérdést, hogy a főként reklámokkal és zenével kitöltött műsoridő miben nagyobb garancia a KRÜ-nek, hogy a közeljövőben változatosabb tartalmakkal jelentkeznek majd, mint a Topolyai Rádió valamikori programja. Vannak hírek magyar nyelven is, de a szerb nyelvű reggeli - és a késő délutáni helyi kérdésekkel foglalkozó (Hronika mesnih zajednica) műsorok mellett ez nagyon kevés teret hagy a magyar hallgatóknak. A maradék időt zenével pótolják, illetve különböző nyelvű apróhirdetésekkal – dél környékén vannak vendégek is, riportok, de ez nem egész két órába sűrítve (állítólag, ez is kétnyelvű). Minden csütörtökön másfél órás „Zene Mozaik” (tehát újra főként zene, és nem szöveg) hallható magyar nyelven, ami nem sokkal több a heti félórás bunjevác kisebbségi műsortól (Bunjevačka Ric) (csak emlékez-

tetőül, a magyarok és bunjevácok aránya Topolyán 59,25% és 0,32%)²⁰.

A válaszadó elmondása szerint az összesen 4 dolgozóból kettő magyar (egy rendes munkaviszonyban, egy pedig tiszteletdíjas). Ha ez így van, akkor a pontosan fele munkaerő miért nem fordítja le a rádió honlapját magyarnyelvre is? Miért van az, hogy az internet-látogató a szerb mellett olvashatja az információkat még angolul is, de magyarul, ezzel szemben, már nem?

Összességében tekintve, az egésznapos műsor kétnyelvű. Ugyanis a magyar nyelven történő tájékoztatás itt is jelen van, még ha nem is olyan minőségben, illetve mennyiségben, mint az elváránk - vagy ahogyan a Topolyai Rádióban jelen volt (a topolyai vezetőség rendszeres megszólaltatása, a polgárok kérdései lehetősége, nyugdíjas műsorok, egészségügyi témák, a topolyaiak eredményeinek ismertetése és mindenkinek bemutatkozási lehetőség stb.)

Szerbiának bátorítani, illetve könnyíteni kellene a kisebbségi nyelvű műsorok minél szélesebb hallgatóságához való eljutását (11. cikk 1. bekezdés b)(ii) pont). Ha jobban megvizsgáljuk, ezt megtette, hiszen Topolyán a Topolyai Rádió elhallgattatásával továbbra is megmaradt a rádiók kétnyelvűsége. Az a tény, hogy a magyar nyelv már nem olyan tisztán és igényesen beszélt formáját őrizték meg ily módon, az már nem tartozik a Kartában vállalt kötelezettségek közé. Az azonban igen, hogy olyan jogszabályokat alkot, amelyek támogatják a műsorszolgáltatókat a kisebbségi nyelvű programok sugározására (11. cikk 1. bekezdés a)(iii) pont). A KRÜ Szabályzatának 63. cikke éppen a rádiófrekvencia közös használatáról beszél, amellyel elkerülhető lett volna a fentiekben vázolt eset. A legtöbb 3 szolgáltató közös szerződésben szabályozhatja, hogy mikor, kinek, milyen feltételek mellett van joga a frekvencia használatára ugyanazon a területen. Sajnos, ez már egy komolyabb együttműködést kívánt volna, mint a vezetőktől, mint a munkatársaktól.

A tömegtájékoztatás viszont nem ennyire szűk eszökökkal rendelkezik. Topolyán jelenleg két televízió is működik, egyik az Express Chanel, a másik a megszűntetett Topolyai Rádió embereiből verbuválódott Omega TV (összesen 4 magyar munkatárssal). Mindkettőben fontos helyet kapnak az apróhirdetések, mint az önfinanszírozás egyik formája, de az utóbbi időben egyre több tájékoztató, főként beszélgető műsorral jelentkeznek, szigorúan megőrizve a tévék topolyai jellegét és kétnyelvűségét.

²⁰ Érdekeség, hogy mindkét megmaradt topolyai rádió fél órát szán heti műsoridejéből a bunjevác kisebbségnek, miközben Szerbia a bunjevác nyelvet (a macedónnal együtt) nem jelölte meg, mint amire a Charta rendelkezéseit alkalmaznia kellene.

Ami az újságkiadást illeti, az évek során voltak kezdeményezések, hol a város részéről, hol egyének útján, de mind zátonyra futott. Most, a RBT Press ingyenes havi lap az²¹, amely nyomtatott sajtó formájában értesíti a lakosságot. Ha nem is tükörfordításban, de hasonló, néha ugyanazok a témák kerülnek feldolgozásra két nyelven. A reklámok mellett, a község is támogatja a kiadást, ezért nyugodtan állíthatjuk, hogy ebben az esetben az állam beteljesíti azon a kötelezettségét a Karta szerint, hogy "bátorítja és/vagy megkönnyíti legalább egy, regionális vagy kisebbségi nyelveket használó sajtóorgánium létesítését és/vagy fenntartását..." (11. cikk 1 bekezdés e (i) pont).

A község területén tisztán lehet fogni a magyarországi állami és egyes kereskedelmi televíziók adásait nem csak a kábeltévé-szolgáltatásaira előfizetőknek. Illetve egyre több anyaországi magyar nyelvű újság jelenik meg szabad forgalomban is – és már nem kell megkérni a szomszédot, hogy vegye meg ezt vagy azt, ha arra jár. Sajnos ezek főként szórakoztató lapok, és mellőzik a politikai, társadalmi tájékoztatást, de talán a közeljövőben ezek az újságok is helyet kapnak Vajdaságban. Azonban ez nem csökkenti azt a tényt, hogy Szerbia, mint részes állam nem gördít akadályt egy szomszédos országgal való együttműködés elé, már ami a magyar nyelvű önkifejezést illeti²².

Kulturális tevékenység és kulturális létesítmények (12. cikk)

A magyar nyelv ápolása nem lehet teljes magyar nyelvű könyvek, előadások nélkül. El kell dönteni, hogy mi a cél: megőrizni a vajdasági magyarságot minél nagyobb számban nem törődve magának a nyelvnek a minőségével (gondolok itt a nyelv elszarbesedésére, akcentusra stb.) vagy ezzel egy időben törekedni a hibák kiküszöbölésére is. Topolya ebből a szempontból még nem esett áldozatául az általános tendenciáknak.

Szerbia a 12. cikkben az 1. bekezdés a), b), c), f) pontjait illetve a 2. bekezdést jelölte meg, mint ránézve kötelezőt. A topolyai Népkönyvtár, Művelődési Ház, Kodály Zoltán Magyar Művelődési Központ és a Városi Múzeum azok a – karta szavaival élve – kulturális létesítmények, amelyek tekintetében az ország kötelezettséget vállalt, hogy támogatja a kisebbségi nyelv

vű programokra az eszközök biztosítását, bátorítja az effajta önkifejezést és kezdeményezést, valamint gondoskodik a kisebbségi nyelven készült műalkotások más nyelven történő megismeréséről (illetve fordítva).

Figyelembe véve ezek működését, talán csak egy kicsivel több anyagi forrásra lenne szükség, hogy a topolyai magyar nyelvű kulturális élet zökkenőmentesen működjön.

A Topolyai Népkönyvtár az elmúlt időben sokat fejlődött mind tartalmában, mind külsőleg. Tette ezt mindazok ellenére, hogy a támogatások összege nem sokat változott (nem nőtt, nem csökkent). Az alapító Községi-képviselő testület biztosítja a könyvtár működéséhez szükséges alapvető eszközöket, mint a személyi jövedelmek és a rezsi költségének fedezése, valamint egy adott összeget könyvvásárlásra. Emellett a Tartományi Művelődési Titkárság és a Szerbiai Művelődési Minisztérium utalnak át minden évben könyvvásárlási támogatást. Ez utóbbi egy könyvlistát is mellékel, amelyről meghatározott értékben választhat a könyvtár, azonban ezen a listán csak szerb nyelvű könyvek szerepelnek. A lakosság arányát tekintve ez nem igazságos. Hosszabb távon a szerb irodalom javára billen a mérleg, és így a magyar olvasó közönséget megfosztják az időszerű olvasmányoktól. Sajnos az Illyés Közalapítvány megszűnése óta intézményes keretek között Magyarországról nem érkeznek könyvek Topolyára, ezért ezt csak magán úton lehet pótolni.²³

	2006	2007	2008	2009
Új magyar- nyelvű könyvek	1922	1553	941	215*
Új szerb- nyelvű könyvek	2084	1907	1947	kb. 1100*

* 2009. május közepéig

Fontos megemlíteni a könyvtár szerepét a rendezvényszervezésben is. A 2006/09-es időszakban a látogatók száma növekedett, ami mindenképpen pozitívum, de ez valószínűleg közvetlen következménye az előadások számbeli növekedésének. Egyre változatosabb tartalmú programok jelentkeznek, amelyek a lakosság több rétegének érdeklődési körét mozgatják meg: gyarapítják az új közönség számát, és egy időben formálják kritikai ízlésüket; de nem utolsósorban

²¹ Nem pontos megjelölés a „havi lap”, mert a megjelenése nagyban függ az anyagiak megoldásától, ezért néha ez az időtartam lehet több, de lehet kevesebb is.

²² 11. cikk 2. bekezdés: „A Felek vállalják, hogy biztosítják a szomszédos országokból egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló nyelven készült rádió- és televízióadások közvetlen vételének szabadságát [...] Ezen túlmenően gondoskodnak arról, hogy egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy ahhoz hasonló nyelven gyakorolt szólásszabadság és az információáramlás szabadsága elé az írott sajtót illetően semminemű korlátozást ne tétessék...”

²³ Az IKA könyvtár-támogatási programja keretében 2005-ben kaptak utoljára jelentősebb könyvadományt.

a topolyaiak hallgathatják az igényes magyar beszédet akár hazai, akár magyarországi előadóktól.

Könyvbemutatók,

író-olvasó 2006 2007 2008 2009 találkozó

magyar nyelven	17	27	31	19*
szerb nyelven	2	7	12	6*

* 2009. május közepéig

A Topolyai Népkönyvtár 2007 óta rendszeresen nyílt napot tart a mezőgazdasági középiskolában, ahol az utazó diákoknak is lehetővé teszik a beiratkozást és a könyvkölcsönzést. Az effajta tudatos, olvasói-réteg építése mindenképpen dicséretes. 2008 óta rendszeresen rendeznek játszóházakat magyar és szerb gyerekeknek vegyesen, ami megalapozza a jövőbeli barátságokat, és egyben ösztönzi a gyerekeket, hogy egymás nyelvét is gyakorolják. Emellett tavaly augusztusban *‘Tako lako’* címmel konverzációs szerb nyelvtanfolyamot indítottak magyar anyanyelvű általános iskolások részére.²⁴

El kell fogadnunk, hogy a vajdasági magyarság fennmaradása elsősorban az értelmiségtől függ, akik hatékonyan kiállnak sorstársaik érdekében. Azonban ez csak úgy valósítható meg, ha a magyarság e képviselői anyanyelvük mellett az állam nyelvét is folyékonyan beszélik.

A topolyai **Művelődési Ház** (színház, mozi) rendezvényein a megnyitó beszédek rendszerint két nyelvűek, hiszen sosem lehet tudni, ki van/lesz jelen, emellett, azonban szép számban vannak kétnyelvű előadások is, amelyek jó példái annak, hogy a nemzetek közötti viszonyokat a kultúra keretei között is rendezni lehet – és kell.

	2006	2007	2008	2009
Kétnyelvű rendezvények	34	56	58	23

Rendezvények alatt értjük a szemléket, kiállítás-megnyitókat, játszóházakat és a karácsonyi-, húsvéti-, illetve egyéb ünnepi jellegű programokat.

Rendezvények	2006	2007	2008	2009
magyar nyelven	37	47	45	18
szerb nyelven	81	76	89	38

A szerb nyelvű előadások számát nagyban megnöveli a heti 4 mozi előadás, amelyeket szerb felirattal vetítenek. Az évente megrendezésre kerülő egy hetes Magyar Filmnapok nem nagyon emeli ezt az

arányt; mivel azonban a Művelődési Ház jó viszonyt tart fent a Mozisok Országos Szövetségének elnökével, Petróczy Sándorral, számos ismert magyarországi színész, mozis látogatott el a topolyai közönségtalálkozókra az utóbbi időben.

A közönség száma változó, míg a mozi látogatása csökken, addig ez a Magyar Filmnapokon és a Múzeumi Estéken (ez egy magyar szakembereket megszólaltató programsorozat különböző tudományos területeken) növekszik.

Topolyán 2007 óta a színházterem használhatóan, ezért a színházi és többi előadásra is a mozitermet használják, illetve színházlátogatást szerveznek Újvidékre, Szabadkára vagy a nyári Tanyaszínházra. A Művelődési Ház keretein belül kap otthont a már évek óta sikeresen szereplő MARA amatőr színjátszókör is.

Színházi előadások	2006	2007	2008	2009
magyar nyelven	4	5	6	2
szerb nyelven	4	3	5	1

Az anyagi források itt is korlátozottak, a Községi költségvetésben és a Helyi Közösségben minden évben rendelkezésükre áll egy bizonyos összeg művelődési rendezvényekre. A hiányt önrővel pótolják: irodahelyiségek bérleti díjából vagy pályázatok útján. Magyarországról csak ilyen formában érkezik támogatás (legelőkelőbb a Szülőföld Alap).

A szabadkai Városi Múzeum fiókintézeteként 2001-ben létrejött a **Topolyai Múzeum**, amely a városra vonatkozó, helytörténeti jellegű leletek mellett külön teret szentel a topolyai születésű irodalmároknak, Tóth Ferencnek, Fehér Ferencnek és Juhász Erzsébetnek, illetve jelentős, elsősorban építészeti tematikájú könyvtárral rendelkezik nagyszámú magyar nyelvű könyvvel.

Valamelyik, ezen intézmények közül, mindig megemlékezik a magyar ünnepekről, mint a Magyar Kultúra vagy Költészet napja, ezenkívül a 48-49-es forradalom évfordulója. Ebben sokat segít a Kodály Zoltán Magyar Művelődési Központ, amely magva 1980 óta létezik Topolyán. Kedetben a magyar néptánc, népzene terén tevékenykedett, de ez mára kibővült az AURORA irodalmi és beszédművészeti és a Szivárvány képzőművészeti szakkörökkel. Jelenleg 350 aktív taggal a szervezet nemcsak Topolyán, hanem egész Vajdaságban jelen van tájoló műsoraival, legyen szó a magyar nyelv énekelt, verselt, eltáncolt vagy elzenélt formájú népszerűsítéséről.

Látható tehát, hogy a magyar kultúra ápolása Topolyán nagyban függ a kulturális létesítmények közötti

²⁴ Ennek semmi köze a Magyar Nemzeti Tanács által kezdeményezett felzárkóztató szerb nyelvtanfolyamhoz.

együttműköéstől és a programok koordinált szervezésétől. Sajnos, gyakran ütköznek az időpontok, így bizonyos események méltatlanul maradnak közönség nélkül. E kérdés kiküszöbölése azonban már gyerekjáték kellene, hogy legyen.

Biztos, hogy a magyar nyelv ilyen mértékű megóvása nem lenne lehetséges, ha a fentiek vezetői nem magyarok volnának, és megkockáztatnám azt is, hogy nem magyar nők.

Határon túli cserekapcsolatok (14. cikk)

Mindezekről már szó volt a fenti témakörökön belül. Elsősorban a kultúra, oktatás, tájékoztatás területén megvalósuló együttműködésről van szó, amely egyben a kisebbségi nyelv művelőinek támogatása is. A kommunikáció ilyen fajta fejlesztésével mindenképpen fontos foglalkozni, hiszen – a mi esetünkben magyarországi – támogatásokat nemcsak az anyagi problémák megoldásának tükrén keresztül kell szemlélünk, hanem a Vajdaságban beszélt magyar nyelv megóvását is jelenti, ha minél több a közös rendezvény.

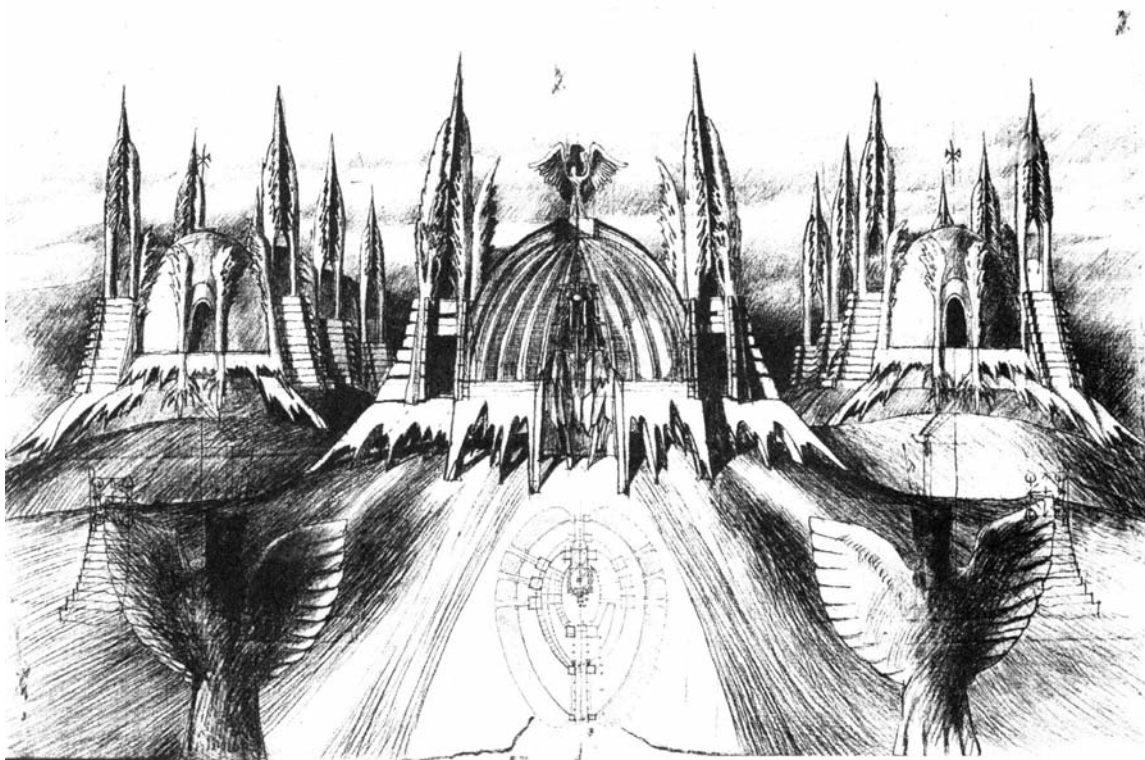
Topolyának három anyarországi testvérvárosa van: Budapest belvárosa – Lipótváros, Kiskunmajsa és Szentes. A többéves kooperáció valójában a kulturális intézmények egymás közti csereprogramjain keresztül valósult meg leginkább.

Összegzés

Minden bizonnyal nem fedtem le minden területet, és sok olyan kérdés maradt válasz nélkül, amelyek fontosak volnának egy teljesebb konklúzió levonásához. Mind ehhez időre és elsősorban segítségre volna szükség, hiszen sok esetben magánszemélyek-dolgozók közbenjárásával kaptam adatokat (így azok egy részét nem is szabad hivatalosként kezelni). Próbáltam a következtetéseket minden témakörön belül külön-külön levonni, ezért most, így a végén, már nem ismételném magam.

Topolya sem lesz, sajnos, kivétel, ami a magyarság csökkenését, és későbbi elszerbesedését illeti. Ez, természetesen, egy hosszabb folyamat, és nem hiszem, hogy még a mi életünkben bekövetkezik; azonban fel kell készülnünk rá, és tudatosan erősíteni a közösséget. Biztos, hogy a magyar párt évek óta tartó jelenléte a topolyai politikai szintén megnehezíti a többségi nemzet hatásának terjedését, viszont, a politika sosem jelentett egy stabil és sikeres alapot. Mindig felmerül a régi kérdés, hogy mit érünk magyarként (és itt visszakanyarodnék a címhez), ha nem magyar párt tagjai vagyunk? Amíg a fiatalok nem kapnak több lehetőséget, addig nem sok esélyt látok arra, hogy a jövőben a migráció csökkenjen. Ahogy Kertész Imre írta a Sorstalanságban: "Nem az a baj, hogy megtörtént, hanem az, hogy megengedtük".

Es önmagunkon kívül ki más tarthatnánk mindezt felelősnek?

A mi kis képmutatásaink

Nálunk a hatalomváltással nem történt meg a valódi rendszerváltás, a vezető posztokon, némi fotelcserével ugyan, de még mindig nagy többségében ugyanazok a személyek ülnek, akik a kommunista rendszer kiszolgálói is voltak. Ennek ellenére elvárható lenne, de mindeddig csak vágyálom maradt, a közéletünk tisztasága, valamint a (magyar) sajtó őszintesége, és a politikai harcunkban a nemzeti érdekek érvényesülése. Különösen akkor, ha már számunkra a „demokrácia” ezt lehetővé teszi. Ezzel szemben általában az tapasztalható, hogy a kommunista időkből visszamaradt képmutatás, mellébeszélés, helyzetünknek valótlannal optimális bemutatása folyik, vagy éppen ellenkezőleg a képmutatásos aggodás, illetve a látszattervesség dicsőítése, sőt a jutalmazása érvényesül. Pedig Berzsényi már két évszázaddal korábban óva intett bennünket, miszerint minden ország, illetve társadalom „támasza, talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész”, a pusztulás óhatatlan.

Minden esztendőben, általában a tanév végén vagy az elején, de máskor is a sajtó gyakran arról cikkezik, hogy a magyar tannyelvű osztályokban kevés a gyermek. Ez valóban sajnálatos tény, mivel évente egy kisebb város lakosságával vagyunk kevesebben. A „fehér pestis” Európa nagyon sok nemzeténél jelen van, de nekünk mégis a legfájóbb a magyarság katasztrofális fogyása, legyen az a hazán belül vagy az elcsatolt területeken. Ebben egyedül csak az a zavaró és képmutató, hogy ezen a dolgon általában azok keseregnek, akik gyermektelenek, egykézők, esetleg kétgyermekesek. A nagycsaládoktól ritkán hallani ezeket az elszomorító adatokat. Pedig mindenki előtt világos, bizonyításra nem szoruló tény, hogy egy családon belül még a két gyermek sem elegendő egy mikroközösség fennmaradásához. Nagyon sok pedagógusnak az állása, a létbiztonsága függ a tanulók létszámától, ennek ellenére maga mégsem hajlandó egynél vagy kettőnél több gyermeket vállalni, természetesen ezzel rossz példát szolgáltatva a környezetének. Mi jöhet várják el ezek a pedagógusok, kesergő újságírók, aggodó politikusok stb., hogy mások vállalják a több gyermeket, mások biztosítsanak elegendő tanulót, mások gyarapítsák a nemze-

tet. Az egyszerű halandó, látva a pedagógus, illetve az értelmiség többségének magatartását, egykézését, úgy gondolja, ha már a tanultaknak ez a jó, akkor biztos ez a helyes, és példát véve követi ezt a nemzeti öngyilkosságot. Mára már divattá vált az egykézés, s a társadalom lenézi a többgyermekes családokat. A sajtóban nap mint nap lehet hallani vagy olvasni, hogy a nagymamának, nagypapának sok boldogságot kíván lánya vagy fia, és egyetlen kis unokája. Ez az „egyetlen” ma már érdemnek számít, amit mindenképp ki kell hangsúlyozni. Mert mi másért biggyesztenék ezt oda a pár szóból álló szövegbe. Egy egészséges, biológiai életerős társadalomnak erre már csak az lenne a kérdése: csak ennyire tellett?

Nincs szándékomban elemezni azt a számtalan okot, amely a délvidéki magyar társadalom biológiai életerejét ilyen katasztrofálisan csökkentette. A kisebbségi sors, a trianoni megaláztatások, a gazdasági gyarapodás akadályoztatása, amit a mindenkori hatalom a magyar lakossággal szemben alkalmazott, és az ebből származó mindenkori újrakezdés kénysze-re és számtalan más ok játszott ebben közre. A délvidéki magyarság megmaradása érdekében nem kétséges, hogy cselekedni kell. De semmiképp sem oly módon, hogy másokat biztassunk a gyermekvállalásra, miközben „könnyeket hullatva” ezt saját magunkra vonatkoztatva már nem tartjuk kötelező érvényűnek. Az ilyenfajta aggodás, sajnálkozás a hiteltelensége miatt többet árt, mint használ.

Tovább lépve a gondjaink számbavételén, közismert az a szállóige, hogy „nyelvében él a nemzet”. Ezek szerint a legbiztosabb támaszunk megmaradásunkhoz az anyanyelvünk. Az a társadalom ugyanis, amely elveszti anyanyelvét, amire számtalan nemzet eltűnése is figyelmeztet, elsüllyed az élet-erősebb nemzetek tengerében. Ennek tudatában van a délvidéki magyarság is, mégis a legmostohábban viszonyul az anyanyelvéhez. Tesszük ezt annak ellenére, hogy a többi magyar régió közül mi beszélünk a leggyatrábban magyarul. Nálunk ugyanis nem érdem, nem érték, nem jelent értelmiségi minősítést az anyanyelvünknek nem az irodalmi, de még a köznyelvi használata sem. Egyetemi diplomával, sőt

még magasabb fokozattal rendelkező „értelmiségiek” suk-, sükköznek, szerb szavak keverednek a beszédükbe, vagy az idegen szavakat szerb alakjukban használják: problém, strájk stb. Nálunk, sajnos, így beszél sok szaktanár, aki a magyar ifjúságot a magyar szakkifejezések ismeretére „oktatja”, sok újságíró és sok közismert író, akinek a „munkaeszköze” az anyanyelv, de aki nem tud különbséget tenni a „köszönve” és a „köszönhető” fogalmak között, a vezető magyar politikusaink, a városaink vezetői, akik nemcsak suk-, sükköznek, hanem „előírányzás” helyett „előre látják” a terveket (és sorolhatnánk a többi nyelvi vétéséget), miközben magyarországi értelmiségiekkel tárgyalnak, és anyanyelvi műveletlenségük miatt nem süllyednek a föld alá. Miért is zavartatnák magukat, hisz nálunk a magyar nyelv megfelelő ismerete, ami a megmaradásunk legfőbb eszköze (lenne), a II. világháború befejezése óta sohasem volt, és még ma sem feltétele, vagy legalábbis segítőeszköze a rang, a „fotel” és az anyagi előnyök megszerzésének. Sőt, a jó jugoszláv, a megbízható káder csak hadd dadogja az anyanyelvét, miközben folyékonyan beszél az államnyelvet. És mindmáig ők a „menők”, akiket a sajtóban állandóan szerepeltetni kell. A magyar nyelvnek a közéletben (gyűléseken, tanácskozásokon, rendezvényeken, ünnepségeken stb.) való használata ugyanis egyes megalkuvók szemében már nacionalizmusnak, sovinizmusnak vagy akár szeparatizmusnak is számíthat, amit egy hithű jugó-magyar nem hajlandó fölállalni. Már azért sem, mert szerbül sokszor könnyebben fejezi ki magát, mint magyarul. Közismert és elfogadott tény, hogy egy többségében magyar közegben, ha a jelenlévők között ne adj’ Isten egy szerb is akad, de még ha nincs is jelen, a tanácskozás mégis szerb nyelven folyik. Ha akad egy öntudatos magyar, aki az anyanyelvén bátorodik fel-szólalni, azt valamilyen csodabogárnak, „magyarkodónak” tekintik. És nálunk nem ezt, hanem az ellenkezőjét tartják természetesnek. Mert nálunk a túlzott öncenzúrázás, vagy a többségi nemzet „érzékenysége” figyelembe vétele a szerbiai kisebbség illetményének, „jólneveltségének” kötelező követelménye.

De miért lenne a magyar nyelv használatában bátrabb az egyén, ha a magyar intézményeink éppilyen szolgalelkűen, hanyagul, már-már gyalázatos módon viszonyulnak az anyanyelvünkhöz. Csak a legilletékesebbeket említve, sem az Újvidéki Rádió magyar szerkesztősége, sem a tévé nem hajlandó használni, a törvény jóváhagyása után sem a helységek magyar elnevezéseit, de megbotránkoznak, ha egy-két forrófejű szerb nacionalista az útjelző táblákon lefesti a magyar helységnevet. Nem képmutatás ez? Dehogyanisnem. Másoktól elvárjuk, sőt, megköveteljük a

jogaink tiszteletben tartását, de magunk már nem élünk vele.

És miért ne használjon beszédében szerb szavakat a magyar politikus, amikor az újvidéki Magyar Tanácsék állásfoglalása szerint az „egyes” szerb szavak megjelenése az anyanyelvünkben nem nyelvi vétés, hanem „csak” egyfajta regionalizmus. Sajnos, néhány nyelvésznek az anyaországban is ez a véleménye. Külön szótárat is gyártottak a jugó-magyar nyelv megértéséhez, amelyben benne foglaltatik például a „pri-kolica”, a „majica”, a „kamp”, az „ambulanta”, a „szindikát” stb. Azt viszont már elfelejtették (de lehet, hogy szándékukban sem volt) meghatározni, hogy a szerb szavak használatának hol van a határa? Talán a teljes nyelvváltásnál? Persze, ez sem lenne meglepő egy olyan „magyar” intézménytől, amely fennállása óta az egyetemes magyarságtól való elkülönülést szorgalmazza (azzal a változattal, hogy amikor az ott dolgozók ennek az ellenkezőjét hasznosabbnak vélik, pénz és kitüntetés reményében száznyolcvan fokos fordulatot tesznek). És amelynek hallgatói a neveltetésük során olyan magyar öntudatot kaptak, hogy a tanszék egyik diplomása a sajtóban újságíróként azt kérdezi, és mindjárt meg is válaszolja: miszerint „mi most valójában kik is vagyunk, és az irodalmunkat hogyan is nevezhetjük. Mert ugye nem lehet már jugoszláviai magyar, szerbia-montenegrói magyar vagy vajdasági magyar, esetleg **ne adj’ Isten délvidéki**. „De akkor úgy tekintenénk az irodalomra is, mint a magyarországi irodalom egy részére? **Nem hinném**. ...meg jó-e nekünk az, ha mindenáron egy másik országhoz szeretnénk tartozni, aminek már nem vagyunk részei?” Hát ilyen nemzettudattal nehéz lesz magyarként megkapaszkodni ezen a még mindig a kis-antant szellemiségét sugallott tájon.

E dologban az a sajnálatos, hogy a magyar politikum vezetőrétege ilyen és a hasonló nézeteket való intézményeket támogat. Persze, itt is jelen van, mégpedig a tevékenykedésük igazolására, a már említett képmutatás, a helyzetünknek valótlannul optimális bemutatása, a látszattevékenység dicsőítése és jutalmazása. Természetesen az a hangzatos párttagság-vállalás is, aminek a „magyarság megmaradásáért való küzdelem” a célja, nagy többségében csak színjáték. Mert ebben a nyomorúságos, korrupt világunkban az a párt a legtömegesebb és a leg támogatottabb, amelyik a pozícióban lévő politikusi révén a tagságának pénzt és munkahelyet tud biztosítani, ha nem is minden tagjának, de jelentős pénzügyi háttérrel rendelkezve a tömeget manipulálni tudja. Már azért is, mivel a magyarországi bőséges támogatásoknak is ő az elosztója. Persze, mindezért, mindig a hatalmon lévő kormánynak kell gazsulálnia. Eddig Medgyessynek és Gyurcsánynak (mert onnan jött a

pénz és a kitüntetés), most meg majd (remélhetőleg) a FIDESZ-nek. Természetesen csak módjával, nehogy ezt a szerb kormány rossz néven vegye. A többi párt, mivel ilyen lehetőségekkel nem rendelkezik, nem ennyire „népszerű”. Az ilyen érdekjellegű párttagságnak viszont az az óriási veszélye, hogy az adott párt vezetői nem a délvidéki magyarságért tevékenykednek, hanem az egyéni érdekeiket helyezik előtérbe. Így idővel kialakul az a párthierarchia, amely a saját karrierje és a pozíciójából származó előnyök megtartása végett körömszakadtáig ragaszkodik a hatalmához, és ezt nem hajlandó feláldozni a délvidéki magyarság legcsekélyebb érdekéért sem. Vagy csak akkor vállalja fel ezt a küzdelmet, ha ez a karrierjét nem veszélyezteti. Mivel politikusi életstílust folytatni a titói rendszerben csak a kommunista párton belül volt lehetséges, ezért a mai magyar politikum is főleg e közegeből alakult ki. Kezdetben, a kilencvenes években ugyan a kommunista párton kívül esők is felvállalták „amatőr”, illetve voluntör formában a délvidéki magyarság vezetését, de idővel ezeket, csak a nemzeti öntudatból cselekvőket a „professzionisták” mindjobban kiszorították. Valójában ez a „fotelért”, a hatalomért folytatott harc az oka annak is, hogy a délvidéki magyarság képtelen az összefogásra, hisz a mostani vezető rétege könyörtelen harcot folytat egymás ellen, miközben mindegyikük az hangoztatja, hogy ő az egyedüli, a leghitelesebb harcosa a délvidéki magyarság érdekeinek. Ez is képmutatás.

Még sajnálatosabb dolog, hogy a magyarországi támogatások jelentősebb része épp e vezető politikusi réteg révén, nem a délvidéki magyarság gazdasági megerősödését szolgálják, hanem a pártapparátusok működésére, pártház építésére és működtetésére, valamint a tagság toborzására folyik el. Ezért nem született meg például Tóthfaluban egy tervbe vett kisebb méretű tejfeldolgozó üzem, amely a magyarul környék tejtermelőinek piacot biztosíthatott volna, nem történt meg a termőföldek lehetőség szerinti felvásárlása, ami megmenthette volna az ott élő magyarságot a szerb nacionalista újjgazdagok kiszolgáltatottságától, és ezért nem alakultak meg az értékesítő-beszerző szövetkezetek sem, amelyek megerősödésük után támaszai lehettek volna a délvidéki magyar kultúrának. Úgy olvad el ez a támogatás, mégpedig a nyilvánosság tudta nélkül, hogy semmiben sem szolgálja a magyar megmaradást. És ez is képmutatás.

Azt viszont el kell ismerni, hogy kulturális intézményeink gyarapodtak: felépült a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, megkezdte működését a két Tehetséggondozó Gimnázium, a támogatások segítették három egyházi kollégium megszületését, és felújult számtalan magyar művelődési ház is. Persze,

mindemellett kiemelt támogatásban részesültek egyes (egyéni érdekeltségű) intézmények is, amelyek a magyar megmaradásnak nem éppen a leghatásosabb szolgálói.

A felsorolt és az említetlenül maradt kulturális sikerek ellenére, épp e politikai viszonyok következtében, a délvidéki magyar művelődési élet szervezetlen, terv nélküli, és mint ahogyan azt Szerencsés Zsuzsa, a Vajdasági Újságírók Független Egyesületének médiakutatója megállapítja, „a magyar kisebbségi közösség esetében a Magyar Nemzeti Tanács még mindig nem dolgozta ki a magyar nyelvű tájékoztatás stratégiáját, noha ez feladata lett volna. ... Egy meglehetősen adatra is szeretnék emlékeztetni, a Magyar Nemzeti Tanács intézőbizottsága az évi jelentésében, amely 2004-re vonatkozott, belefoglalta azt is, hogy 2005-re megszabta azt a feladatot, amelyet a kisebbségi tájékoztatási stratégia terén el kell végezni. Ma 2009-et írunk, és a stratégiát még senki sem látta. ... Még valamire szeretném felhívni a figyelmet, megalakult a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete, amelyről valójában évek óta nem hallani semmit. Azon csodálkozom, hogy az adott egyesület nem készített kimutatást vagy elemzést, és nem figyelmeztette a nemzeti tanácsot a felelősségére és kötelezettségére.” (Magyar Szó, 2009. VIII. 22, 23.) Ez nem képmutatás?

Ezzel kapcsolatban, és a korábbi megállapítások megerősítésére is álljon itt dr. Hódi Éva nyilatkozata: „Manapság, az élet minden területén, így a kultúra vonatkozásában is a pénz az úr. ... A kisebbségek esetében a kultúra nemcsak az általános művelődést, tájékozottságot hivatott szolgálni, de annál többet: a megmaradást, a fennmaradást. ... Ha lenne kultúrpolitikai stratégia a kisebbségek vonatkozásában, úgy gondolom, a kultúra szerepét ebben a vonatkozásban kellene megközelíteni. ... A hivatalosan, államilag működtetett művelődési intézmények más elgondolásból jöttek létre ... Nem kerülhetik meg a fenntartó szervezetek igényeihez való alkalmazkodást ... Milyen paradox helyzet: még most, a XXI. század elején is, politikai erők kezében van a döntéshozatal kulturális téren is, és bizony gyakran olyan politikai erők kezében, akiknek a művelődés, a kultúra gyenge oldaluk. A kisebbségek esetében a kultúra vonatkozásában elsődleges szempontnak azt tartom, hogy mennyire szolgálja az adott nemzetrész megmaradását, önazonosságának tudatosítását, nemzeti értékeinek megismerését és megbecsülését, vagy éppen ellenkező irányban hat-e. ... Az elitkultúra is lehet nemzetidegen, rombolhatja nemzeti értékeinket, kigúnyolhatja történelmünket, vallásunkat, nevetségessé teheti eszményeinket, degradálhatja nyelvünket, mint ahogy sajnos elég sok példát tudnánk felhozni a fen-

tiekre az utóbbi időkből.” (Magyar Szó, 2009. VIII. 25.) E tények elismerését viszont, sajnos a politikum nem hajlandó bevallani. Ez nem képmutatás?

Továbbra is maradjunk a kultúránál, pontosabban a médiumoknál. Az Aracs folyóirat évekkorábban részletes kritikai elemzést közölt az Újvidéki Televízió magyar szerkesztőségének a műsoráról. Ezt követően rövid időn belül (nem tudni, hogy ennek hatására-e) a Magyar Szóban elindult egy tévéműsorokkal foglalkozó rovat. Nincs módomban több évre visszamenőleg a megállapításomat alátámasztani (esetleg csak időszakosan), azt viszont biztosan állíthatom, hogy hónapokon át a heti tévékommentárokban az újvidéki tévé magyar nyelvű műsoráról csak a következő két mondat jelent meg: (persze, ez sem egyértelműen a magyar nyelvűre vonatkoztatva) Egyes csatornák „számos igénynek szeretnének eleget tenni, ... de egyik sem megy igazán, sem télen, sem nyáron, ebből kifolyólag még a sémaváltás sem igazán egyértelmű. Ez utóbbi csoportba tenném például a legközelebbit, a Vajdasági Televíziót, mely a meghirdetett célkitűzések garmadát nem valósítja meg, jórészt az információt leszámítva, semmit sem”. (Magyar Szó, 2009. IX. 4.) Több hónapon át csak ez a nyúlfarknyi szöveg. (Lapzárta után jelent meg e tévékritikával foglalkozó rovatban [Magyar Szó, 2009. szeptember 25.] negatív példaként az Újvidéki Televízió Napjaink című műsorára vonatkoztatva egy műsorértékelés, de az írás ez alkalommal sem az itteni tévéadásokkal foglalkozott, hanem egy horvátországi riportot dicsért.)

Természetesen az lenne a logikus, hogy elsősorban a saját házunk táján értékeljünk és tegyünk rendet. Főleg akkor, amikor köztudott, hogy időközben az újvidéki tévé magyar nyelvű műsorai mellett számtalan tévéállomásnak is van magyar nyelvű adása. Sőt, némelyik csak magyar nyelven sugároz. Ennek ellenére ezekről a műsorokról sohasem esik egy megveszekedett mondat sem. Az ember, ennek tudatában, csak két dologra következtethet: a tévékritikus vagy érdemtelennek tekinti e műsorok értékelését (ami viszont sértő ezek készítőire nézve), vagy „szent te-

heneknek” véli őket, amelyekről csak jót vagy semmit se szabad mondani, de kíváncsabb a semmit. Mert miként is lehetne elmarasztalni például az újvidéki tévé sportadásait, azt, hogy a bemondó már az első mondatnál bakizik, nyel vagy krákog. És ki merne említést tenni a művelődési műsorok fiatal riporterének buta, dadogó kérdéseiről, a mellébeszéléséről vagy a félígazságairól. Az is elvárható lenne, hogy a tévékritikus egyszer már „értékelné” a K-23 televízió Nótaszóval üzenem című műsorát, ahol a műsorvezető a már minősíthetetlen zenekarok muzsikájára táncra perdül, miközben a jelenlevők járják a „kóló-csárdást”. (Egymás kezét fogva, kettőt erre, kettőt arra lépegetnek). De még inkább azt a nyelvünket meggyalázó SMS-eket kellene szóvá tenni, amelyeket a magyar helyesírás fél-analfabétái egymásnak küldözgetnek, és amelyeket az adásrendező egy az egyben leköszöl. Vagy ugyanennek az adónak a „humoros” műsorát, ahol a szereplő rabruhában idétlenkedik. Persze jó lenne a Pannon- és a Mozaiktévéről is kritikát olvasni, vagy egy kis hírt és bátorítást a pancsovai tévé magyar adásairól, ahol Balassa Julianna emberfeletti szorgalommal igyekszik azon, hogy a délbánsági szórvány a képernyőről is halljon egy kis magyar szót. Persze, könnyebb olyan területen bírálni, ahol a kollégabarátok nem sértődhetnek meg, és ahol a bíráló nem vét, ahogyan azt Németh László mondta, a „Lumpenintelligenz”-csoport fegyelmi követelményei ellen.

Ez nem képmutatás? Persze, hogy az, de ki mer ez ellen szót emelni? Pedig amíg a délvidéki magyar sajtó nem szabadul meg e képmutatásoktól, a mellébeszélésektől, a politikai függőségtől, a politikusok nyilatkozatainak kommentár nélküli közlésétől, amit egyedül a karrierjük igazolása érdekében tesznek, és amíg a néha kellemetlennek tűnő kérdéseikkel nem hámozzák ki a mellébeszélésekből az igazságot, addig nem remélhető a közéletünk tisztasága sem. Ugyanis csak a médiumok becsületes, bátor és képzett munkatársai képesek, a felvilágosított közvélemény nyomására, a délvidéki magyar szellemi nyomunkat jobbá tenni.

A magyar kisebbségi populáció fogyása

A népeségtudományban egyetértés van abban, hogy ez a népesség, amelynek átlagos életkora 43+ év, a természetes népmozgalma belső viszonyaiból kifolyólag megfordíthatatlan folyamatával szembesül. A 30–35 éves átlagos életkor az egy olyan határérték, amit szabad átlépni. A népességpolitikának éppen az lenne a feladata, hogy az átlagos életkort e határértékek alatt tartsa. A negyven évet meghaladó átlagos életkornál, a 20 évnél fiatalabb korcsoport aránya az össznépességben nem érheti el a 20 százalékos határértéket, a 60 éves és korosabb népesség aránya pedig kikerülhetetlenül meghaladja a 25 százalékot. Az öregedési index (a 60 évesek és korosabbak aránya a 0–19 évesekhez viszonyítva ilyenkor eléri vagy meg is haladja a 1,25 mutatót s 0,40 határértéket jelentő arányszámmal szemben).

A 2002-es népszámlálás szerint a délvidéki (vajdasági) magyar népesség átlagos életkora 43,1 év volt, s az öregedési index is 1,36 (több mint háromszorosa a „megengedettnek”). Csak látszólagos bátorítást adhatna, hogy a 0–19 évesek korcsoportjának aránya az össznépességben 18,9 százalékot mutatott. E korcsoportnak azonban, bár magyar nemzetiségű anyától született, jelentős része (legalább 10–15 százaléka) nem tud magyarul, és szórványhelyzetben van.

A következmények vészterhesek: a magyar népesség nemzetiség szerint 1981-ben 371.654 fő (Vajdaság népességének 18,9 százaléka) 1991-ben 333.290 fő (16,9 százaléka), 2002-ben 290.207 fő (14,3 százaléka) volt. A 2002-es népszámlálás szerint ebből csak 272.352 fő vallotta a magyart is anyanyelvének (Igaz, magyar anyanyelvűek is, akik magukat jugoszláv, szerb, horvát vagy más ismeretlen nemzetiségűnek tartották).

Nagyon fontos a csökkenés indexeit is kimutatni, mert rámutatnak a lebomlási folyamat gyorsuló ütemére. A csökkenés indexei a következők voltak: a 2002/1981-es időszakban – 78,1, a 2002/1991 körül intenzívebb volt, mint az 1991–1981. időszakban, amikor a magyar népesség csak 11,1 százalékkal csökkent, a későbbi 13 százalékkal szemben. Az indexek nagyon rámutatnak a csökkenés növekvő ütemére, de mégsem nyújtanak belelátást az egész állapot halmozottan súlyozott veszélyes – vészes voltára. Szá-

mos szándékos statisztikai hiányosság van, s még több statisztikai manipuláció az állami szervek részéről, amely célja mindig a kisebbségi közösségek népessége helyzetébe valóvilágos betekintés lehetetlenné tétele. Államnemzeti cél, ugyanis a kisebbségek asszimilációja, mely a szerb nemzetiségű népesség helyzete hasonlóan rossz, romlásának üteme gyorsabb a magyar közösségnél is, s ezen egyedül asszimilációs népesedési politikával javíthat.

A magyar nemzetiségű népesség száma 1948–1953 között évi átlagban 1667 fővel nőtt. A növekedés megmaradt az 1953–1961 időszakban is, igaz már csak 970 fővel (rengeteg magyar disszidált, vagy kapott tudatos célzattal azonnali kivándorlási engedélyt ebben az időszakban, más nemzetiségű nem). Törés következett be ezután, már 1961–1971 között beállt az évi átlagos csökkenés 1925 fővel. A csökkenés évi átlaga már a következő 1971–1981-es időszakban 3990 fő, 1981–1991 között 4650 fő (ami súlyozottan ugyanannyi, mint az előző csökkenések, figyelembe véve az alapot: a most már kisebb össznépességet. Az évi átlagos növekedés ezreléki száma 1948–1952 között 3,8 volt; 1953–1961 között 2,1, s ezután jött a törés. Az 1961–1971 időszakban az évi átlagos csökkenés ezreléke –4,3 lett, s így folytatódott tovább. Az 1974–1981 időszakban 9,7 ezrelék, az utána következő 1981–1991 12,7 százalék, s végül az 1991–2002 időszakban 13,5 százalék. Az ütemes leépülés ereje idáig állandóan erősödött. Minden egybeesik azzal a politikai felismeréssel, hogy saját népesedési helyzetükön másként nem javíthat, csak ha beolvasszák a szerbbe a nemzetiségeket (e felismerésnek az irodalmi kifejezése Milorad Pavić Kazar szótár című műve)

A természetes népmozgalom kiértékelésének módszertani buktatói

Azok akik csak csökkenést érzékelik, csak nagyon kevesen tudják, hogy nemzetközi statisztikai ajánlások és egyezmények rendelkeznek úgy, hogy a külföldön élő szerbiai állampolgárságú de magyar nemzetiségű személyek születési és halálozási eseményeit rendszeresen továbbítják az otthoni illetékes állami

szervek, illetve meghatalmazott intézmények, mindaddig nem vesztik el vagy nem mondanak le a szerb állampolgárságról, illetve nem kérik az ottanit. Így tehát, a külföldön élő délvidékiek (vajdasági) magyaroknál jelentkező születési és halálozási események is bekerülnek a szerbiai állandó népességi kimutásokba, holott nem is élnek itt és nem biztos, hogy vissza fognak térni az országra.

A természetes népmozgalom eseményeinek a kiértékelésekor, a szerbiai állami intézményeknek semmilyen, legalább megközelítőleg pontos betekintésük nincs abba, hogy voltaképpen egy adott időszakban mennyi hazánk polgára is van külföldön; hányan is távoztak el ebből az országból? Erre legkorábban a következő népszámlálás vethetne fényt, de csak ismét részlegesen. Nagyobb a valószínűsége annak, hogy a 20 év múlva megtartandó népszámlálásnál válik helyesen láthatóvá a külső vándormozgalom mérete.

Az etnikailag vegyes házasságokban történt vitális statisztikai események állandó minőségi, lényegi változásokon mennek keresztül (nagyon sokan nemzetiségüket oda-vissza változtatják; hol magyarok, hol jugoszlávok, hogy aztán szerbeknek, vagy valami másnak vallják magukat; vagy visszatérjenek eredeti magyar nemzetiségükhöz). A vegyes házasságban élők külső vándormozgalma a nyugati országokba a feltételezések szerint óriási számú volt 1970–1990 között, most ismeretlen, de nem szűnt meg.

Ma már nem jelentős a csecsemőhalálozás ezreléke. Valószínűsíthető, hogy hatása nem szűródik be jelentősen a természetes mozgásba, és nem módosít jelentősen a születési arányszámon; a statisztika főleg az élve születésekből keletkező események összessége. A termékeny nők tömegesen jelentkező betegségei és tapasztalható halálozása, azonban, régebben és napjainkban is módosíthat a bruttó vagy nettó reprodukciós számon; ismerete tovább „finomítja” az arányszámokat. A születési arányszám értékén és pontosításán, módosíthat sokat a házasságokban, vagy házasságon kívüli (egyre gyakrabban élettársi, sőt legújabban alkalmi szexuális kapcsolatban) jelentkező születések jelentkezése. A végső cél, ugyanis, mindig ugyanaz: statisztikailag megragadni a női termékenység nagyságát és a népesség reprodukcióját.

Jelentős eltérést mutatnak a népszámlálási és vitális statisztikai események alapján kapott arányszámok a születések, halálozások, házasságkötések stb. tanulmányozásakor. Általában a magyar kisebbségi közösség népessége tanulmányozása problémát jelent az előző okokból kifolyólag. Ingoványos talajon nehezen számszerűsíthetők az események. A cél ugyanis nem az, hogy minél tisztábban látható legyen

a létszámfogyás nagysága, hanem a jelenlét elfedése. Ennek ellenére, nem maradhat elfogadható magyarázat nélkül a magyar kisebbségi populáció fogyása.

A délvidéki magyar nők termékenységének vannak városi – falusi tömbviszonylatában jelentkező szóróvány, iskolázottsági szint szerinti, vagy foglalkoztatottságból eredő különbségei. Ezek azonban számunkra ismeretlenek. A nőkkel szemben támasztott az egyén-közösség viszonyokból (kifejezett individualizmus vagy kollektívizmus felé elmozdulás) eredő világszemlélet, életérték, gondolkodás és erkölcsi ítélet nagyhatású a születés számra. Nem csak az anya megbecsülése, hanem a nő három szereposztásában (feleség, anya, dolgozó) jelentkező különbségek megítélésében, annak hosszú időmértékben kifejezett ingadozásában, végletekig történő ingamozgásában illetve kilengésében van a termékenység titka.

A családalapítás, gyermekvállalás ma már a házastársak egyre nagyobb része tudatosan, csaknem a tudomány minden mai eredményét is figyelembe véve, tudatosan tervezik, legyen szó saját egészségi állapotukat, vagy kívánt, vagy várandó gyermek esetleges egészségi állapotát illetően. Minél több bizonytalansági tényezőt akarnak kiszűrni, s ennek lehetőségétől teszik függővé döntésüket. A felelőtlen, tudománytalan papolás itt nem segít, a felelőtlen egészségi felvilágosítás az újságokban meg elbátorít. Az anyagiak birtoklása, tehát nem az egyetlen és döntő tényező. Számos erkölcsi tényező, előítélet, politikailag tudatosan vagy tudománytalanul terjesztett tévhit és a belőlük eredő bátorítás vagy félelem szintén befolyásolja a családalapítást és gyermekvállalást.

S végül, de nem utolsósorban, természetesen a társadalombarát (ami egyben gyermekbarát) vagy társadalomellenes állami intézkedésekben jelentkező tartósan jelenlévő fejvesztett kapkodás, úgy tűnik, kiküszöbölhetetlen zűrzavar – a rendszer káosza, a káros rendszere – az ellentétes hatású intézkedések sokasága, a rendszertelenség „rendszerbe foglalása” vagyis a rendszer nulla értéke, a közélet részétől a legnagyobb hatású befolyásoló tényező a női termékenységre és gyerekvállalásra. Az állami intézkedések egymásnak ellentmondó hatása nem adhatja meg azt a „kritikus tömeget” amely serkentőleg hatna a gyermekvállalásra. Ha pedig az állami érdek „éppen” azt kívánja, s a politikai akarat „éppen” a kisebbségek asszimilációját szorgalmazza, nem is fognak hozni családbarát programot, mert úgy tűnik nekik, asszimilációval megoldható a saját népességi hiányuk és fogyatkozásuk. Nincs politikai akarat egy minden közösséget felölelő demográfiai program meghozatalára, egy népességpolitikai intézkedésekre. Szerbia álla-

mi politikájában, nemzeti stratégiájában minden képmutatás ellenére, szervesen beépült, mély gyökeret vert – a kisebbség ellenség – mert „tartalékot” látnak a kisebbséghez tartozó népességben. Ez tipikus birodalmi észjárás. Ez csak pillanatnyilag javít a helyzeten – a szerbek helyzetén.

A magyar termékeny női népesség (15–49 éves) helyzete

A termékeny női népesség csökkenése kifejezettebb volt, mint az össznépesség csökkenése. Az 1991–2002 időszakban a termékeny nők csökkenése 17,8 százalékos, az össznépességé 12,9 százalékos. A termékeny magyar nők átlagos életkora 33,7 év. Mind a kettő máris elég oka annak, hogy állandóan csökkenő irányt vegyen a népszaporodás. Mivel hogy népszámlálási adatról van szó, súlya van. Nekünk viszont nincs kielégítő válaszuk arra, hogy miért csökken gyorsabban a termékeny nők száma az össznépességénél. Kereshetjük az okot abban, hogy vegyes házasságba lépve esetleg maguk is megváltoztatják nemzetiségüket? A megszült gyermekük, és saját nemzetiségüket a férjhez, apához igazítják? Sokan távoztak külföldi vendégmunkára vagy Magyarországra?

Ami az átlagos 33,7 életkort illeti, döntő ok lehet annak, hogy magyar nők gyakrabban egykeznek a más nemzetiségű nőknél Szerbiában. Ha ilyen későn jön az első gyermek, gyorsan növekvő százalékban a 40 év felé biológiai (egyre gyakoribb meddőség) és a társadalmi okok sokaságából kifolyólag nehezen vállalható a második gyermek. Az újbóli teherbeesés lehetetlensége és a szociális okok sokasága, tehát a legésszerűbb válasz a jelenség magyarázatára. Tudjuk, hogy általános de jó irányba „tapogat”. Egy olyan csapdáról van szó, amelybe a házastársak belekényszerülnek. Nem válasszák a tudatuktól függetlenül hatékony „öket” megrövidítő akadály, amely keresztezi elvárásukat (a fiatalok általában két gyermeket akarnak és terveznek, ezt bizonyítja számtalan közleménykutatás). A valóságban belenyugodnak az egykébe. A Statisztikai Hivatal adatai szerint a magyar nőknek csak 6,8 százaléka illetve 6,7 százaléka nem szült gyereket. Több népszámlálás alapján végzett több generációs elemzéseket összegezve jutottak erre az eredményre. Az összes nők százalékában a biológiai vagy rejtett meddőség általában 8 körül mozog, szinte a legtöbb országban. A délvidéki magyar nők tehát nem utasítják el az anyaságot önkaratukból, hanem belekényszerülnek egy nem kívánt szociális helyzettel való megbékélésre.

A Szerbiai Statisztikai Intézet adatai szerint a termékenységi korból (40–49 korcsoport) kilépő magyar

nőknek 27,6 százaléka szült egy gyermeket 1991-ben; 2002-ben 21,5 százalékos; 2 gyermeket 53,0 százalékuk illetve 13,0 százalékuk. A helyzet 1991-ben a szerb termékeny nőknél még jobb volt, de 2002-ben szinte azonos a magyarokéval, azzal hogy náluk csökkent a két és ennél több gyermek vállalása. Csak hogy a szerb nők nem szülnek magyar nemzetiségű vagy anyanyelvű gyerekeket, viszont a magyar nemzetiségű termékeny nők 20–30 százaléka főleg szerb gyermeket szül.

A születések alakulása 1990–2007 között

Az első tanulmányban már foglalkoztunk a vitális statisztikai adatok alapján az 1991–2002 két népszámlálás közötti időszak eseményeivel. Most csak érintőlegesen emlékeztetünk arra, hogy a népszámlálási adatok szerint 43.083 fővel (más hivatalos kimutatás szerint 44.180 fővel) csökkent a magyar nemzetiségűek száma. A hivatalos statisztika szerint ebből csak 9284 fő ment el külföldre, a többi 33.799 fő (más kimutatás szerint 34.896 fő) a természetes népmozgalomban bekövetkezett népességfogyásból ered. A mi számításaink 50.501 fős csökkenésre mutattak s ebből 34.896 eredt a természetes népességfogyásból, 25.705 fő pedig kivándorolt vagy elmenekült. Most az érdekel bennünket, hogy mi történt, mi történik 2002 után?

A születések száma 2002–2007 között tovább csökkent, 2002-ben 2817 évleszületett, 2007-ben már csak 2333 élve született gyermek jött a világra. A halálozás száma 5951 főről 5385 főre csökkent, a természetes fogyás 3134 fő illetve 3052 fő – alig különbözött. A 2007–2002 időszakban a születések csökkenésének az üteme –82,8 a halálozás –90,5. A helyzet alig javult ebben a békésebb időszakban. Mérséklődött a gyermekek születésének és a halálozásnak is a csökkenése. A népesség előregedése még jobban kifejezésre jut, aminek a következményei már 2011-ben ismét láthatóak lesznek.

A vitális statisztika szerint 2002–2007 között (6 év) 18.304 fővel csökkent a délvidéki (vajdasági) magyarok száma a természetes népmozgalmi tényezők következtében. Ha ezt a csökkenést kivetítenénk a következő népszámlálásig terjedő időszakra (9 év), azt látnánk, hogy 2011-ben a délvidéki magyarok száma 27.000 fővel lesz kisebb, mint 2002-ben, csak a természetes népmozgalmi tényezők következtében. Ugyanakkor, nem szűnt meg a másik tényező, a kivándorlás sem, lassult, de nem szűnt meg. Hatását egészen biztosan éreztetni fogja a 2011-es népszámlálásban. Nem szabad megfeledkezni arról sem, amire felhívtuk előzőleg a figyelmet. Például a 2007-ben született 2333 gyermek között ott vannak

azok is, akik külföldön születtek, akik etnikailag vegyes házasságban születtek (most már 32%-uk). Ezek alapján állítható, hogy 2011-ben a délvidéki (vajdasági, magyar nemzetiségűek száma 250.000–260.000 fő között lesz, a magyar anyanyelvűeké még ennél is kevesebb 230.000–240.000 fő között.

Szórványosodás és párkapcsolat

Ahogy a magyar népesség száma, azzal arányosan erősödik és növekszik a területi szórványosodása. Újabbnál újabb települések kerülnek a szórványosodás állapotába. Ahogy növekszik és terjed a szórványosultság területe és mélyül és sokasodik belső szerkezetében a kommunikációs akadályok sokasága a párkapcsolatok létrejöttében, úgy állandóul a népesség számának csökkenő irányadó folyamata.

A városi jellegű településekben talán még rosszabbá válik a helyzet, mint a falusi jellegű településeknél. A szórványosultság ellen nincs „orvosság”. Pontosabban csak a tartós évszázados népszaporodás az ellenszere; az ere elszánt közgondolkodás és kikezdetetlen közerkölcs. Egy kis közösség erre belső erejéből általában képtelen, mert „védőhéja” gyenge, és a külső ráhatások következtében valahol állandó „sérülést” kap. Csak ha a külső körülmények néha-néha, akár rövid időre, megengedik, hogy vonzó értékeivel maga is asszimilációs erővel bírjon, javul a helyzet. Ilyen történelmi körülmények azonban csak a nagyméretű vándor mozgalmak korában adódtak, így lesz ez a jövőben is.

Megfigyelhető hogy a termékeny magyar nők száma gyorsabban csökken a szórványban, mint ahol többen él a magyar népség. A magyar nemzetiségű férfiak nem egy kis településben „az örökös agglagények” összejövetelét tartják, és közösségét alkotják; a nők, azonban nyitottabbak a párkapcsolat létrehozására; ha nem lehetséges magyarral, úgy elfogadják a más nemzetiségűvel létrehozhatót. A szerb társadalomban jelenlevő betegesen téves gondolkodás és közerkölcs következtében az utódaiknak túlnyomórészt – már ne állítsuk azt, hogy túlnyomórészt mindig – a szerb nemzetiséget kell adni.

A mellékelt táblázatból úgy tűnik, hogy az etnikailag vegyes házasságok száma és aránya növekedett. Mégis inkább az mondható el, hogy magas szinten állandósult, azáltal hogy azoknak a településeknek a helyére, ahol teljesen megszűnt a magyar jelenlét, újabb települések kerülnek szórványhelyzetbe, szórványosultsági állapotba. S a folyamat mindig kezdődik előlről: újból és újból megismétlődik. Nincs valami új, más irányú, jellegű folyamatra a kezdete. Nem keletkeznek új viszonyok sem, a magyarlakta tele-

pülésekben élő magyar kis közösségekben sem a külső „környezeti tényezőnek számító szerb helyi” társadalomban, illetve államalkotó intézményekben. Ennek ellenére ez az asszimilációs folyamat a szórványban élő magyarság helyzete (legyen szó etnikailag homogén magyar vagy vegyes házasságokról) minden vonatkozásban és megbízhatóan nem átlátható. Az asszimilációs folyamat hosszú szakaszokból tevődik össze – s nem végesen lezárt. Nem állítható, hogy minden magyar végképpen asszimilálódott a szerbségbe. Az asszimilációs folyamat első szakaszában tényleg van egy ilyen belenyugvás, a második fázisban, azonban jelentkezik a meghátrálás. Azt tapasztaljuk, hogy a vegyes házasságban élők és utódaik tömegesen kivándoroltak a nyugati országokba az elmúlt évtizedekben. A „harmadik haza” választása az asszimiláltak állandó lelki terhe Szerbiában. Az „eredet” súlya meghátrálásra kényszerít.

A mindennapi élet tapasztalata és számtalan megfigyelése azt mutatja, hogy kevés szerb nemzetiségű vagy anyanyelvű férfinak vagy nőnek van magyar vezetékneve – pedig ez a nemzetiségi hovatartozás vagy nyelvváltás velejárója lenne. Ugyanekkor, a vezetéknevváltás Szerbiában sohasem kapott tömeges méreteket, általános gyakorlatot, bár jelenleg van egy jelentős asszimiláció, ahhoz képest alig van magyar vezetéknevű szerb nemzetiségű férfi vagy nő. Viszont, ha létezik Szerbiában vezetéknev változtatási gyakorlat, úgy az állam hétpecsétetes titkaként kezeli. Jelentést erről nem tesz közzé, betekintést pedig nem nyújt senkinek e gyakorlatba.

Magyar vezetéknevű és nevű horvát nemzetiségű (1102-től erre felé) mindig szép számmal akadt, s ugyanígy a jugoszláv is a „titói korszakban”, de szerb nemzetiségű nem igen. Ezért lenne szükség feltárni a valóságot és igazságot. A tapasztalat alapján valószínűsíthető, hogy a múltban sem volt, sem a jelenben nem vonzó „helyesen” szerbé válni, hiányzik a „közvetítő” a „jugoszláv” birodalmi nagyságot és nemzetközi fontosságot jelentő, nagy vonzerővel bíró tényező.

Az etnikailag vegyes házasságok megakadnak az asszimiláció kezdeti stádiumában, és a második stádiumban folytatódnak a kivándorlások „harmadik országba”. Ez egy tömeges gyakorlat. A kezdetben megalkuvó, belenyugvó szerbségbe integrálódó, utólag lázadó és elutasító, irányváltató más nemzeti színű, nyugati birodalomhoz igazodó asszimiláció folytatódik, ezekben éppen a családalapító férfiakra van nagyobb szükség.

Aki pedig úgy dönt, hogy végképpen asszimilálódik a szerbségbe (megfeledezve az „eredet” fontosságáról is) általában a tényezők és körülmények ismeretének hiányából teszi, s ezért utólag tartósan

váratlan és kiábrándító igényszint zuhanással szembe, érzelmi és értelmi vákuumba kerül, amelyből esetleg csak majd utódjaik (vagy az utódjaik utódjai) tudják majd magukat kínkeserves erőfeszítés árán felverekedni a kor műveltségi és szakképzettségi követelményinek szintjére. Elszerbesedett magyar eredetű akadémiussal, egyetemi tanárral, mérnökkel, művésszel, mesteremberrel, szakemberrel, szakmunkással szinte nem is találkozunk a szerb társadalomban, intellektuális, művészeti, vállalkozói, gazdasági közéletben; asszimilánsnak nem engedik meg hogy „jeles ember” legyen közöttünk. Az elmúlt 80–90 évben erre nem volt példa. Ellenben néhány magyar nemzetiségével kereskedő, kufárkodó, szélhámoskodó, kisebbségi közösséget ámitó, tévhitben ringató személyt, elhelyeznek az igazi politikai életből (vagyis a döntéshozatalból), távoli pozíciókra és annak a látszatát keltik, hogy ezek „jeles” személyei a kisebbségi közösségnek és az országnak. Nincsenek sokan. Ennek a magyar kisebbségi közösségen élőködő 30–40 magyarnak a hatalom látszatát, adja a kezébe. Azért kellene, hogy a hazugság igazságnak tűnjön, az erőszakos cselekedet elfogadhatónak tűnjön saját részről, a magyar kisebbségi közösségben.

Csonkacsalád-típusok és a népesség reprodukciója

A teljes ember a képességeit és igényeit sokoldalúan kimutató közéleti ember is. Ma ezt „részember” helyettesíti. Úgy tűnik, szinte olyan állami rendszert gondoltunk ki, amelyben az ember mint egyed feleslegessé vált. Nem kell. A hivatalos intézmények akkor elégedettek, ha kevesebb gyerek születik. Az állam képviselőinek a képmutatása e tekintetben elképesztő.

Szinte elképesztő milyen kitartóan hatnak a családdromboló tényezők. Kevesebb, mint 50 év elég volt ahhoz, hogy aláássa a család stabilitásának, annak, ami legjobban kedvez a gyerekvállalásnak az alapjait. A tanulmány mellékletében két táblázat is van, ami jól szemlélteti, hogy ezalatt, az időszak a népesség reprodukciójához szükséges 2,2 gyermek vállalásától a

mai családban 1,5 gyermek van, vagy csak egy. Ez az út a biztos önmegsemmisüléshez vezet.

A folyamat melyet még valamilyen ellenőrzés alatt lehetett volna tartani 1971-ig, mára, illetve az 1991–2002 között kimutatott magyar népesség teljes felszámolásához fog vezetni kevesebb, mint egy teljes átfogó élettartam ideje alatt. Látható ez szinte valamennyi női korcsoport esetében. Csak a 70–74 éves és 75 éves és korosabb nők korcsoportjáról lehet elmondani, hogy túlnyomó többségük vállalta a több mint 2, de kevesebb, mint 3 gyermeket. A 20–24 éves korcsoportban levő nők egynegyede olyan élettársi vagy alkalmi nemi kapcsolatba kényszerült, amelyben szertefoszlik a második gyermek vállalásának a reménye; az ennél fiatalabb korcsoportban pedig még az első gyermek vállalása is várat magára.

A másik táblázatból, az látható, hogy 2002-ben a 15 éves és ennél idősebb teljes női népesség 19 százaléka, a termékeny női kontingensnek pedig 30 százaléka még nem szült; kivár. A gyermeket szült nők arányszáma 12,5 százaléktól kisebb a teljes női kontingensben, mint a teljes női népességnél. A magyar népesség már biztosan újra termeli önmagában a népesség fogyatkozás feltételeit. Erre utal az is, hogy az egy gyermeket szült nők százaléka is a teljes női népességnél 24,7 százalék volt, a termékeny női kontingensnél pedig 30 százalék. Veszélyesen sokat várat magára még az első gyermek megszülése is. Csak a ma már 50–59 éves nőknél nem változott: 55 százalékuk meg is szülte a két gyermeket.

A tanulmány célja, hogy kimondja: az állami intézkedések nő- és családdellenesek; hogy ráirányítsa a figyelmet a 25–29 éves termékeny nők helyzetére, mert 30 százalékuknál még mindig csak egy gyermek van. Náluk rohamosan csökken mind biológiai, mind társadalmi környezet adta lehetősége annak, hogy legalább még egy gyermeket szüljön. Biztosan állítható, hogy legnagyobb része többé már nem fog szülni. A magyar népesség reprodukciójának nincsen semmi esélye még a 2007. évi szinten sem. A születési ezrelék 8,8, a halálozási 20,7. Az átlagos életkor 43–45 év. A halálozási arányszám a következő években akár elérheti a 25 ezreléket. A népesség évi átlagos csökkenése marad a 25 ezrelék.

A 15. éves és idősebb magyar nők korcsoportok és éveszületett gyermekeik szerint a Vajdaságban a 2002-es népszámlálás szerint

Nem szült Szült	Összesen 15 éves és idősebb nő	Termékeny női kontingens (15-49 éves)	KORCSPORTOK							
			15-19	20-24	25-29	30-39	40-49	50-59	60 évnél idősebb	Ismeretlen
Összesen	136211	65962	8111	8681	8582	17929	22659	23441	46495	313
Nem szült	26413	19861	7799	5892	2768	1891	1511	1552	4913	87
Szült	109798	46101	312	2789	5814	16038	21148	21889	41582	226
összesen										
1 gyermeket	33711	14118	269	1988	2749	4280	4872	6287	13221	85
2 gyermeket	58736	26119	41	700	2641	9421	13316	13018	19503	96
3 gyermeket	11952	4523	2	81	344	1835	2256	1884	5518	27
4 gyermeket	3124	836	-	17	50	340	429	417	1860	11
5+ gyermeket	2275	505	-	3	25	202	275	283	1480	7
	0,80	0,70	0,04	0,32	0,68	0,89	1,07	0,93	0,89	0,72

Vajdaság – magyar

Év	Élve - születések	Halálozás	Házasságkötés	Ebből magyar - magyaral
1990	3760	6200*		
1991	3621	6396	3242	2300*
1992	3365	6484	3017	2210
1993	3251	6278	1871	1359
1994	3278	6200*	1800*	1300*
1995	3336	6146	1866	1335
1996	3288	6441	1834	1314
1997	3068	6143	1658	1182
1998	3286	6292	1687	1193
1999	2979	6002	1504	1030
2000	3087	6136	1772	1240
2001	2900*	6000*	1790*	1200*
2002	2817	5951	1702	1160
2003	2839	5819	1706	1188
2004	2861	5693	1676	1142
2005	2490	5771	1413	984
2006	2489	5514	1406	969
2007	2333	5385	1458	994
2008				
2009				

A 2001-es évre becslés

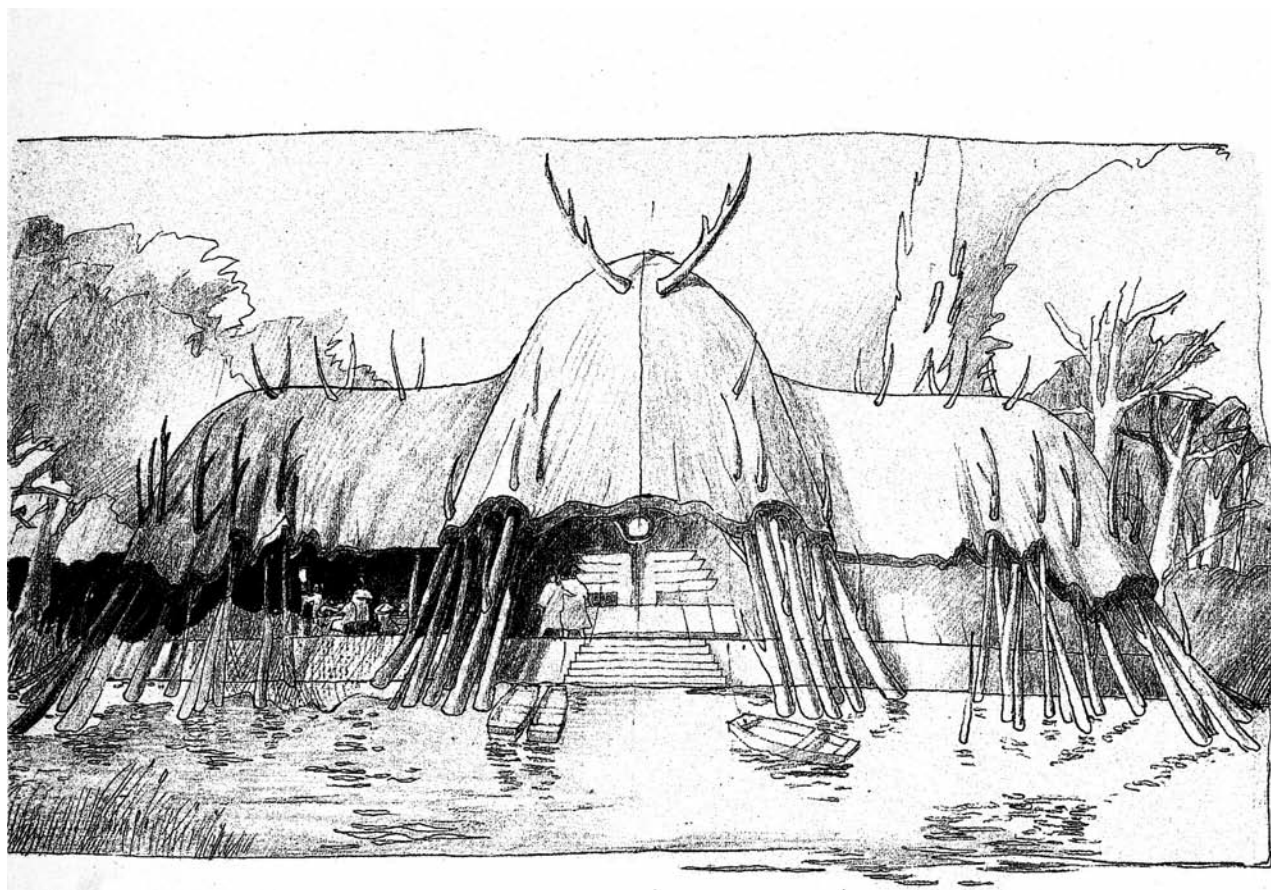
A magyar termékeny női népesség (15 – 49) éveszületett gyermekei szerint

Népszámlálási év	összesen	15-19	20-24	25-29	30-39	40-49
1991	79438	9417	9790	10515	24344	25372
Összesen						
Nem szült		8762	4955	1963	1981	1715
1 gyerek		527	3254	3651	5668	7009
2 gyerek		103	1321	4230	13962	13455
3 gyerek		5	130	446	1934	2067
4+ gyerek		1	130	225	5799	1126
2002	65296	8111	8681	8582	17929	22659
Összesen						
Nem szült		7799	5892	2768	1891	1511
1 gyerek		269	1988	2749	4240	4872
2 gyerek		41	700	2641	9241	13316
3 gyerek		2	81	349	1835	2256
4+ gyerek		-	20	75	542	704

A 15 éves és idősebb magyar nők korcsoportok szerint 1961 -2002 között
Összegzett (kumulált) termékenységi arányszámok

Népszámlálás i év	össze- n	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+
Szerbia														
1961	2,14	0,08	0,71	1,40	1,78	2,08	2,33	2,42	2,58	2,80	2,99	3,81		
1971	1,91	0,10	0,71	1,30	1,66	1,83	1,95	2,13	2,31	2,38	2,54	2,76	2,96	3,41
1981	1,72	0,09	0,70	1,31	1,61	1,69	1,75	1,80	1,87	2,02	2,20	2,29	2,37	2,61
1991	1,68	0,08	0,67	1,35	1,71	1,79	1,79	1,75	1,79	1,82	1,89	2,04	2,21	2,32
2002	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Közép szerbia														
1961	1,63	0,11	0,59	1,05	1,48	1,52	1,81	1,66	1,68	1,80	2,38	3,11		
1971	1,56	0,13	0,74	1,15	1,55	1,61	1,65	1,61	1,83	1,60	1,75	2,08	2,38	3,8
1981	1,54	0,21	0,72	1,27	1,42	1,64	1,66	1,55	1,68	1,39	1,74	1,82	1,42	2,17
1991	1,56	0,09	0,69*	1,33	1,70	1,76	1,65	1,66	1,66	1,53	1,60	1,42	1,89	1,66
2002	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Vajdaság														
1953	2,38	0,07	0,68	1,39	2,15	2,66	3,13	4,41						
1961	2,15	0,08	0,71	1,40	1,79	2,09	2,35	2,44	2,50	2,82	3,01	3,82		
1971	1,92	0,10	0,71	1,31	1,66	1,83	1,96	2,14	2,32	2,39	2,55	2,77	2,97	3,08
1981	1,73	0,08	0,70	1,31	1,61	1,69	1,75	1,80	1,88	2,03	2,20	2,30	2,38	2,62
1991	1,68	0,08	0,67	1,35	1,71	1,79	1,80	1,75	1,79	1,82	1,90	2,05	2,22	2,33
2002	1,50	0,04	0,33	0,95	1,49	1,75	1,83	1,83	1,81	1,80	1,79	1,86	2,00	2,25
Koszoó és Metóhija														
1961	1,85	0,60*	0,74*	2,00*	2,41*	1,87*	1,86*	2,00*	1,00*	1,75*	4,50*	4,33*		
1971	1,68	0,29*	0,94*	1,88*	2,08*	2,33*	2,64*	1,29*	2,40*	1,20*	0,83*	-	0,00*	4,00*
1981	1,71	0,25*	0,90*	1,78*	1,87*	1,63*	1,86*	3,09*	1,78*	2,00*	2,33*	1,00*	0,40*	-
1991	1,96	0,33*	0,67*	2,80*	1,33*	3,20*	2,43*	1,00*	2,29*	2,50*	2,25*	0,50*	1,00*	-
2002	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Megjegyzés: 2002-es népszámlálás alapján a köztársasági statisztikai hivatal nem tett közzé (az előző népszámlálásokat is figyelembe vevő) több generációs tisztított arányszámokat, csupán közölte hogy az 50 – 54 éves termékeny magyar nők arányszáma 1,79 volt. 2002-ben annyi (mint 1991-ben; a szerbeké 1,80 volt).

Félszáz településnél van magyar tömegsír*

Matuska Márton publicistával, az 1944/45-ös délvidéki vérengzések kutatójával abból az alkalomból beszélgettünk, hogy Slobodan Homen, a szerbiai igazságügyi minisztérium államtitkára bejelentette: szeptemberben állami bizottság alakul a II. világháború végén keletkezett tömegsírok összeírása és feltárása céljából.

Megtörni látszik a jég?

– Meglehetősen váratlanul ért az államtitkár bejelentése. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy leesett az állam. Egyébként régóta várom, hogy valami hasonló történjen, és nem is egészen értettem, hogy mi volt a kiváltó oka a hirtelen párfordulásnak. Ahhoz, hogy az államtitkár ezt nyilatkozza, ehhez egy legfelsőbb szintű politikai döntésre volt szükség. Ezzel a kérdést megnyitották. A kulcs bekerült a titkokat őrző zárba és most ezt nyitni kell.

Megnyílik?

– Kétségtelenül.

Nagy munka vár a kutatókra. Fel kell kutatni a megfelelő levéltári anyagot, és hozzá kell látni a sok száz tömegsír feltárásához...

– Sok évvel ez előtt, amikor Szabadkán megalakult az a bizottság, amelynek feladata volt az összes ottani áldozat nevének az összeírása, akkor én a bizottság egyik tagjának javasoltam, hogy kezdeményezze a szabadkai tömegsírnak a feltárását. Azt mondta, hogy Isten őrizze, nehogy ebbe belekezdjünk. Én a kutatások kezdete óta valom, hogy legalább egy tömegsírnál, pl. a legnagyobbánál, szakemberek bevonásával, legalább próbaásatást kellene végezni. Ez eddig tabunak számított. Erre most hirtelen abba a helyzetbe kerültünk, hogy ma holnap cselekednünk kell. Nem tudom, hogy mennyire készültek fel más kutatók, de ezt a kérdést most intézményesen kellene rendezni. Nem tudom, melyik magyar intézmény lesz az, amelyik eldönti, hogy ki képviselje a délvidéki magyarokat a szeptemberben megalakuló állami bizottságban, de erre nagyon oda kell figyelnünk, mert a döntésünkön nagyon sok áll vagy bukik a további kutatásban.

Legalább ötven vajdasági településen léteznek magyar tömegsírok

Egy belgrádi történész szerint legalább 60-80 ezer embert végeztek ki Szerbiában a II. világháborút követő években. A kivégzettek jelentős hányada szerb nemzetiségű. Ez meglepte? Eddig ugyanis elsősorban a magyarok és a németek emlegették 1944-45-ös veszteségeiket.

– Nem lepett meg. Mi arról beszéltünk, hogy a magyar áldozatok száma is több tízezerre tehető. De ne licitáljunk a számokkal. Amennyiben az ismert magyar tömegsírok feltárásra kerülnek, abban az esetben közelebb kerülünk az áldozatok számának meghatározásához.

Ismeretei szerint hány vajdasági településen léteznek magyar áldozatokat rejtő tömegsírok?

– A Blic napilapban megjelent tényfeltáró íráshoz mellékelt térképen 53 szerbiai települést jelöltek meg, ahol tömegsírokról tudnak. Ezek közül 21 vajdasági. Ezzel szemben az én kutatásaim alapján ötven vajdasági településen léteznek magyar áldozatokat rejtő tömegsírok. Ezek zöme a Bácskában van. Felsorolnám ezeket a településeket: Horgos, Martonos, Magyarakanizsa, Adorján, Zenta, Ada, Mohol, Péterréve, Óbecse, Földvár, Csantavér, Szabadka, Bajmok, Bezdán, Zombor, Vepřod, Szivác, Kúla, Verbász, Topolya, Szenttamás, Temerin, Járek, Palánka, Újvidék, Csurog, Zsablya, Mozsor, Tündéres, Sajkáslak és Titel. Ezek a bácskai helységek. A Bácságban: Törökkanizsa, Csóka, Padé, Jázova, Kisoroszi, Oroszlámos, Nagykikinda, Magyarcsernye, Törökbecse, Perlasz, Muzslya, Nagybecskerek, Nezsény, Antalfalva, Torontálvásárhely és Versec. Szerémségben két magyarlakta helységről vannak adataim. Ezek: Ürög és Maradék. Ez összesen 49 helység. A lista azonban nem tekinthető véglegesnek. Egy kisbánsági településről, Basahídról pl. 2005-ben kaptam egy névtelen levelet, melynek írója elmondja, hogy ott a királyi Jugoszlávia időszakában 30 magyar család lakott, és békességben éltek az ottani többségi szerb lakossággal mindaddig, amíg be nem jöttek Tito par-

*A szerző további összegező kutatása szerint 56 településen van tömegsír

tizánjai. 1944 őszén a faluban összeszedték a magyar férfiakat, csak az asszonyok és a gyerekek maradtak odahaza. Nagyrészüket kivégezték. Aki pedig életben maradt, el kellett hagynia a falut. A nyilatkozatot Káptai Gábor és Sándor életben maradt családtagok adták. Ha egy ilyen faluban, ahol mindössze 30 magyar család élt, összeszedték a férfiakat, és nagy részüket kivégezték, akkor vajon hány ilyen falu volt még, ahol szórványban éltek a magyarok, és hol kereshetjük az ő sírjukat?

A névtelen levél a hivatalos szervek előtt sóvány bizonyíték. Minden bizonnyal nehéz lesz rábírní az illetékes bizottságot arra, hogy ezen a nyomon elinduljon. Mi az oka annak, hogy a vérengzésről 65 év után is csak nevük elhallgatásával beszélnek a hozzátartozók?

– A rettegés és a halálfélelem, ami a kivégzések óta elevenen él az emberekben. Beszélni sem volt szabad róla. Nem egy ember halt meg azért, mert ezzel a kérdéssel megpróbált foglalkozni.

Elűntek az újvidéki tömegsírok

Az iménti felsorolásból furcsamód kimaradt Újvidék, ahol – számos publikáció tanúskodik erről – ugyancsak tömegesen irtották a magyarokat.

– Azért, mert Újvidéken voltak tömegsírok, de most nincsenek. Egészen bizonyos, hogy a Rajina šumánál, amit a magyarok Kátyi erdőnek neveztek, voltak tömegsírok. Ott épült a kőolaj-finomító, az autóút, a csatorna új torkolata, a városi malom és pékség. Ezen a helyeken, nem nehéz elképzelni, hogy mi maradt a tömegsírokból. De a Duna árterületén, ahol később az árvízvédelmi töltések épültek, pl. a Gusaktanyánál is voltak kivégzések, és a Horgász-szigeten is. Ezeken a lokációkon, vagy a folyó áradása mosta el a sírokat, vagy a hatalmas földmunkálatok során tűntek el. Sok telepi beszélt arról, hogy amikor épült a töltés, ráakadtak csontokra és azokat a belügy felügyelete alatt titokban eltakarították. Tehát Újvidéken ma nehéz volna tömegsírba bukanni. De ha előkerülnének dokumentumok, amelyek ilyen helyeket jelölnek meg, akkor azokat fel kell tární.

Szerbiában szeptemberben állami bizottság alakul, amely össze fogja írni a tömegsírokat és irányítja majd a feltárásokat. Gondolom, hogy az itteni magyarok sem ülhettek ölbe tett kézzel.

– Megfelelő hozzáállást kell kialakítanunk ebben a kérdésben a magunk részére. Mindenekelőtt azt kell kimondani, hogy ez a szerb állam nem felelős azért, ami 1944–45-ben történt. Ezt már Slobodan Milošević is felfogta. Ennek volt köszönhető, hogy nem nagyon akadályozta a megemlékezéseket és a magyar kutatók terepi munkáját. Hagyta, hogy végezzük a dol-

gunkat, legfeljebb helyi hőzöngőket biztattak a háttérből, meg a rendőrséget titokban, hogy ne nagyon hetvenkedjünk kutatásaink során, meg amikor a megemlékezéseket szervezzük. Már az a Jugoszlávia sem volt felelős az 1944–45-ös történésekért, amelynek elnöke Slobodan Milošević volt. Ugyanakkor felelős a mai szerb állam ezeknek az eseményeknek a beismeréséért, és hogy segítse a kutatást. Németország példát mutatott e tekintetben. A német példát csak követni kell. Szerbiának a békés együttélés és a jószomszédi kapcsolatok érdekében is tisztázni kell a múltat, amely állandóan mérgezi a jelenünket és a jövőnket. Ez a folyamat egyben a szerbek közötti megbékélést is szolgálja, hiszen éppen a király párti csetnikek és a kommunista partizánok, és azok utódai között is létező összeférhetetlenség volt az oka annak, hogy Szerbia évtizedeken át nem akart hozzájárulni a kérdéshez. Szerbia ugyan már eljutott addig, hogy a csetnikek és a partizánok státusát ki egyenlítette. A partizánok által kivégzett sok ezer csetnik ügyének felgöngyölítése azonban csak most indulhat el. Titóról egyébként itt el kell mondani, hogy ő nem az ellenségeit likvidáltatta, hanem a potenciális ellenségeit. Machiavellista módszerekkel, aminek a lényege az volt, hogy „ha gyilkolsz, azt tedd meg gyorsan, és utána tegyél jókat”.

Belgrád nem testálhatja át az ügyet Újvidékre

De felhozható akár a Sajkás vidéki és az újvidéki razzia példája is. Ez esetekben az áldozatok pontos száma ismert, a bűnösöket megnevezték, elítélték és kivégezték. Itt viszont már az is haladás volna, ha fény derülne a részletekre.

– Ezt már a Horthy állama feltárta, még a háború folyamán, többé-kevésbé megbízható pontossággal. Felelősségre vonta a bűnösöket és kártérítést szavazott meg az áldozatok egyik csoportjának, a szerbeknek. A zsidóknak nem. És itt még egy fontos dolgot el kell mondani. Belgrád nem testálhatja át ezt az ügyet Újvidékre. A mulasztást a belgrádi hatóságoknak kell a helyére tenni, Újvidéken pedig legfeljebb támogatni kell a kutatókat abban, hogy föltárják a tények között a sírokat is.

Az ügy előmozdításához mivel járulhat hozzá a hivatalos Budapest?

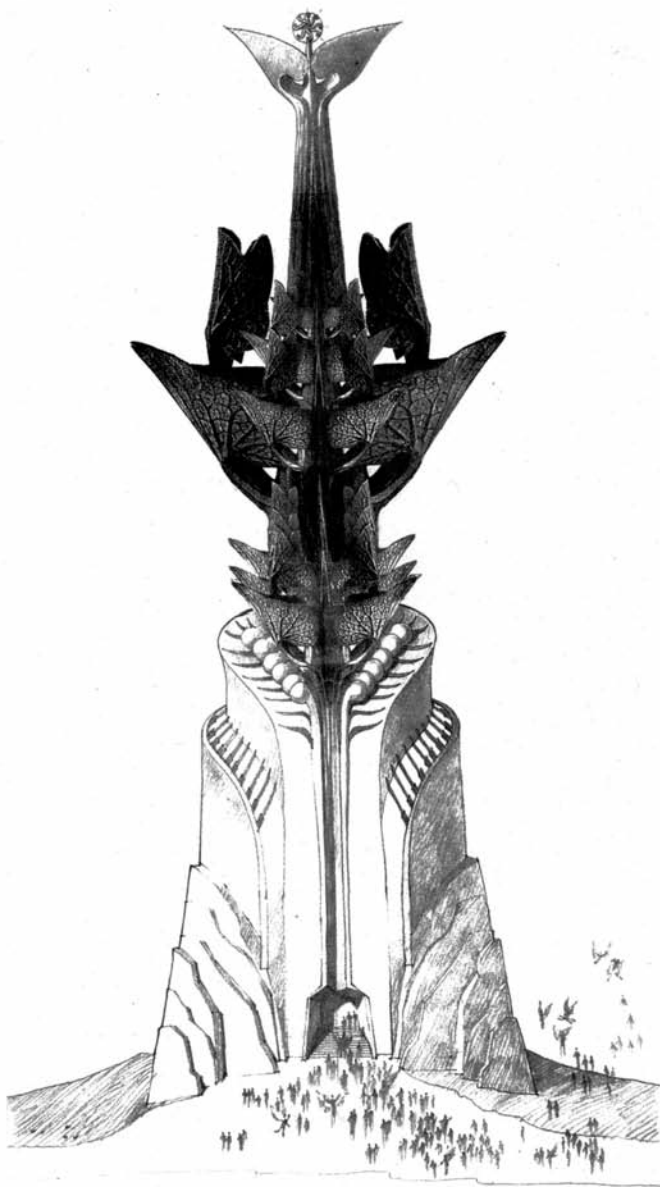
– Az igazi áttörés Magyarország és Szerbia viszonyában akkor fog bekövetkezni, ha a két államfő közötti találkozó napirendjén szerepel az 1944/45-ös délvidéki magyarirtás ügye, mégpedig nem mellékes, hanem egyetlen témaként. Erre szükség van mert ha fél évszázadnál is tovább mérgezi egy ügy két nemzetnek a viszonyát, azt csak úgy lehet rendbehozni, ha az állam legfeljebb vezetői ezt egymás között

megbeszéljük és orvosoljuk a dolgot. A magyarországi politikusok magatartására vonatkozóan megemlítenék egy rendkívül visszás furcsaságot. Eddig két magas rangú politikus foglalkozott a nyilvánosság előtt az 1944-es délvidéki vérengzések ügyével. Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke személyesen eljött Újvidékre, és a megemlékezés helyszínén koszorúzott. A másik pedig egy viszonylag friss esemény: Bajnai Gordon magyar miniszterelnök hivatalából válasz érkezett Papp Ferencnek, az újvidéki magyar műemlékvédő civil egyesület elnökének a miniszterelnökhöz intézett levelére, amelyben segítségét kéri ahhoz, hogy az újvidéki magyarság végre felépíthesse a Makovecz

Imre műépítész által tervezett emlékművet az újvidéki Futaki úti temetőben. A két közjogi méltóság politikai szerepvállalására egyébként súlyos fenntartásokkal tekintek. Ugyanakkor tény, hogy ők megtették ezt a gesztust. Gondolkozzanak el rajta a felelős magyar politikusok, hogy ki mit mulasztott.

A Magyar Országgyűlés azonban korábban már elítélte az 1944-es vajdasági és a kárpátaljai magyarellenességet.

– Arra is hatvan évet kellett várni. Én azonban most arról beszéltem, hogy a legmagasabb rangú közjogi méltóságok közül ki nyilatkozott meg az 1944-es történetek ügyében. – (Vajdaság MA, 2009. augusztus 13.)

Álma fölszáll a boldog csillagokhoz

Lovász Pál költői pályája

A legkiválóbb pécsiek sorában tartja számon a város Lovász Pált, a bácsföldvári születésű költőt, irodalomszervezőt, a Janus Pannonius Társaság létrehozóját, és irodalmi fórumának, a *Sorsunk* című folyóiratnak a megalapítóját. Alakja olyannyira ott él a történelmi köztudatban, hogy miközben idehaza a Bácskában személye kihullni látszik az irodalomtörténeti emlékezet rostáján, Pécs város neves irodalomtörténésze, Szirtes Gábor *Két szólamban* címmel kiváló, kortörténeti szempontból is jelentős monográfiában rajzolta meg a pályaképét.¹ Hogy Lovász Pál szellemi portréja köré odailleszthető Baranya – és részben a Dél-Dunántúl – Trianon utáni szellemi mozgalmainak, önszerveződési törekvéseinek szinte minden jelentősebb kezdeményezése, egyszerre érzékelteti azt a hatalmas szellemi energiát, mely költőnk közéleti szerepvállalását jellemezte, és – ehhez viszonyítva – azt a hatalmas veszteséget is, amit a délvidéki magyarság az 1920 után meghúzott egyenleg hiány-rovatában kénytelen elkönyvelni. Hiszen ha az évszázados Pannon örökség a történelmi Magyarország széthullása utáni esztendőkből a Várkonyi Nándor, Fülep Lajos, Tienemann Tivadar és Lovász Pál közös elhatározása nyomán meg tudta őrizni a maga szellemének fényes katedrálisát, mennél inkább szükség lett volna e ragyogó szellem Tisza-menti építőmunkájára! Balga reménye a magunk sohasem-volt gazdagságának! Hosszú a sora azon száműzöttjeinknek, akik talentumaikkal mások kincstárát gyarapították, helykereső, nyugtalan szellemük ragyogása azonban messziről is ide világít.

Szirtes Gábor ugyan könyve első lapjain maga is kénytelen megállapítani: Lovász Pál költészete „mind-ezidáig meglehetősen szerény figyelemben részesült”,

később azonban látnia kell, mekkora fényköre van a költő személyének és lírájának egyaránt. Lovász Pál alakja – veseivel együtt – Csorba Győzőtől Weöres Sándorig egy egész nemzedéknek, kora meghatározó alkotóinak az életművébe épült be, idézik a költeményeit, tanácsait, gondolatait pedig útravalóként ott szorongatják a tenyerükben, vagy a tarsolyuk mélyére helyezik.² Elvitathatatlan érdemként tartják számon, hogy az 1931-ben megalakult Janus Pannonius Társaság titkáráként mindvégig arra törekedett, hogy „Pécs városából és Baranya vármegyéből kiindulva humanista törekvéseinek a magyar szépirodalom, esztétika és szellemi tudományok terén való ápolása érdekében fejtsse ki tevékenységét”.³ Még nem futotta be a pályáját, még az alkotói ereje teljében volt, amikor az 1945-ös fordulat után a történelem őt is végérvényesen az útszélre sodorta; a kiváló szervező kiszorult a közéletből, a remek költő pedig magára maradt az íróasztalával.⁴

Lovász Pál 1896. május 28-án született Bácsföldváron a falu jegyzőjének, Lovász Istvánnak hatodik gyermekeként. A családban uralkodó honorációri szellem és a legkisebb gyerekek kijáró féltő szeretet egyaránt mélyen befolyásolta az életét, verseinek későbbi méltatói költői szenzibilitásának eredőit jórészt az otthon szerzett élményeknek tulajdonították. A családi környezet biztonsága és a Tisza-menti táj felhőtlennek vélt ragyogása, a Gyöngysziget opálos fénye („a gyönyör délibábja”) későbbi lírai futamainak minden tónusában ott rejtőzködik. Ifjúkori verseit olvasva – fogalmazta meg Szirtes Gábor – „aligha szorul bizonyításra, hogy lírai látásmódját, költővé formálódását a családnak és a Tisza menti tájnak köszönheti, kiegyensúlyozottságát, humánusát, har-

¹ Szirtes Gábor: *Két szólamban* – Lovász Pál pályaképe; [Pécs] – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2008. 285 p. – Pannónia Könyvek

² Csorba Győző fél évszázad múltán így emlékezett Lovász Pálra: „a Janus Pannonius Társaság főtájkára, és a *Sorsunk* szerkesztőbizottságának egyik tagja. Nagyon-nagyon derék, szelíd modorú ember (volt). Óbecséről menekült ide az első világháború után.” Másutt azt írta: „Igen finom hangú lírikus volt, de talán kevésbé határozott költői egyéniség. (...) Nagyon finom, érzékeny lélek volt.” Csorba Győző: *A város oldalában* – Beszélgetések. Kérdező Csuha István; Pécs Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, 1991. 58. p. és 74–75. p.

³ U. o. 55. p.

⁴ Lovász Pál Magyarországra történt távozását követően 1922–1928 között a Népjóléti minisztérium alkalmazottja, 1928–1951 az Országos Munkásbiztosító Pénztár, illetve annak utódja, az Országos Társadalombiztosító Intézet pécsi részlegének az igazgatója volt. A kommunista hatalomátvétel után, mint a Horthy-rendszer egykori hivatalnoka, kegyvesztett lett.

móniára törekvését az itt élő emberektől örökölte, azok az itt szerzett élményekből és tapasztalatokból származtathatóak.” A hagyatékban fennmaradt *Adataim* című feljegyzésében maga a költő is rámutatott: „az otthoni táj tárgyi és érzelmi jellegzetességei életszemléletem végleges meghatározói lettek”.⁵ Egy kései, 1956. április 26-án született *Séta apámmal* című, régi időkre emlékező versében így fogalmazott:

– Most jó nekem, mert újra itt a part,
veled csudálom rajta a tavaszt;

Becsénél éppúgy, mint Földvár fölött
virágok szöttezésbe öltözött,

s a füzes bársony barkaerdeje
ölelő karral menetel vele,

s káprázva látjuk a víz elfolyó
aranytükrén a Nap mily ragyogó!...

Első, nyomtatásban megjelent verse a *Fohász* a Temesvári Újság 1912. június 5-i számában volt olvasható. A „csendes magányra” vágyó tizenhat éves gimnazista költői kísérletén, és az elvágyódás átítüdjének hőfokán a családja lepődött meg a leginkább. S még így is csak mosolyra futotta, hiszen az elrejtett zöld repkényes kicsi kunyhó köré rajzolt tájban nem nehéz felismerni a szülőföld, a Tisza-parti füzesek bukolikáját. A világháború küszöbén váratlanul jött, hosszantartó, és gyógyíthatatlannak látszó betegsége a szülőfalujába kényszerítette őt, ahonnan 1918-ban az apa nyugdíjaztatása után Óbecsére költözött a család. 1921-ben, huszonöt évesen Bácskay Bódog lapjában, az *Óbecsei Újság* örökébe lépő *Tiszavidék* című szépirodalmi, közgazdasági és társadalmi hetilap tárcarovatában már rendszeresen jelentek meg a versei, szeptember 15-e és december 31-e között nem kevesebb, mint tizennégy költeménye látott napvilágot, köztük a háborúra emlékező, s kötetbe később soha nem sorolt *Menekülők* két verse⁶ is: „Ne sírj anyám! A házunk elveszett, / nincs rózsakert, lugas, napfényes udvar, / nem élhetünk hát meghitt esteket...” – olvasható a menekülés későbbi kínjait előrevetítő költői megsejtése a végzetnek. Az 1922. év első hónapjaiban, május 7-ig további húsz versét közli a lap – köztük a *Yamato földjén* című japán ciklu-

sának leheletfinom darabjait –, melyek közül a március 19-én közölt *Házunk romjai* című verse⁷ árulkodik a legtisztábban a lírai magatartását meghatározó élményekről.

Oly bőtermésre sikeredett a Trianon utáni két esztendő, hogy a költő bátran gondolhatott költeményeinek kötetbe gyűjtésére. S lám, a *Tiszavidék* 1922. április 23-i száma *Lovász Pál verseskönyve* címmel közölte is a nagy eseményt: „Lapunk kiváló munkatársa sajtó alá rendezte *Tisza mentén* cím alatt szebbnél-szebb költeményeit. A mű a jövő héten készül el lapunk nyomdájában”⁸, egy héttel később, 1922. április 30-án pedig az első oldalon közölt *Falum köszöntése* című verse⁹ már mint mutatóvány szerepel a költő éppen megjelent verses kötetéből, melynek címdalán (némi módosulással) a *Tiszamentén* cím szerepelt. A címdalón Balázs G. Árpád finom vonalú grafikáján a vízparton ácsorgó poéta arcát az égnek emelve a nap ragyogásába zengi énekét: „Arany Tiszának áldott, régi partja, / szeretve néz-e most is rád a Nap?”. Elképzelhető a két művész, Lovász Pál és Balázs G. Árpád közötti baráti kapcsolat, hiszen alig fél évvel korábban, 1921. decemberében a költő *Balázs Árpád képkiallítása* címmel a *Tiszavidék* második oldalán az elismerés hangján számolt be a grafikus óbecsei bemutatkozásáról.¹⁰

Szirtes Gábor úgy véli, a kései olvasó számára „e korai versek értékei ellenére sem eléggé meggyőző erejűek”.¹¹ A kései olvasó azonban nem osztzik e megállapításban. A kötet 40 verse közül nem kevesebb, mint 21 a nagy mesterségbeli jártasságot követelő szonett. S e 21 között nincs egyetlen költemény sem, amelyben a költői látomás a klasszikus forma fegyelmezett zártságával ne alkotna tökéletes egységet, ahol a szülőföld egy-egy mozaikja ne szervezné hibátlanul maga köré a táj teljes freskóját. A *Tisza viszszavár*, a *Falum köszöntele* két éneke, *A Tiszánál*, *a Péter-Pál előtt*, de kivált *A Csonthalom*, *A füzes*, *A kút* és a *Pásztorok*, s kissé odébb pedig a *Hajnalunk felé* című verse a szemlélődő lélek biztos egyensúlyáról árulkodik. Többnyire – a hazatalált ember biztonságérzetével átítatva – csillogó fényekbe, színekbe öltözött tájat láttat a költő: „itt nálad minden víg örömben fénylő” (*Falum köszöntése II.*), „barna tested híg arannyal / hintette át a folyó” (*Föld*), az erdők húga a kék szeder, mely „arany nyarat ígéz” (*A füzes*), s a tájban a kút sincs egyedül: „Hogyha már elér hoz-

⁵ U. o. 10–11. p.

⁶ Lovász Pál: *I. Menekülők, II. Megbocsátás*; *Tiszavidék*, 1921. december 25., 1. p.

⁷ Lovász Pál: *Házunk romjai*; *Tiszavidék*, 1922. március 19., 1. p.

⁸ *Lovász Pál verseskönyve*; *Tiszavidék*, 1922. április 23., 2. p.

⁹ Lovász Pál: *Falum köszöntése*; *Tiszavidék*, 1922. április 30., 1. p.

¹⁰ L-sz P-I [Lovász Pál]: *Balázs Árpád képkiallítása*; *Tiszavidék*, 1921. december 18., 2. p.; u. o. rövidhír is.

¹¹ Szirtes Gábor i. m. 26. p.

zá az este, / megáll fölötté hajnalig merengve / s csil-
lagvirágot nyit ki mélyibe” (*A kút*). Talán az ecloga-sze-
rő Radnóti Miklóson kívül egyetlen költőnk sem került
ily vergiliusi közelségbe a tájjal, mint a Tisza-parton
körültekintő fiatal Lovász Pál. Bizonyítja ezt a *Pász-
torok* című vers szinte rezzenetlen látomása:

Nincs semmisem, mi kedvüket zavarja:
mind bennük él a puszták nagy nyugalma
s lelkükben minden bús vágyat feloldoz.

S ha rőzselángnál este száll le rájuk:
szent-bibliásan lendül nagy subájuk
s álmuk fölszáll a boldog csillagokhoz.

A költő egyedül van a tájban, csupán a lelke szer-
vezi maga köré a vidék látványát, talán ezért van, hogy
az otthonlét magabiztos nyugalma sugárzik a *Tisza-
mentén* majdnem minden darabjából. Minden és
mindenki a határtalan nyugalom meghívottja, szíve-
sen látott vendége a gazdag ember égbolt határolta
hajlékának, ahol a terített asztalnál „a nyár búcsú-to-
rán” kipattannak a túlregett gerezdek, s a szőlő „kedv-
re-szentelt nektárját kiontja” (*A szőlőpart*). Olykor azon-
ban – történelmi idők jelzéseként – a misztikum is meg-
jelenik a versben: „És este lett, s a nyári hold kiszállt
/ a nád mögül; s a mélybe reszketeg / suhanni láttam
Bendegúz fiát” (*A Tiszánál*), másutt, a vén domb kö-
rül „Pogány csatáknak zord emléke dobban” (*A
csonthalom*), valahogy úgy, ahogyan Vergilnél is a fá-
radt Titán ledobja pörölyét a földre.

Később, az *Évek útján* ciklusban – amikor már ő
lesz az élet meghívottja – komorabb lesz a költői hang
(és hangulat), de csak a *Tisza mentén* ciklus látó-
másainak fényéhez képest. Lovász Pál ide sorolta
egyetlen annotált versét, az 1918-at idéző *A házunk
romjai* című költeményét¹² – amelyben a béke és a
boldogság már az elmúlt idők messzeségébe vész,
újfenn csak azt bizonyítva, hogy egykor igenis volt
béke és boldogság e tájon!

A korabeli kritika határtalan lelkesedéssel fogad-
ta Lovász Pál verseskötetét. Draskóczy Ede a helyi
lapban szinte ünnepli az óbcesei szerző kötetét: „Nem
vonagló érzések elemi kirobbanása, nem terhet mar-
koló szenvedélyek, nem önkínzás, nem önmegtépés.
Nem szenved keresztfás kínokat, nem hirdet golgo-
tás megváltást. Selymes, puha kézzel simogat végig
a természet útöterén, boldogan révedező szemmel lesi
meg annak andalító koloritját, szerelmes füllel hajol
le a föld kérgéhez, hogy a mélység dobbanását ki-

hallgassa, s az örök természet ütemét dalba ringas-
sa” – ezt sugallja a számára Lovász Pál Tiszamen-
tén című kötete. „Apró képek és tájképek, minden nap
látod, s mégis ma látod először” – teszi hozzá Óbe-
cse nagy tekintélyű szellemi vezére. S atyai jóindu-
lattal fordul feléje: „Lovász Pál! Útrabocsátunk! Örü-
lünk, hogy mi bocsátunk útra! Előtted az út rögös, ki-
etlen, kevesekkel lesz rajta találkozásod. Indulj! Ha kell,
hagyj el bennünket is!”¹³

Az újvidéki *Délbácskában* Császár Géza írt elis-
merő hangon a *Tiszamentén* című kötetéről. Lovász Pál
verseiben a modern nyugati líra legszebb hagyomá-
nyait, Beaudelaire, Verlaine, Materlinck világát véli fel-
fedezni, líraiságában a legnagyobbak rokonsága ér-
ződik, Madáchot pedig verseinek sejtelmes mélysé-
gei idézik meg. „A vajdasági magyar és u. n. »irodalmi«
próbálkozások hivatásos rokkantsága és sok hiszté-
riás affektáltsága közepette, őszinte, igazi érték és
megnyugtató, biztató ígéret ez a verseskötet.” A *Ti-
sza visszavár* című szonettet tökéletes versnek véli,
és csodálatra méltónak ítéli a *Pásztorok* költői biz-
tonságát. „Minden vers tökéletes kiélése itt a formá-
nak – írta a Délbácska kritikusa –. Ez a forma uralkodó
volt az utolsó évtizedek legnagyobb német, francia és
belga költők között. (...) Lehet, hogy Lovász Pál és
kötete körül Katona József sorsa kísért, ám hogyha
»minden messi út is végbe szökken«, akkor neki is
el kell jutnia odáig, ahol életvonulatához nem Sztári
Becsej rajzolja ki a kontúrt. A *Tiszamentén* negyven
verse a vajdasági magyar versirodalom aktivista he-
begései és divathisztériában vonagló más, alkalmi
»költeményei« között az egyetlen igazi és tiszta ér-
ték” – foglalta össze a kötettel kapcsolatos meglátá-
sait Császár Géza.¹⁴

Az Eszéken megjelenő *Magyar Újság* cikkírója, az
l-f. szignó mögé bújt újságíró (feltehetően a pécsi
emigránsok egyike) elismerte, a Lovász Pál verses-
kötetéről napokban minden szépet elmondtak a lapok.
„Új csillag tűnt fel a magyar költészet egén” – s ez ma
már vitathatatlan. „Az anyaországban haldokol a kö-
tész, hallgat a múzsa. Egyedül az utódállamok ma-
gyarsága hirdeti a magyar kultúra halhatatlanságát.
Eddig mi álltunk az utolsó helyen, de most Lovász Pál-
lal a legelsők közé jutottunk. Igazi költő, nem kassá-
kos, nem dadaista, nem expressionista, nem szim-
bolista, nem aktivista, hanem istenáldotta költő.”¹⁵

A Bács megyei Napló ismeretlen kritikusa figyelmét
határozottan a versek felé fordította. Lovász Pált ügyes
és tagadhatatlanul jól művelt irodalmi embernek te-
kintette. Versei finomak, csiszoltak, szinte mérnöki pon-

¹² Eredeti megjelenése a versnek: *Házunk romjai*; Tiszavidék, 1922. március 19., 1. p.

¹³ Draskóczy Ede, dr.: *Lovász Pál: Tisza mentén*; Tiszavidék, 1922. április 30., 2. p.

¹⁴ Császár Géza: *Tiszamentén – A Délbácska írása*; Tiszavidék, 1922. május 14., 1–2. p.

¹⁵ (l-f.) *Az osijeki (eszéki) Magyar Újság kritikája Lovász Pál verseiről*; Tiszavidék, 1922. május 21., 2. p.

tossággal rendezettek. Minden egyes szónak „abszolút irodalmi tónusa” van, minden verse a legigényesebb esztétikai ízlés számára is kifogástalannak tűnik. „Sehol sincs disszonancia, kitörés: ezek a versek igazán jók, csöndesek, hangulatosak, amikre még készakarva sem lehet valami esztétikai bűnt ráfogni” – írta a láthatóan értő kritikus. Véleménye szerint a könyvön az első pillanatban meglátszik, hogy szerzője „nagyon jól ismeri a nyugatos költőket, a franciákat, a németeket, az olaszokat, a parnasszistákat, a szimbolistákat, a moderneket, és szereti Adyt, Babitsot, akiktől sokat tanult, és akiknek irodalmi munkásságát nagyon jól tudja kamatoztatni.” A Tisza mellől, Tiszáról, a tanyákról, a pásztorokról Lovász Pál nem népdalszerűen ír, „de párisi eleganciával, a modern esztétika minden parancsát hűen batartón, egy pallérozott irodalmi intellektus precizitásával, ötletesen és tudatosan. (...) De legyünk őszinték: ezek a versek minden jó tulajdonságuk mellett is valami híján vannak. Elismerjük, hogy esztétikailag kifogástalanok, jól szabottak – kulturált ember az írójuk –, de... Van a versekben valami, ami, ha jó értelemben is, de modorosság. Lovász Pál az az ember, aki hisz a maga erejében, hisz a versírás esztétikájában, szinte annyira hisz, hogy úgy gondolja, hogy ezekkel mindet meg lehet csinálni. Mi azt mondjuk, nem lehet. Mert bármilyen jól, bármilyen tudatosan lát hozzá valaki a verscsináláshoz, nem tudja elérni a »vérbelieket«. Lovász Pál kötetének olvasásakor – például – mindenki rögtön észreveszi, hogy belőle, mint emberből kevés melegedett át a sorokba. A versek alatt nincs tempó, ami összefogja és szuggesztívvá teszi az írásokat. Mert Lovász Pál mindig többre tartja az irodalmiságot a saját emberségénél, a formát a mondanivaló gyökeres demonstrálásánál.” A Bács megyei Napló nyugatos műveltségű kritikus gazán értő bírálója volt Lovász Pál verseskötetének.¹⁶

A Napló kritikus szerint Lovász igénytelen formájú verseskönyve igényt tarthat a komoly kritikára. A *Tiszamentén* verseinek írójában ő is a rutinos poétára ismert, aki vidéki magányában igazán megtanult verset írni. „Nem harcos egyéniség, nem akar bezárt kapukat döngetni az új időknek új dalaival. A hangulatok és érzések megértő és szenvedő embere, aki kifejezésbeli formáiban művészi feladatokra vállalkozik, és azokat becsületesen be is váltja.” Erő, lendület, invenció nem árad a könnyedén csobogó versekből, de

az író formakészsége, művészi érzéke kárpótol ezekért a hiányosságokért. „Az egyéniség forró kisugárzása helyett a gondolkodó és érző művészember öntudata hatja át a rímekbe, szonettekbe foglalt hangulatokat.”

Nem osztotta a kortársak lelkesedését a kései utókor kritikusai. Bori Imre *A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-tól 1945-ig* című könyvében az avantgard árnyékában, *A „vajdasági” vidéki irodalom* képviselőinek sorában, Milkó Izidor, Farkas Geiza, Borsodi Lajos, Ambrus Balázs, Havas Emil, Kovács Antal és Radó Imre társaságában tartotta számon Lovász Pált. A fiatal költő – írja az alig kétszer fél oldalas méltatásában – „a vajdasági magyar irodalom hajnalán jelentkezett, s nyomban el is távozott a Vajdaságból. (...) 1922-ben Becsén jelentetett meg verseskönyvet”, melyet az irodalomtörténész az első vajdasági magyar verseskönyvnek tekintett.¹⁷ Ebben alaposan tévedett. A Tiszavidék 1921. október 16-i számában ugyanis *Eszteleczky Gyuri versei sajtó alatt* címmel arról számolt be, hogy „Népszerű házi-poétánk versei most vannak sajtó alatt – *Lelkem Könnyei* címmel jelennek meg.”¹⁸ November 27-én pedig közölte a hetilap: *Eszteleczky Gyuri Lelkem Könnyei* című 128 oldalas verseskötete megjelent és lapunk kiadóhivatalában is megvásárolható.¹⁹ A szerencsétlen sorsú Eszteleczky Gyuri, az igazi „vidéki költő” éveken át heti rendszerességgel ontotta magából a rímeket, kötete megjelenésekor *Útamenő Lelkem Könnyeihez* című versében így dalolt: „És most eredj, de mindenütt / gondolj szegény apádra, / És hozz elegendő dinárt / Néki téli kabátra”.²⁰ Műve megjelenését a helyi kolléga, Biermann Mariska *Eszteleczky Gyurinak* című versével üdvözölte, a bókolt a „kedves, öreg, bús kolléga” színe előtt.²¹ S amikor néhány hónappal később, 1922. májusában, megírta *Hajótörés előtt* című versét²², az ősz poéta önkezeivel véget vetett az életének, ugyancsak Biermann Mariska siratta el a távozót. Mindez így, valóban vidéki történet, amely önmagában csak a városon belül számított eseménynek – a költészet és a poézis nemesebb értelmében Lovász Pál verseskötete az 1920-as tragikus összeomlást követően akár az elsőként is számom tartható.

Mindamellet Bori Imre keveset látott meg Lovász Pál korai költészetének lényegéből. Megállapította: élményei nyomán tarthatjuk számon a „nem túl széles

¹⁶ Lovász Pál versei – A Bács megyei Napló és a Hírlap írásai; Tiszavidék, 1922. május 7., 2–3. p.

¹⁷ Bori Imre: *A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-tól 1945-ig*; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1968. 55. p.

¹⁸ *Eszteleczky Gyuri versei sajtó alatt*; Tiszavidék, 1921. október 16., 2. p.

¹⁹ *Eszteleczky Gyuri Lelkem Könnyei* című 128 oldalas verseskötete megjelent; Tiszavidék, 1921. november 27., 2. p.

²⁰ Eszteleczky Gyuri: *Útamenő Lelkem Könnyeihez*; Tiszavidék, 1921. november 27., 1. p.

²¹ Biermann Mariska: *Eszteleczky Gyurinak*; Tiszavidék, 1921. január 9., 3. p.

²² Eszteleczky Gyuri (utolsó versei): *Hajótörés előtt, Vonaton*; Tiszavidék, 1922. május 28., 1. p.

spektrumú” költőt a „vajdasági” magyar költők sorában, akinek elsősorban „szelíd temperamentumára, parnasszista hajlamaira figyelhetünk fel”. Elismerően szól „festői-leírói” képességéről, mellyel a „szülőföld realitásait” megeleveníti. Nyelvi megoldásait választékosnak véli, s elismeri, hogy gondosan csiszolt képeivel mindig távol marad a profántól. Majd miután még kétszer felhívja a figyelmet költőnk parnasszista vonásaira, megjegyzi, Lovász Pál „miként későbbi költészete bizonyítja, mindig hű maradt fiatalkori vers- és élményideáljához, s híven őrizi az őt ért hatások első hullámainak emlékét, minden költői konzekvenciával egyetemben” – s ebben kétségtelenül igaz volt.²³

Szirtes Gábor kritikai feltáró munkája nyomán döbbenetes erejű dokumentumokra bukkant. Lovász Pál hagyatékában talált életrajzi töredékek és levelek nyomán fény derült a sikeres és ünnepezt költő Óbecséről történt gyors távozásának az okaira is. A hatvanas évek elején, életének immár második, sötét mélypontján Németh Julianna *A Janus Pannonius Társaság története és helye a Dunántúl irodalmában 1962–63* című dolgozatának kéziratát elküldte véleményezésre az idős költőnek. Az ehhez fűzött jegyzeteiben olvasható a következő vallomása: „1922 nyarán el kellett jönnöm a szülőföldről, s akkor még a Jugoszláv Királyságban oly friss és kíméletlen volt a szerb sovinizta aktivitás, hogy ott magyar irodalom nem szerveződhetett. (...) A magyarság iránti gyanakvást jól mutatta az én esetem. (...) 1922 tavaszán Óbecsén megjelent a *Tiszamentén* című kis kötetem. Nem volt abban sem nyílt, sem burkolt magyarkodás, hazafiság, a versek a jellegzetes tájlíra hangján szóltak, az otthon, a szülőföld képeibe zártam érzelmeimet. Könyvemet meglepő szeretettel fogadták nemcsak a magyarok, hanem az elfogulatlan szerbek is. Mégis az lett a következménye, hogy kiutasítottak. A többszöri kihallgatáson egyre azt kérdezték: miért írok verseket, és miért adtam ki a jugoszláv állam területén magyar könyvet? (...) Ezt a halk lírai hangot is, mert magyar megnyilatkozás volt, veszedelmesnek, elnémitandónak tartották.”²⁴

Pákolitz István hagyatékában fennmaradt levelezés anyagában olvasható Lovász Pál 1965. november 18-án Pákolitz Istvánhoz és Tüskés Tiborhoz intézett levele, melyben a *Tiszamentén* című kötete kapcsán a következőket vetette papírra: „Ebben a kis kötetemben, melyet szerb nyomdász készített, rejtett ár-

nyalata sincs a magyarkodásnak, csupán a szülőföld röggével való egybeolvadás érzelmét fejezem ki. Mégis nagy árat kellett fizetnem érte. Egy ízig-vérig sovinizta ember, aki annakidején magyarosította, majd 1918-ban visszaszerbesítette a nevét, főszolgabíró lett: mint a rendőrhatalóság vezetője többször maga elé vettetett. Faggatott, hogy miért írok verseket, hogyan merészeltem magyar nyelvű könyvet kiadni; végül felszólított, hogy 24 órán belül hagyjam el az ország területét. A zaklatás és a kiutasítás megviselt, mert szomorú esetek álltak előttem.” Lovász Pál azt is elmondta, hogy a járásbíróság előbbi elnökét ez a rendőrszolgabíró annyira megverte, hogy áldozatának a veséje leszakadt, és ebben az állapotban parasztszekéren vitette a magyar határra. „Súlyos idegösszeomlást kaptam, így vetődtem Budapestre, ahol az utódállamok akkori sovinizmusának sok tízezernyi eltávolítottjával együtt a megélhetésért való küzdelmet kellett elkezdenem. Azt is meg kell említenem – szól az önvallomás –, hogy éppen a szerbek között sokan álltak mellém, és mindent megtettek, hogy békés otthonmaradásomat biztosítsák, de a »rend« öre hajthatatlan maradt.”²⁵

Hasonlóképpen írta meg az esetet Bori Imre irodalomtörténésznek 1969. június 16-án kelt levelében: „A becsei rendőrhatalóság akkori vezetője (J. szolgabíró) rendőrökkel több ízben maga elé állított, hosszasan faggatott, vallatott (mit keres itt?..., miért írok verseket?..., miért adott ki könyvet?) majd rám parancsolt, hogy – saját érdekemben – 24 órán belül hagyjam el Jugoszlávia területét. Az ország-átalakulásoknak abban a tragikus idejében ez az én esetem megmosolyogni való epizód volt. De a szülőföldről kiűző parancs rám súlyos csapásként hatott. Józsiy Mladen és a többi szerb barátom mellettem való kiállása örökre felejthetetlen maradt” – írta a levélben.²⁶ Majd elmesélte Reményik Sándor esetét, akit a román rendőrség hasonló „vétségért” megbotozta. S hogy ne maradjon homályban ama „jóindulatú”, nemzetét a magyar költőtől is féltő szerb hivatalnok neve sem: J. szolgabíró nem volt más, mint Jankulov Slavko, akiről a Tiszavidék rövid híradásban közölte, hogy 1922. júliusában „Somborba helyezték át”.²⁷ Józsiy Mladen Párizsban élő neves szerb festőművészről óbecsei tárlata kapcsán Draskóczy Ede írt méltató sorokat.²⁸

Lovász Pál 1942-ben Pécsen a Janus Pannonius Társaság kiadásában jelentette meg a második, *A vándorút* című verseskötetét. A levelezésből és a visz-

²³ Bori Imre i. m. 66. p.

²⁴ Szirtes Gábor i. m. 30. p.

²⁵ Pákolitz István levelesládájából 1947–1994. Pannon Kiadó, Pécs, 2006. 59–60. p.

²⁶ Szirtes Gábor i. m. 30–31. p.

²⁷ Tiszavidék, 1922. július 16. 2. p.

²⁸ Dr. D. E.: Józsiy Mladen; Tiszavidék, 1922. augusztus 13., 2. p.

számlékezőkből kiderül, a kötet anyagának válogatása során mindvégig odafigyelt Weöres Sándor és Csorba Győző véleményére, immár a tanítványok szigorú véleményéhez igazodva fűzte sorba a kötet verseit. Azzal, hogy a kötetnyitó *Bácska* című vers első soraként ez olvasható: Isten százszorszépe, a költő jelzi, nem járunk messze a *Tiszamentén* egykori élményvilágától. A kötet „tematikájában, hangulatában, képvilágában erőteljesen kötődik Lovász szülőföldjéhez, Bácsföldvár és Óbecse világához, a Bácskában szerzett élményekhez” – állapította meg a monográfusa.²⁹ Egy kései levelében erről maga a költő így vallott: „Az otthoni táj varázslata téren, időn át fogva tartott, és újra élő valósággá bűvölte ezeket a gyermekkori emlékeket. Ami anyám öléből, majd a szülői ház közelében és falum határában láttam, azt zártam bele ezekbe az apró külsejű versekbe.”³⁰ Bácska „ki-mondhatatlanul édes és szelíd káprázatát” méltatta a *Vándorútról* írt könyvismertetőjében Csuka Zoltán is, kiemelve azt a finom hangulatot, amely a gyermek-kortóbból átmentett emlékezet futamaiból kicsendül.³¹ A hatvanas években több kísérletet is tett újabb verseskötet megjelentetésére – egyebek mellett gyermekverseivel is szeretett volna a közönség elé lépni –, hasztalan. Az aktuális politikai hatalom a régi világ emberének tartotta őt, s mint ilyentől megtagadta a megjelenés lehetőségét.³² Monográfusa szerint Lovász Pál számára ezek a csalódás évei voltak. 1975-ben Pécs városa és Baranya megye *Arckép* címmel megjelentette az 1921–1975 közötti időszak verseinek válogatását, könyve megjelenését azonban már nem érte meg, néhány nappal előtte – 1975. november 16-án – meghalt.

„Semmit, semmit, semmit se csináltam” – búcsúzott az élettől az elkeseredett ember. Szirtes Gábor szerint: „sorsa nem volt mentes a megpróbáltatásoktól, hogy életének csak ritka pillanataiban élhette át az irodalom-szervezői munkájáért és a költői teljesítményéért a megérdemelt elismerés felemelő élményét.”³³ Életében nem foglalhatta el az őt megillető helyet, sem az irodalmi, sem a közéletben. Talán azért nem, mert a közösségi szolgálat klasszikus értelmében a tetteket tartotta fontosnak és nem a maga személyét. Költészetében pedig a hagyományos líra szabályait kö-

vette, s legfeljebb a nyugatos líra újításait fogadta el. Ezzel a modernnek hirdetett aktivizmussal és a politikailag angazsált szocreállal egyaránt szembe került. A tanítvány és a barát Csorba Győző a Lovász Pál emlékének szentelt *Két epitáfium* című versében így búcsúzott tőle:

Halkszavú, jaj, hát hogy is eshetett ez
hogy tudott ily vak, darabos beszédű,
bugris ordító (a halál) kezébe
adni a végzet?

Persze, hogy nincs ellene fegyvered, nincs
semmi mentséged, bizonyára föl se
mérted őt és képtelen árulását
életed ellen.

2006 nyarán a hagyatékból váratlanul előkerültek Lovász Pál 1956 őszén, a forradalom idején írott versei.³⁴ „Selejt. Nem a nyilvánosságnak szánt anyag. Halálom után megsemmisítendő” – írta saját kezével az irattartó fedelére. Hogy ő maga mégsem semmisítette meg a verseket, arra enged következtetni, hogy bízott az élet jobbra fordulásában. *Kétség* című verse a reménytelenség és a titkos remény vívódása olvasható ki: „Őt torony fölött hallgat a Mecsek, / sötét az erdő, kétség kerüli: / elárult föld elárult fáinak / lesz tavasza, lesznek még rügyei?” A forradalom ötvenedik évfordulójának tiszteletére, 2006-ban *Mecseki rapszódia* címmel a hagyatéka e rejtőzködő része kötetben is megjelent. A versek megszületéséről, s a létezéséről senki sem tudott, ezt egy vallomásában maga Lovász Pál is megerősítette: „Verseimet titokban, félelmek között írtam. Senkinek, sem ismerősnek, sem jóbarátnak, rokonnak meg nem mutattam, nehogy bajba sodorjak valakit. Legtöbbször éjjel, sötétben, tapogatva, kuszán rovom a sorokat. A házban, ahol lakom, az ÁVO megbízottai, besúgói is laknak. Minden csöngetés ijedelmet kelt bennem. (...) A félelem betege lettem.” Lovász Pál életének hatalmas győzelme ez a verseskötet, költészetének – és emberi meggyőződésének – lelke belső rendjéből eredő, végső kiteljesedése. Az 1896–2006 közötti tragikus történelmi kor feletti győzelem – az emberi méltóság diadala.

²⁹ Szirtes Gábor i. m. 91–92. p.

³⁰ Lovász Pál levele Csorba Győzőhöz, 1955. május 21. – U. o., 92. p.

³¹ Csuka Zoltán: *Lovász Pál: Vándorút*; Kalangya, 1942. április (4. szám), 186. p.

³² Csorba Győző már idézett, visszaemlékezéseit tartalmazó kötetében így vallott Lovász Pál meghurcoltatásáról: Mint egykori „OTI-igazgatóra [Országos Társadalombiztosító Intézet – M. F.] nagyon ferde szemmel néztek rá. Sőt, volt ott egy azelőtt teljesen jámbornak látszó hivatalnok, akiről egyszer csak kiderült, hogy a párt jóvoltából rendőr alezredes lett. Lovász Pállal a szomszéd szobában dolgozott. Ez a hivatalnok tudott róla mindent, és akkoriban nyilvánvaló volt, hogy ő fúrta meg Lovász Pált. Olyannyira, hogy még a nyugdíját is elvették. Rosszul élt, nem is beszéltek róla, és nem is írt.” 102–103. p.

³³ Szirtes Gábor i. m. 248. p.

³⁴ Szepesi Attila: *Lovász Pál titkolt forradalmi versei*; Magyar Nemzet, 2006. október 14.

Lovász Pál most felragyogó alakja

Évszázados súlyú adósságainkra figyelmeztet bennünket: végre őszintén számot kell vetni hányattatásunk rettenetes korszakának történéseivel és eseményeivel. Az, hogy nemzeti irodalmunk, költészetünk és tudományos életünk legkiválóbb alakjait jöttment hivatalnokok egyetlen éjszaka során született döntésükkel, egy életre kitilthatták a szülőföldjükről, hogy feudális indíttatású fenyegetéseikkel a legkiválóbbjainkat tették földönfutóvá, a délvidéki magyarság ellen elkövetett legsúlyosabb bűnök sorába tartozik. Ezt elhallgatni, elfedni cinkos összekacsintást jelent a démoni szándékokkal. A lojalitás eddigi történetének immár nincs hitele. Történelmünk, sorsunk alakulását a hiteles források alapján kell újraírni, számot vetve azzal a hatalmas veszteséggel, amely nemzeti közösségünket az idegen terror és saját megalkuvásaink nyomán, együttes hatásként érték. Ha a trianoni döntést követő két évtizedben Szenteleky Kornél magyar közösségi szellemet építő hatalmas munkája során maga mellett tudhatta volna Lovász Pált, Fekete Lajost, Tamás Istvánt, a délvidéki magyarság sérelmeit pontosan számon tartó Prokopy Imrét – és mindazokat, akiket a szerb megszállást követő idegen önkény a szülőföldjükről elűzött –, minden bizonnyal nem szakadt volna meg az a nemzeti érdekeinket szolgáló közösségépítő munka, amelynek alapjait Dudás Gyula nemzedéke rakta le valamikor az 1880-as években, s amelynek keretében a mi vidékünkön elsőször, megpróbáltak intézményes keretet adni a népismereti tudományos tevékenységnek. Ehelyett a közösség sorsáért aggódó költőinknek (és az írás elkötelezettjeinek) a menekülés, a száműzetés jutott osztályrészül. Verd meg a pásztort, s gazdátlan marad a nyáj – vallotta és gyakorolta az éppen aktuális hatalom! S mi eljutottunk oda, hogy szeptember beköszöntével falvainkban egy osztályra való magyar diákot nem tudunk összetoborozni, s hogy ma sincs nemzeti intézményünk, ahol szellemi kiválóságaink közös szándékkal vállalható nemzeti programot építenének. Főként tornyosuló hazugságainkat egyenként kell lebontani, mert immár a megmaradásunk a tét. Újra kell írni a délvidéki magyarság történetét és irodalomtörténetét, számba kell venni népdalainkat és még meglévő, ősi imádságainkat, és a századok távolából is – haza kell hívni mindazok szellemét, akiket száműzetésükben is mindvégig a szülőföld szeretete éltetett, és tartott meg emberi tisztességben és méltó helytállásban. Ha kell, nagy per lesz ennek az ára, de nem szólni a közösséget ért sérelmekről és megbántottságról immár nem lehet.

Lovász Pál művei

Tiszamentén; Sztári Becsej – Radoszavlyevits Könyvnyomda, 1922. 70 p.

Vándorút; Pécs – Janus Pannonius Társaság, 1942. 66 p.

Arckép – Válogatott versek 1921–1975; Pécs – Baranya Megyei Tanács, é. n. [1975] 154 p.

Mecseki rapszódia; Pécs – Pro Pannonia Kiadó, 2006. 78 p.

Lovász Pál versei – Tiszavidék 1921

Yamato földjén, Elhagyatva, Búcsúzás után, Felelet, Találka, Éjszaka; Tiszavidék, 1921. szeptember 25., 1. p.

Miniatűrök – Vigasztalás, Emlékezés; Tiszavidék, 1921. október 2., 1. p.

Szólnék az anyámhoz (Temesvár); Tiszavidék, 1921. október 9., 1. p.

A médium; Tiszavidék, 1921. október 16., 1. p.

Szomorú kérdés az Asszonyhoz; Tiszavidék, 1921. december 4., 1. p.

Hazafelé; Tiszavidék, 1921. december 11., 1. p.

Menekülők I–II.; Tiszavidék, 1921. december 25., 1. p.

Arckép; Tiszavidék, 1921. december 31., 1. p.

Lovász Pál versei – Tiszavidék 1922

Hajnalunk felé; Tiszavidék, 1922. január 8., 1. p.

Yamato földjén (versek): **A japán dal, A tea ház, A gésa;** Tiszavidék, 1922. január 15., 1. p.

Te meg én, Mélység előtt; Tiszavidék, 1922. január 22., 1. p.

A füzes; Tiszavidék, 1922. január 29., 1. p.

Nottornó; Tiszavidék, 1922. február 19., 1. p.

Álomház; Tiszavidék, 1922. február 26., 1. p.

Pásztorok; Tiszavidék, 1922. március 5., 1. p.

Sziluett; Tiszavidék, 1922. március 12., 1. p.

Házunk romjai; Tiszavidék, 1922. március 19., 1. p.

Ajánlás a barátnak – [A] **Menekülők** című versciklus elé; Tiszavidék, 1922. április 2., 1. p.

A kút; Tiszavidék, 1922. április 9., 1. p.

Yamato Földjén – A kedveshez, Északra ment, Megbánás (versek); Tiszavidék, 1922. április 23., 1. p.

Versek – Az út, A temető, Vigasz; Tiszavidék, 1922. május 7., 1. p.

Dr. Lovász Pál versei – Tiszavidék 1924

Irodalom

Az ember, A sebész – Dr. Sajgó Győzőnek; Tiszavidék, 1924. október 12., 1. p.

Falu; Tiszavidék, 1924. október 26., 1. p.

Falusi vázlatok – Ház; Tiszavidék, 1924. november 2., 1. p.

Falusi vázlatok – Szénásszekér; Tiszavidék, 1924. november 9., 1. p.

Falusi vázlatok – Nyárfa; Tiszavidék, 1924. november 16., 1. p.

Falusi vázlatok – Ökrösszekér; Tiszavidék, 1924. november 23., 1. p.

Falusi vázlatok – Szántás; Tiszavidék, 1924. november 30., 1. p.

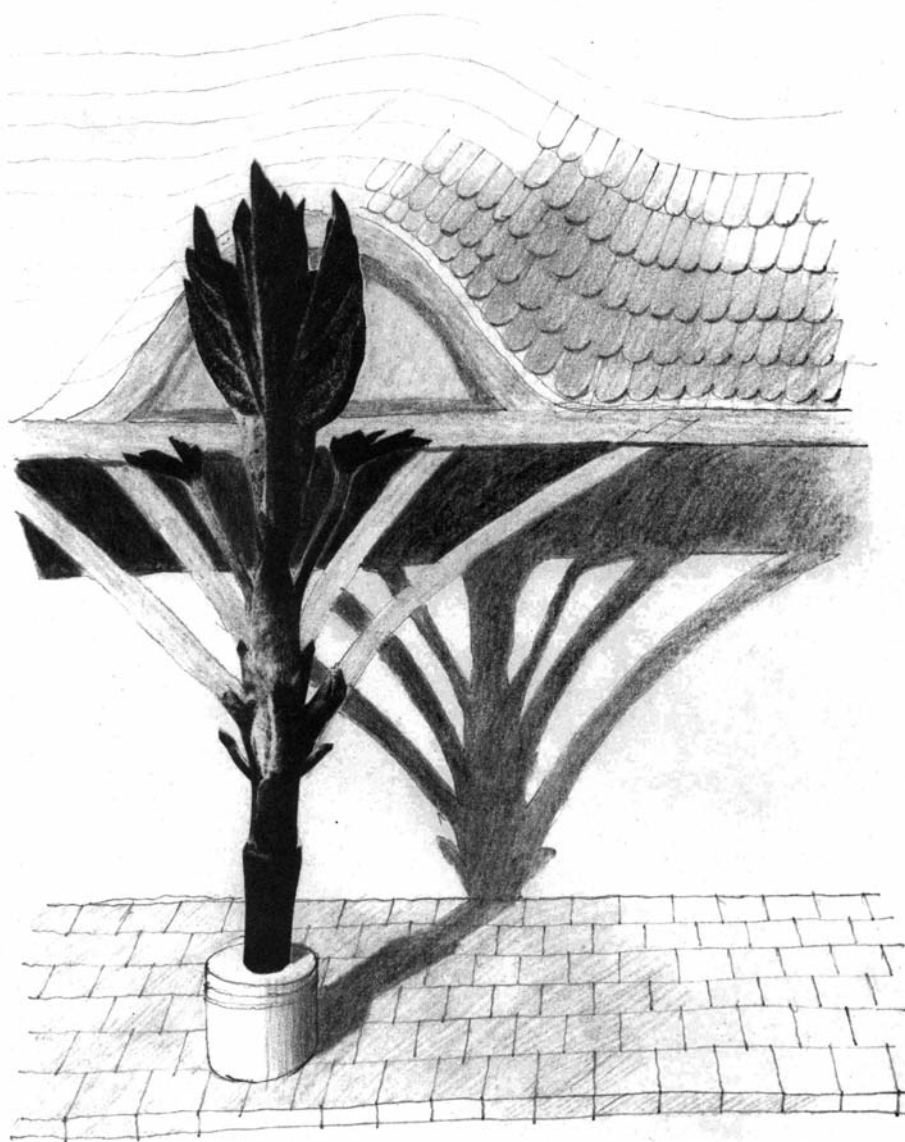
Falusi vázlatok – Puszta; Tiszavidék, 1924. december 7., 1. p.

Bori Imre: **A jugoszláviai magyar irodalom története 1918-tól 1945-ig**; Újvidék – Forum Könyvkiadó, 1968. 286 p.

Csorba Győző: **A város oldalában** – Beszélgetések. Kérdező Csuha István; Pécs Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, 1991. 224 p.

Szirtes Gábor: **Két szolamban** – Lovász Pál pályaképe; [Pécs] – Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2008. 285 p. – Pannonia Könyvek

Dr. Draskóczy Ede: **Lovász Pál: Tisza mentén**; Tiszavidék, 1922. április 30., 2. p.; **Lovász Pál versei** – A Bácsmegyei Napló és a Hírlap írásai; Tiszavidék, 1922. május 7., 2–3. p.; Császár Géza: **Tiszamentén** – A Délbácska írása; Tiszavidék, 1922. május 14., 1–2. p.; **Az osijeki (eszéki) Magyar Újság kritikája Lovász Pál verseiről**; Tiszavidék, 1922. május 21., 2. p.; Csuka Zoltán: **Lovász Pál: Vándorút**; Kalangya, 1942. április (4. szám), 186. p.; Szepesi Attila: **Lovász Pál titkolt forradalmi versei**; Magyar Nemzet, 2006. október 14.

Hatvanéves az Újvidéki Rádió

Elfogult köszöntő

1949. november 29. A megnyitó déli 12-re van meghirdetve. Hatalmas lőtás-futás, izgalom és feszültség az egész házban, hisz ahogy ez már lenni szokott, a berendezések akkor mondják fel a szolgálatot, amikor a legjobban fáj. És ha már csak fél óra van hátra az ünnepélyes megnyitógig, akkor bizony nagyon fáj. Az adó néma, a stúdiótechnika béna. Csavarhúzó, kombinált fogók, kábelek... Kétségbeesett telefonok mindenfelé: hallotok már?... és most?... most se?... megőrülök! Divljk igazgató a haját tépi, pár perc és itt a díszvendég, Mrkšić elvtárs a tartományi főbizottságból...

És ekkor – majdnem azt mondtam: *deus ex machina* –, hirtelen rendbe jön minden. Le lehet higgadni, kezdődhet a történelmi esemény. A kis stúdióban két bemondó, az ő hangjuk száll majd először az éterbe, hirdetvén, hogy itt az Újvidéki Rádió (akkor még Rádió Noviszád). Aztán a technikus átkapcsol a nagyobbik stúdióba, ahol a tamburazenekar eljátsza a... mit is?... himnusz?... vagy egy vajdasági szerb népdalt?... nem tudom. Ez a forgatókönyv. A valóság egy kicsit más. A technikus még nem heverte ki az izgalmakat, tévedésből a bemondók helyett a zenekari stúdiót kapcsolja, úgyhogy az első mondat, ami világgá repül rádióink hullámhosszán ez volt: *Gde je moja tamburica? (Hol a tamburám?).* A két bemondó is ezt hallja a kis stúdióban, s kommentálja is mindjárt az egyikük: *E, ovo smo lepo zaj...li. (Hát ezt jól elb...tuk.)* Igen, ez volt a második éterbe röppenő mondat, mert-hogy közben a technikus észbekapott és épp ekkor kapcsolta a bemondókat.

Hogy mennyi igaz a történetből, meg nem mondom. Hozzám így jutott el, szájhagyomány útján, így adom tovább. Legendának nem rossz.

A kezdetek

Több emlékezés is utal rá, hogy az Újvidéki Rádió a sokat emlegetett titói nemzetiségi politikának köszönheti létét. Tito, úgymond, rájött, hogy a soknemzetiségű Jugoszláviát csak úgy lehet egyben tartani, ha nem az itt élő népek történelmi, vallási és egyéb el-

lentétein lovagol a politika, a sajtó, az egyház, és mindenki, hanem új lapot kell nyitni, és a testvériség-egység eszméjére kell alapozni a jövőt. Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy igazi, egyenjogú testvérnek érezze magát minden itt élő nemzet és kisebbség. Alapítottak tehát – egyebek között –, egy rádiót, amely a Vajdaság területén élő szerbek mellett a négy legnépesebb nemzetiség (magyar, szlovák, román és ruszin) tájékoztatását, kulturális életét és oktatását szolgálta.

Anélkül, hogy Tito nemzetiségi politikájának a jelentőségét csökkenteni akarnám, meg kell jegyezni, hogy az elsődleges szándék gyaníthatóan nem ez volt. Tito, mint ismeretes 1948-ban összeütközésbe került Sztálinnal, aminek kemény politikai, gazdasági és információs zárlat lett a vége. Olyan új, messze hangzó szócsőre volt szüksége, amely a környező országok nyelvén szólva egyensúlyozni próbálja a szovjet propaganda hatását, és eljuttatja a maga üzenetét a szomszédokhoz és a nagyvilágba. Mi mással volna magyarázható egyébként az a tény, hogy a rádió alapítója a Szerb Köztársaság kormánya volt, amelynek ott, Belgrádban kisebb gondja is nagyobb volt (azóta sincs ez másként) mint az, hogy van-e a vajdasági kisebbségeknek rádiójuk vagy nincs? Ezt a feltételezést támasztja alá az is, hogy ugyanez a kormány a tájékoztatóirodás válság elmúltával – a mór megtette a kötelességét, a mór mehet jelszóval –, mindent megtett ugyanennek a rádióknak a leépítéséért: előbb a szerbhorvát és a ruszin adásokat szüntette meg, majd, pénzühiányra hivatkozva össze akarta vonni és afféle fordítóirodává degradálni a nemzetiségi szerkesztőségeket¹. Hogy ez végül is miért nem sikerült neki, azt ma már nehéz volna kideríteni. Elképzelhető, hogy az elhatározás megfeneklett a balkáni következetlenség valamelyik zátonyán, vagy, hogy az adott pillanatban átmenetileg felerősödött a tartomány érdekérvényesítő képessége, de az sem kizárt, hogy maguk a döntéshozók is felismerték, hogy az orosz mintájú, központosított, haszonelvű hírszolgálat kevésbé hatékony, mint ha szélesebb társadalmi-kulturális-nyelvi szövegkörnyezetbe ágyazva „adják el” az ideológiájukat.

¹ A 90-es években a miloševići rendszer ugyanezzel a módszerrel tette tönkre az Újvidéki Televíziót.

Tény, hogy az Újvidéki Rádió 1949 novemberének végén megkezdte működését, és kisebb-nagyobb nehézségek leküzdésével mind a mai napig megszakítás nélkül sugározza adásait.

„A megnyitó nagyon ünnepélyes hangulatban telt – írja emlékezéseiben Kovács József, a rádió első magyar bemondója, – volt egy kis idegeskedés is, majd némi késéssel megindult az adás. Divljak elvtárs megölelt és összevissza csókolt bennünket: »Muzsikálunk, elvtársak, muzsikálunk!«, mondogatta. Az ünnepi megnyitó után szendvicseket kaptunk (fehér kenyérrel, amit jó ideje nem láttunk már), aztán eljött a 14 óra, amikor sor került ránc, magyarokra. Először egy Bogdánfi-szöveget olvastam be, amely arról szólt, hogy a testvériség és egység jegyében mostantól kezdve rendszeresen jelentkezzünk ötnyelvű műsorunkkal. Ezután zene következett: Popov Emma és Fülöp Kató énekelt Horváth Mátyás cigányzenekara kíséretében. Horváth rendkívüli népszerűségnek örvendett már akkor, mindenki csak Gatyá Matyinak ismerte. Igen előkelő prímás volt, ő maga csak a vonót hordta magával, a hegedűt úgy vitte utána valamelyik zenész. Zene után rövid faluműsor következett, amelyben Lantos Laci szövegeit olvastuk be, majd újra zene, s a végén pionírműsor. ”

A rádió első vezetőségét természetesen a kommunista párt állította össze: Dimitrije Divljak lett az igazgató, Bogdan Cvijanović a műszaki igazgató, Vida Jovanović a pénzügyek vezetője, Szalai István a magyar, Branislav Dadić a szerb, Jan Grnja a szlovák, Ion Markovićan a román és Gyura Szopka a ruszin csapat főszerkesztője. A zenei szerkesztőség főnöke Radoslav Vuksan volt, akit valamivel később Anton Eberst váltott fel.

A zenei és a beszédműsorok aránya 70:30 volt, s akik ezt meghatározták nyilván abból indultak ki, hogy zenével lehet a legkönnyebben odaszoktatni a hallgatót arra a hullámhosszra, amelyre szeretnénk. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a zenei műsorok belső arányát – 25 % komolyzene, 25 % népzene és 50 % szórakoztató zene – szintén e cél szolgálatába állították, nem nehéz megfejtetni, miért tett szert rövid időn belül hallatlan népszerűsége az Újvidéki Rádió – és nemcsak a Vajdaságban.

Ami a beszédműsorokat illeti – és jómagam, természetesen, elsősorban ezek vázlatos bemutatására vállalkoznék csupán –, már induláskor megszületett a döntés, hogy a magyar nyelvű műsor a lehetőségekhez mérten legyen minél átfogóbb: ne csak tájékoztató jellegű adásokból álljon, hanem adjon teret a művelődési életnek és a művészeteknek is (rádiódráma, irodalmi műsorok stb.), és indítsák meg minél előbb az oktató-, illetve a gyermekműsorokat. A szerb szerkesztőség többnyire az információközve-

títésre összpontosított, azzal, hogy ott is hamar bevezették gyermekeknek szóló adásokat. A szlovák és román szerkesztőségek naponta sugároztak politikai-kulturális krónikát, és heti egy-két alkalommal valamilyen rétegműsort (falurádió, művelődési műsor stb.) A ruszin nyelvű adások is amolyan krónika-félék voltak, és hetente pár alkalommal jelentkeztek.

A műsorkészítés rendje több éven át alakult ki: az adásokat az egyes szerkesztőségekben tervezték, majd a műsorigazgató hangolta őket össze. A műszaki osztály is elkészítette a maga tervét a szerkesztőségtől kapott információknak megfelelően. Ezután a pénzügyi osztály elé került az egész, aminek a vége rendszerint az volt, hogy meg-megnyírbálták a programelképzeléseket és a műszaki ambíciókat is. Az így kialakult programterv ezután az igazgatói kollégium, majd az igazgatóbizottság elé került, legvégül pedig az Újvidéki Rádió tanácsa hagyta jóvá.

1952 végéig minden műsor egyenesben, élőben ment.

Nagyjából ekkorra, az ötvenes évek elejére helyezi gyarló emlékezetem első rádiós élményemet. Mert-hogy én – nem dicsekvésként mondom –, olyan régen születtem, hogy tizenéves diákként még élő adásban szerepelhettem az Újvidéki Rádióban. Két fellépésre is emlékszem, s csak közismert szerénységgem tiltja, hogy a másodikat ne nevezzem történelminek. Az első, az semmiképp sem lehetett az, hisz egyetlen mondatból állt. Egy rádióiskolás adásban a sajtóról volt szó, s nekem ennyi szerep jutott: „Az én apukám is előfizet a Magyar Szóra”. Ezt kellő beleéléssel (baki nélkül) elő is adtam, s kaptam érte elismerésül egy barackot a fejemre egy dagi színésztől, akit, ha jól emlékszem, Gombos Péternek hívtak.

A másik emlékezetes fellépésemért is kaptam valamit. Történt, hogy a telepi József Attila általános iskola ötödikes diákjaként Vitkai Gyula tanár úr (akkor: tanár néptárs), a hírneves nótaszerző egy gyenge pillanatában beválogatott az énekkarba. Ezt az énekkart aztán meghívták a rádióba egy élő adásba. Bezúfoltak bennünket egy konyhányi stúdióba, mutatták, hogy ott a kis piros lámpa, ha az kigyullad, akkor rajta! Jól megköszöri a torkunkat, nyeltük a nyálunkat, vártuk a piros lámpát meg a tanár úr beintését. Piros, intés, rázendítettünk. Hogy mire, arra, sajnos már nem emlékszem. A második strófa elején aztán megtörtént a baj: kissé falsra sikeredett az ált szólam belépése. Becsszóra, nem én voltam, aki elszurta (hanem a mellettem álló kislány). Az ártatlanság vélelme akkor még nem volt divatban: a pofont én kaptam érte. Vitkai tanár úr dirigáló jobb keze hirtelen kitérővel ott landolt a füleimen. Lehet, hogy ez volt az első egyenes adásban elcsattant pofon az Újvidéki Rádió történetében?

„Az első 2-3 hónapban hetente nyolcórás, illetve naponta valamivel több mint egyórás műsort sugárzott a rádió magyarul – olvashatjuk Szalai István főszerkesztő emlékezéseiben. – Műsorcímek: Szocialista országépítés, Rádió népegyetem, Irodalmi kistükör, Falu hangja, Ifjúsági félóra, Külpolitikai negyedóra, Pionírműsor, Sportnegyedóra. 1950 közepétől nyelvművelő műsorunk, az év végétől pedig már Vidámestünk is volt.”

A magyar szerkesztőség nyolc munkatárssal kezdte meg működését. A főszerkesztő, mint említettem, Szalai István volt, a szakmai munkát Bogdánfi Sándor irányította, a munkatársak pedig Deák Margit, Dujmovics János, Kizúr Jolán, Kovács József (eredetileg bemondónak szerződtek, de hamar előléptették hírszerkesztővé), Janacsek József, Sóti Oszkár voltak. Szakmájukra nézve: molnárszegéd, parasztlány, gyári munkásnő, tanító, főiskolai diák, háziasszony, kezdő újságíró.

Magyar szempontból vizsgálva az Újvidéki Rádió történetét, jogosan kérdezhetné valaki, miért éppen Újvidéken indítanak 1949-ben magyar nyelvű rádiót, hiszen a délvidéki magyarság etnográfiai térképét nézve talán logikusabb lett volna, ha a tömbben élő hallgatósághoz közelebb, tehát Észak-Bácskában, nevezetesen Szabadkán teszik. A válasz sokrétű, s itt csak egy-két vonatkozására szeretnék kitérni. Először: Újvidék a tartomány fővárosa, a kormányzati- és pártközpont székhelye, a legfőbb információforrás, itt volt megvalósítható a legkönnyebben a hatalom és a sajtó napi kapcsolattartása, és, ami szintén nem mellékes: a közvetlen ellenőrzés. Másodszor: az Újvidéki Rádióval nemcsak a magyarok tájékoztatását akarták megoldani, hanem a többi kisebbségét is, s a szlovák, román, illetve a ruszin etnikum, de pl. a délbán-sági magyarság is a központi fekvésű Újvidékről volt elérhetőbb. Harmadszor: a második világháború után a határ menti városok fejlesztését teljesen visszafogták, s olyan időkben, amikor Észak-Bácskában malmokat és gyárakat szereltek le és szállítottak „biztonságosabb” vidékekre, sőt amikor a Szovjetunió részéről még a fegyveres támadást sem lehetett kizárni, Szabadkának igazán semmi esélye sem volt rá, hogy oda telepítsenek egy ilyen stratégiai fontosságú intézményt.

Tény, hogy Újvidékből – a Magyar Szó napilap alapításával (1945), a Híd folyóirat szerkesztőségének idetelepítésével (1947), a magyar könyvkiadás megindításával (Testvériség–Egység Könyvkiadó, 1948), majd a rádióalapítással is – mesterségesen csináltak magyar kulturális központot, hisz a zömmel ipari munkásokból és kisiparosokból álló, a háborúban „lefejezett” újvidéki magyarság hordozóként és „fogyasztóként” egyaránt gyenge volt erre a küldetésre. A fel-

sorolt intézmények és a rádió munkatársait is Észak-Bácskából toborozták, főleg Szabadkáról, Zentáról, Nagybecskerekéről és Kikindáról. „Az emberek akkoriban még könnyebben mozdultak – írja Simin Bosán Magda, a kulturális-szórakoztató osztály főszerkesztője –, szívesen jöttek Újvidékre. Meghallgatás meghallgatást követett, százával vonultak el a legkülönbözőbb foglalkozású emberek a különféle zsúrik előtt, s ha rátermetteknek bizonyultak, munkát kaptak a rádiónál, nemcsak újságíróként, hanem bemondóként, zenei tanácsadóként, rendezőként, színészként, technikusként. És a magyar szerkesztőség létszáma alig egy évtized alatt megtízszereződött.”

A mennyiség kétségkívül lenyűgöző. És a minőség? Erről a leghitelesebben az érintettek egyike, Ádám Tibor szólhat, aki 1949 decemberében került a rádióhoz. Egyik évfordulós cikkében őszintén megvallja, hogy ahhoz, amit csinálniuk kellett volna, bizony nemigen értettek: „A leendő bemondók azelőtt még csak nem is láttak mikrofont, az újságíró jelöltek sohasem voltak szerkesztőségben, a zenészek legalább tudtak muzsikálni, de a rádió követelményeiről fogalmuk sem volt. A technikusok ugyan meg tudtak javítani egy resót, sőt némelyik még lámpát is tudott cserélni a rádióban, de adóállomást aligha látott valamilyik.”

Apropó, lámpa! „Tudvalevő, hogy a tájékoztatóirodás gazdasági zárlat miatt szó szerint semmiféle elektronikus berendezést nem lehetett kapni az országban – meséli Kovács József –, még az aljzatokat is magunk barkácsoltuk, lombfűrésszel kivágtott furnérlemezekből. Ilyen körülmények között aztán a stúdió-berendezéseink sem voltak kimondottan tökéletesek, vigyáznunk kellett, mihez nyúlunk, gyakran megrázott bennünket az áram. Műszaki igazgatónk, Bogdan Cvijanović egyszerűen nem hitt nekünk, mikor szavá tettük a dolgot, úgyhogy egyszer beinvitáltuk a stúdióba, és rávettük, hogy egyik kezével fogja meg az asztali lámpát, a másikkal meg a mikrofonállványt. Persze jól megrázta őt is az áram, úgyhogy ki is adta azonnal a parancsot, hogy „intézkedni kell” az ügyben.

Van egy másik lámpás történetem is: szintén színhagyomány útján tettem rá szert. A rádió külön épületrészeben volt az a stúdióból, technikai helyiségből és pihenőből álló blokk, ahonnan az adás ment. A szolgálatos technikusoknak és bemondóknak fel kellett jegyezniük egy füzetbe minden rendellenességet, késést, csúszást, hibát stb. Egy román bemondónő egyszer a következőt írta be a füzetbe: „Kérem, hogy késztítsenek be egy petróleumlámpát a stúdióba, hogy áramszünet esetén is be tudjam olvasni a híreket.”

És álljon itt még egy bemondókkal kapcsolatos sztori az első évekből! Berki József, a gordonkahan-gyú bemondó egy hajnalon, műsorkezdéskor, bosz-

szankodva látja, hogy a beosztott technikusnak se híre, se hamva. Aki nem dolgozott rádióban, el sem tudja képzelni, mekkora blamázs egy rádiósnak, ha nem indul idejében az adás (vagy elmarad valamelyik műsor). Berki szakmai önérzete ezt nem engedhette meg magának, gondolt egyet, átszaladt a technikai helyiségbe, bekapcsolta a berendezéseket, majd a stúdiómikrofont, lábujjhegyen visszalopózkodott a stúdióba, szép jó reggelt kívánt az Újvidéki Rádió hallgatóinak, beolvasta a híreket, aztán visszafutott a „technikába” és föltett valami zenét. Szerencsére nem kellett tovább rohángálnia a két helyiség között, mert kis idő múltán befutott a technikus.

„Amikor elkezdtem dolgozni a magyar szerkesztőségben – írja a továbbiakban Ádám Tibor –, nagyon, nagyon sokat segített Bencz Mihály. Költő volt, humanista és a magyar nyelv kiváló ismerője. Nemcsak lektorálta a munkatársak írásait, hanem minden írást elemzett is. A fiatal, mondjuk ki, tudatlan újságíróknak elmagyarázta, hogy kell írni, milyen is tulajdonképpen egy igazi kommentár, riport vagy cikk. Bencz Mihály, vagy Miska bácsi, ahogyan mindannyian hívtuk, autódiktálta volt, de tehetségének köszönve kiváló újságíró és lektor lett belőle. A másik lektorunk, akitől nagyon sokat tanultam, tanár volt, igaz nem a magyar nyelv tanára, hanem a matematikáé és fizikáé. Hornyik János. Kiváló fordító volt és sokoldalúan művelt ember. A magyar szerkesztőségben töltött első időben Szerencsés József kollégám, a kiváló és népszerű riporter és szerkesztő segített nagyon sokat, készségesen és önzetlenül. Sajnos, egyikük sincs már közöttünk. Aránylag fiatalon hagytak el bennünket. Úgy vélem, kiemelkedő hely illeti meg őket a rádió történetében.”

Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy Bencz Miska bácsi és Hornyik János mellett, hogy mindennapi munkájukkal felmérhetetlen értékű hozzájárulásukat adták a rádiós újságírók szakmai felkészítéséhez, közvetlenségükkel és egész habitusukkal egyszersmind egy, azt hiszem sokunk számára meghatározó fontosságú hagyomány megalapozói is voltak: az Újvidéki Rádió berkeiben – valamivel későbbi keletű tapasztalataim szerint legalábbis –, ismeretlen fogalom volt a szakmai önzés vagy féltékenységek; a nyelvi lektorokat, a szerkesztőket és az idősebb kollégákat mindig meg lehetett kérdezni, ha valamit nem tudtunk, mindig segítségül lehetett hívni őket, egyikük sem érezte soha méltóságán alulinak, hogy átadja tudását és tapasztalatát a fiataloknak. És közben eszükbe sem jutott éreztetni velük, hogy illene szép lassan elsülylyedni szégyenükben.

A rádió vezetősége korán, már az ötvenes években kialakította a beszédműsorok keretstruktúráját. Ez az intézmény egészének szintjén témagazdagság-

ban és műsoridőben is viszonylag hűen tükrözte a Vajdaság területén élő nemzetek és nemzetiségek számarányát, kivéve a szerbhorvát nyelvű műsorokat, amelyeknek helyét és szerepét a Belgrádi Rádió viszonylatában kellett mindig meghatározni, és időnként a köztársasági–tartományi politikai széljárások szerint változtatni.

A magyar nyelvű műsoroknál – s a továbbiakban, értelemszerűen, ezekre összpontosítjuk a figyelmünket –, a koncepció kiindulópontja az volt, hogy a rádióknak vállalni kellett a *mindenes* szerepét: *tájékoztatnia* is kellett, *nevelnie* és *oktatnia* is, *kulturális igényeket kiszolgálania* és *szórakoztatnia* is. Ennek megfelelően tagolódtak a munkatársak egy politikai-informatív szerkesztőségbe (bel-, kül- és művelődéspolitikai, gazdasági, faluműsor, magazin, horgász vadász rovat, autósok műsora stb.), egy kulturális-szórakoztató szerkesztőségbe (gyermekműsorok, rádióiskola, irodalmi műsorok, humor stb.), majd valamivel később egy drámaszerkesztőségbe és színeszgyűttesbe.

Tájékoztató A hírműsorok

A politikai-informatív szerkesztőség eleinte kisebb irodákban, később egy hatalmas teremben, az úgynevezett deszkben nyert elhelyezést. Élén Szalai István állt, majd később, 1964-től Vébel Lajos, még később Gion Nándor. A hőskor törzsgárdájának névsorát B. Foky István hajdani kollégámtól veszem kölcsön: „Lelki szememmel látom a gépirónőket, Papp Piroskát, Majoros Teréziát, s mellettük a főszerk-asztalt, hatvannégytől Vébel Lajossal, mögötte, oldalán az ügyeletes lektorokkal.” Megszakítom az idézetet, hogy az ő nevük se maradjon ki: Vicián Klára, Hem Katalin, Tripolszky Mária, Polyák Márta, Benkó Magdolna. „S jönnek az arcok, egérfülnyi vagy hervadó-

Szerkesztőségi értekezlet a deszkben
a 80-as években)

levél-portréként, mint Nádasi Iván, Aladics János, Sulhóf József, Szerencsés József, Saffer Pál, Umek Miklós, Kizur István, Szalai István, Fejős István, Borbély János, Madarász András, Margusics Lajos, Balázs Piri György, Nagy József, Kovács József, lektorunk és a rádió első bemondója, mint társai, Milenkovics Szvetisláv, Berki József, Zanai Márta is, akik szinte szerves részei voltak a deszknek, mint ahogy oda tartozott Szabadka Sándor igazgatónk mindennapi jelenése is, hogy rendbe-e a rendbe? De ide sorjázik még Umek Norma, Szerencsés Ilona, Horváth Rózsa, Vrbaški Erzsébet és Kállai Kiss Erzsébet is...²

A kisebbségben élő magyarságnak – az akkori lélekidomárok szerint –, „speciális”, az anyaországitól lényegesen eltérő tájékoztatást kellett nyújtani. Az országban valamivel puhább kommunista diktatúra uralkodott, mint a szomszédságban, de a párt itt is megmondta, miről szabad beszélni és miről nem, az önálló gondolkodásnak, egyéni véleménynek nem sok teret hagyott, s ha netán valaki eltérést tapasztalt volna a valóság és a aközött, amit neki kell leírnia az újságban vagy a rádióban, s ennek, ne adj Isten, hangot is adott, az bizony nem sokáig ette az újságírók kenyerét.

„Minden írásunk az állami szervek intézkedéseit volt hivatott megmagyarázni és, természetesen, dicsérni – írja Ádám Tibor. – Íme egy jellegzetes példa: valahol az ötvenes évek elején megdrágult a vasúti szállítás. Az újságírókat sajtóértekezletre hívták. Már nem emlékszem, melyik funkcionárius volt a szószóló, de érveit sosem felejttem el. Mivel eddig a szállítási költségek jelentéktelenek voltak, a parasztnak kifizetődött tízegynehány tojással beutazni. Kicsi volt tehát a kínálat. Miután ezentúl többet kell majd fizetni a viteldíjért, sokkal, de sokkal több tojással vagy más áruval indul majd útnak. Nagyobb lesz tehát a kínálat és ezáltal csökkenni az árak. Tehát, a szállítási költségek növelése pozitív intézkedés. Esnek az árak, növekszik a dolgozók életszínvonala. Ilyen kommentárokat közölt akkortájt a sajtó és a rádió.”

Arra is nagyon kellett vigyázni, nehogy nemzeti/nemzetiségi érzékenységet sértsen az ember valamely írásával. Ez mindaddig nagyjából rendben is volt, amíg arról volt szó, hogy a rádiót nem szabad a nemzeti/nemzetiségi ellentétek szítására használni, a baj ott kezdődött, hogy e szigorú elv oltárán egyszerűen feláldozták a nemzetek és nemzetiségek külön érdekérvényesítő erejét is. Általában minden

szerkesztőség a maga háza előtt söprögetett, a szerb nacionalista megnyilvánulásokra a szerb, a magyarokra a magyar stb. szerkesztőség reagált és ítélte el igen erélyesen. Cenzor, legjobb tudomásom szerint, ezekben a kezdeti időkben sem működött a rádiónál, viszont a munkatársak mindegyikébe bepótláltak egy kis öncenzort, aki, egy-két példastatúból okulva buzgóbban teljesített a legvaskalaposabb klasszikus cenzornál is. Az újságírókban egyésmásfél, a szerkesztőkben két, a főszerkesztőben általában három ilyen kis öncenzor működött. (A másfelet úgy kell érteni, hogy az ember már csak azért sem írt meg valamit úgy, ahogy szíve szerint megírta volna, nehogy bajt hozzon a főnöke fejére.)

A sajtószabadságot tehát – ezt Surányi Zoltán is alátámasztja a XX. századi vajdasági magyar újságírókról szóló tanulmányában –, elég viszonylagosan értelmezték, „a pártot, a munkásönigazgatást, el nem kötelezett barátainkat, a testvériség-egységet és Tito elnököt nem volt szabad bírálni, s a nagy sajtóbotrányok nem is a kritikus hangvételű újságcikkek miatt, inkább csak az elírások körül voltak (például amikor hadvezér helyett vadvezérnek titulálták Titót): a bíráló hangnemű publicisztikai írásokat már megjelenésük előtt kiszűrték a főszerkesztők.”

A politikai-informatív műsorok – a mindenek elvnek megfelelően – imponáló műfaj-gazdagságot mutattak: a bel- és külpolitikai hírektől kezdve a hírmagyarázatokig, a helyszíni tudósításoktól kezdve a riportokig, a kulturális eseményekről szóló beszámolóktól kezdve a színházi kritikáig, a rendkívül népszerű faluműsortól kezdve a szórakoztató magazinig, a hobbi műsoroktól kezdve a sportközvetítésig és a rádiópostáig szinte minden elhangzott, s nem túlzás, ha azt mondom, nem volt olyan szegmense a délvidéki magyarság életének, amelyről ne szólt volna kisebb-nagyobb rendszerességgel az Újvidéki Rádió.

Az igazság kedvéért azt is le kell szögezmem, hogy a kommunista párt befolyása az idő múltával ha el nem is múlt, de kétségkívül felpuhult, s volt olyan idő, amikor az Újvidéki Rádió híradásai számítottak a leghitelesebbeknek széles e környéken, s gyakorlatilag fél Magyarország is bennünket hallgatott. Főként Rákosiék terrorja alatt, aztán még fokozottabban az 1956-os forradalom idején, illetve jóval később, a 90-es évek elején, az úgynevezett joghurtforradalom napjaiban.

Apropó, Rákosi! „Egy április elsejei tréfám majdnem az állásomba került – idézi fel emlékeit Beder Ist-

² Foky Pistával együtt nagyjából különbséget tudunk tenni egy ünnepi „stáblista” és egy emlékező dolgozat között, de az vesse ránk az első követ, aki nyugodt lelkiismerettel hagyná ki a felsorolásból egyik vagy másik kedves kolléganőjének, kollégájának a nevét, mert, úgy mond, a sok név az olvasmányosság rovására megy. Itt kérek sűrű elnézést ugyanakkor mindenkitől, aki mégis kimaradt ebből vagy az alábbiakban következő névsorokból. Ennek, lopakodó szennilitásomon kívül, az is – nem mentségek –, magyarázata lehet, hogy a hatvan év alatt bizony jöttek-mentek az emberek, változott a szerkesztőségek összetétele, s ezt sem a forrásmunkáim, sem jómagam nem mindig tudtuk maradéktalanul nyomon követni.

ván, aki 1952-től kezdve dolgozott a rádiónál. – Ki-
ötlöttem és bediktáltam az írógépbe egy hírt. Így szólt:
»Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára, akinek nevéhez az
újabb kori magyar történelem legszomorúbb esemé-
nye fűződik, lemondott.«

Előzőleg persze megkértem a bementőket, hogy
ezt a kacsát tépjék szét, ha a kezükbe kerül. Nem is
úszott ki a rádióhullámokon. De a gyanútlan szer-
kesztőséget annál jobban felbolygattam. A kollégák
egymás vállára borultak, lektorunk, a hadirokkant Mis-
ka bácsi, botját elhajítva táncolt az íróasztalok között.

Ebben a túlfűtött hangulatban észre se vettem,
hogy Jancsi barátom valakinek telefonál. Testvér-
bátyját, az ismert közéleti személyt hívta fel, aki men-
ten továbbadta felsőbb helyekre a »megbízható« hírt.
Ezzel a lehetőséggel bezzeg nem számoltam.

Megizzadtunk bele, mire a láncot újból fel- és le-
telefonálással sikerült megszakitánunk.

Fiatalok voltunk, újságírók, bohémek.

És Rákosi Mátyás alig négy hónapra rá csakugyan
távozott.

Csoóri Sándor mondta egyszer, kilencvenhárom-
ban, amikor meglátogatott bennünket a Világszövet-
ség című lapunk sivár budai szerkesztőségében:

– Szerettem lejárni hozzátok Újvidékre, mindig jól
éreztem magam köztetek, olyan... olyan léhák vol-
tatok!

Hát, mi tagadás...

A délutáni híradó szerkesztője délelőtt 11 óra felé
jelenti Vébel Lajos főszerkesztőnek, hogy Kizur István
leadta a jelentést a 13 órakor kezdődő tartományi párt-
bizottsági ülésről, majd elment haza.

– Mindig mondtam, hogy ez a Kizur gyorsan dol-
gozik – szölt ki a pipája mögül Vébel, majd hozzátette
– és olcsón... Azért valaki majd figyeljen oda, meg-
tartják-e egyáltalán azt az ülést.

Merthogy olyan is volt az Újvidéki Rádió történe-
tében, hogy X. Y. egy szép napon megírta a kritiká-
ját az Újvidéki Opera az esti előadásáról, leadta a szer-
kesztőnek, és elment magánéletet élni. A kritika el is
hangzott a késő esti órákban, annak rendje és mód-
ja szerint, másnap egyesek gratuláltak is a szerzőnek.
A rosszmájúbbak azt is hozzátették, hogy az előadás
meg elmaradt.

Említettem, hogy egy másik ilyen „hőskora” a rá-
dió hírszolgálatának a joghurtforradalom idejére
esett. Ekkor már Gion Nándor volt a magyar szer-
kesztőség főnöke, s a délvidéki magyar újságírók
újabb nemzedéke – köztük Dani Zoltán, Gusztón
András, Klemm József, Kókai Sándor, Vékás János
– vívta nagy csatáját Slobodan Milošević és bandája
agresszív léttérhódítása ellen. Milošević, mint is-
meretes, Nagy Szerbia megteremtésén ügyködött,
meg akarta szüntetni a Vajdaság 1974-es alkot-

mányban szavatolt autonómiáját, és Belgrádban meg
a vajdasági telepés városokban toborzott, fizetett tü-
ntetőkkel próbálta megdönteni a tartományi pártve-
zetést. Első kísérlete nem sikerült: a tüntető cső-
cselék benyomult ugyan Újvidékre, de se áramot a
hordószónokok mikrofonjába, se kortynyi vizet nem
kapott a nagy hőségben, így némi ordítozás után
szétoszlott, buszra szállt és eltakarodott a városból.
A tartományi pártvezetés, az újvidéki kormány, a he-
lyi sajtó utolsó lehetéig harcolt, küzdött az auto-
nómia megvédéséért, amíg lehetett. Sajnos nem-
sokára megindult a második, még jobban előkészített
roham. Az újvidéki vezetők most már nem merték
megtagadni az áramszolgáltatást, és ásványvízzel
meg tetracsomagolású joghurttal kínálták meg a hí-
vatlan „vendégeket”. A joghurt többsége megannyi
kézigránatként robbant a tartományi pártvezetés fa-
lán (innen a jughurtforradalom elnevezés), s ha nem
is ez az ostrom, hanem az iszonyatos belgrádi nyo-
más hatására a tartományi pártvezetés végül le-
mondott. És az Újvidéki Rádió következő hétfői ér-
tekezletén Gion Nándor főszerkesztő szép csön-
desen kiadta a magyar újságíróknak az orderét, hogy
a híradásokban mátol kezdve nincs többé csőcse-
lék, ha a tüntetésekről tudósítunk, van viszont *bu-
kott autonomista*, ha a tegnapi pártvezetők vala-
melyikéről esik szó.

Milošević tébolyult átszervezései, leépítései és „ha-
zafiaságtól” átitatott izlésterrorja ellenére az Újvidé-
ki Rádió magyar szerkesztősége sosem állt be a há-
borús uszítók kórusába, sosem szűnt meg éreztetni,
hogy a 90-es évek mocskos háborúja nem a délvidéki
magyarság háborúja. Visszafogottan és tisztessé-
gesen tudósított a háború előrehaladtával egyre erő-
södő magyar önszerveződésről, a pártokról, az au-
tonómia-törekvésekről, és eladdig sosem tapasztalt
mértékben ápolta kapcsolatait az anyaország sajtó-
jával. Sőt, az az elv is megfogalmazást nyert, hogy a
rádió műsorai ne csak magyar nyelvűek, hanem ma-
gyar szellemiségűek is legyenek.

A szerkesztőség legnépszerűbb műsorai a hí-
radások voltak, különösen a délután 3 órai, és az este
7-kor kezdődő. A nemzetközi eseményektől kezdve
az országos jelentőségű történéseken át a tartomány
életébe vágó kérdésekig mindenről szó esett bennük,
miközben, szerény megítélésem szerint, a tömör,
ugyanakkor sokrétű, indulatoktól és szélsőségektől
mentes, a provincializmus csapdait többnyire elkerülő
tájékoztatásával a rádiónak mindvégig sikerült meg-
őrizni frissességét és hitelességét. A tévé nem jelentett
különbözőbb konkurenciát, a belgrádi azért nem, mert
később került sugárzásra és szerbül szólt, az újvidé-
ki pedig azért nem, mert sokkal kevesebb emberhez
jutott el.

A Faluműsor

Ne feledkezzünk meg róla, hogy a Vajdaságban a magyar lakosság jókora hányada ma is falun él, és a föld a legfőbb jövedelemforrása. Egyáltalán nem meglepő tehát, hogy a második leghallgatottabb adás a Faluműsor volt. Vasárnap 12.10-től sugározták, a déli hírek és a kommentár után, zenével fűszerezve. Balázs Piri György szerkesztette, majd később Papp Gábor József és Gallusz László. Az első munkatársak Begovits Imre, Majoros Péter, Kizur István, Najbauer János voltak, akikhez később Nagy Nándor, Tóth Irén és Ternovác István csatlakozott.

„Akkoriban a magyar nyelvű faluműsor már nemcsak hírekből állt – emlékezik vissza Balázs Piri György. – Kezdett kialakulni, ahogy mondogattuk tréfásan az »egy falu, egy nóta« típusú vasárnapi, hosszabb lélegzetű adás... Az anyagok begyűjtése úgy történt, hogy a munkatársak, mint a méhek, minden héten a megbeszélt terv szerint kiröppentek a terepre, és miután elegendő adatot gyűjtöttek össze, vizszatértek, hogy ki-ki megírja vállalt részét.

Gépkocsink persze nem volt, még csak nem is állmodtunk róla. Általában vonattal, ritkább esetben autóbusszal jártuk a falvakat, már ahova ily módon el lehetett jutni. Ahova pedig nem, oda parasztszekéren, leginkább a saroglyában, esetleg traktoron, kerékpáron vagy az apostolok lován. De elmentünk akár a világ végére is.”

A faluműsor legfőbb erénye, megítélésem szerint, az volt, hogy nagy gonddal válogatta meg az évszaknak megfelelő és a hallgatóság érdeklődésére számító aktuális témáit – riport a tavaszi munkálatokról, a szőlőskertek állapotáról, jelentés a legkülönbébb vidékek agrárvállalkozásairól, elemzés a gyümölcs piac helyzetéről és a mezőgépkínálatról, aratás előtti határszemle stb. –, szakszerű tanácsaival jelentős segítséget nyújtott a gazdáknak – pl. mit kell tudni a baktériumtrágyáról? –, és megannyi megszólalási alkalmat nyújtott egy-egy agrármérnöknek, egyetemi tanárnak, borásznak, környezetvédőnek, egyszerű szántóvetőnek arra, hogy megossza a tapasztalatát másokkal.

A Rádióposta

Harmadikként egy, a kívülálló szemében talán könnyebb fajsúlyú, de a hallgatókkal való közvetlen kapcsolattartás szempontjából rendkívül fontos eszközt emelnék ki, a rádió „levelezőműsorát”. Szóljon róla a műsor atyja, Ádám Tibor! „Abban az időben normára dolgoztunk, ami, melleleg, nagy marhaság volt. Nem volt témám, nem tudtam miről írni, ezért a hall-

gatókhoz fordultam. Bevezettem egy új műsort *A rádió postája* címen, megnyitva a rádió műsorát a hallgatók kérdései, javaslatai, kívánságai és bírálatai előtt. Mindenkinek válaszoltam, utánajártam panaszainak, lehetőségek szerint teljesítettem kívánságaikat. A műsornak nagy sikere lett. Amikor kineveztek főszerkesztőnek, a műsort Dr. Hock Rudolf, majd Gellért Tibor és végül Korom Tibor vezette sikeresen. A hatvanas évek közepétől megszűnt. 1966 decemberében felújítottam *Rádióposta* címen. 1990 áprilisáig, tehát 24 esztendeig vezettem sok más teendőm mellett. A közvéleménykutatók kimutatásai szerint évekig ez volt a leghallgatottabb beszédműsor.”

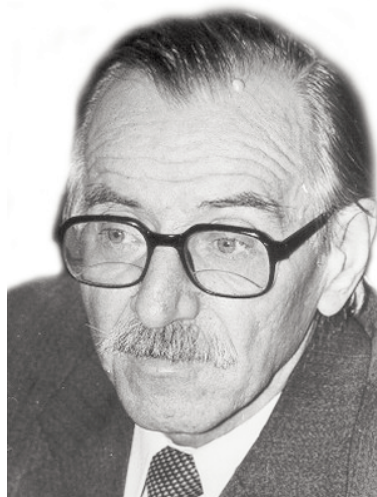
Nevelni, oktatni

Nem győzöm hangsúlyozni: a rádió vezetői már az induláskor rájöttek, hogy nem elég műsort sugározni, hallgatót is kell toborozni, sőt nevelni hozzá. Ennek első lépése az volt, hogy –óvodástól tini korosztályig – gyermekműsorokat kellett írni, előadatni és lehetőleg ugyanolyan időközönként, ugyanolyan időpontban műsorra tűzni. A feladatot a kulturális-szórakoztató osztály vállalta magára, Simin Bosán Magdával az élen.

A Gyermekrádió

Kellett hozzá, persze, egy Argyelán István is, aki a Gyermekrádió szerkesztőjévé való kinevezésének pillanatától nyugdíjba vonulásáig lankadatlan energiával tervezett, szervezett, kezdeményezett, s maradt a szememben a mai napig is a par excellence szerkesztő megtestesítője.

Munkatársaival, Papp Imrével, Hoffmann Máriával, Bada Johannával, Fece Irénnel, Hódi Vilmával, B. Foky Istvánnal, később Nagy Margittal, Gellér Rózsával, Dudás Anikóval, Ábrahám Edittel és Borsi Ferencsel

Argyelán István

együtt rendkívül színes műsorválasztékot tártak hallgatóik elé, a mesejátéktól és óvodás műsortól a magazinig, a gyermekhíradótól az irodalmi adásig, a keresztszal beszélgetéstől, vitaműsortól, a riportokig, illetve a *Jó reggelt gyerekek!* című hangulatos napköszöntőig.

Saját, a legapróbb falvakra is kiterjedő gyermek-tudósító hálózatot hoztak létre, és napi kapcsolatot tartottak fenn kis munkatársaikkal. Versenyek, vetélkedők, különféle találkozók szervezésében utolérhetetlenek voltak. A tartomány legkülönbébb településeiről egybegyűlt erdőtelepítők, kis technikusok, kis tűzoltók, rádióamatőrök, repülőmodellezők, kis matematikusok és fizikusok, önképzőkörtagok, osztály-énekkarok, szólóénekesek és népihangszer szólísták versengtek egymással egy-egy ilyen, mindig szépszámu közönség előtt zajló rendezvényen, ideértve a földrajzi, biológiai, kémiai, nyelvi, irodalmi, néprajzi, természettudományi és környezetvédelmi tárgyú vetélkedőket, a diákolimpiát, a nyári alkotó táborokat és nemzetközi pionírtáborokat is (Futakon egyik nyáron huszonöt ország gyermekei találkoztak).

Hagyományt teremtettek a Petőfi nevét viselő iskolák találkozásából, és kísérletet tettek a cserkész-hagyományok föllevenítésére, bár a cserkész szót, „természetesen” nem használ(hat)ták. „Csapatversenyben folyt a játék – írja ez utóbbiról Bada Johanna, a Gyermekrádió későbbi szerkesztője. – A céllovészeten és az elsősegélyen kívül egy sereg meglepetés-feladat is várta a 2-3 kilométeres szakaszon a versenyzőket. A fürge észjárású, gyors döntésekre képes, jó tornász, és a természettudományokban is jártas diákoknak nem okozott fejfájást egyik feladat sem. Fára másztak, gólyalábon jártak, árkot ugrottak rúd segítségével, rejtjeles üzenetet fejtettek meg, matematikai feladvány megoldásával »kinyitották« a páncélszekrényt, gyógynövényeket gyűjtöttek, titokzatos tárgyat kellett azonosítaniuk, de akadt még ennél is kellemesebb feladat: gyümölcszsúdosás, mézkestelés. A cél egyébként a találékonyságra való nevelés volt: hogyan hasznosítható egy előre nem várt feladatban mindaz, amit lecke-ként tanultak az iskolában.”

Csuka Zoltán, a neves műfordító eképp számolt be egy másik emlékezetes versenyről. „Amikor a játék-mester a mikrofon elé vezette és bemutatta a komoly, halovány arcú kislányt, Gönczi Júliát, a verbászi Testvériség-Egység általános iskola tizenhárom éves tanulóját, elmondotta róla, hogy az idei év tavaszán ő nyerte el a szerbiai általános iskolák minden évben szokásos szavalóversenyének első díját. Harmincezer résztvevője volt ennek a versenynek, természetesen túlnyomó többségében szerb nemzetiségű tanuló, s ebből a harmincezer versenyzőből hatvan jutott be a döntőbe, amelyet Velika Plana szerbiai me-

zővárosban tartottak meg. A városnak mintegy hússzezer lakosa van, egytől egyig szerb, s bizony, a vajdasági magyar kislánynak, aki ráadásul anyanyelvén mondta el József Attila Kései sirató című versét, aligha lehetett nagy esélye, hiszen a szöveget a közönség meg sem érthette. (Aki ismeri József Attilának ezt a versét, azt is tudhatja, hogy a szavaló színmagyar területen, színmagyar közönség előtt sem számíthatott volna arra, hogy sikerrel »tolmácsolja« a költő mondanivalóját.) A kis Gönczi Júliában azonban ez az elszigeteltség sem támasztott gátlást, kiállt a pódiumra s elmondotta a verset. A közönség végighallgatta: őt és még ötvenkilenc más szavalót. S most következik a csoda: Gönczi Julika József Attila magyarul elmondott versével elnyerte az első díjat.”

Argyelán István rendkívül fogékony volt minden jó ötlet iránt, fiatalokat megszálló lelkesedéssel vetette bele magát minden új kezdeményezésbe, de a kedvenc műsora – ezt ő maga vallotta be nekem –, a vasárnap reggeli gyermekhangjáték volt. Ki nem adta volna a kezéből a szerkesztését egy világért sem, pedig rengeteg egyéb dolga is volt! Tulajdonképpen ezek apropóján is kerültünk kapcsolatba egymással. Gyermekszínészeket kerestek, és így találtak rám, társaimmal, Hajdú Gyulával, Kovács Györggyel, a valamivel fiatalabb Ladik Katalinnal, Vajda Tiborral és a többiekkel együtt.

Az előzmény az volt, hogy a telepi Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület 1953-ban műsorára tűzte Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig című regényének színpadi változatát. Osztályfőnökünk, áldott emlékü Bálint Jolán javaslatára Ubornyai Sándor rendező rám osztotta Nyilas Misi szerepét. A bemutatón óriási sikert arattunk, mégis úgy alakult a dolog, hogy a darabot egyetlen egyszer játszottuk csak.

Argyelán maga is a Telepen lakott, valószínűleg így jutott a fülébe, hogy van itt, két utcával odébb egy ügyes Nyilas Misi. Üzent értem, és meghívott, játsszam el a rádiós változatot is. A hangjátékot Sántha Sándor rendezte, de hogy a színészek közül ki játszott benne, arra már, sajnos, nem emlékszem. Arra viszont igen, hogy hatalmas élmény volt számomra az egész – egy életre elbűvölt a próbák bohém hangulata, a színészek és színésznők tarka, egy tizenéves kölyök számára hallatlanul imponáló társasága, a stúdió szaga és csöndje, no meg maga a játék, a szerepalakítás élménye. Arról az izgalomról nem is beszélve, amivel azt várod, hogy meghalljad önmagadat a rádióban.

Emlékszem: akkor nekünk még rádiókészülékünk sem volt otthon. Müller Tóni bácsiékhoz mentünk át családostul, amikor műsorra tűzték a hangjátékot, körülültük a rádiót vagy tucatnyian, és lélegzetviasszafojtva, anyák, szomszédasszonyok szipogva és zsebkendőgyűrögetve hallgattuk végig Nyilas Misi megható történetét.

Vagy tíz évvel később, amikor kezdő újságíróként magam is a Gyermekrádió szerkesztőségében kezdtem el dolgozni, engem bízott meg Argyelán azzal, hogy próbáljam meg szervezettebb formában magunkhoz kötni a kisszínészeket. Így alakult meg a *Nemecsek Gyermekszínjátsszó Együttes*, amelyet később Ferenci Jenő színművész fejlesztett tovább nagy lelkesedéssel és remek pedagógiai érzékkel. Álljon itt néhány akkori gyermekszínész neve is: Aladics Elemér, Aladics János, Csík András, Fülöp Gábor, Gőz Veronka, Letsch Endre, Szkopál Béla, Varga Zsuzsi, Zákány Éva... Akadtak köztük olyanok is, akik később a színészi pályát választották, pl. Bosznai Tímea, Figura Terézia, Lenner Karolina, Molnár Zoltán, Szőke Zoltán...

Az Ifjúsági műsor

Az ötvenes évek végén úgynevezett „ifjúsági blokkokkal” bővült a Gyermekrádió műsora, s ezekből nőtt ki később az 58 perces Ifjúsági műsor. A Gyermekrádióhoz hasonlóan, és egy másik hatalmas munkabírási, szerteágazó kapcsolatokkal rendelkező, vérbeli szervezőnek, Papp Imrének köszönhetően, ez is megszervezte a maga tudósítóhálózatát, s fejlődött az évek folyamán afféle újságíróműhelyé. Sorra nyíltak a „fiókszerkesztőségek” a tartomány minden nagyobb városában, s itt beszélték meg az ifjú tudósítók, egy-egy nyelvzszakos tanár irányításával, ki miről írjon. Naponta több száz levél érkezett, íróikból idővel rendszeres tudósító lett. Annyian voltak, hogy számukat előbb 666-ban, majd 707-ben kellett korlátozni. „Az újvidéki ifjúsági szerkesztőség tagjaival – írja *Élőszó* c. kötetében Papp Imre –, tapasztaltabb újságírók foglalkoztak: Nagy Nándor, Szajkó Margit, Madarász Árpád, Jankovics Ilona, Madarász András, Kovács József, Tolnai Ottó, Székely Marica és Gyula Károly. A fiatal munkatársak nem elégedtek meg azzal,

hogy csak az ifi műsorban dolgozzanak, hanem bekapcsolódtak egy-egy rovat munkájába is. Ennek később az lett az eredménye, hogy tanulmányaik befejezése után megmaradtak az újságírás mellett. Ma már (a könyv 1993-ban jelent meg) bizvást állíthatjuk, hogy a jelenlegi újságírók – főleg a középgeneráció – jó része éppen az Újvidéki Rádió műhelyében ismerkedett meg az újságírással, és tanulta el annak alapelemeit.” Soroljunk fel közülük is néhányat! Mérsáros Bába Lúcia, Dani Zoltán, Gobby Fehér Gyula, Ifj. Gellér Tibor, Kartag Nándor, Nagy Mélykúti Edit, Papp Gábor József, Rencsár Tivadar, Sándorov Péter, Schreck Tibor, Takács Magda, Tóth Eszter és sokan mások.

Az Ifjúsági rádió szerkesztőségében született meg annak a tehetségkutató mozgalomnak az ötlete is, amely később *Aranymikrofon* néven vált ismertté tartomány szerte. Eleinte csak szavalók, hangszerzolisták, zenekarok, nótá-, illetve táncdalénekesek próbáltak szerencsét a tartomány különböző helységeiben megtartott nyilvános vetélkedőkön, később bővült a paletta, és a műsorvezetők, bemondók, parodisták, riporterek (sport- és filmriporterek) is megmutathatták ország-világ előtt, mit tudnak. Az *Aranymikrofon* műsorsorozatban huszonöt esztendő alatt legalább ötezen vettek részt. Kisebb-nagyobb szünetekkel több mint száz elődöntőt és döntőt tartottak.

Hajnal Erzsébet és
Papp Gábor József műsorvezetők

Az Aranymikrofon kishegyesi
gálaestjének plakátja (1973)

A Rádióiskola/Iskolarádió

Míg a Gyermek- és az Ifjúsági rádió élő, közvetlen kapcsolatot tartott fenn a kistudósítók és ifjú hallgatókkal, a kulturális-szórakoztató részleg másik szerkesztősége, a Rádióiskola (később Iskolarádió) az általános iskolai oktatás menetébe illeszkedve igyekezett eljutni hallgatóihoz. 1954-ben, amikor az első

rádióiskolás adások megindultak, még híre sem volt vajdasági magyar tankönyvkiadásnak, egyéb segéd- és szemléltetőeszközökről nem is beszélve, úgyhogy a rádió próbált meg a maga módján némi segítséget nyújtani a komplex oktatási módszer alkalmazásához, az akkoriban kezdődött iskolareform jegyében. Sok tanár a rádió adásaiból merített rendszeresen témát és módszert egy-egy tantárgyi egység feldolgozásához, legyen szó anyanyelvi, irodalmi, szerb nyelvtanulási, zenei, földrajzi vagy történelmi témákról.

Ismert szaktekintélyeket kértek fel az oktatás folyamatába illeszkedő sorozatok és adások koncepciójának kidolgozására, köztük B. Szabó Györgyöt, Brunet Elemért, Bartha Dezsőt és másokat.

A Rádióiskola első szerkesztője Keck Irén volt, egy óriási tudású, tekintélyparancsoló, de egyszersmind szerethető, szikár matróna. Őt Sárosi Károly, majd Korom Tibor, később Borbély János, s végül Kaszás Károly váltott fel a szerkesztői székben. A munkatársak többé-kevésbé változatlan összeállításban dolgoztak: Cvijanović Mária, Deutsch Judit, Mara Dudvarski, Fece Irén, Fehér Magda, Matijevics Mária, Szekeres Piroska, Tóth Erzsébet, később Kovács István. Jómagam 1964-ben, leszerelésem után kerültem a Rádióiskola szerkesztőségébe, a földrajzi és történelmi adásokat szerkesztettem, majd később a középiskolásoknak szóló *Irodalmi kalauzt*.

Az adásokat fél évre előre terveztük, sok pedagógus és szakember bevonásával. Álljon itt néhányan a neve közülük: Bori Imre, Szeli István (magyar nyelv és irodalom), Lévai Anna, Varga Péter, Szűcs Budai József (zene), Fábri Nándor, Uri Ferenc (földrajz, történelem) és sokan mások. Minden hétköznapi volt rádióiskola-adás, a délelőtti délután megisméltük, úgyhogy aki nem tudta rögzíteni, s mégis fel akarta használni őket, direktben is meghallgathatta az osztályban. Hogy a tanárok minél eredményesebben beilleszthessék őket a tanmenetükbe, külön közlőnyben – félévente megjelenő, minden vajdasági iskolának ingyenesen eljuttatott füzetben – ismertettük, mely módszertani egységhez nyújtanak segítséget, és részletesen ismertettük a tartalmukat. Zenetanulási adásainkhoz kottákat és dalszövegeket is közlünk.

Jószérivel nem volt egyetlen magyar tannyelvű vajdasági iskola sem, melybe a tanév folyamán legalább egyszer ne látogattunk volna el. Közös meghallgattunk egy-egy adást, szakmai beszélgetéseket szerveztünk, felvételt készítettünk a szakcsoportok munkájáról, az önképzőkörök erre a célra készített műsorairól, az iskola legtehetségesebb diákjainak produkciójáról, a pedagógusok mondanivalójáról. A rádió hőskorában, a hetvenes-nyolcvanas években

szinte nem volt olyan év, hogy ne hirdettünk volna meg valamilyen tartományi méretű irodalmi, zenei, történelmi, környezetismereti stb. vetélkedőt. Sőt, nemzetközit is!

Petőfi születésének századik évfordulójára a Kosuth Rádió nemzetközi Petőfi-vetélkedőt hirdetett, amelyre meghívta a szomszédos országokban élő nem magyar ajkú középiskolásokat is. Ez úgy kezdődött, hogy előbb megszerveztük a helyi döntőket, majd a győztesekből négytagú csapatot állítottunk össze, amely végül Budapesten, a híres-neves hatos stúdióban mérte össze tudását a román és a csehszlovák csapattal. Az Újvidéki Rádió csapata – két szerb és egy magyar lány, egy magyar fiú, valamint jómagam mint tolmács összeállításban – a második helyen végzett, hajszálnyival maradva le a felnőtt versenyzőket is szerepeltető román különítménytől.

Hasonló módon szerveztük meg a legtöbb irodalmi, zenei vagy történelmi vetélkedőnket is. Igyekeztünk a legkisebb falvak legkisebb iskoláit is mozgósítani, majd a regionális elődöntők után rendszerint a rádió M-stúdiójában lezajlott a tartományi döntő is, amiről általában egyórás műsor készült, s került sugárzásra később. Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy ezeken a döntőkön többnyire én lehettem a műsorvezető.

Kultúrát szolgál(tat)ni Az irodalmi műsorok

Ahogy a Gyermekrádió a gyermek- és ifjúsági irodalmat, a Rádióiskola a tankönyveket, hasonlóképp próbálták meg a rádió irodalmi műsorai a kezdetén a szépirodalmi kiadótévékenységet pótolni. „A vajdasági magyar írók mindegyikének írásai szerepeltek műsorainkban – írja Szalai István. – Már megszólalásunk első napjától kezdve sugároztuk Herceg János, Gál László, Papp József, Urbán János, Ács Károly, Sinkó Ervin, Csépe Imre, Debreczeni József, Majtényi Mihály, Komáromi József Sándor, Szirmai Károly, Bencz Mihály, Thurzó Lajos, Fehér Ferenc, Saffer Pál és több más íróársunk prózáit és verseit. Néhányuknak állandó rovatuk volt adásainkban, többjükkel pedig munkaviszonyt létesített a rádió.”

Utóbbiak közé tartozott Herceg János, akit az első irodalmi műsorok szerkesztőjévé sikerült megnyerni, és aki – Simin Bosán Magdát idézve – „a maga halhatatlan irodalmi tájékozottságával, megbízható esztétikai értékrendszerével, és afféle »táv szerkesztési« módszerével – ő maga Zomborban vagy Batinán lakott, és hetente csak egyszer utazott le Újvidékre, hogy Sesics Vera munkatársával együtt elkészítse a hangfelvételeket –, rövid idő alatt országos színvonalúvá fejlesztette ezeket az adásokat. A szerkesztési alap-

elv az volt, hogy a hallgatókat megismertessük a kortárs jugoszláv, magyar és világirodalommal, különös tekintettel a vajdasági szerzők műveire.”

„Így láttak napvilágot a hetenkénti adások – írja erről maga Herceg János –, *Lírai tízperc*, *Könyvek, írók, emberek*, illetve *Új könyv, új írás* címmel. Majd a rádió-folyóirat, mely három évig jelent meg *A mi időnk* címmel, az akkori idők elvárásainak megfelelően, hogy azután *Együtt* címmel kerüljön közvetítésre. Utóbbinak a helyi irodalmi önszerveződés orgánumának kellett lennie, de nemcsak a földrajzi régióknak megfelelően, hanem úgy, hogy az országban megjelenő valamennyi irodalom otthonát képezze.”

Az *Együtt* havonta jelentkezett, egyórányi terjedelemben. Herceg után 1977-től Gion Nándor szerkesztette, utána, 1984-től Borbély János, majd 1991-től 1999-ig Vickó Árpád.

„Szerettük volna együtt látni a legfiatalabbaktól Sinkó Ervinig és Szirmai Károlyig az írókat a rádió folyóiratában – folytatja Herceg. – Ez sem volt épp könnyű feladat. A fiatal tehetségek forradalmi attitűddel és avantgárdista kísérletekkel követeltek maguknak teljes szabadságot, viszont a hallgatóság különbözőségére való tekintettel a rádió nem volt abban a helyzetben, hogy minden tekintetben eleget tudjon tenni elvárásaiknak. Ez aztán sok-sok alkalmat adott a nemzedékek közti ellentétekre.”

Jónéhány évvel később, amikor már én szerkesztettem az *Irodalmi kalauz* című műsort, magam is vitába keveredtem az avantgárd egyik képviselőjével, Gerold Lászlóval, az első *Symposion*-nemzedék jeles tagjával. Még csak nemzedékek közti ellentét sem kellett hozzá, hisz Gerolddal osztálytársak voltunk valamikor – immár több mint ötven évvel ezelőtt. Az történt, hogy az *Irodalmi kalauz* megindított egy sorozatot, amelyben bemutattuk a magyar irodalmi folyóiratok legjobbjait a Magyar Múzeumtól és Athenaeumtól a *HÍD*-ig és *Üzenetig*. És – *horribile dictu* – kihagytuk az *Új Symposion*t. Na, kaptam is a fejemre érte! Gerold barátom nekem esett a *Képes Ifjúság* hasábjain, és alaposan leszedte rólam is, a rádióról is szenteltvizet. Hasonló stílusban – értsd: ugyanolyan gorombán – válaszoltam neki, amitől persze egy cseppet sem lettem népszerűbb *Új Symposion*os körökben.

Mai eszemmel már valószínűleg szentelnék egy adást az *Új Symposion*nak is – és nemcsak azért, mert a mi kutyánk kölyke –, jóllehet hangnemét és módszereit valahogy azóta sem tudtam megszeretni.

Ha már így besettenkedtem ismét a képbe, hadd mondjam el azt is, hogy később, egy *Forum*os vargabetű után, a 80-es évek elején én örököltam Her-

ceg Jánostól és Sesics Verától az irodalmi műsorok szerkesztői posztját. Heti 70 percnyi terjedelemben négy műsorom volt. Az *Új könyv, új írás* a vajdasági irodalmi terméssel foglalkozott. Talán nem túlzás, ha azt mondom, hogy nem volt a Forum Könyvkiadónak olyan kiadványa, amelyet nem mutattunk be, általában 3-5 perces recenzió és 15 perces felolvasott részlet formájában. A *Lírai tízperc* a magyar, a jugoszláv és a világirodalomból közölt versválogatásokat a rádió legjobb színészeinek tolmácsolásában. Ezt a műsort később Fenyvesi Ottó vette át. Az *Irodalmi kis-tűkör* szombat délutánonként volt műsoron, hétvégi kapcsolódásként egy-egy jó novellát hallgathatott meg, aki az Újvidéki Rádió hullámhosszára állította a vevőjét. A negyedik műsorom afféle éjszakai rétegműsor volt. *Könyvek, írók, emberek* néven futott, és azt szoktam rá mondani, hogy álmatlanságban szenvedő éjjeliőröknek szólt. Aktuális filozófiai, szociológiai, történelmi esszéket, tanulmányrészleteket közöltünk benne, olykor rázósakat is. (Egy ilyen műsor másnapján kérdezte meg tőlem Németh István a Magyar Szó liftjében: Hát te még szabadlábon vagy?) Szerencsére az álmatlanságban szenvedő éjjeliőrök között aránylag kevés volt a besúgó.

A *Könyvek, írók, emberek* műsorait – csekély kivétellel – Horváth Rózsa bemondónő olvasta be. Imádtam vele dolgozni. Úgy blattolt, hogy öröm volt hallgatni. A baki ismeretlen fogalom volt számára, a leg-hosszabb körmondatot is ösztönösen tagolta egyszeri hallásra is tökéletesen érthető logikai egységekre, úgy lopta hozzá a levegőt, hogy ismerek olyan szuszogó pesti színészt, aki elmenne két hétre pincsikutyának ilyen légzéstechnikáért, és a hangja még hetvenedik évéhez közeledve is üde volt és kellemes.

Itt jegyezném meg halkan, s utána, ígérem, nem bántok több anyaországi érzékenységet: mi csak egy vidéki kis rádió voltunk, de nálunk olyan üresfejű dumagépeket, mint egyik-másik mai fővárosi kereskedelmi rádió idétlenül heherésző műsorvezetője, olyan raccsoló humoristákat, mint a pesti kabaré nagyhatalmú szerkesztője, olyan beszédhibás újságírókat, mint a királyi tévé egyik sztráriportere bizony nem engedtek mikrofonközelbe.

A hetvenes években a *Rádióregény* című műsorral bővült irodalmi kínálatunk. 1992-ig Borbély János szerkesztette, majd 1999-ig, megszűnéséig Géber László. Heti harminc perces folytatásokban dramatizált regényeket közölt a világ- és a magyar irodalom nagyjainak tollából (különös tekintettel – ez minden irodalmi műsorunkra jellemző volt –, a jugoszláviai magyar irodalomra³).

³ Igen, ez a kifejezés volt használatban: jugoszláviai magyar irodalom, amelyet akkoriban még nem volt ildomos az egyetemes magyar irodalom szerves részének tekinteni.

Az irodalmi műsorok tervezésébe és készítésébe rendszeresen bevontuk a tartomány legismertebb irodalomtörténészeit, egyetemi tanárait, publicistáit, kritikusait, köztük Szeli Istvánt, Bori Imrét, Penavin Olgát, az állandó munkatársunknak számító Vajda Gábort és másokat.

Az *Új könyv, új írás, az Irodalmi kistükör és a Könyvek, írók, emberek szerkesztését* 1992-től, amikor áttelepültem Magyarországra, Géber László vette át.

Rádiódráma – színészegyettes

„1951-ben kezdtük meg a dráma műsorok készítését – írja Simin B. Magda. – Mivel Újvidéken akkoriban nem volt magyar színház, így hivatásos színész sem, az első adásunkban, egy Priestley-drámában, az akkoriban még javában virágzó Topolyai Színház művészei játszottak. A rendező Garai Béla volt, a Szabadkai Népszínházból. Egészen 1953-ig, amikor sikerült saját színészegyettest alakítanunk, saját rendezővel, e két színház művészei, és néhány újvidéki amatőr színész szerepelt a bemutatott darabokban, méghozzá élőben, mert még magnónk sem volt, amire rögzíthettük volna műsorainkat.”

Lányi István rendező, aki 1952-ben került a rádióhoz, mesélte, hogy egy ilyen egyenesben közvetített rádiódráma bizony alaposan próbára tett rendezőt, színészeket, technikust egyaránt. Bevallotta, hogy eleinte nagyobb lámpaláza volt, mint a színészeknek. Egy Osztrovszkij-darab, *A szerelem kalmárjai* volt az első ilyen rendezése, Bogdánfi Margittal és a hősszerelmes Boros Istvánnal, s ha belegondolok, hogy egyidejűleg kellett a színészeket figyelnie, a zenekísérést, az effektusokat, az aláfestést vezényelnie, bizony nem szívesen lettem volna a bőrében. Érdekes különlegessége volt ennek az Osztrovszkij-darabnak, hogy közkívánatra – több száz hallgatói levél nyomán – meg kellett ismételni. Megismételték. Természetesen megint élőben.

És ha már a különlegességeknél tartunk, jegyezzük meg azt is, hogy az Újvidéki Rádió volt az egyetlen nemcsak az országban, hanem talán Európában is, amelynek saját drámai együttese volt, szerződöttest színészekkel és rendezőkkel.

Az első rendezők a fentebb említett Lányi István mellett Nagy József, Sántha Sándor, Németh P. István voltak. Az első hivatásos színészek: Ádám Olga, Gerich Endre, Ferenci Jenő, Gombos Péter, majd Boros István és Tusnek Otília. Az első dramaturgok pedig: Korom Tibor és Dimitrijević Mara.

1958-ban szerződött a rádióhoz Varga István. Ő volt az első akadémiai végzettségű rendező, és hosszú éveken át ő irányította a drámaegyettest, készítette el a felvételezési beosztást, rajzolta meg a rá-

dió művészeti produkciójának arculatát, taníttatta a gyermekszínészeket. Varga mellett Szilágyi László és Gellér Tibor is rendezett.

„Indulás után egy évvel már 13 rádiódráma bemutatónk volt évente – idézzük ismét Simin Bosán Magdát –, s ez nem sokkal később felkúszott 18-22-re. Bőségesen válogattunk a világirodalomból, az egyetemes magyar és a jugoszláv irodalomból, a legjobban azonban annak örültünk, ha vajdasági szerző művét mutathattuk be. Pályázatokat írtunk ki, személyes beszélgetésekre hívtuk meg kiemelkedő szerzőinket, s nemcsak magyarokat. Volt olyan szerb író, például, akinek előbb mutattunk be magyar fordításban a darabját, mint ahogy az eredeti színre vagy műsorra került volna.”

A dramaturgi teendőket később Ivan Horovic, majd Deák Ferenc vette át. A társulat a hetvenes években élte meg virágkorát, három rendezővel és húsz színésszel. Néhány név a nagy nemzedékből (ábécé sorrendben): Fejes György, Ferenci Jenő, Lőrincz Lajos, Nagygellért János, Nagygellértné Kiss Júlia, Romhányi Ibi, Sinkó István, Tusnek Otília... És hadd álljon itt néhány szabadkai színész neve is, hisz ők is rengeteg rádiódrámával gazdagították műsorunkat Garai Béla, Pataki László és Virág Mihály rendezésében: Czehe Gusztáv, Godányi Zoltán, Heck Pa-ula, M. Süveges Eta, Remete Károly, Sz. Cseh Mária, Szabó István, Tóth Éva, Verseghe József...

A jugoszláv rádiódráma termelés évente megrendezésre kerülő szemléjének ötlete is itt született, az Újvidéki Rádióban. 1956-ban szervezték meg először a Szerb Népszínházban a Sterija-játékokat, az első országos színházi fesztivált. Ezen rengeteg színházi ember – rendező, dramaturg, színész, drámaíró, kritikus – vett részt, saját háza képviselőjében, Ljubljánától Szkopjeig és Belgrádtól Dubrovnikig. A fesztivál, ahogy lenni szokott, nemcsak a hivatalos versenyprogramból állt, a bemutatókat rendszerint valamilyen kísérőrendezvény, szakmai beszélgetés követte. Ezeknek egyikén vetette fel Simin Bosán Magda és Saffer Pál az ötletet, hogy a színházi szemle mintájára meg kellene rendezni a rádiódráma-fesztivált is. Az ötlet termékeny talajra hullott, és már a következő évben, 1957-ben megrendezték az Újvidéki Rádió stúdióiban a jugoszláv rádiódráma első fesztiválját. Öt éven át rádióink volt a házigazdája a fesztiválnak, majd a Ljubljanei Rádió vette át szerepét. A jubileumi, tizedik szemle idejére még visszakerült Újvidékre a rendezési jog, aztán az országos rádióhálózat döntéshozói úgy határoztak, hogy a Szkopjei Rádiót bízzák meg a szervezéssel, a fesztivál színhelyéül pedig a festői Ohridot jelölték ki.

„Több kiváló rádiódrámával vettünk részt az ohridi hangjátékfesztiválon – írja Lakner Edit dramaturg

–, és néhány nemzetközi szemlén is. Ebben az időszakban egészen 1992-ig körülbelül 25-30 fős volt a magyar dráma szerkesztősége. Például 1988-ban 27-en voltunk: Fülöp Gábor, Jódal Rózsa, Böndör Pál, Lakner Edit, Jung Matkó Margit és Fülöp Ágnes szerkesztők. Vajda Tibor, Hernyák György és Slobodan Mojak rendezők. Ferenci Jenő, Fischer Károly, Fischer Váradi Hajnalka, Horváth József, Nagygellértne Kiss Júlia, Tusnek Otília, Sinkó István, Kerekes Valéria, Banka Livia, Bicskei István, Boros Tápai Kornélia, László Sándor, Stojkov Ibolya, Törteli László és Boros László színészek, valamint Tóth Nándor szervező.”

Sajnos a 80-as évek elején véget ért a rádiódráma fénykora. Elmúlt a díjak és elismerések időszaka, megszűnt az anyagi biztonság, és évről évre egyre nehezebb volt változatos műsort készíteni.

„1981-től többé nem kapott a szerkesztőség devizát külföldi szövegek vásárlására – idézzük ismét Lakner Editet –, úgyhogy főleg a jugoszláviai magyar írók drámáira támaszkodtunk. Nagy számú hangjáték készült Deák Ferenc, Simin Bosán Magda, Varga Zoltán, Gobby Fehér Gyula, Tolnai Ottó, Jódal Rózsa, Brasnyó István, Kopeczky László, Lányi István, Gion Nándor, Pintér Lajos, Balázs Attila, Bosnyák István, Holti Mária, Kovács Miklós és még sok más vajdasági magyar író közreműködésének eredményeként. Igyekeztünk szerbiai, szlovéniai, horvátországi, boszniai és macedón írók drámáinak fordításával gazdagítani műsorunkat. Kiváló fordítók voltak munkatársaink, többek között Fehér Ferenc, Borbély János, Szilágyi Károly, Balázs Pál és Vickó Árpád. A magyarországi írók megértésének köszönhetjük, hogy több jeles író, pl. Zalán Tibor, Koppányi György, Czákó Gábor és mások hangjátékát felvételezhettük. Műsorunkban helyet adtunk a klasszikusok adaptációjának és dramatizációjának, és a magyar irodalom nagyjai is bemutatásra kerültek.

1981-től hetente összesen öt műsora volt a magyar drámának. A legfiatalabbak műsorát, a mesejátékot Argyelán István szerkesztette. Az ifjúsági drámát Jódal Rózsa, az irodalmi pódiumot Böndör Pál, a klasszikus rádiódrámát és a kísérleti drámát pedig Fülöp Gábor és én. 1988-tól egy újabb műsort kaptunk, a rövidhangjátékot, amelyen két dramaturg, Fülöp Ágnes és Krnács Erika dolgozott.

Sajnos 1992-ben a színi együttes megszűnt létezni. Fülöp Gábor, Fülöp Ágnes, Jódal Rózsa, majd valamivel később Hernyák György is távozott a szerkesztőségből. Nagyon nehéz anyagi körülmények között dolgoztunk és dolgozunk azóta. A tiszteletdíjak megszegyenítően kicsik, nem tudunk rendszeresen fizetni sem a szerzőknek, sem a színészeknek, sem egyéb munkatársunknak. Azt, hogy még van műsor

csakis nekik köszönhetjük, mert már két éve ingyen dolgoznak. Monodrámákat, portrékat, dokumentumjátékokat készítünk és jobb időket várunk...”

Szórakoztatni

Az Újvidéki Rádió mindenek szerepkörének szórakoztató részére térve most elsősorban a zenei műsorokról kellene szólnom. Említettem már, hogy rádiónk műsorszerkezetében a zene eredetileg 70, a beszédműsorok 30 %-ban voltak képviselve. Ez azóta fele-fele arányra változott, de ha szórakoztatásról van szó, egyszerű rádióhallgatóként is úgy gondolom, hogy a zene az elsődleges tényező. Különösen ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a zeneműsoroknak csupán egynegyede komolyzene, a háromnegyede – 50 % könnyű plusz 25 % népzene – egyértelműen a szórakoztatást szolgálja. Sajnos a zenéhez körülbelül annyit értek, mint hajdú a harangöntéshez, úgyhogy ezt az egyébként nagyon hálás feladatot – az Újvidéki Rádió zenei adásainak részletes bemutatását –, hozzáértőbb kollégára testálom, magam ehelyütt beérem egy-két zenei vonatkozású adat és név felsorolásával, és maradok a kaptafám mellett: továbbra is a magyar nyelvű beszédműsorokra összpontosítok.

Tehát dióhéjban: a zeneműsorok vezetői és munkatársai onnan indultak, hogy az első műsorokat újvidéki honpolgároktól összekoldult lemezekből állították össze, s eljutottak odáig, hogy saját zeneprodukcióval dicsekedhettek. Ehhez egy szimfonikus-, egy kamara-, egy variálható összetételű szórakoztató (vonnós-fúvós) zenekar, egy vegyes énekkar, gyermekkar, magyar és szerb népi zenekar állt rendelkezésünkre (amelyekben román, szlovák és ruszin zenészek is muzsikáltak). És olyan énekesek, mint Boros István, Boros Mirjana, Farkas Katalin, Fülöp Kató, Gubik Mira, Lévai Ferenc, Németh Rudolf, Rácz Szabó Lajos, Sántha Pusztai Lajos, illetve később Biszák Jú-

A rádió magyar népi zenekara
a 70-es évek elején

lia, Hertyán Aranka, Vitkainé Kovács Vera és mások. A zenei szerkesztőség rugalmas műsorpolitikájának, az új zenei hatások iránti nyitottságának, egyre javuló műszaki feltételeinek és nem utolsósorban a rendkívül tehetséges zenészeinek és énekeseinek köszönhetően az Újvidéki Rádió zenei műsorai nemcsak a Vajdaságban örvendtek óriási népszerűségnek, hanem a szomszédainknál is, messze határainkon túl is.

A Vidám műsor

A szórakoztató jellegű beszédműsorok közül a *Vidámest* és a sportműsorokat említeném meg. Az első a kulturális-szórakoztató, az utóbbiak pedig a politikai-tájékoztató műsorok szerkesztőségében készültek.

Az első Vidámest 1950. július 1-én hangzott el rádióink hullámhosszán, az év november 29-től kezdve pedig kéthetente jelentkezett. A műsorokat Hirschler Ferenc szerkesztette és rendezte, a tréfák és jelenetek szerzői pedig Bogdánfi Sándor, Gál László, Majtényi Mihály és más vajdasági írók voltak. Az írásokat vagy maguk a szerzők, vagy amatőr színészek adták elő, köztük Baratkai Márta, Ferenci Jenő, Fülöp Kató, Horváth Rózsa, Katona Imre, Siklósi János és Teleki Júlia, a zenei betéteket pedig a rádió énekesei és a népi zenekar szolgáltatták.

Az adások két-három évig előben mentek, és hamarosan akkora népszerűsége tettek szert, hogy hamarosan „kivívták” maguknak a heti megjelenés jogát: azóta, egészen 1999-ig minden szombaton este ott szerepeltek az Újvidéki Rádió műsorán.

1952-től Németh P. István, majd 1956-tól Svetislav Ruškuc, két évvel később pedig Nagy József vette át a vidám műsorok szerkesztését. A házi szerzők mellett a fiatal vajdasági humoristák is kezdték bontogatni szárnyaikat, és idővel szép számú külmunkatárs gyűlt a szerkesztőség köré. Megkezdődött a vidékjárás is, sorra rendeztek nyilvános felvételeket a Vajdaság szinte minden jelentősebb magyarlakta helységében, továbbá Baranyában és Szlovéniában. Nem telt bele egy évtized, és a hírműsorok mellett, a Faluműsorral együtt a Vidámest az Újvidéki Rádió leghallgatottabb műsora lett.

1962-től 1988-ig Balázs Pál vezette a vidám és szórakoztató műsorok szerkesztőségét. Őt idézem: „Ekkor már a szombat esti kétórás, a vasárnap esti 55 perces Vidám műsorok mellett pénteken a Kabarét, szombaton és hétfőn pedig a Humoreszk című műsorait közvetítette az Újvidéki Rádió. Ezekben a műsorokban a humor szinte minden prózai, verses és zenés műfaja szerepelt. Ennek köszönhetően a kezdeti vidám est és vidám műsor fokozatosan rádiókabarévá lett. Ezt nagymértékben a neves, fiatal humoristákból

álló szerkesztőség – Pintér Lajos, Kiss István, Varga Géza valamint Horváth Káta György, majd Bús Zoltán – tette lehetővé.” De a külmunkatársak is derekasan „odatették magukat”, közülük is említsünk meg néhányat: Barácius Zoltán, Begovics Imre, Đorđe Fišer, J. Garai Béla, Kiss Erzsébet, Komáromi J. Sándor, Kopeczky László, Krekovich Ferenc, Lajber György, Nagy Nándor, Nothof Károly, Papp Gábor, Sztáncsics András és mások.

Ábécé sorrendben említettem őket, de egyiküket – elnézést a többiekől –, mindenképp ki kell emelnem: Kopeczky Lászlót, akiben én minden idők legtehetségesebb vajdasági magyar humoristáját tiszteltem, és akinek, mint búcsúztatásán elhangzott, sziporkázó szellemességét, szókimondását, bátorságát, bölcsességét, szerény, szeretetre méltó egyéniségét bizonyára nagyon sokáig megőrzi emlékezetünkben azok is, akik csak írásai által ismerték, s azok is, akik együtt dolgozhattak, személyes barátságban lehettek vele.

Időközben a műsorok hallgatottsága és népszerűsége – különösen a tévé megjelenése és térhódítása előtt –, nőttön-nőtt. A heti műsorok mellett hagyományossá vált évenként a 2-4 órás április elsejei, valamint a szilveszteri kabaré.

A hatvanas évek elejétől kezdve intenzív együttműködés alakult ki egyrészt a Vidámest szerkesztősége, másrészt az anyaországi humor fellegvárai, a budapesti Déryné Színház, a Vidám Színpad, majd a Magyar Rádió között, kölcsönös, nagy sikerű vendégszereplésekkel. „Ezekben a közös műsorokban – írja Horváth Káta György –, felléptek a magyar kabaré legjelesebb művészei, és szívesen részt vettek a magyar színjátszás egyéb műfajainak nagyjai is. A vajdasági közönség megismerkedhetett a legnevesebb magyar humoristákkal, Magyarországon pedig – legalábbis az akkori vélemények, lapjegyzetek, szakcikkek ezt bizonyítják –, mindig szívesen hallgatták az övékétől kissé eltérő, más színezetű humort. Sajnos, ez a gazdag és számunkra rendkívül hasznos együttműködés a 80-as évek végén, a már ismert események miatt – megszűnt.”

És itt is, mint a rádió egészében, a délvidéki magyar sajtó egészében, a délvidéki élet egészében kezdetét vette egy kegyetlen leépülési folyamat. Balázs Pál más beosztásba való távozása után Varga Géza, majd 1990-től Horváth Káta György vette át a vidám és szórakoztató műsorok szerkesztését. A legkevésbé sem rátermettségükön, kizárólag a külső politikai tényezőkön múlt, hogy Horváth K. György szavai szerint: „1990-től a vidám műsor szerkesztőségében az állandó kreatív munka helyett néhány évig a múlt eredményeinek megőrzése, a folyamatosság ápolása került előtérbe. Kezdődött azzal, (...) hogy először az

áprilisi nyilvános műsor felvételezéséről mondtunk le, majd a szilveszteri műsor is veszélybe került”, s végződött azzal, hogy 1999. március 20-án elhangzott az utolsó vidám műsor az Újvidéki Rádió hullámhosszán. A háború megszűnése után archív vidám műsorok összeállítására van kárhoztatva a kéttagúra zsugorodott szerkesztőség.

Sic transit gloria mundi.

Sport

Csőke Béla sportújságíró tanúsága szerint „hat hónappal a rádió megalapítása után már részletesen kidolgozták a sportműsorok tartalmát. Havi terveket készítettek, és a tízperces sportműsorokban leginkább a tartomány eseményeivel foglalkoztak: például július 1-jén a szabadkai Spartacus fennállásának ötödik évfordulójával, az újvidéki Sloga svédországi vendégszereplésével, Vajdaság evezősbajnokságával és az országos sakkválogatott újvidéki előkészületeivel.”

Az első labdarúgó mérkőzés közvetítésére 1956-ban került sor. Szerencsés József közvetített Budapestről, a vendéglátó Honvéd és a belgrádi Partizán meccséről.

A rádió első profi sportújságírója, Gyula Károly, 1951-ban került a rádióhoz. Egy évvel később csatlakozott hozzá Bencze Lajos. A műsorokban a labdarúgáson kívül sokat foglalkoztak a többi sporttal is. Így 1958-ban Gyula Károly Budapestről az úszó és vízilabda Európa-bajnokságról is közvetített. Ekkor a heti sportösszefoglaló már 30 perces volt, az év végére pedig felduzzadt 60 percre.

A 70-es és 80-as években újabb munkatársakkal, Tóth Ferencsel, Csőke Bélával, majd Mucsi Gézával bővült a rovat, s volt úgy, hogy vasárnaponként a *Sport, zene, derű* műsorban 4-5 labdarúgó mérkőzésről adtak kapcsolósos helyszíni közvetítést.

A 90-es évek elején bekövetkezett megszorítások és a háború sajnos ezt a kis csapatot is szétszórta, ki a katonai behívó elől, ki egészségi okokból, ki az élet kérélménytelen törvényeinek engedelmeskedve távozott, úgyhogy már csak sajtó emléke maradt annak, hogy az elmúlt hatvan évben az Újvidéki Rádió sportújságírói számtalan Európa- és világbajnokságról, továbbá öt nyári és egy téli olimpiáról tudósítottak, közvetítettek.

Fontosabb mérföldkövek a rádió történetében 1953 – száz kilowattos adó

Az alapításkor egy „hozott anyagból” összetákolta, fél kilowattos adóval kezdte meg adásainak sugárzását a rádió. Kis hatósugarú, amatőr szerkezet volt, Szabadkáról hozták le Újvidékre, Greiner Lászlóval, megalkotójával együtt.

1953 végétől kezdődően nevezhetjük rádiónkat modernnek, hisz ebben az évben kezdte meg működését a száz kilowattos középhullámú adó, amely lehetővé tette, hogy Európa legnagyobb részében, sőt a Közel-Keleten is hallhatóvá váljék műsorunk.

1954-ben tértünk át a 236,6-es középhullámra.

„Kaptunk egy Siemens gyártmányú keverőasztalt is, amely akkoriban a legmodernebbnek számított Európában – meséli Nagy László hangmérnök. Hamarosan arról lettünk híresek országszerte, hogy magunk gyártottuk a különféle berendezéseket, előbb csak saját használatra, később másoknak is. Miután ugyanis pénzünk nem volt további keverőasztalok vásárlására, összeállítottunk magunk kettőt-hármat. Így aztán kialakult egy kis csapat, inkább technikusokból, mint mérnökökből álló, tehetséges csapat, amely nemcsak összeszerelte a komplikált berendezéseket, hanem a karbantartásukat is maga látta el.”

1963 – URH adó

A Fruška Gora legmagasabb csúcsán, a Crveni Čoton megkezdte működését az URH adó. Ettől kezdve ultrarövid hullámon is hallhatóak voltak műsoraink, érezhetően jobb minőségben. A čoti adót aztán tovább fejlesztették, és ez sugározta később az Újvidéki Televízió adásait is.

1965 – Az M-stúdió

1958-ban óriási beruházásba kezdett az Újvidéki Rádió: elhelyezték egy korszerű, nyilvános hangversenyek és más rendezvények élő közvetítésére, illetve minőségi rögzítésére alkalmas stúdió – az M-stúdió – alapkövét. Kaptunk rá némi támogatást, kölcsönket vettünk fel, és az előfizetésből befolyó pénz jó részét is erre fordítottuk, úgyhogy ebben az időben a rádiósok fizetése is jócskán elmaradt a hasonló foglalkozásúaké mögött. Az építkezés elég lassan haladt, mert időnként el-elapadt egyik-másik forrás.

Vida Jovanović pénzügyi igazgató emlékezéseiből idézek: „1962-ben rengeteget költöttünk az M-stúdióra, elfogyott minden pénzünk, a Legfelsőbb Gazdasági Bíróság zárta a folyósámlánkat. Jött az újév, osztani kellett volna a fizetéseket. Mit volt mit tenni, elmentem a bíróság elnökéhez és azt mondtam neki: idefigyelj, elvtárs, nem tehetjük meg, hogy nem fizetjük ki az újságírókat újév előtt, oldd már fel azt a nyavalyás folyósámlát. Ő meg feloldotta. Kifizettük a fizetéseket, aztán megint zároltak bennünket.

A sok gond és késelelem ellenére bebizonyosodott, hogy a beruházás indokolt volt: az M-stúdió felépítésével Újvidék rendkívüli jelentőségű kulturális intézménnyel gazdagodott. Csak a magyar vonatkozású ren-

dezzvényeket sorolom: pár szereplős kamaraelőadások külföldi vagy jugoszláv írók műveiből; nyilvános vidámestek, kabarék (sokszor budapesti vendégek – köztük Hofi, Kabos stb. – közreműködésével); az Ifjúsági rádió Aranymikrofon tehetségkutató versenye; a Gyermekrádió szerkesztőségének nyilvános műsorai (télapóvárás, vetélkedők, zenés műsorok); a Rádióiskola anyanyelvi, zenei, földrajzi és történelmi vetélkedői; alkalmi ünnepi előadások, és végül, de nem utolsó sorban a *Művészportrék* című nyilvános műsorok, amelyekben kiemelkedő alkotókat, elsősorban magyarországi írókat, költőket mutattunk be Németh Lászlótól Weöres Sándorig és Nagy Lászlótól Szabó Magdáig.

A sorozat dramaturgia Dorogi Zsigmond volt, rendezője Marton Frigyes és Bozó László, és a meghívott írók, költők mellett a legrangosabb budapesti színészek és énekesek szerepeltek benne Sinkovits Imrétől Latinovits Zoltánig, Berek Katitól Ruttkai Éváig, illetve Csengery Adriennetől a Kalákáig.

A *Művészportrék* műsoraiban rendszerint megszólalt a vendég író vagy költő is. Több alkalommal – Galgóczi Erzsébet, Szakonyi Károly, Kálnoky László, Csoóri Sándor, Szabó Magda idelátogatásakor – engem ért az a megtiszteltetés, hogy egy tízperces, negyedórás beszélgetésben rákérdezzek néhány életrajzi mozzanatra vagy belső indíttatásra, amiről felteleztem, hogy érdekelheti a közönséget, illetve a hallgatókat is. Hogy mikor kit hívunk meg ezekre a műsorokra, azt Simin Bosán Magda főszerkesztő és Dorogi Zsigmond dramaturg döntötték el. Sok beleszólásom nem volt a dologba, mégis megkérdeztem egy alkalommal, miért nem hívjuk meg Illyés Gyulát is. Hiába hívnánk, szólt a válasz, hallani sem akar róla, hogy lejjön a Vajdaságba.

Történt, hogy 1972-ben, Kodály Zoltán születésének 90. évfordulóján emlékműsor-sorozatot indított a rádió, s valakinek eszébe jutott, hogy az egyik adásban meg lehetne szólaltatni Illyés Gyulát is, mint Kodály nagy tisztelőjét. Budapesti barátainknak köszönhetően sikerült is megnyernünk az írófejedelmet egy interjúra. Guelmino Sándor kollégámmal együtt utaztunk fel Budapestre. Illyés pasaréti otthonában fogadott bennünket, nagyon barátságosan. Flóra asszony friss, ropogós pogácsát tett elénk, majd egy fél-deci kisüsti elfogyasztása után bekapcsoltuk a magnót és alanyunk kezébe adtuk a mikrofont. És Illyés elkezdett beszélni Kodályról, ízesen, érdekesen, lenyűgözően. És mesélt egy teljes órán át, megállás nélkül. És rögtönzött hangos esszéjében nem volt egyetlen szóismétlés, egyetlen elharapott félmondat, egyetlen levegőben lógó gondolat sem. Mint válogatott gyöngyszemeket, úgy rakta ki elénk gondolatait, s akár vihettük volna is az anyagot, egyetlen vágás, javítás nélkül adásba vagy nyomtatásra.

Amikor befejezte, és magunkhoz tértünk a megilletődéstől, udvariasan megköszöntük az interjút, és elkezdtünk búcsúzkodni.

– Ne menjetek még – marasztalt bennünket Illyés és Flóra asszony kedvesen –, ráérték.

Mi rá, néztünk össze Sándorral, és boldogan huppantunk vissza a kanapéra. Elkezdtek bennünket faggatni, hogy s mint élünk odalenn a Délvidéken, meg ilyeneket... Válaszolgattunk spontánul, őszintén... Aztán, mi is összeszedtük a bátorságunkat, és, nem emlékszem már, melyikünk, kibökte ami régóta nyomta a begyűnkét:

– Egyet árulj el nekünk, Gyula bátyám, miért nem jössz le hozzánk a Vajdaságba? Németh Lászlótól Déry Tiborig mindenki volt már.

– Nem megyek – jött a kurta válasz –, mert rossz magyarok vagytok.

Hát... nyeltünk egy nagyot.

Nagyjából tudtuk ezt magunk is, csak nem mertünk így szembenézni vele. Az az igazság, mondom ezt ma, több évtizedes távlatból, hogy Illyés nem túlzott, valóban rossz magyarok voltunk: satnya volt a magyarságtudatunk, gyakori a vegyes házasság, sok magyar szülő szerb iskolába íratta gyermekét, a magyar iskolákban sem tanultunk/tanítottunk nemzeti történelmet, irodalompolitikánk korifeusai külön „jugoszláv” felségvizeken eveztek, rettegtünk az anyaországi indoktrinációtól, lemondtunk minden nemzeti érdekérvényesítésről, és akkoriban még mukkanni sem mertünk arról a több tízezer ártatlan magyar áldozatról, akit Tito partizánjai gyilkoltak le 1944-ben...

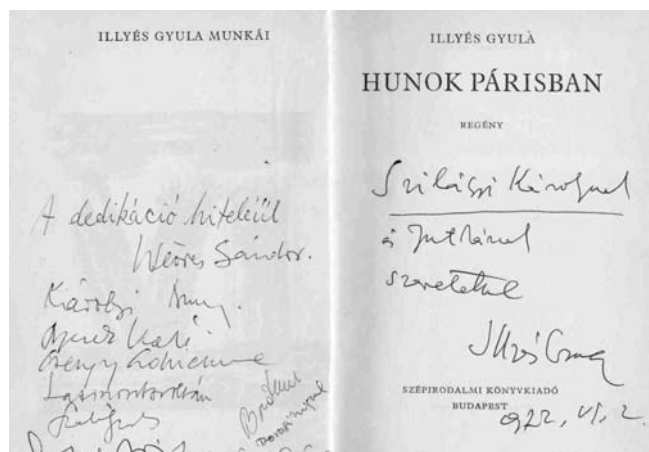
Egyetlen ellenérvre futotta a találékonyaságunkból:

– Ha rossz magyarok vagyunk, annál inkább szükségünk van rá, hogy elgyere közénk.

Nagyképűség volna azt hinni, hogy ez az érvünk hatotta meg vendéglátónkat, tény, hogy 1972 júniusában Illyés Gyula mégiscsak ellátogatott Újvidékre, és, noha maga nem volt hajlandó színpadra lépni, végignézte az első sorból a *Művészportré* neki szentelt katarikus sikerű műsorát, és felállva, félszeg mosollyal köszönte meg az M-stúdió közönségének tomboló tapsát.

E felejthetetlen élménnyel kapcsolatban, minden szerénységet félretéve, hadd hozakodjak itt elő egy féltett kincsemmel, amit nem kis büszkeséggel szoktam mutogatni arra érdemes vendégeimnek. Illyés Gyula Hunok Párizsban című könyvéről van szó, melyet a nyilvános műsort követő vacsorán dedikált a szerző feleségemnek és nekem. Amikor az írófejedlem odakanyarította a nevét a belső címdalra, a jelen levő Weöres Sándor kivette a kezéből a könyvet, és az átellenes oldalra odaírta a következőt: A dedikáció hitelül: Weöres Sándor. Majd továbbadta a könyvet, s aki ott volt, mindenki aláírta, tanúként: Ká-

rolyi Amy, Berek Kati, Csengery Adrienne, Latinovics Zoltán, Szabó Gyula, Szépfalusi István, Bozó László, Dorogi Zsigmond, Csoóri Sándor, Marosi Júlia.

A féltve őrzött dedikáció

60-as évek – nyitás külföld felé

„Az Újvidéki Rádió első nemzetközi kapcsolatfelvételei a 60-as évek elejére estek – írja e kapcsolatok legfőbb szorgalmazója és istápolója, Simin Bosán Magda. – A legszorosabban a Magyar Rádióval működünk együtt, bár a Jugoszláv Rádióhálózat illetékes bizottsága révén és az ohridi fesztiválon is sok külföldi partnerrel találkoztunk, és több kelet- és nyugat-európai rádióval kötöttünk együttműködési megállapodásokat szöveg- illetve zeneanyag-cserére. A zenei műsorok főszerkesztője, Anton Eberst gyümölcsöző kapcsolatot épített ki a Duna-menti országokkal, ő vetette meg az alapját a Duna-menti országok népzenei találkozásának.

A Magyar Rádióval teljesen szabad műsorcsere folyt, szerkesztők és újságírók kölcsönösen látogattak el egymás szerkesztőségeibe, a helyszínen válogatták ki, hogy mi érdekli őket, és a vendéglátó megszemenőig „kiszolgálta” őket. Fiatalkorú pályakezdőket küldtünk Budapestre és „cseremunkatársakat” fogadtunk egy hétre, tíz napra, hogy megismerjék egymás munkakörülményeit, módszereit, tapasztalatait.”

Jómagam is voltam ilyen „cseregyerek”: valamikor a 70-es évek elején egy hetet töltöttem Budapesten, majd néhány évvel később egy másikat Pozsonyban. Különösen a budapesti tartózkodásom maradt emlékezetes. Az egyik napon megkérdezték tőlem vendéglátóim, nem akarom-e megnézni, hogyan folyik a Magyar Rádióban egy dráma felvételezése. Hogyne akartam volna! Lementünk egy közepes nagyságú stúdióba, bemutattak Varga Géza rendezőnek, a technikusoknak és a főszereplőknek, Ruttkai Évának és

Básti Lajosnak, majd leültettek a technikai helyiség sarkába, ahonnan mindent jól láttam és hallottam. Ibsen Sollness építőmester című darabjához készülődtünk. Elég nyugós készülődés volt, mert Ruttkait szörnyű fejfájás gyötörte, és ezt elég érzékletesen tudatta is velünk. Mit tudatta: előadta! Egy mucsai ifjú titán nehezen leplezett megvetésével néztem, mint törli kezét-lábát az egész társaság a primadonna körül, hogy jaj, Évikém, egy kis teát? vagy kávét? nyissatok ablakot, lélegezz mélyeket, aranyom! ezt vedd be, drágám, ez biztosan segít!

Ez eltartott egy ideig, aztán csak el kellett kezdeni a felvételezést. Ruttkai és Básti bevonult a stúdióba, a rendező jelt adott, kigyulladt a piros lámpa, és akkor... akkor valami olyat éltem meg, amit ilyen testközelből még sohasem. Ruttkai és Básti a szemünk láttára változtatta színpaddá a stúdiót, majd életté a színpadot. Tömény életté, amelynek pillanatokon belül mi is részesei lettünk. És nyoma sem volt már holmi fejfájásnak, sőt színésznőnek, színésznek sem: egy szerelmes nő állt előttünk és egy fáradt férfi, aki olyanná szeretne lenni, amilyenek a szerelmes nő látja, és aki igenis felmegy abba a toronyba, ha százszor tudja is: valószínűleg utoljára teszi...

És eszembe se jut csodálkozni, hogy már negyven perce megy a jelenet, és a rendező még egyetlen egyszer sem szakította őket félbe...

Azt hiszem, ez volt az a pillanat, amikor rádöbentem, hogy a színész, hogy a művészember az valami más. Valami olyat tud, amit a sámánok és táltsók, elvárásol bennünket, elragad egy másik világba. És ahhoz, hogy ezt megtehesse, van úgy, hogy hétszer kell pokolra mennie. És amikor mi annyit láttunk belőle, hogy hisztizik vagy undokoskodik, valószínűleg még csak a negyediknél tart.

60-as, 70-es évek – a klub

Az intézmény és éltető közege közötti kapcsolattartás szempontjából feltétlenül említést érdemel a rádió külön „üzemegysége”, a klub. Hatalmas nagy terem, az ötvenes években divatos, nem túl flancos ülgarnitúrákkal, háziasan közvetlen kiszolgálással. Zeneészek, színészek, rendezők, technikusok üldögéltek itt, és itták meg a kávéjukat, üdítőjüket, fröccsüket egy-egy felvételezés szünetében; újságírók, szerkesztők hívtak ide találkára interjúalanyt és beszélgetőtársat; volt, aki itt tartotta a „fogadóóráját”, óriási sakk- és preferáncsáták dúltak (utóbbit később betiltották), s még a magamfajta slapajoknak is oda lehetett ülni a nagy öregek, Herceg János, Gál László vagy Majtényi Mihály asztalához egy-két vinjak meg egy kis eszmecsere erejéig. Mi, akik a Magyar Szó klubjába is bejáratosak voltunk, gyakran mondogattuk egymás kö-

zött, hogy a rádió klubja ugyan sem hangulatában, sem a Horváth bácsi féle szendvics kategóriában nem veheti fel a versenyt a Foruméval, mégis örültünk neki, hogy van egyáltalán, és óriási fölháborodással vettük a hírt, hogy megszüntetik és irodahelyiségekké alakítják át. Megszüntették, pártucát aktatolókat vettek birtokába. Nem ez volt a rádió történetében a bürokrácia utolsó diadala a (nem mindig teljesen) józan ész felett.

A klub mélyéből nyílt egy szintúgy nélkülözhetetlen, bár kevésbé forgalmas „intézmény”: a könyvtár. Egy ősz hajú, kedves arcú, halk beszédű, ha jól emlékszem, Marija nevű szerb könyvtárosnő fogadta a belépőt, és nem lehetett olyan forrásmunkát kérni tőle, amit ha azonnal nem, egy-két órán belül ne tudott volna előteremteni (ha magyarul nem, hát szerbül). Az évek múltával, törzsvendéggé avanszált öreg kezdő korunkban már csak egy cédulát vittünk le neki, amelyen néhány szóban felvázoltuk a témát, amihez az anyag kell, és amikor később visszamentünk, egy jókora paksaméta várt bennünket. Mondanom sem kell, a könyvtárt is áthelyezték, mégpedig a legfelső emelet legeldugottabb zugába, ahová jóformán már csak a denevérek meg a molyok jártak.

80-as évek – folyamatos magyar műsor

A rádióhallgatási szokások szempontjából nem túl szerencsés megoldás ha egy öt nyelven sugárzott műsorfolyam egyetlen hullámhosszon hömpölyög. Kezdetben örültünk, hogy van egyáltalán rádiónk, de aztán rájöttünk: ha az a magyar háziasszony, aki ebéd-főzés közben, vagy a traktorista, aki szántás közben hallgat bennünket, és mondjuk déli egy órakor kénytelen odébb tekerni a keresőjét, mert az éppen soron következő román műsort nem érti, nem biztos, hogy tíz vagy húsz perc múlva újra visszatér a mi hullámhosszunkra. Márpedig nekünk fontos volt, hogy visszatérjen, pontosabban, hogy el se menjen sehová. Ezért elkezdtük szorgalmazni, hogy kapjanak a magyar műsorok külön sávot, s azon folyamatosan magyarul szólhassunk hallgatóinkhoz. A 1980-as évekre sikerült is kiharcolni, hogy két 10 kilowattos URH adón 24 órán át sugározhattuk folyamatosan adásainkat. Az Újvidéki Rádió valószínűleg egyedülálló volt a világon abban, hogy egész napon át közvetített magyar nyelvű, azaz kisebbségi műsort.

1989 – 600 kw-os adó.

Közben Európa-szerte számos erős középhullámú adó kezdett működni, nagy tolongás támadt az éterben, kezdtek elnyomni bennünket, ezért fel kellett építeni a mi 600 kilowattos adónkat is.

90-es évek – általános leépülés

A már említett joghurtforradalom után Szerbia egyszerűen annektálta, és a szó legszorosabb értelmében kifosztotta a Vajdaságot. Majd kitört a háború, Milošević és Šešelj bérencei, holmi božovićok, mihaljkertesek, feketeevirák és egyéb jöttmentek kéjelegve dúltak fel mindent, ami az autonómiát, az itt élő kisebbségeket jelképezte a szemükben. Aztán jött a NATO, amelynek parancsokai biztosan nagyon élvezték, hogy pont a mindig is Milošević ellenzékének számító Újvidéket sikerült szétbombáznuk, beleértve a mi adóinkat is.

Műsorunk azóta – megszakításokkal – egy 10 kilowattos középhullámú adón, 24 órán át pedig egy 100 kilowattos URH adón jut az éterbe.

„A háború kitörésének évében, 1991-ben a magyar szerkesztőségnek 113 alkalmazottja volt, 100 újságíró, szerkesztő, lektor és bemondó, 11 gépíró és két titkárnő – olvashatjuk Surányi Zoltán 2000-ben írt, már idézett dolgozatában. Mára a szerkesztőség létszáma 65-re csökkent, közülük 56 újságíró, szerkesztő, lektor és bemondó. A rádióból 37-en mentek el, 33-an Magyarországra, ketten Nyugat-Európába és egy-egy alkalmazott a volt jugoszláv tagköztársaságokba illetve a tengerentúlra.”

Idemácsolom Faragó Árpád színművésznék, az Újvidéki Színház akkori igazgatójának megrendítő sorait. „A kilencvenes évek dőbbsenete. A háború falhoz állító kegyetlensége. A színházban kérdésessé válnak a bemutatók. A behívók előtt Magyarországra menekülnek a férfiszínészek. A színház nem áll le. Otthon, a kis újvidéki lakásban, szívszorító pillanatok. Az éjszakai zörejek a katonai behívókat kézbesítők lépéseit sejtetik. Idegtépő órák. Menni vagy maradni?! Egyetlen, huszon-egynéhány éves fiunknak semmi köze ehhez a háborúhoz. Menni kell! 1991 szeptemberében köszön el idős szüleitől. Édesanyja, könnyeivel küszködve, utána szól: »Vigyázz magadra, fiam! Visszavárunk!« Nem jön vissza. Végleg ott marad az anyaországban. Közben a baranyaiak, édesanyám, öcsém a három gyerekkel, ugyancsak menekülni kényszerülnek. A zánkai menekülttáborban kapnak ideiglenes elhelyezést. Vissza ők sem jönnek többé. Ott maradnak. Mint oldott kéve, széthull a család. A mindennapok ránk szakadt kilátástalansága, a magukra maradt szülők magányossága jelenti azt, amit életnek nevezünk...”

„A legnagyobb csapás a vajdasági magyar újságírást éppen ott érte – idézzük tovább Surányi Zoltánt –, ahol a legerősebb volt: legtöbben épp a 30–39 éves korosztályból mentek el, pályájuk csúcán,

amikor már megfelelő gyakorlattal és tudással rendelkeztek. Ez a korosztály teszi ki a kivándorlóknak több mint felét, 50.34 százalékát. Ha ehhez hozzáadjuk a negyvenévesek generációját – ők 21.09 százalékkal a második legnépesebb csoport –, akik általában a szerkesztőségek vezető kádereit adják, a veszteség súlya még inkább érzékelhető. A legfiatalabb, huszonéves generációval együtt e három korosztály a kivándorlóknak több mint 80 százalékát teszi ki, ami egyértelműen arra utal, hogy a jövőnk is elúszott: derékhad és utánpótlás nélkül sajtó nem képzelhető el.”

Huszonegyedik század – itt (mégis) élned kell

Születésnapra, a rádió hatvanadik születésnapjára készülve talán mégsem ilyen pesszimista felhangokkal kellene zárni ezt az áttekintést. Nem azért, mert ilyenkor szinte kötelező a hurráoptimizmus, inkább csak annak a bizonyos fél pohár víznek a derűlátóbb megítélése okán.

Pillanatnyilag az Újvidéki Rádió az egyetlen, amely tartományi frekvencián egész napos magyar adást sugározhat. „Ez pedig azt jelenti – nyilatkozta nemrég Gusztón András, a magyar szerkesztőség akkori főszerkesztője –, hogy a Kárpát-medencében a kisebbségi adók közül a miénk sugároz legrégebb óta egész napos közszolgálati magyar műsort. Szerkesztőségünknek negyvenegynéhány állandó munkatársa van, és Vajdaság számos településén 35 tudósítója. Arra kell törekednünk, hogy teljes közszolgálati tájékoztatást nyújtsunk a vajdasági magyaroknak. A kisebbségi tájékoztatás folyamatosan pluszmunkát igényel, mivelhogy főleg a hazai hírügynökségekre támaszkodunk, vagyis fordítanunk kell. Ennek ellenére azt gondolom, hogy nagyjából sikerül a közszolgálati feladatokat teljesíteni. Az Újvidéki Rádió legnépszerűbb műsora a délutáni híradó. A legutóbbi felmérés szerint a vajdasági magyaroknak több mint a 67 százaléka hallgatja ezt az informatív műsort.”

Az új rádiódifúziós törvény talán azt is lehetővé teszi majd, hogy legalább tíz munkatárssal gyarapodjon a magyar szerkesztőség. És talán azt is, hogy ezeknek legalább egy része új, fiatal munkatárs legyen.

„Amikor új vezetőség került az Újvidéki Rádió élére – teszi hozzá Klemm József, aki röviddel ezelőttig az igazgatóhelyettesi posztot töltötte be –, és ami-

kor sikerült elszakadnunk a Belgrádi Rádiótól, valamint önálló vajdasági közszolgálati médiumot létrehozunk, az első gondolatunk az volt: a közszolgáltatás csak úgy teljesíthető, ha egyrészt az egész Vajdaságban hallgathatnak bennünket, másrészt pedig ha a Vajdaság egészére vonatkozó híreket közlünk. Ki kell építeni egy olyan hatékony együttműködést a helyi rádiókkal, amilyen valaha volt. Ennek érdekében körlevélben fordultunk a helyi rádiókhoz. Kértük, hogy nézzék át az általunk felkínált együttműködési javaslatot, és véleményezzék. Több mint 20 rádiótól kaptunk visszajelzést, és közülük 16-tal már alá is írtuk a szerződést. Az egyezmény alapvető kitétele az, hogy a szerződést aláírók ingyenesen műsort cserélhetnek. Ezáltal az Újvidéki Rádió is hozzájuthatna a helyi jellegű információkhoz, s ezek bekerülnének a *Vajdaság ma* című műsorunkba, amelyet a jelenlegi egyórásról háromórásra tervezünk bővíteni.”

Mit köszönhetek az Újvidéki Rádiónak?

Kezdem ott, hogy egész pályafutásomat a rádió határozta meg. Eredetileg orvos szerettem volna lenni, de amikor egyszer hosszan elbeszélgettünk erről Lányi István rendezővel, rádöbbsentem, hogy alkalmatlan vagyok erre a hivatásra.

Gyermekszínészként kézenfekvőnek mutatkozott, hogy színész legyek belőlem. Erről meg Varga István rendező beszélt le, a maga tapintatos módján. Akkor – körülbelül egy hétig –, borzasztóan haragudtam rá, azóta már csak hálát érzek, ha eszembe jut. Valószínűleg boldogtalan színész lett volna belőlem: ahhoz, hogy nagy művész legyek, nem voltam elég tehetséges, attól meg, hogy állandóan csak nyúlfarknyi szerepeket kapok, nyilván időnek előtte megkeseredtem volna.

Felmerült a rendezői pálya lehetősége is, ezt meg egy tragikus vonatszerencsétlenség hiúsította meg: apámat a szerencsétlenség egyik okozójaként – igazságtalanul – sokéves börtönbüntetésre ítélték, máról holnapra munkába kellett állnom, családfenntartó lettem.

Így lett belőlem újságíró.

Ezt főszerkesztőnknek, Simin Bosán Magdának köszönhetem. Bajban voltam, lett hirtelen egy kezdő újságírói hely a Gyermekrádióban, fölvettem. Nem tudom, megbánta-e később. Az az igazság, hogy nem nagyon szerettük egymást, sosem tartoztam a kedvencei közé.

⁴ Sokan felróják neki, hogy a hangulatok embere volt. De hát melyikünk nem az, ki többé, ki kevésbé? Vébel Lajos is az volt. Hol többé, hol kevésbé. Egy alkalommal a szerkesztőség kiküldött egy ifjú munkatársnőt az egyik vajdasági nagyvárosba. Egy jelentős eseményről kellett volna élőben jelentkeznie a délutáni híradóba. Dél körül megszólal a deszkben az egyik telefon, Vébel veszi fel. Nem szól semmit, de az arcáról lerí, hogy alighanem az ifjú kolléganő jelentkezik, és nagyjából az is, hogy mit mond. – X.Y. az, elszúrta a délutáni jelentkezést – mondja Vébel tenyerével lefogva a telefont, majd odanyújtja a készüléket a helyettesének, Majoros Péternek, ha jól emlékszem. – Légy szíves, b...szd le, nem vagyok elég dühös.

Becsületére legyen mondva: ezt sohasem érezte velem, sem szóban, sem hátrányos megkülönböztetéssel⁴. Ma is felemás érzelmekkel gondolok rá: igazi pártkatona volt, ugyanakkor rendkívüli szenzibilitású egyéniség; úgy harcolt az osztályáért és az emberéért, mint egy oroszán, ugyanakkor néha jelentéktelen apróságokba is bele tudott kötni; a lelke nem volt magyar, de elképesztő összegeket költött arra, hogy megtaníttasson bennünket magyarul írni és beszélni. Igen, ma is büszke vagyok rá, hogy Ágoston Mihály tanár úr (állandó jelleggel), és (időről-időre) olyan pesti professzorok és nyelvészek pallérozták stílusunkat és beszédtechnikánkat, mint Benczedy József, Deme László, Fischer Sándor, Grétsy László és Kovalovszky Miklós.

Főnökeimtől, munkatársaimtól is – áttételesen: megintcsak a rádiótól – rengeteg mindent kaptam. Argyelán István, Korom Tibor, majd Borbély János szerkesztőimnek és Sesics Vera kolleganőmnek köszönhetem, hogy elsajátítottam a szövegből való építkezés fortélyait, hogy megtanultam: a rádióhallgató nem tud visszalapozni, ha valamit nem ért, hogy reflexszerűen tudok kételkedni saját tudásomban, nyelvérzékemben, hogy egy életre a magaménak vallhatom a kérdezés szabadságát (két féle buta ember van a világon, az egyik kérdez, a másik buta is marad).

Szerkesztőimnek köszönhetem azt is, hogy beutazhattam egész Jugoszláviát. Korom és Borbély minden kósza ötletemre vevő volt, és én már utaztam is, vonaton, busszal, hajóval, lóháton hol a perućicai őserdőbe, hol a hvari levendulamezőkre, hol a galics-niki lakodalomba, hol a kelet-szerbiai urániumbányába. S a rádiónak köszönhetem azt is, hogy egy alkalommal, Korom Tiborral együtt, részt vehettem Párizsban egy háromhetes iskolarádiós világkonferencián. Igen, három hét Párizsban, huszonevésen!

Későbbi főnökömtől, Gion Nándortól óriási szerkesztői szabadságot és a vele járó felelősségérzetet kaptam. Megbízott bennem, hagyott dolgozni – sosem lehetek érte eléggé hálás!

És még valami, amit szintén a rádiótól – személy szerint Argyelán Istvántól, Fülöp Gábortól és Jódal Rózsától – kaptam: rálátást a szomszéd nemzetek kul-

túrájára, indíttatást a fordításra. Nem dicsekvésként mondom, pusztá tényként: ha összegyűjteném azt a sok szerb, horvát, szlovén és macedón mesejátékot, gyermekhangjátékot vagy rádiódramát, amit a rádiónál eltöltött évtizedek alatt magyarra fordítottam... hát, nem tudom... tízegynéhány kötet biztosan kijönne belőle.

De a szellemiek mellett anyagi hozadéka is bőven volt a rádióbeli munkámnak, ezért is köszönet jár. A tisztességes fizetésért, amiből gond nélkül eltarthatam kis családomat; a kedvező kamatozású lakáskölcsönért, amelynek köszönhetően megvehettem ötödik emeleti kis lakásunkat; a jogosítványomért, melynek megszerzéséhez a rádió sofőrjei segítettek hozzá, a rádió kocsijain; a szép tiszteletdíjakért, amelyeket a fordításaimért kaptam. És azokért a tiszteletdíjakért is, amelyeket szerkesztőként utalhattam ki nyugdíjas kollégáknak, tanároknak, szabadúszóként tengődő vajdasági és anyaországi íróknak, költőknek, publicistáknak...

Sokat gondolkodom mostanában azon, hogy ennyi megköszönivaló után nem volt-e végül is hátlátlanság, hogy 1992-ben elhagytam a rádiót. Ítélek meg mások.

A magam részéről mindenesetre nem a bűntudatom enyhítéséért vállaltam el Mák Ferenc barátom megtisztelő felkérésére ennek a vázlatos dolgozatnak a megírását, hanem azért, hogy egy időre ismét köztetek lehessenek, kedves rádiós barátaim. Két hónapja dolgozom egy akkora kéziratot, amit más négy nap alatt letesz az asztalra, de nem baj, mert ez alatt az idő alatt végig itt vagytok velem. Álmaimban is. Élők és holtak egyaránt. Ezért is nem biggyesztettem oda a holtak neve mellé a szokásos „megboldogult”, „néhai”, „korán eltávozott” stb. kifejezéseket. Mert most is egy csapat vagytok nekem. Ti, élők és holtak együtt csináltátok meg, építettétek föl, tartottátok és tartjátok életben, sok-sok hálás hallgató tudatába és emlékezetébe égetitek mindazt, amit úgy hívunk, hogy Újvidéki Rádió.

És amely most lesz hatvanéves. Isten éltesse még sokáig!

Gyúró, 2009. július 25.

„Házad bárhol és akár több is lehet, de hazád csak egy van.”

Kedves ünnepelek, tisztelt megjelentek! *

Márai Sándor a Röpirat című művében többek között a következőket írja: „Az igénytelenség az eltömegesedés korának egyik legveszedelmesebb műveltségromboló tünete. A tömeg, amely mohón és fárlánkan jól akar lakni ennivalóval, olcsó és gyors keresettel, technikai kényelemmel, műveltségpótló szórakozásokkal és ismeretekkel, igénytelen lesz erkölcsi és szellemi magatartásában. ... Meggyőződésünk, hogy éppen a mélykultúra igazi eszményeitől és értékeitől való elfordulás jelent szellemi, majd később, a civilizáció áttételein keresztül gyakorlati dekadenciát egy nemzet életében.”

Nem kétséges, hogy ez az igénytelen erkölcsi és szellemi magatartás mindenben jellemző a délvidéki magyarságra, ami miatt minden átkával sújt bennünket az általános társadalmi leépülés. Helyzetünket még súlyosbítja az a gazdasági nyomor, amelyet a kisebbségi sorsunknak csaknem kilencven éve alatt a mindenkori hatalom ránk erőszakolt. Pedig a magyar ember szorgalmával sohasem volt baj. Mégis a gazdasági gyarapodás lehetőségeiből állandóan kiakasztva, kirabolva, az ország harmadrangú polgáraként sohasem volt lehetősége, hogy a szorgalmához méltó anyagi jólétben részesüljön.

Mostanában mégsem ez az erkölcsi, kulturális és gazdasági nyomor, valamint az igénytelenségünk jelenti megmaradásunk legnagyobb veszélyét. Sokkal inkább az az identitás-zavar, amely megfosztja a délvidéki magyarságot minden biztos kapaszkodótól, azoktól a szellemi gyökerektől, amelyek a hatalom minden nacionalista beolvasztási kísérletével és elűldözési szándékával szemben erős védelmet nyújthatnak.

Az átélt kommunista diktatúra ugyanis az itteni magyarság lelkében olyan romboló identitás zavart okozott, amely a hazához, a nemzethez és a környezethez való viszonyulását teljesen tévútra vitte. A környező sovíniszta-szocialista országokhoz viszonyított relatív jobblét és a világútlevél (amely a magyarság elűldözésének burkolt formája volt), gyorsan elfeledtette a Tito által elrendelt magyar holokausztot (min-

tegy 40 ezer magyar kivégzését), a vagyonek Kobzásokat vagy a vallásüldözést.

A testvériség-egység kényszerideológiájának a szellemében (ami csak a magyarságra volt vonatkoztatható) folyt a magyar nyelvű oktatás, és diákjainkra a jogfosztók szeretetét erőltette, szolgálékúságra nevelt, gyorsan kioltta a fölnövő generációkból a magyarságtudatot, a magyar haza és nemzet ismeretét, tiszteletét és szeretetét - olyannyira, hogy idővel sokan büszkébbek voltak a jugoszlávságukra, mint a magyarságukra. Ezt még fokozta a Rákosi—Kádár-rezsimnek a határon túlra szakadt magyarsághoz való ellenséges viszonyulása, és az a nagyméretű csalódás, amit a Gyurcsány-kormány december 5-ei gyalázatos magatartása okozott.

Miután az ex-Jugoszlávia számtalan részre bomlott, az itteni magyarság nagy része talajt és gyökeret veszítve identitás-zavarral küzd. De milyen nemzet tudattal rendelkezhet az a magyar fiatalság, amelynek az egyetlen ifjúsági lapjában, a Képes Ifjúságban az egyik vezércikkíró a következőképpen elmélkedik: „Mi most valójában kik is vagyunk, és az irodalmunkat hogyan is nevezhetjük. Mert ugye nem lehet már jugoszláviai magyar, szerbia-montenegrói magyar vagy vajdasági magyar, esetleg ne adj` Isten délvidéki. De akkor úgy tekintenénk az irodalomra is, mint a magyarországi irodalom egy részére? Nem hinném. ... Meg jó-e nekünk az, ha mindenáron egy másik országhoz szeretnénk tartozni, aminek már nem vagyunk részei?” Nem tudom, hogy a cikk írója mennyire vallja magáénak Vörösmarty Szózatát: „Házadnak rendületlenül légy híve, ó magyar.” Ezek után ő melyik hazának a híve rendületlenül? Vagy ő melyik himnuszt vallja magáénak: a Bože pravdét vagy a Kölcseyét.

Mert egyszer már le kellene tisztázni magában, hogy a „vajdasági” magyar mit tekint hazájának: Magyarországot vagy azt a sok másikat, ami már eddig volt (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Jugoszlávia, Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság, Kis Jugoszlávia, Szerbia és Montenegró, valamint Szerbia).

Lehet-e egy élet alatt állandóan hazát változtatni?

* (Az Aracs T. Sz. elnökének beszéde a díjkiosztó ünnepségen)

Mert igaz, hogy van az embernek, ha a sors úgy hozza, több befogadó hazája, amit megbecsülnie, törvényeit betartania mindenképp kötelessége. De egy igaz magyarnak csak egy hazája lehet, még akkor is, ha a határok százszor átviharzanak a fejünk felett. Egy székelykapu felirata szerint:

„Házad bárhol és akár több is lehet, de hazád csak egy van.”

Az illető újságírónak azt is tudnia kell(ene), hogy a kettős állampolgársági jogokhoz és előnyökhöz a kötelezettségek is hozzátartoznak. Hogy az állampolgárság felvételekor esküt kell tennie az illetőnek Isten és ember előtt, miszerint ezt a hazát, Magyarországot akár az élete árán is védeni, oltalmazni fogja, tetteivel a nemzet gyarapodását szolgálja, és esküjéhez mindig hű marad. Ennek tudatában vajon kéri-e a kettős állampolgárságot az a cikkíró, aki a Magyar Tanszék diplomájával nem képes eldönteni, hogy hova is tartozik.

Ezek után már az sem meglepő, ha a helyi rádióban elhangzott vitaműsorban a betelefonálók a következőképpen nyilatkoztak: „Én vajdasági magyar vagyok, és erre vagyok büszke, nem érdekelnek az anyaországi magyarok, mert jugóknak neveznek, beképzelték és megtagadtak bennünket. Nem is járok hozzájuk, mert ez a mi hazánk, Vajdaság, énnekem Vajdaság a szülőföldem, és törődünk mi csak magunkkal.”

Az ilyen véleményen lévőknek először is tudniuk kellene, hogy az anyaországi magyarság szavazóinak többsége nem tagadta meg a határon túli nemzettestvéreit. Másodszor, vajon létezik-e, létezhet-e olyan nemzet, hogy vajdasági magyar. Természetesen: nem. Hogy a délvidéki magyarságnak ilyen sajátos a nemzettudata, ez jelenti számunkra a legnagyobb veszélyt. Mert mi csak az összmagyarsággal összekapaszkodva leszünk képesek magyarként megmaradni.

Szerencsénkre vannak még őrzők, akik bátran szembeszállnak ezekkel a téveszmékkel, és mentik a lelkeket „démoni dühvel és örült örömmel — ahogy lehet, ahogy lehet”. Sokan vannak, de ma csak néhányukat van módunkban ünnepelni, némi megbecsülést nyújtva azért a sok munkálkodásukért, amit a megmaradásunkért kifejtettek. Köszönet érte, és amint a meghívónkban már jeleztük, tettüket megbecsüli a jelen, és nem felejtí a jövő sem.

Most pedig fogadalmunkhoz híven, emlékezzünk meg azokról a nemzettársainkról, akik a múltban életükkel fizettek magyarságukért és azért, amit miértünk tettek. Korábban már megemlékeztünk a zombori Deák Leó ügyvéd, a torontálvásárhelyi Gachal János püspök úr, a szabadkai Bogner József újságíró, or-

szággyűlési képviselő, a csúrogi ft. Dupp Bálint plébános, ft. dr. Takács Ferenc péterrévei plébános és Kristály István padéi tanító és közismert író életútjáról, ma pedig idézzük fel a bácskossuthfalvi Faragó Ferenc református lelkész emlékét, akit másik 12 ártatlan magyarral együtt 1944 decemberében a partizánok agyonverték.

Matuska Márton a következőképpen vall a mártírhálált halt lelkészről: „Bácskossuthfalván született 1905-ben, abban az esztendőben, amikor Kossuth Lajosnak szobrot állíttatott a falu népe, s amely alkalmából a falu elhagyva az addigi – Ómoravica – nevet, az 1848-as szabadságharc vezérének nevét vette föl. Iskoláit odahaza, a teológiát Pápán végezte, miután a szerémségi magyar református fészekbe, Maradékra került segédlelkésznek. Oda ment őrnök, hogy a falu magyarsága (amely nem sokkal korábban azért cserélt hitet, hogy magyarul imádhassa az Istent) ne maradjon lelki gondozó nélkül. Mint lelkész első és utolsó állomáshelye a drávaszögi Hercegszöllős lett, ahol előbb a más nemzetiségűek védelme miatt kockáztatta karrierjét, majd nem sokkal később a sajátjaiért adta az életét. Az özvegye, Faragó Ferencné szül. Varga Vilma 1990-ben a következőket mondta el férje elveszejtéséről: >Az uramat [1944] december harmadikára virradó éjjel, tizenegy óra felé vitték el. Mi éppen csak hazajöttünk Karancsról, ahol a front miatt addig rejtőzködtünk. A lakásunk fel volt dűlva, mert katonaság lakott benne. Aznap este jöttek hozzánk partizánok, bort hoztak, és duhajkodtak. Nem sokkal azután, hogy elmentek, zörögtek az ajtón. A harangozó néni nyitott ajtót. Sokan voltak akkor nálunk, mert ott biztonságban érezték magukat az uram közelében. Két személy jött érte, egy civil ruhás (...) meg egy egyenruhás. Az előbbin világos prémgallér volt, meg fekete télikabát. Erről később megismerte a harangozó néni. (...) Volt egy helybeli partizán, egy Csuka nevezetű, a másik nevét nem tudom. Ez végignézte, hogy mi történt az összegyűjtött emberekkel, hogy azokat miként verték agyon, majd az épület kertjében elásták őket. A férjem sorsáról soha hivatalos értesítést nem kaptam.”

Történt ez annak ellenére, hogy például Faragó Ferenc 1942-ben személyesen közbenjárt a hercegszöllősi közjegyzőnél a rendőrfelügyelet alatt álló Stevan Lozanov ügyében. Emiatt és más, hasonló vállalása miatt a helybeli magyar szélsőségesek zaklatták, árulónak bélyegezték meg, s ezért Faragó lelkész, tiltakozásul, kilépett a hercegszöllősi Nemzeti Tanácsból.

Az áldozat özvegye azt is közölte, hogy a férje által védelmezett Stevan Lozanov abban az időben fontos pozíciót töltött be, ő volt a járási Népfelszabadi-

tó Bizottság elnöke. Ő is végignézte a magyarok begyűjtését és agyonverését.

Egyébként számos ilyen becstelen magatartást megtörtént a magyarirtás során.

Ujra kihangsúlyozzuk, hogy a délvidéki magyar holokausz minden ártatlan áldozatát emlékeze-

tünkben megtartjuk, és utódaink emlékezetébe is belevéssük.

Visszatérve az ünnep témájához, ismételten megköszönöm a díjazottak eddigi tevékenységét, azt kívánva, hogy még nagyon sokáig jó egészségben dolgozzanak a délvidéki magyarság szellemi és anyagi felemelkedésén. Köszönöm, hogy meghallgattak.

Az Aracs-díjasok az első sorban

Nem elég mondani az igazat és a jót, cselekedni kell!

Tisztelt ünneplő Közösség! Kedves korábbi és jelenlegi Díjazottak!*

Ismét itt állunk az idő szétroncsolt peremén, s ha úgy érezzük, hogy a mindenség növekvő árvasága vesz körül bennünket, akkor ezen már nem is csodálkozunk. Épp ezért ezúttal is a lehetőséget keressük a feloldódásban, a kiszakadásban, de ott motoszkál bennünk az elvegyülés szándéka is. Együtt vagyunk. Az ünnep hozott össze bennünket, a tisztelés és a köszönet alkalma, a főhajtás öröme azok előtt, akik között van olyan, aki a rejtett összefüggések tudója; van olyan, akiben előrevetül maga a felfoghatatlan; van olyan, aki maga a megnyugvás Isten reményében; van olyan, aki összegyűjti az eltékozolt tudást az egykor volt éden gyümölcstelen fája alá; van olyan, aki a véges gondolkodásban keresi a hagyomány teljességet; és van olyan is, aki nem akar mást, csupán apáink, szüleink, csonttörmelékeinek megtisztulását.

Kedves ünneplő Közösség!

A térben kitáguló fények ma rájuk világítanak, azokra, akiket abból az alkalomból üdvözölhetünk körünkben a már korábban kitüntetettekkel együtt, hogy az Aracs Társadalmi Szervezet Aracs-díjakat odaítélő bizottsága (dr. Benák József egyetemi tanár, Bicskei Zoltán grafikusművész, filmrendező, Csorba Béla költő, néprajzkutató, publicista, dr. Gubás Jenő nyugalmazott főorvos, az Aracs Társadalmi Szervezet elnöke, Hajnal Jenő magiszter, bizottsági elnök és ft. Utasi Jenő plébános) az idén nyolcadszor kiosztásra kerülő Aracs–Főnix-díjat, amely Kalmár Ferenc szabadkai szobrászművész kispasztikájából, Gyurkovics Hunor festőművész készítette díszoklevélből és pénzjutalomból áll, **Makovecz Imre** Magyar Örökség díjas építésznek; a tizenkettedik alkalommal kiosztásra kerülő Aracs-díjat, amely Szervátiusz Tibor kispasztikájából, Boros György készítette díszoklevélből és pénzjutalomból áll, **Hódi Sándor** adai pszichológusnak, társadalomkutatónak és **Szungyi László** temerini esperes-plébánosnak; a tizenegyedszer kiosztásra kerülő Aracs-érmét pedig, amely Kutas Ág-

nes budapesti szobrászművész műve, s amelyet az ugyancsak Boros György által készített díszoklevél és pénzjutalom egészít ki, **Pénovátz Antal** pacséri ny. tanárnak, nyelvjárás- és néprajzkutatónak, **Szőke Anna** kishegyesi néprajzkutatónak, óvodapedagógusnak és **Teleki Júlia** óbecsei békeharcosnak ítélte oda.

A bizottság véleménye szerint minden kitüntetett a hivatása mellett a délvidéki és az egyetemes magyar közéletnek, a nemzeti művelődésnek és oktatásnak olyan jellegzetes, hatékony személyisége, akit számon tart a közvélemény, és nem feled majd a jövő sem.

Makovecz Imre laudációja

„Mindannyiunk számára adott a fölemelkedés lehetősége. Felemelkedésen azonban nem szárnyakon való fellibbenést értek, mert a felemelkedés alkalmasint leszállást is jelenthet...” – vallja Makovecz Imre világhírű építész, a magyar szerves építészet stílusteremtő alakja, aki teljesen egyéni kompozíciójú épületeivel vált híressé, világhíres magyarrá, az organikus építészeti stílus megteremtőjévé. Első figyelemreméltó munkájának a paksi templomot tartja, amely karcsú, tűhegyes csúcsban végződő tetőzetével, ívelt kapubejáratával, egyéni stílusával országos hírnevet szerzett tervezőjének. Hasonlóan mennyei látványosság és stílusának karakteres hordozója a néhány évvel előbb épült siófoki evangélikus templom is. Hírnevét öregbíti a Pázmány Péter Katolikus Egyetem piliscsabai épületegyüttese, a középkori hangulatot keltő Stephaneum is. Jellegzetes stílusjegyeit hordozza a makói Hagymaház, az egrí uszoda és még sok-sok hasonló és mégis különböző épület. Fő műve az 1992-es Sevillai Világkiállítás magyar pavilonja. Számára az építészet a környezetünkbe illő, emberbarát, természetes anyagok felhasználásával készült építményt jelenti, amelynek úgy kell kinéznie, mintha az alja a földből nőtt volna ki, a teteje pedig az égből ereszkedett volna le rá; ugyanis egylényegűvé kell válnia a környezettel, a tájjal. „Kezdetől azt az egy

* (Elhangzott az Aracs Társadalmi Szervezet díjkiosztó ünnepségén a szabadkai régi Városháza dísztermében 2009. augusztus 28-án)

épületet szerettem volna megépíteni, amely az emberiség kezdete előtt már állt” – fogalmazta meg egyszer törekvését. Életműve építészeti szakkönyvek idézett példái. Úgy véli, karrierje csúcsa valószínűleg az utolsó építészként tett mozdulata lesz. Számos kitüntetéssel ismerték el munkásságát. Mi ezúttal az Aracs–Főnix-díjjal azt szeretnénk megköszönni neki, hogy mint építész, világhíres magyar, gondolkodó, közéleti személy az ősi tradícióból, a nemzeti hagyományokból merítkezik, amelyek nemcsak égi származásunkra ébresztenek rá bennünket, hanem nemzetünk iránti felelősségére is. Így adva hitet és erőt nekünk is ahhoz, hogy fölvegyük a küzdelmet minden nemzetpusztító gondolattal, szándékkal és tettel. Köszönjük neki nemzetünk feltetését, a figyelmeztetést, hogy ma már nem elég csak mondani az igazat és a jót. Jót és jól is kell cselekedni...

Hódi Sándor laudációja

„Aki itt magyar ügyet próbál szolgálni, az hamar légüres térben találja magát” – vallja Hódi Sándor a pszichológiai tudományok doktora, közíró, társadalomkutató, kisebbségi politikus, terapeuta, aki mégis, ennek ellenére vagy épp ezért a délvidéki és egyetemes magyarság egyik legderűlátóbb kutatója, tudósa. Mert csak ez adhat magyarázatot arra, hogy eddig több mint negyven könyve jelent meg, közülük huszonkettőnek önálló szerzője, a többi kötetnek pedig szerkesztője és társszerzője. A könyveken kívül csaknem háromszáz tanulmányt, esszét, cikket közölt. Tehát értelmét látja a megszólalásnak. Tájainkon elsőként kezdte a nemzeti érzést, a nemzettudat állapotát, a nemzeti identitászavarokat, az asszimiláció okait vizsgálni. Kutatási eredményeit a történelmi idő hamar igazolta, amikor túllépte, elsodorta vagy maga alá temette azokat a politikai rendszereket, amelyek identitás nélküli tömegekké próbálták gyúrní az embereket. A tanulságok levonására hozta létre 2001 őszén a Széchenyi István Stratégiakutató és Fejlesztési Intézetet. Nevéhez fűződik az első magyar, az elcsatolt nemzetrészek számára modellként szolgáló ún. hármass autonómiatervezet összeállítása is. Az első között ismeri föl, hogy a kisebbségek számára a politika mellett más fontos cselekvési területek is vannak, ezért a civil szféra megerősítésére, az intézményépítésre, a szellemi élet fellendítésére törekszik. Ezek előmozdítása érdekében több szakmai és társadalmi szervezetben vállal vezető szerepet. Tájainkon a tehetséggondozás, a közösségfejlesztés és a személyiségfejlesztés meghatározó személyisége. Közéleti tevékenysége mellett futja energiájából előadásokra, tudományos kutatómunkára és újabbnál újabb könyvek megírására: *Létélmény és valóság*

(1978), *A „meghívott” halál* (1979), *Pszichológia és ideológia* (1981), *Magatartásformák és társadalmi viszonyok* (1983), *Illúziók nélkül* (1985), *Táj és lélek* (1989), *Önmagunk vállalása* (1991), *A nemzeti identitás zavarai* (1992), *Kisebbségi létértelmezések* (1997), *Jugoszlávia bombázása* (1999), *A lélek útvesztői* (1999), *Légüres térben* (2000), *Magyarok a forrongó Szerbiában* (2002), *Nemzeti önkép* (2003). Feleségével elkészíti az első vajdasági magyar közéleti lexikont, a *Ki kicsoda 2004*-et. Majd sorra jelennek meg további munkái: *Köszönöm, Drágám! Szerelem, szex, házasság a Vajdaságban* (2006), *A tudás határai* (2006), *Mi fán terem a nemzetstratégia?* (2007), *A déli végeken* (2008), *A tehetség kérdőjelei* (2009). 2008-ban jelent meg Gruber Enikő Hódi Sándor 100 interjú tükrében című, róla szóló monográfiája. Munkásságának elismeréseként számos nívódíjban, rangos külföldi elismerésben részesült, mi ezúttal közösségünkről kiállított lelki és társadalmi diagnózisát szeretnénk megköszönni neki, mert arra, ha akarjuk és merjük, cselekvő akarattal jövőnket építhetjük. Merjük végre elhinni valakiről, aki közülünk való, hogy a Kárpát-medencei magyarság egyik legsokoldalúbb, legfelkészültebb, gyakorlati tapasztalattal rendelkező szellemi vezéregyénisége; ahogy egyik méltatója írta róla: „érdemes a szavára figyelni”.

Szungyi László laudációja

„Benne van egy fogadalom töretlen hagyománya, az Istenbe vetett hit és bizalom, az ősök tisztelete, az élni akarás, a boldogulás vágya, a »csak azért is«, és a »csak azért sem«, a veretlenség, a legyőzhetetlenség, a nehézségek közepette megvalósuló összefogás, a talpra állás szívós akarata, az egymáshoz tartozás és a közösség megtartó ereje, a bajok legyőzésének vágya, a távlatatlanság, kilátástalanság, kétségbeesettség ellenére is a soha ki nem alvó remény. Illés napja rólunk szól. Ezért legyünk és maradjunk hűek hozzá!” – biztatja temerini híveit lelkipásztoruk, Msgr. Szungyi László magiszter, esperesplébános, a Szent György Lovagrend tagja, aki immár negyed évszázada szolgálja az urat a Szabadkai Püspökség egyik legnagyobb, legerősebb plébániáján, aki nyitottságával, közvetlenségével, mások iránti tiszteletével gyorsan elnyerte nemcsak a hívek, de a más életszemléletű emberek rokonszenvét is. Ő az, aki paptestvérei közül az első között ismerte fel, hogy a lelki élet építésében jelentős szerepet töltenek be a különféle csoportok, körök, társulatok, ahol a hívek erőt, kitartást merítenek az élet nehézségeinek elviselésére, és hitet, reményt, eltökéltséget a jövő kihívásainak leküzdésére. Ft. Szungyi László Csupor Mihály Temerin 200 év előtti templomépítő plébánosá-

nak nyomába lépett, amikor megvalósította a hívek múlt század eleji álmát, egy új templom felépítését, amit olyan sorsfordító évek akadályoztak meg, mint a vesztes első világháború és az ezt követő békediktátum, majd a kommunizmus évei. A legnagyobb pénztelenségben. 1991 májusában helyezték le a Telep városrészben a Lourdes-i Szűz Máriáról elnevezett vikária templom alapkövét. Tíz évig tartott az építkezés, s Jézus Krisztus születésének kétezredik és Szent István királyunk megkoronázásának ezredik évében sor került a templom felszentelésére. Ez adott erőt neki ahhoz is, hogy hozzáfogjon híveivel a plébániatemplom külső és teljes belső felújításához. Szungyi László a napi teendői mellett rendszeresen publikál az általa alapított *Temerini Harangszóban*, a helyi *Temerini Újságban*, szerkesztője a Temerini Rádió hetente jelentkező vallási műsorának, állandó munkatársa a Mária-rádióknak. Egyházi publicisztikai írásainak gyűjteménye könyv alakban *Barátság és boldogság* címen 2000-ben jelent meg. Személyesen neki köszönhető, hogy a 2006-os jubileumi évben megjelenhetett a temerini római katolikus plébánia története *Az idők emlékeztetere* címen, amelynek egyik társszerzője volt. Ennek utószavában írta le a következő sorokat: „A történelem olykor hatalmas, kegyetlen, könyörtelen pusztító erővel tomboló viharait közösségünk Isten segítségével kiállta és túlélte. Múltunk őseink hitéről, kitartásáról, állhatatosságáról tanúskodik, amelyre lehet és kell építeni jövőnket.” Mindazt, amit egyházáért, népéért, egész közösségünkéért tett, ezzel az Aracs-díjjal szeretnénk kifejezni.

Pénovázt Antal laudációja

Egy elkötelezett pedagógus, aki a sors szeszélye folytán hol iskolatitkár, hol tanár, hol hivatalnok, hol iskolaigazgató, hol tanügyi tanácsos, hol munkát kereső értelmiségi, hol könyvtárigazgató, hol főiskolai tanár. Kacsaringós, de tájainkon látszólag jól ismert értelmiségi életpálya. De csak látszólag, hiszen amíg a sors és az akkori hatalom egyik pályáról a másikra irányította át, addig ez az ember halatlan erőfeszítések és önfeláldozás árán a Délvidék egyik legkiválóbb néprajzkutatójává képezte ki magát, mégpedig önerőből, elhivatottságból és büszkeségből. Semmi sem gátolhatta meg abban, hogy az anyanyelv és a népismeret elkötelezettje legyen. Előbb csak cikkírója, később részben szerkesztője is volt a szerbhorvát–magyar nagyszótárnak, elkezdte a *Pacséri Szótár* anyagának gyűjtését és szócikkeinek a megírását. 1974 decemberében – „csak úgy mellékesen” – a szegedi József Attila Tudományegyetemen summa cum laude minősítéssel bölcsészdoktori szigorlatot tett. Megjelenik *A pacséri földművelés és állattartás szó-*

tára című könyve. 1979-ben – a véletlennek köszönve – egy nagyon értékes kéziratra bukkant, amely *Topolya Mező=várassa Históriaja* címen ennek a vidéknek ez ideig első és egyetlen XIX. század eleji verses nyelvemléke. A kézitról híradással, és első sorban a néprajzi vonatkozású részek kiemelésével közöl írásokat. Vajdasági viszonylatban mindenképpen úttörő jelentőségű munkája is elkészül: a *Vajdasági magyar néprajzi kalauz. A jász kunok bácskai kirajzása* címen az itthoni sajtóban megemlékezett a négy bácskai református település: Pacsér, Bácskossuthfalva, Bácsfeketehegy és Piros létrejöttének 200. évfordulójáról. Nem vehetett részt viszont Kisújszálláson a jász kunok Bácskára történő kitelepülésének 200. évfordulója alkalmából rendezett tudományos tanácskozáson, amelyen *A pacséri népnyelv sajátosságai* címen kellett volna előadást tartania, mivel a párt akkori „éber őre” úgy vélte, hogy „nem illő és nem is jószomszédi az, hogy a Magyar Hazafias Néprfront a magyarok idetelepüléséről való megemlékezés szervezőjeként lép fel.” Egyébként a Jász kunokból Bácskára vándorolt református magyarokról számos tanulmánya szól. A hetvenéves kutató előtt tisztelegve a nagy kunok civil szervezetek tiszteletük és nagyrabecsülésük jeléül könyv alakban is megjelentették Pacséron gyűjtött balladáit, balladás történeteit *Jaj de széles, jaj de hosszú ez az út...* címen. Irigylésre méltó, közösségünket erősítő kettős életútja, amelynek ezúttal a tudományos kutatómunka felé vezető elágazását csodáltuk meg, és az azon szerzett ütések és sebek gyógyítására nyújtjuk át az Aracs-érmet.

Szőke Anna laudációja

„Ahhoz, hogy a néphagyomány értékeit napjainkban is életben tartsuk, a nevelők állandó érdeklődésére, önképzésére van szükség” – vallotta az egykori óvónő, az óvodapedagógusok délvidéki vezére, Szőke Anna, aki ma már a néprajztudományok doktora, aki azonban ma is megmaradt annak, aki már négy évtizede: a vajdasági iskoláskor előtti nevelés meghatározó egyénisége, Kárpát-medencei rangú képviselője. Alapelve és célja a mai napig: összefogni a magyar ajkú óvónőkkel és intézményeikkel, hatékonyabban és sokoldalúbban hozzájárulni – első sorban a legrászorultabb – települések kulturális életének újraélesztéséhez, fellendítéséhez, és az új évezred pedagógiai kihívásainak megfelelő képzéssel segíteni egymást. Ennek érdekében szakemberek bevonásával 1995-ben megalakította a Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesületét és útjára indította a Vajdasági Magyar Óvodások Színjátész Találkozóját. Ettől kezdve tevékenységével átfogja a

vajdasági magyar iskoláskor előtti nevelés és kultúra közművelődési feladatait. Arra ösztönzi az óvodapedagógusokat, hogy mind szélesebb körben vonják be munkájukba a szülőket programjaik megvalósításához. Elsőként érzett rá, milyen erővel bír egy nemzet kultúrájának megőrzésében a nemzeti kultúra átadása, ha ezt az alapoknál kezdik beépíteni a nevelő-oktató munkába. Nem mondhatjuk, hogy munkája észrevétlen maradt, személyét Vajdaságban már régóta ismerik és szeretik, munkáját becsülik. Azt azonban bizvást állíthatjuk, hogy pedagógiai helytállását, a vajdasági magyar közéletben vállalt tevékenységét, a magyar művelődési élet fenntartásában betöltött szerepét, a bácskai, a bánási és a szerémségi művelődési mozgalmak istápolásában végzett munkáját igazából senki sem ismerte még el. Ő az, aki az oktatást és a nevelést műveltségünk szolgálatába állította. 1990-től 2002-ig a kishegyesi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület elnöke is. Szívügye a szórványtelepülések magyarsága. Doktori értekezésében a Versec környéki magyarságnak állít emléket. Eddig öt könyve jelent meg: *Elszaladt a kemence* (2000), *Volt egy pajta* (2002), *Ne csak taníts, örökíts!* (2006), a *Kishegyesi Szent Anna-templom* (2007) és az *Ez a falu más* (2009). Köszönjük!

Teleki Júlia laudációja

„Keresem az apám sírját” – szólalt meg egy kétségbeesett hang épp egy évtizeddel ezelőtt. A „miért”, a szömyűségek, a nemzeti és a családi tragédia fájdalmas hangja volt ez, azé az emberé, akit egy egész társadalom kényszerített hosszú-hosszú hallgatásra, és akiből egy újabb népirtás közelsége, anyai aggodalma, kétségbeesése nemcsak a polgárháború elleni tiltakozás sikolyát váltotta ki, hanem az eltökéltségét is, hogy hozzáfogjon a sajkásvidéki magyarok – addig csak rémálmaiban megbúvó – kiirtásának a kutatásába. Nagyon kevesen voltak és vannak azóta is, akik hozzá mérhető vállalkozásba mertek volna kezdeni az emberi élet méltóságának nevében és jegyében. A csúrogi, zsablyai, mozsori, bácsföldvári, péterrévei, nádalji ártatlan magyar áldozatokkal kapcsolatos vallomások, dokumentumok összegyűjtése, a mártírok névsorának összeállítása ma már korántsem csupán erkölcsi elégtétel, lelki vigasz, hiszen túl kevesen élnek azok közül, akiknek lelkületét közvetlenül rontották meg az 1944 végi és az 1945 eleji partizán vérbosszúnak az emlékei. De még az emberi elégtétel, a brutális kivégzése helyszínének felderítése, az áldozatok emléke előtti tisztelgés is újabb kálvária a mai napig. Szerencsénkre itt van közöttünk Teleki Júlia, akinek akkor is, most is volt és

van bátorsága és hite ahhoz, hogy mint mindannyiunk élő lelkiismerete egy percig se nyugodhassunk bele a félelem kényszerébe, a megrögzött szolgálalkúságba. Küldetése sorsformáló, hiszen ártatlan, a szerbekkel mindig jó viszonyban lévő édesapját szülőfalujukban, Csúrogon kivégezték, a család többi tagját pedig a járeki fogolytáborba deportálták, hogy ott hónapokig tartó kínzások után sokan elhulljanak közülük, s hogy a túlélők sohase térhessenek vissza szülőföldjükre. Azóta is szülőfalujára szegezett tekintettel él, hiszen házukban mások laknak, földjüket mások szántják. A kegyetlen poklot túlélő, hontalanná vált magyarok szétszóródtak a világban. De itt maradt közöttünk, példát mutat nekünk, és így mi sem tehetünk másként, az ártatlan áldozatokra szegezett tekintettel kell nekünk is megélnünk minden kisebbségi élethelyzetünket, örömminket és szenvedésünket. Az ő gyászán szűrődik át a bizalom reménye és fénye is, hogy minden fájdalomunk és töredelmünk enyhülést találhasson. Ezt szeretnénk most meghálálni neki.

Kedves Díjazottak! Kedves ünneplő Gyülekezet!

Együtt vagyunk tehát, hogy ki tudjuk mondani a remegés lényegét, hogy érezzük a két test között feltörő áramlást, a vonzás és a taszítás egyidejű jelenlétét. Ebből már kinyílhat a holnap esélye mint biztató kísérlet, mint féltő mozdulat.

Talán ennyi is elegendő lesz ahhoz, hogy megsejtsük, hogy hová s merre induljon tovább a szándék kísérje akár az ónszínű horizont látszatvalósága vagy az úttalanság időtlen, dermedt csendje. Ha akarjuk, egész biztosan hazatalálunk, mert velünk lesz, ahogy most velünk van a törvényismerő építész, akinek házai, egekbe nyúló tornyai életre kelnek, és emberré lesznek; velünk lesz, ahogy most velünk van belső lényünk titkainak ismerője, aki ígéretes és vesztes hétköznapiaink görcsös feszültségeit oldja; velünk lesz, ahogy most velünk van a lélek embere, aki akkor is az értünk meghalt embert idézi majd, amikor bezárul körülöttünk a csend; velünk lesz, ahogy most velünk van emberi önazonosságunk kutatója, aki abban segít bennünket, hogy lássuk, ahogy élünk és élhetünk, ahogy élünk és élhetünk itt, a Kárpát-medencében; velünk lesz, ahogy most velünk van az is, aki szétszórta, sorsában és kultúrájában mégis összetartozó, nyelvében bujdosó közösségünket építő erőnek látja; és velünk lesz, ahogy most velünk van egyszemélyben a rémtettek emlékeitől elborzadó gyermek és az anya, aki értünk, ha kell, a nem létre is sikolt és imádkozik tiltakozásul.

Köszönjük nekik, hogy velünk vannak, s hogy mi velük lehetünk!

Foszladozó értékeink, foszladozó közösségünk

Az Aracs 2009/2. száma *Meddig foszlik semmivé közösségi értékeink szép szövedéke?* címmel vita-indító gondolatokat közöl Mák Ferenc fő- és felelős szerkesztő tollából. A vita-indító apropójául Müller Éva írása szolgál egy magyarkanizsai ügy kapcsán. Mi lesz a sorsa kultúránknak? – veti fel a kérdést Mák Ferenc, és kérdéseinek egész sorával továbbgondolásra, vitára, elemzésre, cselekvésre ösztönöz. Vegyük fel hát a begurított labdát, forgassuk-nézegetssük meg, mielőtt ismét újtára bocsátanánk.

Mai, pénzorientált világunkban a kultúra nem tartozik a kíváncsú tevékenységformák közé. A mai fiatalok, ha pályaválasztásról van szó, inkább a „pénzes” szakmákat részesítik előnyben. Összehasonlíthatatlanul többen választanak bankár, menedzser, közgazdász, számítógépes pályát, mint pl. valamely művelődéssel foglalkozó szakot. S ha mégis, akkor jobb híján (más nem jött össze), illetve olyat, ami némi pénzzel kecsegtet (pl. média). Szinte „tudatosan” készülnek arra, hogy jövőendő életükből kimaradjon a kultúra. Általános tapasztalat, hogy a művelődési rendezvényekről rendre hiányoznak a fiatalok, de a középgeneráció is, és főleg ősz fejeket láthatunk a közönség soraiban. Évek óta csodálkozom azon, hogyan lehetséges, hogy annyi hagyományápoló, nemzetismereti, történelmi és még ki tudja milyen program, foglalkozás, tábor és kirándulás szellemi hozadéka sehol se látható, úgy leperreg a fiatalokról, mint a vízhatlan köpenyről az esővíz. Pedig nekik kell(ene) megőrizni, továbbvinni nemzeti értékeinket, kulturális hagyományainkat, szellemi-közösségi javainkat. S ha ez a feladat pénzzel nem is kecsegtet, értelmet tud adni az emberi életnek, a tengés-lengés helyett közösségi összetartozást, jövőképet, életcélt.

Vajon hová lesznek a fiatalok a közéletből? Az iskoláskorú gyerekek még mindenben szívesen részt vesznek, érdeklődők, be lehet vonni őket táborba, versenybe, irodalmi műsorokba, szavalásba, mindenhova. Mire azonban fiatal felnőtté válnak, egyszerűen eltűnnek. Mint ahogy a középmezőny is alig van jelen. Megdöbbentő tapasztalat, hogy több generáció is hiányzik kulturális javaink, szellemi és közösségi értékeink képviselőitől.

Kultúránk jövőbeli sorsa tehát mindenekelőtt azon múlik, lesznek-e olyan személyek, akik ezzel a jövőben is foglalkozni akarnak. Kulcsfontosságú tehát, hogy legyenek olyan fiatalok, akik ezt a feladatot magukénak érzik, felvállalják, akik számára a nemzeti értékek és a nemzeti közösség nem üres frázis, levetni való régi gúnya, hanem megtartó erő, életforma. Ez nemzeti közösségünk szempontjából is alapvetően fontos, de meggyőződésem, hogy a fiatalok egyéni jövője szempontjából is. Közösségi kapaszkodók nélkül, a közösség megtartó-szabályozó szerepe nélkül nem a kíváncsúnak vélt teljes szabadság, sokkal inkább a teljes talajtalanlás, magárahagyottság, kiút-talanság, s az ezzel járó életszervezési problémák markáns jelenlétével kell számolnunk.

A kultúra jövőbeni kilátásainak vizsgálatánál is első szempont, hogy legyenek, akik ezzel foglalkoznak. Hiszen ha nincs harangunk, hogyan harangozunk? Mindannyiunk feladata, hogy a divatos közösségromboló tendenciák ellenére nemzeti közösségünk megmaradása érdekében igyekezzünk kulturális értékeink megtépzott tekintélyét visszaállítani.

Miért fontos a kultúra?

„Minden nyelv külön látomás a világról” és „bármely nyelv halálával egy lehetséges világ pusztul el” – idézi Bertha Zoltán Szócs Géza szavait Kétn etűd a megmaradásról c. írásában a Kik vagyunk és miért? Írások az identitásról c. kiadványban, melyet a stockholmi Erdélyi Könyv Egylet jelentetett meg 2008-ban (323. o.). A fenti gondolatokat az egész kultúrára kiterjeszthetjük: minden kultúra sajátosan, a maga adekvát módján ragadja meg a világot, s így bármely kultúra megsemmisülése az egész emberi civilizáció számára pótolhatatlan veszteséget jelent. Ha nemzeti kultúránk érdekeit szem elől tévesztjük, ha értékeit veszni hagyjuk, nemcsak magunkat szegényítjük el, de tágabb értelemben egész világunkat. Persze ez a napi politikai érdekek tükrében mit se számít, nem is merül fel, nem is gondolnak rá, az aktuálpolitika különben sem foglalkozik távlatosabb célokkal. Egy olyan világban, amelyben kizárólag a pénz az úr, minden

egyéb zavaró tényezőnek hat, ami ennek az útjában áll.

Hogyan lehet aláásni, tönkretenni?

Kulturális értékeink rombolása tudatosan és átgondolatlanul is folyik. Tudatosan történik a manapság mindenütt jelenlevő, tömegmanipulációs szándékkal, nagy médiaháttérrel a köztudatba benyomott kultúraellenes propaganda révén. Ez a propaganda arra irányul, hogy az új iránt természeténél fogva nyitott fiatalokat új életszemlélet elsajátítására készítse. Valósítsd meg önmagadat! Légy laza! Bulizz! Pasizz! Csajozz! Jogod van a szórakozásra! Nap-nap után találkozhatunk a médiában az ilyen és ehhez hasonló buzdításokkal. Eszményképek is vannak, láthatjuk őket is mindennap: leépült, ápolatlan, drogos, alkoholista, illetlen, hogy nem mondjam közönséges viselkedésű, amorális bálványok, akiket egyszer felkap a média, aztán egyik percről a másikra ejt. Még véletlenül sem akad közöttük egy normális kinézetű, normális viselkedésű, normális észjárású egyén! Divatos műfajuk a zene, ha ugyan egyáltalán zenének lehet nevezni a fülsiketítő hangerővel bömbölő, beszédet és minden más hangot elnyomó zajt, ami olyan kába révületbe ejti a fiatalokat, mint régen a sámán dobja a törzs tagjait. Nagyon kevés az a fiatal, aki ki tudja vonni magát a nemzedéki elvárások kényszeréről. Nos, ez a diszkózó, bulizó, önmagát megvalósítani óhajtó – persze nem a saját erejéből, hanem főleg „béna” szülei munkája révén – nemzedék nem rendelkezik szabad vegyértékkel semmilyen más irányban sem. A dolog tragikuma, hogy ez se vezet sehova: legfeljebb a drog, az alkohol és más narkotikumok, a diszkóbaesetek, a céltalanság, a kiégettség, a lelki elsívárosodás világába.

Fel tudja-e venni a versenyt a fiatalok érdeklődésének megnyerése tekintetében e hatalmas pénzekkel támogatott agymosó programokkal szemben a kulturális értékekre fókuszáló, nemzeti értékeket és eszményeket példaként állító művelődés igénye? A jelenlegi helyzet ismerete tükrében sajnos azt állíthatjuk, hogy nem. Az ilyen típusú rendezvényeken alig van fiatal, ismeretanyagukból szinte teljesen hiányzik a nemzeti történelem, irodalom, mint ahogy nem nagyon érdekli őket a nemzeti hovatartozás sem. A kultúrára szánt pénz pedig egyre kevesebb. A hivatalos, kultúrával foglalkozó állami intézmények, kultúrházak költségvetéséből gyakran elemi fenntartási költségekre se nagyon futja, más kérdés, és nem is akármilyen, hogy mennyire tekintik ezek feladatuknak a nemzeti értékek közvetítését. A 90-es években a térségben lezajlott a rendszerváltozás, új politikai struktúra jött létre, új törekvésekkel, pénzorientáltsággal beállítódással, a kul-

turális intézményeket sem. Az anyagi támogatás csökkenésének függvényében a kulturális téren dolgozók létszáma csökken, tevékenységi körük szűkül, a legfőbb kérdés azonban az, hogy mindmáig nem sikerült egyértelműen tisztázni a maguk számára, hogy mi is a feladatuk a megváltozott politikai viszonyok között. Régebben bizonyos szempontból könnyebb volt. Csak arra kellett ügyelni, mi az elvárás „felülről”, és ennek eleget tenni. Na de ma? Egyáltalán hol van a fönt? És ráadásul ez „fönt” az aktuális erőviszonyok függvényében állandóan változik. A művelődési házak régi vágású kádereikkel teljes zavarodottságban próbálnak igazodni valamiféle felsőbb elvárásokhoz, s ha ez nem megy, még mindig ott van a korábbi évtizedekben jól bevált módi. Ez viszont ma már nem funkcionál olyan jól, mint pár évtizeddel korábban, és nem állítja meg az anyagi támogatás csökkenését, mely olykor olyan drasztikus méreteket ölt, hogy ezeknek az intézményeknek a létét veszélyezteti.

Könnyen belátható, hogy ily módon nem nagyon lehet nemzeti kulturális értékeket hatékonyan képviselni. Akkor viszont hogyan lehet? A 90-es évektől kezdődően, miután a törvényes feltételek lehetővé tették, nagy számban jöttek létre civil szervezetek, melyek nemzeti kultúrával kívántak foglalkozni. Néptánc együttesek, hagyományápoló körök, irodalmi csoportok, színjátszó körök, és még nagyon sok más. E civil szervezetek valamennyien igen fontos szerepet töltenek be a nemzeti kultúra ápolásában, értékeinek megőrzésében, a fiatalok bevonásában. Hogy milyen nagy számban jöttek létre, ez is mutatja, milyen nagy hiány mutatkozott e téren, milyen nagy igény volt/van ezek munkájára. Hiszen – mindannyian tudjuk – a civil szerveződés rengeteg igényt kielégít, olyan valós igényeket, amelyek kielégítése az állami szféra részéről valamilyen oknál fogva nem történik meg. Ugyanakkor azonban nem lehet áthárítani a civil szférára a nemzeti kulturális értékek közvetítésének túlnyomó részét. A civil szféra, éppen spontaneitása és önkéntessége alapján nem pótolhatja a kulturális stratégia hiányát, illetve következetes alkalmazását. Ez a nemzeti alapon működő intézményrendszer feladata lenne – ha lenne ilyen. Az intézet mint forma a civil szférával ellentétben hosszú távú stratégia mentén tevékenykedhet. Jelenleg azonban az a helyzet, hogy a kisebbséggel kapcsolatos stratégiai fontosságú, elsődleges prioritású kutatások is civil szervezetekben, egyesületekben, társaságokban, esetleg egyéni módon történnek – illetve nincsenek.

Mi ennek a következménye?

Így állunk most nemzeti kulturális értékeink közvetítése terén. Egyfelől nagy tömegmanipulációs

propaganda folyik a nemzeti értékek degradálása irányában, másfelől csökken a kultúrára fordítandó pénz, és az új, pénzcentrikus viszonyok közepette a kultúra súlya csökken, illetve – ez is általános jelenség – teljesen átértelmeződik. A motoros találkozó pl. mitől kulturális rendezvény? Pedig újabban annak tekintik! És akkor még nem is szoltunk arról, hogy a kevés számú, valóban kulturális igényű tevékenység egy része is – sajnos olykor a favorizált része – éppen ellenkező irányban hat: nem a nemzeti értékek megbecsülése, hanem azok lejáratása érdekében jön létre.

Nem csoda, ha ilyen körülmények között nagyon rosszul áll a nemzeti kultúra szénája. És ki a vesztese ennek? Természetesen nemzeti közösségünk, mely e megtartó erő nélkül teljesen ki van szolgáltatva a média által erőszakosan sulykolt romboló eszméknek. A kultúra megtartó ereje nélkül, a nyelv, az irodalom, a múlt, az eszmények, a közösség megtartó és példaadó ereje nélkül, kizárólag a pénzt hajszolva önmagát megvalósítani akaró fiatal előtt nem egy boldog és gazdag élet lehetősége áll, hanem – mint ahogy sajnos már oly sokszor láttuk – a korai kiégettség, elmagányosodás, talajtalanság, az önpusztítás számos formája.

Mi a teendő?

A jövő érdekében, a megmaradás érdekében mindent el kell követni, hogy nemzeti közösségünk valódi közösségi értékei helyükre kerüljenek. Kulturális értékeink lebecsülése, elfelejtése, gyalázása helyett ezek tudatosítására, népszerűsítésére, bemutatására, tanítására kell törekednünk. Nem mondhatnám, hogy konfliktusmentes feladat ez, hiszen annyi ellenérdekeltséggel lehet szembekerülni. A legalapvetőbb az anyagi lehetőségek beszűkülő köre, ez egyébként afféle „Jolly Joker” szerepét is betölti: mindent lehengerlő érv újabban a gazdasági válságra való hivatkozás. Nincs rá pénz – hallottuk számtalanszor,

ha valamit megújítani, bővíteni, új tartalommal megtölteni szerettünk volna. Másra viszont a nehéz körülmények ellenére is jut, a kultúra a mostohagyerek, akárcsak az ott dolgozók. A kultúra kapcsán hányszor elhangzik, hogy „racionalizálni kell” – és jönnek a megszorító intézkedések. Akár úgy is, hogy törvényes kötelezettségüket megszegve nem fizetik ki a dolgozók bérét – mint ahogy történt ez Adán 2008-ban.

Hosszú távon nagyon rossz befektetés és nagyfokú rövidlátásra, vagy ami még rosszabb, ellenérdekeltségre vall a kultúra visszaszorítása. Arra lenne szükség, hogy ne aktuális politikai erők, hanem kultúra iránt elkötelezett, hiteles emberek döntsenek nemzeti kultúránk sorsáról. És ami ezzel nagyon is összefügg: legyen meg a kellő felhatalmazásuk, hogy végre is tudják hajtani terveiket. Mert hiába a legszebb tervek is, ha papíron maradnak, vagy lehetőségek hiányában nem lehet megvalósítani őket, esetleg kompromisszumos félmegoldások születnek.

Én a magyar intézményhálózat kiépítésében látom a kisebbségben élő magyar népesség nemzeti kulturális értékeinek megőrzését és továbbítását. Erre nagyon jó példa a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, amelyet más intézetek létrehozása is követhetne. Én magam hosszú évek óta szorgalmazom egy Magyar Nyelvi Intézet vagy iroda megalakítását, javaslatot is tettem, programot is dolgoztam ki, egyelőre még várat magára a terv megvalósítása. Felvidéken, Erdélyben már eredményesen működik hasonló Intézet, nyelvünk állapotát tekintve nekünk is régóta szükségünk lenne rá.

Befejezés: „Meddig foszlik semmivé közösségi értékeink szép szövedéke?” – ez a kérdés nyitotta meg a közvitát. Ha röviden szeretnénk megválaszolni a kérdést, azt mondhatnánk, hogy ha bénultan nézzük a rombolást, akár teljesen is szétfoszlik, hogy átadja a helyét egy megtartó erő nélküli globalizált világnak. Bízunk abban és reméljük, hogy továbbra is lesz erőnk, hitünk, kitartásunk azon munkálkodni, hogy ez ne következék be.

A felelősség közegében

Utószó Hornyik Miklós *Meghasonlásunk története* című könyvéhez*

Nehéz időkben megszorodnak a hősök és az áruok. És az első világháború óta folyamatosan nehéz időket él a magyarság, különösen a kisebbségi részekén. Így aztán akkor is sok volna a törleszteni valóknak, ha világos lenne mindannyiunk előtt, mi a hősiesség, mi a gazemberesség. Ám ha a bennfentes kortársak elmulasztják a tanúságot, később akár a lényeg is kibogozhatatlanná válhat. Mint Nándorfehérvár elvesztésekor, nem sokkal a mohácsi csata előtt. A két parancsnok – Mór és Morgay – közül az egyik, tudjuk, hősi halált halt, a másik kiszolgáltatta a várat a töröknek. Azt viszont csak találgatja a mai történelemtudomány, melyik volt az egyik, melyik a másik. Valamiért mégsem mindegy, hogy az értünk küzdőről vagy az ellenünk fordulóról nevezünk-e el például egy utcát.

Hornyik Miklós bennfentes kortársa az egész délvidéki magyar irodalomnak. Születését, eszmélkedését mindössze egy nemzedéknyi idő választja el a déli részek és írásbeliségük kényszerű elszakadásától, így a kezdeteket illetően is eleven hagyományra figyelhetett. Figyelt hát, utánajárt a régi dolgoknak, az újaknak meg – szerkesztőként, „írastevőként” – cselekvő részesévé lett. Mint koronatanú írhatta meg tehát a délvidéki magyar irodalom majd kilenc évtizedes történetét.

A *Meghasonlásunk története* egyszerre irodalomtörténet és vallomás. Vagyis egyszerre tárgyilagos és személyes. A bőséges ismeretanyag és az ebből válogató, ezt értelmező szemlélet kölcsönösen hitelesíti egymást. Finom, minden írásban újra kiharcolt arányrendszer jön létre Hornyiknál. Nem a mindentfeldolgozás vágya hajtja, hanem a jellemző értékek megragadása, a jellemző alértékek leleplezése, ezek sokoldalú, meggyőző bemutatása. Az ismeret átadásánál nem kevésbé fontos (ám azt mégse teszi a megnyilatkozás pusztá ürügyévé) az értékelő szellemiség átadása. Önmutogatás? Elfogultság? Nem önmutogatás, mert meggyőzi az olvasót, hogy ez a szemlélet vezet az érintett jelenségek, alkotások és alkotók teljesebb, árnyaltabb és helyesebb felfogásához. Elfogultság, de csak abban az értelemben, hogy a normális ember elkötelezi magát a helyesnek tudott mel-

lett, a helytelennel szemben (és nem keres kibúvót a „semlegességben”).

A szerző mindig vállalja a határozott ítélet kockázatát. Mert mást nem tehet, tudván, hogy mind nemzeti, mind délvidéki magyar, mind szakmai, mind globális szempontból „meghasonlott” közegben szólal meg, vagyis az állandó polémia, igazság és hamiság alig bogyozható összegubancolódásának a közegében. És a felelősség közegében, mert nem tételez fel olyan „történelmi szükségszerűséget”, amely, akár jóra, akár rosszra, helyettünk fordítaná az ügyeinket. Márpedig ügyeinknek igencsak súlyos tétjei vannak, nem csak a kisebbségi körülmények között, de ott talán szembeötlőbben: kibontakozik-e vagy tévútra siklik-e a tehetség? Fölbomlik-e vagy összeáll-e a közösség? Áldássá vagy átokká válik egyéni tehetségre a közösség, közösségre az egyén?

Itt bűn lenne a mellébeszélés. Hornyik nem követi el ezt a bűnt, de azt a hibát sem, hogy önmagára alkalmazza a tévedhetetlenség dogmáját (pedig talán tényleg nem téved). Nyilvánvalóan elvárja, hogy véleményeit komolyan vegyék, de ez épp az ellentétét jelenti a meggondolás nélküli elfogadásnak vagy elutasításnak. (Utóbbi viszont kiválóan megfelel a „párbeszédképtelenné, szellemi mozgássérültté vált” beállítottságnak, például a Hornyik által is fő kútmérgezőnek tartott „zugliberálisaink” ténykedésének.) Többször fordul elő, hogy az író egyvalakit adott vonatkozásban kritizál, más vonatkozásban elismer (például Bori Imre, Sinkó Ervin esetében). Máskor az általa bukottnak minősített szereplőt dicsérőleg említi a beillesztett vendégsszöveg (például Bányai Jánost). Így jelzi a további árnyalás lehetőségét, a magáétól eltérő nézetek létjogát.

A könyv első része a két háború közötti korszakot mutatja be. Ledermedt, zavarodottan tapogatózó, számba vehető értéket alig termő időszak volt ez a délvidéki magyar irodalom történetében, s egyben mitikus stílizálódó eredet, hőskor is. Hornyik ügyesen találja meg azt a két vezérfonalat, amelyeket követve mégis lényeges dolgokról beszélhet, anélkül, hogy a kicsit nagynak állítaná be.

*Timp Kiadó – Lavik 92 Kft. és Canada-Transatlantic Kiadó, Budapest 2009.

Az *országföld őrzői* fejezetben az újvidéki Délbácska című napilap történetét tárja föl. Kiderül, ha a környező irodalom nem is termett nagyot, az újságírás tudott heroikusan jelentőset fölmutatni. A megverettetéseknek, szerkesztőség-feldúlásoknak, cenzurális tilalmaknak, önkényesen kiszabott börtönbüntetéseknek, kitoloncolásnak kitett újságírók hiteles, lényeglátó fórumot hoztak létre az anyaországtól elzárt nemzetrész számára. Miközben nemcsak a fenyegetésekkel kellett dacolniuk, de a szerb kormányzat – mint kiderül: a cionista szellemben magyar nyelvű, ám magyarellenességet találó – mézesmadzag-lebegtető szirénhangjaival is. Íme hát egy hős, a Délbácska gárdája, amelyről a magyar köztudat semmit sem tud. Fölteszem, a délvidéki sem sokat. Pedig az újságot nemcsak az egykori olvasó forgathatta haszonnal, figyelmeztet Hornyik, hanem a mai is megismerheti belőle az akkoriban alakuló világot, ami bizony féloldalasán került be a ma elterjedt, győztesek írta történelembe.

A másik vezérfonal Szenteleky Kornél irodalom-szervező tevékenysége, amely tartható akár eleve elhibázottnak, mégis hősiess munkát és maradandó érvényű eszmélkedést hozott magával, kudarcával együtt. A két téma – de különösen a Délbácskái – lehetővé teszi, hogy az író körképet adjon a korabeli délvidéki valóságról, bekapcsolja azt a térség, a magyarság, az átfogó folyamatok rajzába.

A Szenteleky-fejezet egyben közelebb lép az irodalomhoz. Ami aztán a könyv második részének lesz a fő témája. A második világháborút követő időszak – erről szól a *Leárnyékolt föld* három fejezete – már jelentős irodalmi értékeket termett a délvidéki magyarság körében. Miközben folytatódott a közösség pusztulása, manipulálása. Itt már az egyes alkotók és alkotások kerülnek előtérbe, de mindig kibontakozik mögöttük sajátos, róluk leválaszthatatlan valóságuk. Hornyik ugyanis többször hangoztatja – és, szerintem, igazolja –, hogy az irodalom önmaga lealacsonyítása nélkül nem választható le az alkotó környezete által fölvetett sorskérdésekről.

A magyar írók felé oly csábítónak mutatott jugoszlávizmus sok tehetséget térített a sorskérdések tagadásának vagy álságos fölvetésének útjára. A második rész első fejezete ennek az álságos, ám a leg-erősebb helyi intézményi háttérrel és összmagyar ismertséggel rendelkező szemléletnek mondja oda, hogy a király meztelen. Az *otthonlét emléke* fejezet azért föl villanja, hogy a jugoszláviai magyar életben nemcsak pusztulás, csalattatás volt, hanem valamennyire megadatott az együttlét, a tudásszerzés, az ifjúság lelkesedése, a viszonylag megállapodott élet szépsége is. A fejezet rövidsége azonban érzékelteti: nem ez volt az uralkodó szólalom.

A *Közelképek* portréi beállítják az egyes alkotókat a korábbiakban feltárt, elutasítandó és elfogadható jugoszláv élet különböző arányaiba. Megmutatják, ki hová jutott az így összegyűlt sorsanyaggal. A *Leárnyékolt föld*nek körülbelül egyharmada nem Hornyiktól származik, hanem más délvidéki íróktól. Így ez a rész antológia is. Nemcsak bemutatja, hanem szóhoz is engedti az általa becsült „írásteveket”. Miközben körképet ad a legjelentősebb alkotókról – persze, nem mindenkiről egyformán, van, akit csak megemlít, Gionnal például valószínűleg ismertsége miatt nem foglalkozik külön –, a meghívott szövegekkel érzékelteti, hogy nemcsak a minőség, hanem a közös eszmélkedés is összefogja ezt a társaságot; a művészi minőség és az eszmélkedés bátorsága alighanem feltételezi egymást. A portrék árnyalt érvelését kiegészítik és igazolják a beemelt, kivétel nélkül felfedezésszámba menő, meghökkentően erős írások, és alátámasztják Hornyik kimondva-kimondatlanul nyilvánvaló hitét, miszerint ezek az alkotók jelentik a délvidéki magyar írás élcsapatát, nem pedig a Bányai János, Tolnai Ottó, Szerbhórváth György nevével fémjelzett, a „nemzeti önfeladás irodalmi eszménnyé formálása” terén érdemeket szerzett (sztár)irodalmárok.

A kötet szerkezete az egyes írások jó részében kicsiben is megvalósul. A szerző általában a történelmi-társadalmi-nemzetiségi helyzet fölvezetésével köti össze az irodalmi kérdések taglalását, az irodalomfajták elkülönítésekor pedig nem fogja vissza a leleplező kritikát és iróniát, de az elismerést sem. A nagy- és kisszerkezetek párhuzamossága rendkívül átgondolt, egységes irodalomszemléletre vall. Ennek lényege, hogy Hornyik mindenféle szakmai divat ellenében számon meri kérni az irodalom valóságtartalmát. Le is írja ezt az oly vitatott szót: „Stílustörténetileg osztályozzuk, eszmeileg elbíráljuk és esztétikailag minősítjük e korszak irodalmi műveit, de óvakodunk attól, hogy a kisebbségi helyzetről valamit is mondjunk. Az újabb keletkezésű irodalomtörténeti tárgyú írások közül csak Herceg János Szenteleky-kommentárjai hitelesek igazán: Herceg nem kódosította el a Szenteleky-írások valóságtartalmát.”

Hornyik Miklós a műveket – és az alkotói beállítottságot – egy léthelyzetre adott válasznak fogja föl, ezért elszakíthatatlan nála környezet és alkotás. (Ez persze nem jelenti azt, hogy kizárólag a környezetnek kéne a mű témájává válnia. Hornyik rámutat, hogy Szenteleky „couleur locale” elméletét sem lehet ilyen primitívvá egyszerűsíteni.) Aki álvalóságra tekint, az álírodalmat fog művelni. Ezen a ponton zajlik le a váratlan találkozás a mégoly különböző két írásmód, a dilettantizmus, valamint az „újavantgárd mutatványköltség és posztmodern szövegirodalom” között. Pedig az utóbbi épp az előbbivel való szakításként ér-

telmezte önmagát, az előbbibe aztán nagyvonalúan belesöpörve mindent, ami rajta kívül mutatkozott. A főleg a két háború közt eláradó dilettánsok – terepük az „ügyetlenül fogalmazott élménybeszámoló, poétizált szépelgés, lírai természetű érzelmekatasztrófa és »életből ellesett«, színfalhasogató parasztragédia”, a „mulya anekdota” meg az „idegen parfümöktől illatozó szalonmegrázkództatás” – Hornyik szavaival: „többnyire messze a kisebbségi népelet fölött, a dilettánsok örök vadászmezőin” írogattak. Hasonlóan a kisebbség fölötti, absztrakt térben írogattak, írogatnak, persze a szakma technikáját illetően jóval föl-készültebben, és jóval elismertebben, az Új Symposium szellemiségében benneragadt alkotók. A dogmatizmus vagy az alkalmazkodás (hatalomhoz, divathoz, könnyebb érvényesüléshez) örök vadászmezőin. A teljes értékű irodalom azonban olyan, mint a teljes értékű emberi élet, a „létérzékelés és a léttudat szilárd alapján” képzelhető csak el. És hogy lehetne szilárd ez az alap, ha lényegtelen vagy problémákkal vívódik, vagy hazugságon épül? Ha nem az élet érdekeit szolgálja, hanem a pillanatnyi ön-lélenkítés vagy valami elvont eszmerendszer a végső alapja?

A szerző az irodalomról „mint szellemi életjelenségről”, „jobbító energiát sugárzó világ”-ról beszél. Nagy szavak, széplelkű szólamoknak is tűnhetnének, ha nem építené föl Hornyik elszórt utalásokban – hisz nem elméleti értekezést ír – ezek szemléleti fedezetét.

Antropológiájának lényege igen egyszerű és magától értetődő: ember és közösség egymásra van utalva. Ismételten rámutat „emberi önbecsülés és történelmi emlékezet”, „emberi helytállás és nemzeti szolidaritás” összefonódására. Helyzetértékelése se nagyon vitatható: a kisebbségbe taszított közösség hol nyíltan brutális, hol fondorlatos elnyomása, pusztítása folyik, így a személyiség épsége is fokozott veszélybe került. Ráadásul mindez nem is csak jugoszláviai vagy kisebbségi magyar gond, hanem az „egyetemes magyar pusztulás” előjátéka, mintája. Mert az anyaországi magyarság is ellenséges országok és szándékok közt, a külső veszélyeknek nagyfokú önrombolással elébemenve tengődik. (Mellékszálón elgondolkodhatnánk itt a titói jugoszlávizmus és a kádárizmus egybordában-szőttségéről: mindkettő tömeges megtorlásban fogant; mint Hornyiktól megtudtam, Tito is levonta '56 tanulságát a maga rendszerét alakítva; mindkettő az anyagiakra – és az egyénre – szűkítette a boldogulást...) Sőt, továbbblépve, talán az egész európai kultúrkörre terjedő válságról van szó, amit a pénzesebb országok – „a nyugat” – csak elfedni tudnak, egyelőre sikere-
sebben.

A helyi gondok számbavételétől tehát Hornyiknál egyenes út vezet az egyetemes távlatig. A helyi, saját élet- és hagyománykört provinciálisnak tekintő, és valami vélt középponthoz igazodó magatartás azonban – mint a Tolnai-Bányai-féle irodalmiság – éppen azt iktatja ki, ami szenvedélyessé, vérre menővé teszi az igazságkeresést: a személyes érintettség öröme és riadalmát. Csak intellektuális kérdésnek veszi azt, ami egzisztenciális, létértelmet, üdvösséget illető kérdés (és ezen belül intellektuális).

Az irodalom emberi alapállások megnyilvánulása, ha az alkotó személyisége csonka, a műve is csak csonka lehet. Részértékeket így is hozhat létre, igazán nagy, „egész művet” viszont aligha. Hornyik sokszor használja az erkölcs szót, és valóban, szemlélete, esztétikája erkölcsi alapozású. Ottlik szellemében vallhatná, amit az *Iskola a határon* írója épp a Hornyik által vele készített beszélgetésben mond: „Más országnak talán lehet jó írója rossz jellemmel. Mi ehhez kicsi ország vagyunk, úgy látszik. Nálunk, furcsa módon, a jellembeli gyengeség, gyávaság vagy a magánéletbeli »linkség«, enyhe csirkefogóság is áttételessé válik, mállasztani kezdi az írói tehetséget is.” A modernizmus, pláne a poszt, azonban kimondottan esztétika, etika és a többi szétválasztására épül. Mi szól mégis Hornyik javára? A régi jó, a modernizmus által oly sokszor kikezdeni akart, de elpusztíthatatlan élményszerűség. Ugyanis csak az élmény, a személyes tét átérzése feszíti intenzívvé a figyelmet, sikerítheti intenzívvé az írást. Megint csak oda lyukadunk ki, hogy a mellébeszélés, a problémák elkenése lagymataggá, a szembenézés, a személyes kockázat vállalása fölfokozottá, árnyalttá teszi (illetve teheti, mert a pusztán jó szándék megfelelő technika stb. nélkül itt sem elegendő) a művet. „Minden írását érzelmekben gazdag személyességgel fogalmazta meg” – hangzik az elismerés (a Németh István-portréban). Szinte erre felel, ennek a negatívját villantja föl a kritikustárstól vett idézet: „az impresszionista kritika ellenében hangoztatott tudományosságigény (...) esetenként már-már sikeresen valósította meg mind önmagának, mind az elemzett műalkotásnak teljes mérvű tárgyá tételét”.

Mikor Hornyik nyílt levelében felrója Bányainak, hogy az „őszinteség bátorságát” nem vállalva mindig szerepekbe menekül, az őszinteség olyan erkölcsi kategória, amely az esztétikai teljesítménynek is a mércéjévé lényegül. Aki nem teljes személyiséggel átélhető gondokról ír, az a személyiségtől idegen, vagy azt csak töredékében érintő, jó esetben részproblémákról, rosszabb esetben kimérákról ír, azokkal fedi el a valódi és meghatározó kérdéseket. Nemcsak létrehozni, értelmezőként befogadni sem tudja a részeket egybefogó harmóniát: „megkapasz-

kodni igyekeztél az irodalomban, a műegészben, az esztétikumban, a generatív poétikában, a struktúraelemzésben, az irodalmiban; de sohasem beszéltél a művek egészéről, mindig csak a művek ilyen-olyan formai jegyeiről értekeztél. Soha semmiről nem szóltál egészen és igazán.” Ezzel szemben az igazi délvidéki íróknak „önnön élményszerűen birtokolt világuk, a Délvidék történelmi-társadalmi valósága és nemzeti irodalmunk érték- és hagyományrendje az, amely tájékozódásuk kiindulópontjává vált”. A nemzeti irodalom „hagyományrendje” is (ne feledjük, Hornyik egykori híres interjúi épp ennek szegődtek a nyomába) nem kis részben ezért fontos, ezért nélkülözhetetlen, mert azt tanúsítja, hogy mindig a közérdekűen saját tapasztalatból lett csak nagy művészet. Hornyik is többször idéz klasszikusoktól (legtöbbször talán Petőfit és Kosztolányit, de Tinódit, Vörösmartyt, Adyt, Bibót, Karinthyt, Szabó Zoltánt, Szerb Antalt, Weöres Sándort, Pilinszkyt és másokat is). Nem műveltségét fitogtatja, hanem arra döbbsen rá, hogy ha sorskérdésekről beszélünk – ahogy ő azokról beszél –, mennyire magától értetődő módon válik ebben társunkká, segítőknek a posztmodern előtti magyar irodalom.

Mégis, hogyan segíthet az irodalom? Mi értelme gyötrelmes kérdések élményszerűvé tételével keseríteni magunkat? Hiszen a kisebbségi lét tömör megragadása nem sok jót ígér: „Nyelvi-nemzeti közösség tagjaként nem lehet teljes értékű életet élni olyan politikai, társadalmi és gazdasági körülmények között, amelyek e közösség pusztá önmegőrzését is nap nap után kikezdi. Az önmegővásra berendezkedő életforma alkotó energiákat köt le, és passzív, védekező életstratégiát alakít ki. Ezáltal jelentősen csökken egyén és közösség kulturális cselekvőképessége, mert ilyen élethelyzetben az örökölt értékek pusztá megőrzése és továbbadása is erőfeszítést igényel, közben pedig elmosódik a választóvonal kultúra és alkultúra között.” A valóság azonban sohasem egyréztű (például a kisebbségi íróknál talán az átlagosnál is gyakoribb témává előlépő gyerekkor, ifjúkori nagyotremelés, a szerelem, a történelmi múlt sajátjának érezhető korszakai mind a megmaradt örömök vigaszát is nyújtják). Ha őszintén nézünk szembe a mégoly súlyos helyzettel, a nehézségek falán is többnyire átütnek a logikus vagy logikán túli reményrepedései, sőt a nehézség olykor a nagyság ösztönzőjévé is tehető, mikor egyetemes fenyegetettség idejekorán való felismerését gyöngyözteti ki. Hiszen az idők jelei általában a „periférián” tűnnek föl először, sőt, nem ritkán a megoldás is onnan érkezik (gondoljunk a kereszténység keletkezésére). A saját tartást kiküzdő személyiség, akárcsak a saját világát megteremtő mű azáltal segít, válik „jobbító energiává”, hogy megszünteti a nyomasztóan rájuk telepe-

dő rossz egyeduralmát. Nem úgy, hogy letagadja vagy elbagatellizálja, hanem viszonylatrendszerbe, világba helyezi; ami teljes, kikerülhetetlen valóságnak látszik, arról megmutatja, hogy csak rész, megváltoztatható, megkerülhető, esetleg legyőzhető. Visszaadja az eszmélkedésnek a lehetőségek szabadságát.

Hornyik Miklós etikájának és esztétikájának egyaránt ez az egészvilágosság a lényege. Az adott cselekedeteket a teljességben elfoglalt helyük alapján ítéli meg (építi-e vagy rombolja a személyiség, a közösség, az élet rendszereit), az adott művilágokat hasonlóan: mennyit és milyen mélységben tudnak közvetíteni a valóság szemléletéből. Mindez egyáltalán nem zárja ki a könnyedséget, a játékos életörömet, sőt. Hornyik érzékletesen részletező leírásai (például személyes emlékek felidézésekor), a múltbéli, aranykornak tetsző szokások színes festegetései, az események közt kedvére szemelgető, anekdotikus kitérőktől sem visszariadó mesélni tudása stílusként is megnyilvánítják azt a szeretetelli odafordulást, amelyre a normális, meg nem rontott élet jelenségei az író részéről számot tarthatnak. És a teljességnek ugyanez a látomása alapozza meg a torzságok – a sok évi kényszerű elmismásolás után szinte brutálisnak ható – néven nevezését (például „hódoltsági terület”-ről, „szerb megszállás”-ról szól), és oly gyakori szatirikus és ironikus beállítását.

A folyamatos jelenlétéből, megszokottságából adódóan sokszor szinte természetesnek tűnő hamisság a teljesség (a történelmi folyamat, az életértelem stb.), a – Hamvas Béla-i értelemben vett – normalitás tükrében mutatja meg igazi arctalanságát. Mint azok az ideológiák, amelyek a helyi hagyománnyal, a visszatérően emlegetett „bizánci”, „balkáni”, „levantei” vagy török időket idéző kíméletlen és képmutató hatalomgyakorlási módszerekkel párosulva nemcsak a bekebelezett magyarságot (és németiséget stb.) roncsolta, hanem – kisebb mértékben – önmagát is. Az egymást részben váltó, részben kiegészítő pánszláv, „pánbolsevik”, titoista-jugoszlávista ideológiák történelemhamisításaiakkal, állandó akadémikuskodásaikkal, tömeggyilkosságaikkal és egyebekkel a kisebbségeket célozták, de magukat is eltalálták: a mesterkéltszláv szövetséggel állandó belpolitikai feszültséget hoztak létre, a betelepítésekkel gyökértelenné váló és a helyi betegségek elleni immunitással alig rendelkező tömegeket teremtettek, a többféle mérce fenntartása állandósította a korrupciót és az önkényeskedést, a szüntelen gyanakvás pedig egyfajta „kórosan elborult elmeállapot”-ot idézett elő, ami nem kis részben felelős a legutóbbi szerb háború kitöréséért is. (A másik felelős, tehetjük hozzá, a nyugat, amely egységes Jugoszláviában, egységes piacban lett volna érdekelve. Hornyik érzékelteti a nyugat rövidlátóan önző

magatartását a szarajevói merénylettől – „A nyugati világ a szerb terrorista pártjára állt” –, a „győztesek gátálástalan zsákmányszerzésén” alapuló, hitlerizmust és új háborút provokáló békediktátumokon át a „20. századi meddő, képmutató és hazug diplomáciázás bevett szokásai”-ig.)

Mindebből valami olyasmi következik, hogy a helyzet nehéz, de nem reménytelen. És ha ez túl derűlátó, még mindig átfogalmazható a legrosszabb eshetőségre: reménytelen, de nem kilátástalan. Mert még ha nem lenne mentség – például a szerbiai magyar kisebbség megmaradására –, akkor is fennáll a lehetőség, hogy ne vakon, sorsunkból mit sem értve menjünk a vágóhídra. Egyelőre azonban még létezik a „tékozló remény”. Még vannak megragadható esélyek, amiket megragadni azonban csak a (viszonylagos) belső harmóniáját kiküzdött, saját hagyományát ismerő és használó, a veszélyekkel számoló, a sorsát alakítani és vállalni képes ember tud. Röviden: a „belülről vezérelt ember”. Aki tehát távlatban is szemléli önmagát és a dolgokat. A nemzetiség kikényszerített természetellenes helyzetét az „organikusan szerveződő”, „természetes belső törvények” szempontjából, és ezért nem nyugszik bele az adott állapotba. A körülményeknek való kiszolgáltatottságot a körülmények felmérhetőségének és alakíthatóságának a távlatából (ezért nem nyugszik... stb.). Látja, a könnyebbik út védtelen sodródás: sorstalanság. Amelynek gyakori formája a csak szánalomra vadászó önfelmentés: „Pokolba az önsajnálattal! Aki önön sorsán szánakozik, önmagát fegyverzi le” – írja a tréfás levél formájában fogalmazott Kopeczky-portréban. Dudás Károlyt értelmezve közösségi szinten mondja újra: „S mivel túl sok volt és túl sok ma is felénk az árulás és az erkölcsi próbatétel, a csüggedést csak hírből ismeri. [...] kisebbségi léthelyzetben pusztító dolog az önsajnálát. Ha bajba jutunk, márpedig ez gyakran megtörténik, nem pazaroljuk erőnket belső emésztődésre.”

Az önálló embernek – és közösségnek – sorsa van. Mi a sors Hornyiknál? A tudatos, méltányos, a tágabb emberi érdekekkel összhangban zajló önkiteljesítés. Vagyis megismerés és küzdelem. Az irodalomban is érezhetően a sorsfeltárást tekinti a legmagasabb célkitűzésnek: „elemi erejű megnyilatkozás, személyességet magába záró létlíra, s nem mellékesen kisebbségi sorselemzés”; „olyan megnyilatkozás, amely a táj szemlélőjének, a látvány megalkotójának a lélekállapotát, közérzetét, világlátását és sorsérzését is magában foglalja”; „gazdagodó történelmi ismeretanyaga és lélektani érzéke nem szánandó vagy elenszenves emberi karikatúrák, hanem emberi sorsok megrajzolására indítja”; „az életkörülményei miatt öna-

zonosságát csak fájdalmas öncsonkítások árán megőrző ember sorstörténetévé vált”. De azért a másfajta irodalomtól sem tagadja meg a létjogot, az is sokat nyújthat: „A Herceg által kimunkált tárcanovella anekdotikus kerete kevésbé alkalmas, helyesebben: meglehetősen alkalmatlan keret emberi sorsok ábrázolására. [...] Elbeszéléseinek anekdotikus kerete arra azonban mégis lehetőséget ad, hogy – az említett módon: jelzésszerűen, elmosódó formában – megörökítse szereplőinek tudatvilágát és életérzését.”

Maga az alkotás is rutintól, megtervezettségtől elszakadó küzdelem. (Juhász Erzsébet regényéről írja Hornyik: „megtervezett játékosága alkotói küzdelemmé alakul át”.) Bizonyos fokig, elejtett megjegyzésekből arról is fogalmat alkothatunk, miként látja, érzékeli a szerző az ihlet oly titokzatos működését. A személyiség összeszedettsége, a személyiség minősége itt is alapkövetelmény: „Belső csöndet kell teremtenem magamban ahhoz, hogy egyáltalán írni tudjak valamit.” Az így letisztult belső rendbe bebocsátott külvilágdarabok aztán jól követhető gyűrűket vetnek, ezek nyomon követése, vagyis a „belső látomás elhithető erejű kivetítése” lesz a feladat. A rajtunk kívüli valóság azonban csak akkor illeszthető ott-honosan a személyiség rendjébe, ha saját, emberi léptékünkben ragadható meg. Ha látvánnyá, képpé alakítható. Különben csak absztrakció, kép-telenség. Ezért tekint Hornyik erős fenntartással a túlzottan elméleti alapozottságú, a konkrétumokat pusztán illusztrációs példatárnak használó irodalomművelés felé. Ezzel szemben: „A nyelv művészet alapja a képteremtő képzelet, s a költő legértékesebb sajátja az intuíció.”

Hornyik Miklós könyve a délvidéki irodalom anyagán módszert mutat értékes és értéktelen, lényeges és lényegtelen szétválasztására, és példatárat ad mindehhez alkotók, művek hosszú során át. Átalakítja majd a valószínűleg ma igen torz formában élénk állított délvidéki irodalmi kánont? Remélhetőleg igen. Ám ez – hogy aki még olvas, és délvidékieket is olvas, legalább érdemleges művekkel töltse el az idejét – a kötetnek csak az egyik fő értelme. A másik az, hogy megmutatja, a látszólag részlegesből, látszólag provinciálisból, a leginkább sajátból el lehet jutni – és talán csak innen lehet eljutni – a lényeges életösszefüggések felismeréséig. Nemcsak kivételesen: a meghívott szövegek azt bizonyítják, hogy jelentős számú „írástevő” gondolkodik hasonlóan és teljesít hasonlóan magas szinten a bemutatott irodalomszeleten belül is.

Figyeljünk tehát, és jól figyeljünk a minket leginkább érintő, legsajátabb dolgainkra, legyen az a délvidéki vagy valamely más irodalomrész, legyen az az irodalom vagy bármely más életkör.

Összekötni az eget a földdel

Interjú Makovecz Imre építésszel, az Aracs–Főnix-díj idei kitüntetettjével

Makovecz Imre átveszi a díjat Hajnal Jenőtől
(Szabó Attila fotója)

Makovecz Imre épületeinek csodájára jámak a szép épületeket kedvelő emberek, hiszen a sok jéghideg és személytelen acél és üveg monstrum mellett, igazán felüdítő látvány olyan épületeket csodálni, amit igazán magáénak érezhet az ember. Ahová szívesen belép. Ami hozzá szól valahonnan a múltból, ugyanakkor üzenet a jövőnek is. Az építész nemrég megkapta az Aracs-Főnix díjat. Ebből az alkalomból beszélgettünk vele.

Szerves építészet, organikus építészet...

– Élő építészet...

A laikus csak azt látja, hogy az épület gyönyörű, olyan magyaros. A sajátjának érzi. Jó belépni és benne lenni. Mi az organikus építészet lényege?

– Ahhoz, hogy ez világos legyen, először arról kellene beszélni, hogy a globalizált világnak az a lényege, hogy a minőséget egyre jobban rontja, és egyre gyorsabb a termelés és az eladás folyamata, mert a pénz került a középpontba. Egy autó, ami korábban harminc-negyven évet is futott, hiszen úgy építették meg, most három-négy évet tud, és utána le kell cserélni. Ugyanez vonatkozik az építészetre is. Acélból, üvegből, műanyagból és egyebekből összetákoltt építményeket építenek, amelyeknek az amortizációja hihetetlenül gyors, és az a cél, hogy le kelljen bontani és újat építeni a megváltozott körülmények, megváltozott

funkciók miatt. Ennek következtében az emberek elvesztik a körülöttük lévő tárgyi világban azt a biztonságot, amelyet egy hűségeesen kitartó tárgy biztosított számukra. Ötven-hatvan évvel ezelőtt, ami nincs olyan nagyon régen, egy kőművesnek a kalapácsa fontos tárgy volt, amit lehet, hogy az ugyancsak kőműves apjától örökölt. Ma ezt a kapcsolatrendszer, ami a tárgyi világ és az ember között van, igyekeznek felszámolni a szabadság és a pénz nevében, és itt kizárólag a mennyiségről van szó és nem az emberi énről. Nem az igazi belső egzisztenciáról van szó, hanem egy felületről, egy luciferi változatról. A jelenlegi gazdasági-pénzügyi világ ezt az álvilágot szolgálja. Ez azt jelenti az én szakmámban, hogy egy földszinti és egyemeletes kisvárosnak a régi részét lebontják, és helyette hat-nyolcemeletes, vagy panelből vagy nem panelből, de mindenképpen szerelt építési technológiával épített környezetet hoznak létre. Nem kell sokat magyaráznom azt, hogy szabadkai első emeleti lakások lakói, melyek alatt üzletek vannak és belső csendes udvarok, ismerik egymást. Vigyáznak egymás érdekeinek érvényesítésére stb. Egy nyolcadik emeleti lakásban ez az emberi kapcsolat az utcával, az udvarral, szomszédokkal, üzletekkel megváltozik. A nyolcadik emeleti lakásból már az Auchan-ba vagy a Cora-ba kell menni vásárolni, autóba kell ülni, el kell oda menni, vissza kell jönni, és nem találkozunk senkivel. Akikkel találkozunk az áruházakban vagy más autókban, azok egy személytelen világot jelképeznek. Az első emeleti lakás, ez az életszubsztancia, amiről most beszélgetünk, ez a lényege a szerves építészetnek. Lebontva a felhasznált anyagokig. Mi olyan házakat szeretünk rajzolni az embereknek, amelyek tartós, vastag falakkal épülnek, amelyek nemcsak hőszigetelő értékkel bírnak, hanem hőtároló képességgel is. A régi parasztházak is ilyenek voltak: nyáron hűvösek, télen melegék. A házakra tetőt építünk, és nem lapos tetőt használunk, mert egy cseréppel vagy nádal lefedett padlástér akár a ház meghosszabbításaként is használható, tetőtér beépítéssel, és mindenképpen védelmet jelent. Ha megkeres valaki egy családi ház megépítésével, általában az esetek kilencvenkilenc százalékában a férfi jön. Kérdezem tőle, hogy az asszonyt hol hagyta. Minek? - kérdez vissza. Mondom neki, azért, mert a ház három sarkát az asz-

szony tartja, és maga csak egyet. Magának csak az a dolga, hogy hozzon pénzt, a többi az asszony mondja meg. Mondom neki, hogy addig én nem beszélgetek magával, míg az asszonyt ide nem hozza. Van, aki soha többé nem jön, de a nagy része visszatér. Az asszonyt arra kérem, hogy rajzolja le, hogyan szeretne élni. Mindig azt mondja, hogy ő nem tud rajzolni. Mondom neki, hogy nem a rajzkészségére vagyok kíváncsi, hanem arra, hogyan szeretne élni. Az esetek nagy részében rajzol egy kis ügyetlen kört, és rámutat, hogy itt vagyunk mi. Mondom, mi az, hogy itt vagyunk mi? Azt mondja, hogy itt érkezik meg az emberem, itt vannak a gyerekek, itt főzök, itt van egy ágy is, ahol délután a gyereket le tudom fektetni. Mondom, és a többi? Akkor ehhez a karikához rajzol kisebb félkarikákat: itt az egyik hálószoba, itt a fürdő, itt a másik hálószoba, itt a kamra. És lerajzol egy napraforgót. Ha ezt jobban megnézzük, akkor ez a háromosztatú parasztháznak az alaprajza, hiszen van ott is egy pitvar, vagy egy gang, amelyik a ház előtt végigfut. Tehát ha az ember be akar lépni a házba, akkor először fedél kerül a feje fölé, valamint oda ki is lehet ülni. Aztán onnan belép a lakókonyhába, ahol ott van a kemence, ami nem a fűtésnek a lehetősége, hiszen kenyeret sütöttek benne, de a kemence másik fele, a búb bent van a szobában. Van benne egy ágy és minden, ami kell egy konyhába. Amit az asszony lerajzol, az az archetípus, ami a régi magyar parasztházakban hibátlanul megvan. Szemben ezzel, az általános építési előírásoknak megfelelően, a családi házak egy előszobával kezdődnek, amely megvilágítatlan és szellőzetlen. Meg van szabva, hogy száztíz centiméter széles lehet. Itt kell fogast elhelyezni, innen nyílnak egyes helységek. Ebbe a bűdös és megvilágítatlan helységbe, ahol lógnak a kabátok, érkezünk, szemben a másikkal, ahol nem egy vak és süket helységbe lépünk, hanem az életbe. A differencia tehát a megszokott és az előírások által is támogatott építészettel szemben az, hogy a szerves építészet megpróbál az életnek megfelelően kialakítani alaprajzokat, és kialakítani azokat a természetes anyagokból készült formákat is, ami ennek a szemléletnek megfelel.

Tehát az Ön épületeinek van „lelke”?

– Ha kimegyünk egy megbízás kapcsán a helyszínre, akkor az ezzel a szemlélettel rendelkező ember először csak járkál azon a helyen, mint a vak kutya. Megpróbálja valamilyen módon megfogni annak a helynek a szellemét, ahol építkeznie kell. Alaposan körülnéz, hogy mi van azon a helyen, milyen a növényzet, mi veszi körül. Megpróbál valamit megragadni abból a légkörből, ami ott van. Ehhez persze hozzá kell kapcsolni a megrendelő mentalitását, valamint a funkciót, amit be fog tölteni az épület. Itt nemcsak családi házról van szó, hanem mondjuk akár egy művelődési házról. Ha egy színházat, művelődési házat kell valahová tervezni, vagy akár egy kórházat, ez mind

más funkciót jelent, hiszen más és más emberek mennek oda különböző célokkal. Erre a kérdésre csak konkrét épület esetében lehet jól válaszolni.

Templomain, és más épületein is, nagyon gyakran tűnnek fel angyalalakok, angyalszárnyak, amelyek mintegy védőleg borulnak az épületbe lépő fölé. Ugyanakkor fákat is gyakran láthatunk, amelyek tartják a tetőt, és szervesen illeszkednek az épület szerkezetébe. Nekem például a fákról az életfa, az angyalokról pedig az őrző-angyal jut eszembe. Mit jelentenek az Ön építészetében ezek a szimbólumok?

– Nagyon jól látja. A világ sajátos módon hierarchikus, és nem demokratikus. Ez azt jelenti, hogy a világban szférák vannak egymás fölött. A növények után következnek az állatok, az állatok után az emberek, az emberek után az angyalok, angyalok után a főangyalok, és így tovább. Ráadásul a sok ezer éves hagyomány értelmében az angyalok személyhez kötődnek. A csíkszeredai templom például, amely a kommunista román politika következtében egy lakótelep kellős-közepén van, mert a régi várost elpusztították körülötte, centrális épület, és mint ahogy a jurta is, fönt ki van nyitva. Ezt a nyílást őrzi négy angyal kiterjesztett szárnyakkal, akik kvázi benéznek abba a házba, amelyik alattuk van, és őrzik azt a sugarat, amelyik fölről le és letről fölmegy. Ha az ember bemegy a házba, és fölnéz erre az opeionra, akkor látja a benéző angyalokat. Ennél többet magyarázni nem tudom, hogy érdemes-e, mert ez az, ami. Az ember megpróbálja megformálni fémből, kőből, fából azt, ami nem látható.

Ön nemcsak tervez és rajzol, hanem ír is. Terveit mindig kis prózai gyöngyszemek kísérik. A tervezett épület készíti ezekre a többnyire magyar sorsral foglalkozó gondolatokra?

– Erre nem lehet válaszolni. A magyar sors egy külön ügy. Az ember elkerülhetetlenül leírja a gondolatait, mert arra gondol, hogy esetleg másoknak is szüksége van ezekre a gondolatokra.

Csak azért kérdeztem meg, mert pl. a noszai katolikus templom tervrajzát kíséri egy kis írás, ami számomra egyértelműen a magyarság hányatott sorsára utal.

– Egy nagyon nehéz kérdést és problémát feszeget. A tizenkilencedik században a magyarság szívszívó és kemény munkájának eredményeképpen rákényszerítette az osztrákokat arra, hogy egy Szent István-i gondolatot elfogadjanak, és létrehozzák az Osztrák-Magyar Monarchiát. Amikor ez létrejött, és az osztrák uralkodót a magyar koronával is megkoronázták, az ország hihetetlen fejlődésnek indult. A Szent István-i gondolatnak az volt a lényege, hogy az az ország erős, amelyik több népből áll. A hivatalos nyelv Magyarországon a latin volt. Egyik itt élő nemzetiiségnek a nyelve sem emelkedett a másik feje fölé. Ha

valakinek jogügye, önkormányzati problémája, vagy bármilyen általános feladata volt, ha parasztember is volt, akkor is megbízott valakit, aki tudott latinul. Általános volt a latin tudás, még én is nyolc évig tanultam latinul és négy évig görögül a gimnáziumban. Ennek eredményeképpen az erdélyi románság, a felvidéki szlovákság, a nyugat-magyarországi szlovének, a horvátok, és a szerbek nem vesztették el az anyanyelvüket. Az új nacionalista utódállamok nem véletlenül jöttek létre. Meg lehetne piszkálni, hogy miért tört ki valójában az első világháború, hogyan kerültek ide a kommunisták, hogy forradalmat csináljanak a tönkretett és széttépett Magyarországon. Ma már nem tudjuk elképzelni, hogy mit jelentett Magyarország szétszabdálása akkor. Nemcsak Budapest, hanem az egész ország, a tizenkilencedik század végén és huszadik század elején egy vadonatúj gyűrűsugaras közlekedési, közigazgatási rendszert épített ki. Ez azt jelenti, hogy a második gyűrű: Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárad, Arad, Szabadka és így tovább. A határt úgy húzták meg, hogy a sugaras rendszerben a második gyűrűt levágták. Ezáltal Szatmárban, Biharban, a Hajdúságban egy új peremterületet hoztak létre, mert akik pl. Szatmárnémetihez tartoztak, azok másnapról kezdve sehova sem tartoztak. Akik Nagyváradhoz tartoztak, szintén, és így tovább. A Kárpát-medencében egy olyan világot hoztak létre, amelyben az ellentétek sokkal fontosabbak, mint hogy összetartozunk és egymás mellett élünk. Mesterségesen jött tehát létre ez a világ, amelyen Horthy és az akkori politikai környezet valamilyen revíziót azért végrehajtott, és javított valamit a helyzeten, de a második világháború után visszaállították azt a gyűlölködésre alkalmas világot, amelyik ma uralkodik. Például, amikor nekem Újvidékre a katonai temetőbe a negyvenezer meggyilkolt és elföldelt magyarnak emlékművet kell építenem, és amit egyik nap megépítenek az emberek, az másnapra eltűnik. Nem lehet megépíteni az emlékművet, mert zsigeri gyűlölet fogja át az egészet, ahelyett, hogy a természetes együttélés alapvető feltételeit biztosítanák.

Miért kell egy világhíres magyar építésznek foglalkoznia politikával és közélettel? Én sajnos nem láttam, de egy kedves barátom mesélte, hogy bejárta a sajtót az a fotó, amikor évekkal ez előtt Ön farkasszemet nézett a rendőrökkel az Erzsébet hídon...

– Akkor odamentem a rendőrhöz, egészen közel, és azt kérdeztem tőle, hogy mit fog szólni ehhez a te anyád este? És zavarba jött. Én nemcsak építész vagyok. Azt, ami itt folyik a maradék Magyarországon, nyugodt lélekkel és passzívan tűrni szerintem tilos. Nemcsak én, hanem senki nem mondhatja azt, hogy majdcsak lesz valahogy. Rajtunk múlik minden. A beszédnek tulajdonképpen nincsen értelme. Cselekedni kell a fennmaradásért, és a tisztességes élet-

ért. Nincs más lehetőség. Nem beszélni kell. Sajnos, a férfiakkal nagyobb baj van, mint a nőkkel. Számtalan levelet kapok, meg telefont, ahol elmondják, hogy nekem mit kellene tennem. És nem azt, hogy neki mi a dolga. És megsértődnek, amikor azt mondom, hogy ne nekem adjon ötleteket, hanem csinálja meg azt, amit gondol. Erre mindig az a válasz, hogy ő senki, nem tudja megcsinálni. Akkor mondom, csináljon magából valakit.

Nemzeti oldalon való helytállása miben hátráltatja Önt? Egyet mi is látunk: Budapesten acél- és üvegpaloták épülnek, nem Makovecz tervezte gyönyörű épületek.

– Hát, meg kell, hogy mondjam, így van. Én még a magyar államtól megbízatást nem kaptam, mindegy, hogy melyik politikai szféráról van szó. A Kárpát-medencében dolgozom. Komarno-ban (Komárom), Dunajská Streda-n (Dunaszerdahely), Zelizovce-n (Zselíz), Sfintu Gheorghe-ben (Sepsiszentgyörgy), Miercurea Ciuc-ban (Csíkszereda) stb. Ennek óriási előnye van, mert járom a Kárpát-medencét, és találkozom az emberekkel. Nemcsak magyarokkal, hanem román meg szlovák melósokkal is. Szerbiában nincsen megbízatásom, kettő volt, de az lett belőle, ami lett. A lényeg az, hogy amikor az emberekkel találkozom, legyen az román vagy szlovén, akkor soha nincs problémám, mert érzi rajtam, hogy nem gyűlölöm. Az ember hátba vágja a másikat, és azt mondja neki, hogy nem érdekel, hogy tudsz magyarul vagy sem, de jól van édesapám, klassz volt ez a meló. Érdekes módon, amikor megdicsérem, érti.

Nagyon sok díjat kapott már, legutóbb azonban Délvidéken megkapta az Aracs—Főnix-díjat. Mit jelent Önnek ez a díj?

– Remélem, hogy ezek után Délvidékről jön megrendelés, hogy meg is szolgáljam ezt. Ez csak úgy igaz, ha a szerb felségterületen is dolgozhatok. Konkrét kapcsolatok alakulnak ki köztem és az emberek között és ez sokkal fontosabb mindennél. Ezek után azt várom, hogy jöjjön egy vagy akár több megbízatás is arról a területről, amiket meg tudok csinálni. Nem pénzről beszélek, hanem kapcsolatról. Ez nagyon fontos. Ha megépül egy templom, egy művelődési ház, vagy családi ház, akkor ott emberi kapcsolatok születnek, és ez a legfontosabb.

Három felkérése volt Délvidéken, ezekből a szabadkai Népkör Magyar Kultúrközpont felújítása, átalakítása valósult meg. Nosza falu templomának felépítése azonban sajnos nem, pedig a tervrajzok igencsak szépek. Ezekhez írt egy szöveget is. Mit üzen vele?

– A dolog lényege az, hogy a nagy Magyar Alföld alatt ott van a triász kori tenger. Bárhol hatvan-nyolcvan méterre lefúrunk, ott gyógyvíz és gáz jön föl. Nem olyan nehéz elképzelni azt, hogy valaha itt egy tenger volt. És azt sem nehéz elképzelni, hogy azon vi-

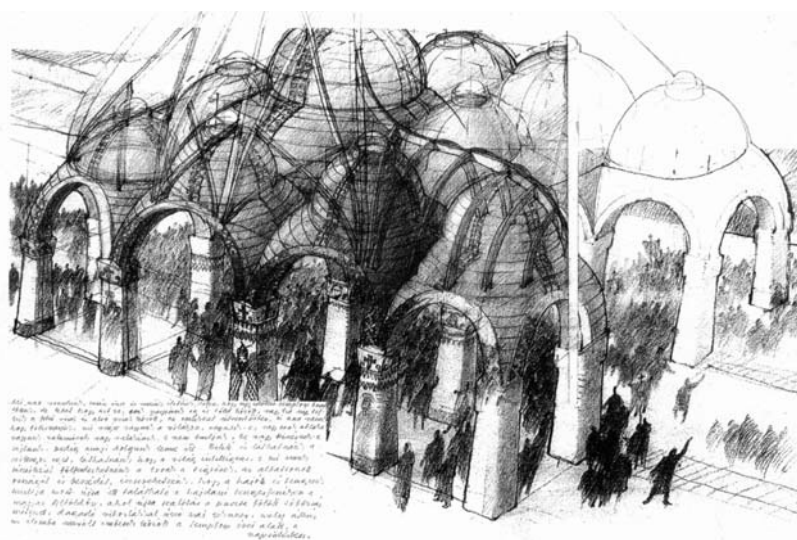
torlások mentek. A vitorlás nagyon régi dolog. Amikor én a mártélyi házamban vagyok, Hódmezővásárhely mellett, akkor én ezzel a tudattal vagyok ott, hogy a föld felszínén van ez a világ, ami látható, a dús, gazdag, gyönyörű, eleven világ, és alattam ott van egy hatalmas tenger, ami a múlté. Ha valaki tehát az Alföldön házat épít és ezt nem tudja, és nem arra figyel, hogy a hatalmas pusztán a legelő marhák és birkák alatt ott van ez a tenger, akkor nincs teljes képe erről a világról. Ez a csodálatos, különös geológiai tény Újvidékig tart, sőt még lejjebb is. Akik ott élnek, hozzátartoznak ehhez a tengerhez, amely Tokajnál kezdődik.

A Kárpát-medencét összeköti a történelem. Nemcsak az emberi történelem, hanem a Föld története is. Ha az ember egy ilyen helyre egy templomot épít, akkor el kell gondolkoznia azon, hogy meghatározott rövid ideig élünk itt. Amire emlékezni tudunk, az az anyánk, apánk, nagyanyánk, nagyapánk, az már ritkábban fordul elő, hogy a dédszülőkre is emlékezni tudunk. Csapongó fantáziával próbálunk kialakítani a jövőre nézve képeket. Jövünk-megyünk támasz nélkül, mert nem realizáljuk azt, hogy fölöttünk az ég és alattunk egy hallatlan földtörténelem, amely kettőt össze kell tudni kötni. Ebben az összekötésben egzisztálunk mi. Ha az ember templomot épít erre a területre, akkor az eget és a földet össze kell kötnie, ahogyan ezt Krisztus megtette. Ő az, aki hozzákezdet a mennyei birodalomnak, az Úristen világának a megépítéséhez, és az Ő élete óta ez a mi dolgunk. Az a dolgunk, amikor összejövünk és fohászkodunk az Úristenhez, hogy fölemeljük azt, amink van, ami

a talpunk alatt van, és összekössük az eget a földdel.

Harmadik délvidéki munkájaként Tito partizánjai áldozatainak emlékére egy kápolnát tervezett, ami szintén nem valósult meg. Mennyire ismerte meg a délvidéki magyarok szenvedéstörténetét?

– Bizonyos mértékig ismertem csak meg, hiszen akkor ismerném igazán, ha én is azok között az áldozatok között lennék, akiket kiirtottak annak idején, vagy ha az áldozatok hozzátartozói között lennék. Ez a folyamat, ha nem is olyan durván, mint akkor, a mai napig is tart. Ez a kápolna nem tudott megépülni, azért, mert hiába építettek egyik nap akármit, másnapra el is tűnt a föld színéről. Minősíthetetlen közállapotokat jelent ez. A hatóságok nemhogy tűrik, hanem a háttérben kell, hogy támogassák. Nincsen, aki egy jogerős építési engedély birtokában lévő társaság építkezését megvédené? Nagyon érdekes dolog ez. Nem tudom, hogy a szerbek mikor fognak rájönni arra, hogy Szentendrétől Budáig valamikor rác települések voltak, ahol együtt tudtak élni a magyarokkal minden probléma és baj nélkül. Ezeket az őseiket vajon megtagadták-e? Egy soha nem volt és soha nem lesz világot építenek, vagy pedig rájönnek egyszer arra, hogy a magyar nem született ellenségük, hanem ember-testvérük? Ez bekövetkezik-e és mikor következik be, én nem tudom. De nekünk, akiknek ezer éven keresztül az volt a feladatunk, hogy tárt szívvel éljünk együtt azokkal az emberekkel, akik itt vannak a Kárpát-medencében, ezt a képességünket kell tudni átadni a szerb ember-testvéreinknek. Ugyanúgy, ahogy a románoknak, a ruszinnak, a szlováknak és a többinek.

Mi csak vonulunk, talán észre is vesszük életünk delén, hogy egy időtlen templom borul fölénk, de lehet hogy azt se, csak megyünk ég és föld között, vagy ha úgy tetszik a felső vizek és alsó vizek között, az emlékezet útvesztőiben, és arra várunk, hogy fölismerjük, mi végre vagyunk a világon, vagyunk-e, vagy csak ablaka vagyunk valaminek vagy valakinek, s nem tudjuk, be- vagy kinéznek-e rajtunk, pedig annyira dolgunk lenne itt. Befelé is láthatnánk a csillagos eget, láthatnánk, hogy a világ intelligens, s mi ennek részeként fölfedezhetnénk a lovak, a tigrisek, az albatroszok országát és beszédét, észrevehetnénk, hogy a hajók és tengerek múltja most újra itt található a hajdani tengerfenéken, a magyar Alföldön (...) az álomba merült emberek között a templom ívei alatt, a napsütésben.

Makovecz Imre

A noszai római katolikus templom tervrajzához

A Különös ajándék a legrosszabb előadása a Tanyaszínháznak

A nyári időszakban egyetlen színházi esemény van e tájon: a Tanyaszínház bemutatója. Így azután több mint három évtizede nagy lelkesedéssel várjuk megmutatkozásukat, hisz jó ideje már nem megyünk a Dubrovnikai nyári játékokra, meg Splitbe sem. A fontos a számunkra, hogy minden körülmények ellenére él még a Tanyaszínház, és fontos küldetése van ezen a tájon. Évente várják a magyarlakta településeken. Lelkes közönsége van, akik számára ünnepnek számít a fiatal együttes megmutatkozása és az előadással közölt vélemény kinyilatkoztatása. Meg is telnek azok a terek, ahol a színész-jelöltek és színészek előadják gondolataikat, a különböző stílusú és típusú előadásokkal, ügyelve arra, hogy minden évben továbbvigyék a tájékoztatás fonalát és a kifejezési módot. Vagyis mindig magasabbra állítva azt a bizonyos mércét.

Nos, így gondolta a színházi krónikás, hogy így lesz ez az idén is, hisz megjelent Czérna Ágnes *Tanyaszínház* című könyve is, amely igen fontos kiadvány, azért, mert egy szövegkompiláció az immár az immár intézménnyé lett Tanyaszínház alakulástörténetéről és tevékenységéről. A kiadvány azonban nem hibátlan. Azt is mondhatnám, hogy imitt-amott pontatlan. De hát jó, hogy van. A baj pedig az, hogy az utókornak így marad majd ez meg, az összes hibájával együtt. Majd megnéztük Ferenc Judit *Különös ajándék* című szövegének előadását Puskás Zoltán színész-rendező színre állításában. A címnek van egy alcíme is, miszerint ez a mű egy belvárosi ballada. Na már most, az irodalmi műfajokban tájékozottabb néző várja a balladát, főleg a belvárosit. Belekalkulálva a balladai homályt is, a tragikus tárgyú, szaggatott, homályos előadású rövid elbeszélő költeményt. De KÖLTEMÉNYT, és nem a káromkodások burjánzását, a nyelvi szint sivárságát, a gondolatatlanságot, hanem a néző vár egy dramaturgiai ívet, a jelenetek egymásra épülését, a szerepek fölépítését, a konfliktusig vezető ív megoldását, a jellemek meghatározását, és mindezt várja, értelmes mondatok megfogalmazásában, és azoknak a mondatoknak az érthető kifejezésében. Persze lehet ebben az egész sorban káromkodás is, de annak is van helye, indokoltsága, szerepe, hisz Rusante *A csapodár madárka* című reneszánsz művében is elhangzik, idézem: „...ezt a szart, komámuram” mondat, s majd a néző csalódik. Csalódik, mert a Ru-

sante-idézetből csak az utóbbi rész marad meg, mert nincs drámai szöveg, balladáról már ne is beszéljünk. Ez egy nagyképű meghatározás, ami a műfajt illeti, a tudatlanság megnyilvánulása. Amit a néző lát: életképek kompilációja, amely sehonnantól sehováig vezet, a szapora, vulgár-naturalista gondolatlan kifejezési rendszerben, vasvillával összedobált rendezetlen szállási szalmakazal, amelyben helyet kap Petőfi is, meg a Kusturica-filmből átvett zene is, – legyen már jelen a balkáni melosz is – meg a nagy-magyar szívfájdalom is. Na de, amit a Különös ajándékban ígértek nekünk, csak ilyen szintű kifejezési rendszer, és akkor arra gondol a néző, hogy a szerző, csapatával együtt, ilyen kommunikációs rendszerben van. A nihil... No meg aztán nosztalgizunk is egy kicsit a régen szétesett Jugoszláviáról, a jó öreg kommunizmusról, idézzük meg már Tito szellemét, amikor a mostanihoz képest mégiscsak jól élünk. Csakhogy ebben az előadásban semmi semmivel nem függ össze. Ezért állítom, hogy nem avatunk drámaírókat, meg azt is állítom, hogy nagyon rossz az előadás, mert a rendező a színészek futkározásán túlmenően semmit nem talált ki. Ilyenkor alkalmazható a bárzsingot ingerlő harsánykodás. Na de van egy mondas, amely az előadás kifejezési rendszeréből eredően, itt és most pontos, miszerint: egy meghatározott, kevésbé illatos, mondhatnám barna és bűdös masszából várat nem lehet építeni.

Egyetlen jelenetet emelek ki a látottakból, amikor a Jugoszlavija c. emlékdalt éneklék a színészek, nosztalgiából. Csakhogy ez már az előrehaladt korú nézőben vált csak ki asszociatív gondolatot, és kicsit kilóg ebből a látottakból. Egyébként az összedobált mondatokat valakinek rendszerezni kellett volna. A kevesebb így több lett volna. És talán akkor, egy kevésbé rossz előadást láttunk volna. De ez is valami, hisz a legrosszabb előadása a Tanyaszínháznak. Ebből is tanulhatunk, mondaná Brecht.

Mindenesetre, három színészi teljesítményt engednék meg magamnak, hogy kiemeljek szomorú érzésű élményeimből. Ők pedig: Soltis Lehel, Huszta Dániel és Mácsai Endre. A többi egy habrinyált semmi. Az volt a jó, amit nem is értettem a rossz szövegmondás és a harsányság miatt. Felejtük gyorsan el, hisz vannak olyan ajándékok is az életünkben, amelyeket jól elrejtünk és gyorsan megfeledkezünk róluk.

Hagyaték a jövőnek

A Schweidel-kultusz Zomborban

Hogy Schweidel József honvédtábornoknak, aradi vértanúnak Zomborban újra emléktáblát állítsanak fel, a II. világháború után először 1962-ben merült fel. A kezdeményezés egy csoporttól (név szerint: Cirkel Rudolf, Kollarich Gábor, dr. Páll Sándor, Reffle László, id. Ladányi Béla, Hoffmann László) indult ki. 1962. szeptember 26-án Cirkel Rudolf lakásán tartottak összejövetelt, és úgy döntöttek, hogy mindent elkövetnek annak érdekében, hogy az ötvenes évek elején eltűnt emléktáblát fölkuassák és visszaállítsák a helyére. Ez a törekvés nem kaphatott semmiféle nyilvánosságot, ugyanakkor reményt adott a cselekvésre, hogy a Cirkel Rudolf által alapított és hivatalosan is bejegyzett Zombori Gyűjtők Klubja segítheti megvalósítani az elképzelést. Néhány szerb szakértőt is beavattak a „titkukba”: Đurica Antić levéltárost, Milenko Beljanski-Pipac publicistát, Milorad Pelagić múzeumi tisztviselőt, valamint Kosta Brankov és Slavko Nikačev tisztviselőket.

1963-ban Cirkel Rudolf a tábla nyomára bukkant, viszont nem sikerült megszereznie. Érdekes módon a tábla többször is „előkerült”, és mindig akkor veszett el, amikor éppen fel kellett volna avatni. Egy csoport egyébként a tábla utáni kutatást azzal az indokkal kezdte el, hogy azt át szeretnék adni a múzeumnak. Az eredeti cél hamarosan kiderült és a Kommunista Párt zombori kultúrbizottsága értesítette az említetteket, hogy hagyjanak fel a tábla visszahelyezésének a gondolatával, hiszen úgysem kapnának rá engedélyt, mivel az újbóli kihelyezésével felkavarják a kedélyeket e többnemzetiségű városban.

A Schweidel-kultusz azonban élő maradt, minden év október 6-án magánházaiknál gyűltek össze kisebb csoportokban az emberek, és gyertyát gyújtva, imát mondvá emlékeztek az 1849-es eseményekre. Cirkel Rudolf, Kollarich Gábor, dr. Páll Sándor és Reffle László továbbra is azon tanakodtak, hogy mégis mit lehetne tenni a tábla visszahelyezése érdekében. Időközben sajnos többen is elhaláloztak a kezdeményezők közül, de 1989-re már kibővült a Schweidel-kultusz ápolására vállalkozók köre. Ezekből az emberekből alakult meg a Vajdaságban elsőként egy magyar hagyományápoló és műemlékvédő csoport, amely a VMDK helyi tagozatának keretében tevékenykedett, és kineveztek egy Schweidel-bizottságot:

elnöknek Cirkel Rudolfot, titkárnak Mayer Máriát választották meg. Tagjai voltak: Kollarich Gábor, Mécsáros Sándor, Wamoscher Ervin, F. Cirkel Zsuzsa, Nagy Ottó, Hallai István, Bhöm Jenő, Kollár Erzsébet, Peák Júlia, Kocsis Imre és Etelka, Fridrik Mihály és Huck Margit. 1991-ben a felsoroltak gyűjtési akciót szerveztek és megrendeltek egy új Schweidel-emléktáblát. Az új emléktábla szövegének összeállítására Virág István újságírórt kérték fel. Csaknem 9000 dinárt sikerült összegyűjteni, amiből Zöldkerti János csonoplyai kőfaragó elkészítette a táblát. Talán felesleges hangsúlyozni, hogy Zombor magyarsága körében nagyon sokan várták a táblaavatót, de sajnos kitört a polgárháború, és a remények meghíúsultak. Szóba sem jöhetett a tábla kihelyezése eredeti helyére az időközben „határörközséggé” vált Zomborban, és így azt ma is a zombori Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben őrzik annak a reményében, hogy egyszer sorra kerülhet a várva várt ünnepség megszervezése.

Szabadkán is verik a magyarokat

A szórvány- és a tömbmagyarság szomorújátéka

„Pártok, melyek baloldaliak, majd osztódás útján még baloldaliabbnak nevezték magukat, mindent megvásároltak, és mindent eladtak. A politikai és üzleti életben a női test még általánosabb fizetési eszköz lett, mint előzőleg bármikor. A banktőke még jobban megerősödött, s mert erős volt, nagy üzletekre éhezett meg: megindult hát a mohó gyarmatszerzés s a még mohóbb rablás a gyarmatokon.”

Ezeket a sorokat Illés Endre írta 1962-ben, Mauissant kisregényeinek utóirataként. Az időszzerűségük megdöbbentő és elgondolkodtató.

Magát a könyvet 50 dinárért vettem nemrég a piacon. Jellemző, hogy amióta megszűntek a Fórum könyvesboltjai, kioszkjai – már csak ott lehet hozzájutni olvasnivalóhoz, a kiolvasott újságokkal egyetemben. Magyarkanizsán időnként meg-meg nyílik egy-egy magánkönyvesbolt, de azok nem hosszú életűek. Rövid idő alatt befuccsolnak.

Ki emlékezik még a legeldugottabb településeket is bejáró könyvbuszokra?

Hát igen, a Fórum sajtóháza és könyvkiadót valóban sikerült szétverni. Az egészben az a szomorú, hogy nem más tette, hanem mi magunk, vagyis a legnagyobb és legerősebb délvidéki magyar párt, a VMSZ.

Az í-re a pontot akkor tették fel, amikor a Magyar Szó szerkesztését szétdobták három városba. Napilapot így módon másutt nemigen készítenek, mivel tudják, hogy nem ésszerű, vagyis abnormális.

Mindezt azért cselekedték, hogy Szabadka legyen az itteni magyarság szellemi központja. Sikerült?

Nézzük sorjában.

A szabadkai Népszínház, amely a zombori mellett egyedülálló volt a Balkánon, mind korát, mind építészét tekintve - évek óta romjaiban hevert, most csaknem teljesen lebontották, üvegpalatává alakítják. Magyar múltunk és kultúránk egyik jelentős emlékműve volt. Nem illett össze Jovan Nenad rablóvezér újonnan emelt szobrával? (Valaki most telefonált, tudom-e, hogy ezt Kasza József polgármestersége idején emeltették, miután ellejtette a Dallal, tánccal a NATO ellen című össznépi folklórját.)

Sokakat zavar a város központjának építészeti stílusa, amely a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején ala-

kult ki, tehát Trianon előtt. A paloták, a szecessziós városháza, és a magyaros motívumokkal díszített zsinagóga helyén szívesebben látnák az új toronyépületeket. Az új városrendezési tervek is ebbe az irányba mutatnak, mellyel megváltoztatnák a település mezőváros jellegét.

Azt ígérték, Szabadkán létrejön a magyar egyetem. Igaz, a Tanítóképző Kar már működik, de szaktanárokat ott sem képeznek. Pedig nagy bajban vannak a magyar iskolák, mert már lassan nincs aki a fizikát, matematikát, biológiát, történelmet, stb. oktassa. De lesznek-e még magyar iskolák, ha bevezetik az új iskolatörvényt, amely a racionalizáció örve alatt kimondja, hogy a 15 létszám alatt lévő osztályokat megszünteti, ami természetesen elsősorban a nemzetiiségeket érinti. Jeges úr tartományi oktatási titkári minőségében nem szívesen ült be az Újvidéki Televízió stúdiójába Nagy Margittal. Ez utóbbi a szórványmagyarság körében próbál lelket önteni a csüggedőkbe, hogy mégis magyarul taníttassák gyermeküket. Újabban a leköszönőfélben lévő Magyar Nemzeti Tanács is felfigyelt a problémára, maga Józsa László elnök is nyilatkozott néhányszor – úgyhogy talán nem hagyják szó nélkül a dolgot, ami a létünket fenyegeti.

Köztudomású, hogy Szabadkán nem igazán jó a közbiztonság. Utcán, boltokban, hivatalokban már magyar szót nem igen lehet hallani. Hiszen már néhányszor megverték azokat, akik nem szerbül beszéltek. És az is köztudomású, kik teszik ezt. A Jugoszláviát szétzüllesztő háború után betelepítettek. Akik nem tudnak és nem is akarnak alkalmazkodni a környezethez. Alighanem ők is meg mi is jobban éreznénk magunkat, ha a szűkebb Szerbiába irányították volna őket, az alig lakott hegyvidékre, a testvéreik közé. Drasztikusan megváltozott Szabadka lakosságának nemzeti összetétele, ami pedig ütközik a nemzetközi jogokkal, jogszabályokkal.

Ki engedélyezte a város nemzeti összetételének a megváltoztatását? A válasz kézenfekvő: az akkor regnáló önkormányzat. Amely magyar volt, VMSZ-es és Kasza József volt a polgármester. Akadt község, amely tiltakozott, és nem is történt betelepítés. Kezdték összeírni a lakatlan házakat, de Zentának és Ka-

nizsának sikerült elhárítani ezt az agresszív, intoleráns tömeget. Ugyanakkor Szabadkán ingyen lakásokat osztogattak nekik. Egyik osztálytársam (a szabadkai gimnáziumból) eladta újvidéki lakását, amit mérnöki fizetéséből vett, és feleségével úgy gondolták, inkább északabbra települnek. Így vették meg egy szabadkai tömbházban új otthonukat. Maga mesélte, idővel rájött, hogy a többi szomszédja ajándékba kapta azt, amiért ő egy életen át megdolgozott.

Ennek a politikának a „eredményeit” látjuk most Szabadkán. Ennek a következménye az is, hogy a legutóbbi választásokon a VMSZ már elvesztette az önkormányzati posztot ebben a városban. Tehát az ábra azt mutatja, hogy a megalkuvó, rossz politizálással egyre északabbra szorítjuk ki magunkat, míg a végén a határ túlsó oldalára jutunk.

Újvidéket feladták, Szabadkát elveszítették. Kalapis Zoltán bölcs szavai jutnak eszembe, aki a Szabadka kontra Újvidék vitában figyelmeztetett: nem bölcs dolog feladni a végvárat, Lerombolni azt, amit megteremtettünk! Építeni nehezebb, de építsék ki Szabadkán a magyarság szellemi és kulturális életét. Ha van hozzá szellemi kapacitása, erős értelmisége. A hatalmat imádó melldöngető politikusok erre alkalmatlanak. Volt idejük bebizonyítani, mire képesek, mit tudnak tenni.

Pásztor Bálint köztársasági képviselő diadalittasan bejelentette: megszületett a vajdasági magyarok au-

tonómiája! Olyan, amilyenről a többi határon túli magyar álmodni sem mer!

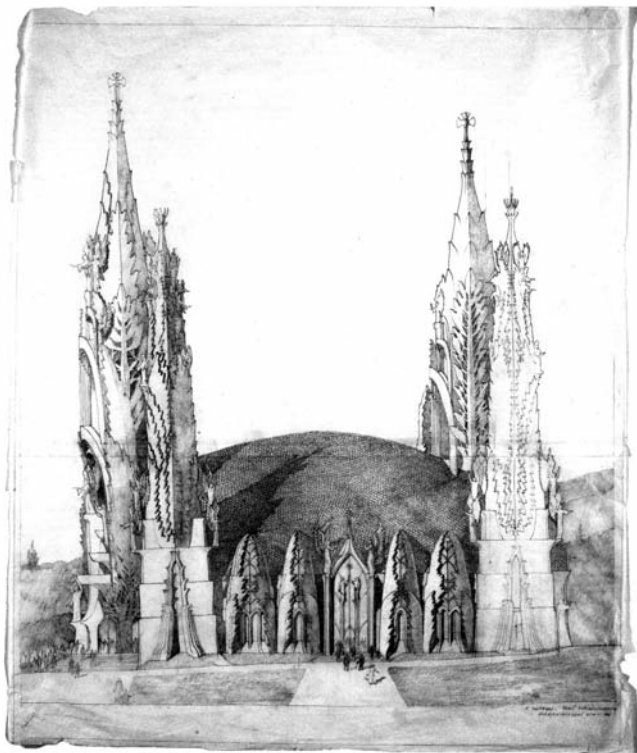
Pedig csak a jó nagy késéssel (3 év!) meghozott nemzeti tanácsokról szóló törvényről van szó. A szerbek ezt sem kapkodták el, mint ahogy a Vajdaság autonómiájának napirendre tűzését sem. Most, hogy a VMSZ közvitára bocsátotta a már meghozott törvényt, bizony kiderült, enyhe túlzás autonómiáról beszélni. Hiszen a nemzeti tanácsok csak javasolhatnak, a szerb kormány pedig vagy rábólint, vagy nem.

Viszont az oktatás, a sajtó, a kultúra közvetlenül a Magyar Nemzeti Tanács kezébe kerül. Ezért egyáltalán nem mindegy, kik kerülnek be a Tanácsba személy szerint, az meg különösen nem lenne egészséges, ha újra „a legnagyobb és legerősebb” magyar párt irányítaná.

De ezt tőlünk, szavazati joggal rendelkező egyszerű polgároktól függ. Jó lesz odafigyelni, és nem távol maradni az egésztől. Ha még érdekel bennünket a sorunk.

A demokrácia első alapfeltétele, hogy ne legyen egypártrendszer. Mert az nem tűri meg a jóindulatú bírálatot sem - mint már mindahányan megtapasztaltuk. És így nem lehet előrébb jutni.

Egyszer talán még Szabadka is elnyeri méltó helyét szellemi és művelődési életünkben. Rajtunk is múlik.

Nem a költözés izgalma, hanem a hazavárás alázata

Szent István-napi emlék, Palics, 2009. augusztus 16.

Jöttek, csak jöttek, kerékpárral, személygépkocsikkal, autóbuszokkal, sőt gyalogosan is. Többen vagyunk már, mint a május elsejei ünnepnapokon, alig lehet a sétányon menni, s ez örömmel vagy inkább büszkeséggel tölt el. Nem feltétlen egy párt hívei gyűltek össze. Sokan nem a pártfelhívás, hanem a találkozás, az együttünnepelés felemelő órája miatt jöttek, hiszen ha átgondolom, kevés a lehetőség a pártoktól független nemzeti összejövetelekre. Ennek egyik kiemelkedő példája volt és reményeink szerint még sokáig marad Szent István királyunk ünneplése.

Itt látom orvostársam, akinek fizikai megpróbáltatásait sikerült szellemi fölénnyé nemesíteni. Mindig mosolyra késztet írásának emléke, amelyben közli, miként sikerült a góbék fufangjával becsempésznie Munk Artúr szobrát a szabadkai Városháza tövébe, a legkeményebb kommunista diktatúra idején. De keze nyomát őrzi sok olyan épület itt Szabadkán, ahol kiemelkedő magyar értelmiségi élt.

A parkőr magyarul utasított, ami meghökkent, hiszen nem ismerhet. Már lassan megtelik a Vigadó előtti tér, ülőalkalmatosság sehol, háromlábú horgászszékek kerülnek elő, felváltva ül le férj és feleség. Szakácsnő, ismerem, az idősök otthonában dolgozik. Amott az a megtört arcú, szelíd tekintetű asszony, feketében, most temette el férjét, talán három hete. Leukémia. Az orvosa - jó ismerősöm - mondta, a végéig habozott, felfedje-e neki a teljes igazságot, vagy titkolja tovább, látva, mint örülnek a transfúzió utáni felépülésnek. „Még a tűzfát is behordta”-, dicsekedett a feleség, „mert éppen sorba jöttünk a szakszervezetes rendelésnél”. Mit mondjak, nem kellett volna? - tárta szét a kezét az orvos. „Halálos a kór, egyre kevésbé segít az idegen vér?” Hallgatott, csak a végén mondta: közbejött egy szívgyengeség, sajnálom...

A Kisvendéglőnél is már sűrű sorok állnak, az ott a borbélyom, mellette meg az a tömzsi a vasas szakmában dolgozott, míg bele nem rokkant, és 55 évesen elküldték nyugdíjba, de még mindig olyan a kézfogása, mintha vaskesztyűt hordana.

Nanuka, így hívja mindkét gyereke azt a testes aszszonyt, a tarka ruhában. Az anyukából - ami kiskorukban kimondhatatlan volt -, maradt rajta a nanuka. A lánya beúszta már fél Európát, Győrben él, ott az

edzője. A fiú egyetemista Szegeden. A férje teremti elő a pénzt, jó munkahelye van Pesten. Csak meddig? Most szűkül minden, szorít a válság. Ő, Nanuka, minden ünnepre, no, és minden megijósolhatatlan sorscsapás esetére, hazavárja őket a szabadkai házba, amelybe életük minden szépség-kínálta lehetőségét beleépítették. Tölgyfabútor az ebédlőben, márványborítású a lépcső - kissé síkos, vigyázni kell, eső után - de ma nincs értéke. „Nem jöttek haza – mondja - mert mi itt, Szabadkán tizenhatodikán tartjuk a Szent Istvánt”. Bólintok, megértem.

Amott egy helyi képviselő, akinek a Corvin Mátyás utcanévet köszönhetjük. Itt van az iskolaigazgató, aki a halasi úton, a Gróf Széchenyi István iskolának a névadója.

Jönnek Kanizsáról, Belgrádból, aztán sorjáznak Újvidék, Pancsova, Zenta, Mitrovica, Szendrő, a kocsitábláiról ismerem csak fel, honnan indultak ide a tópartra, ahol ma magyar dal szól, és Bogner István, mint minden évben, ma is fáradhatatlanul magyar zászlót lobogtat. Egyedül? Talán van még egy, a part közelében.

A 92 éves Uzon Miklós telefonja: „Kérlek, nézz körül, hány magyar zászló lesz. Dagadt a lábam, nem mehetek, de telefonáltam a VMSZ-be, legyen merszük több magyar zászlóval megjelenni. Tavaly is csak Bogneré volt.” 92 éves, nincs már ereje zászlót tartani, s a telefonjainak sincs már foganatja. Talán tompítani szeretnék volna az ünnepelés nemzeti színezetét a szervezők? Lehet.

Mindent elborítanak a Himnusz mélyen megrendítő akkordjai. Érdekes, minél többen vagyunk, annál megrendítőbb az „Isten áldd meg”, ha csak egy is a tömegből sírni kezdene, ezrek zokognának, s velük együtt én is. Istenem, mondd „mi is azon sírnivaló, hogy megbűnhődte már e nép...” Igen, mi a sírnivaló? Talán az, hogy Mohács előtt bennünket itt Délvidéken már letaposott a török, s aki megmaradt, martalócok áldozata lett? Hogy a felgyújtott házainkba idegenek költöztek, és nekünk, csak nekünk nem volt hazatérés? Hogy a hazájukat felkeresőket mind egy szálíg levágták, rabszíjra fűzték, s templomaikat széthordták - csak egy a kivétel, az aracsi, amelyet talán Isten keze őrzött, mi más? Mondta is az anyám,

aki azon a vidéken béreskedett, ott Aracson lehetett a magyarok Istenének igazi lakhelye, akárha a zsidóknak Jeruzsálemben. A többi lehet, hogy nekünk is csak amolyan imahely. Az egyik kukoricakapáló lány (mesélte anyám) harangkondulást is vélt hallani, valahogy István-nap körül a csonka-templomból. Nem hittek az emberek neki, mert „nagyon szerelmes tudott lenni hol ebbe, hol abba...”, és ilyenkor az ember, tudvalevő, elveszti az ítélőképességét. Mindezenre elmondtak egy gyors „Miatyánkot” a templom felé fordulva. Pedig Szent-István napjának lehet valami titkokkal bíró varázslatos hívószava, amely egybegyűjt „sok népeket”, példa erre ez a rég nem látott tömeg, amelynek zömét minden bizonnyal Délvidék szórványának magyarsága adja.

Majd 50 évre a zentai csata után szivárog vissza a kivert magyarság a Délvidékre, ahol csak töredékei maradtak a nemzetnek. Aracs környékére már nem jutott belőlünk, megint anyámat idézem: „nem tudjuk belakni a falvainkat”, s ez megbosszulta magát. Sejttem, lehet benne igazság, az első hivatalos magyar fohász a csonka-templom alatt csak 350 évvel azután, hogy megfeledeztünk róla, 1990-ben hangzik el, amikor jobbaink ráéreztek az országot tíz éven át sújtó, gyötrelmes háborúknak első csapásaira. Habár ki tudja, hány béres és írni-olvasni nem vagy alig tudó magyar imádkozta el fájdalmit falai alatt az első hivatalosan feljegyzett fohász előtt. Ki tudja, mit tudott róla a szántó-vető, az arra vetődő vándor, az emberek emlékezte rövid, rövidebb, mint a hitük. A hit alighanem kódolt bennünk, példa erre, hogy nincs falu templom nélkül a „tíz falura egy” helyett. Anyám meghalt, s nekem már kopik, halványul a rokonok névsora, „őszbe csavarodik a természet feje” a családfánk körül. De a cservenkai rokonok templomának a hűvösére, amely gyermekként befogadott, még emlékszem.

Újabb barát ölelget: mióta készülök elmondani neki, hogy hagyjon fel a hiábavaló önsanyargatással, Istenem, mikor lesz erőm? Lányai a határon túl, s ő itt maradt sírokat őrizni és zsebkendőnyi fekete homokját túrja a keblei homokon, minden napja ott telik. Reggel a felhőket lesi, jó az a föld, mondja, csak esőt kér, majd- mindennap. Büszke „biotermékeire”, köti-hívja az a jó néhány töke szőlőtő, amelynek mustjára hiába akarja unokáit rászoktatni. Csak a Sprite meg a Cola, panaszozza, az megy. Meg sem ízlelik már. Annyi munka van abban... („Hiábavaló az egész évi munkám, lőre lesz belőle, leeresztik a kanálisba, nem is a konyhában, a WC-ben.”) Az almáiból, ha egyet is elfogyasztanak! Lányai nevelését okolja, pedig meg kell győződnöm egyszer, az elmúlt idő sokasága és nem a nevelés felelős az unokák ízléséért.

Ott ül a kis sámlin a szomszéd néni, akit nem tudok rászoktatni a naponkénti vérnyomásmérésre.

Ausztráliából kapja a nyugdíjat, bejelentett házvezetőnő volt. Kopott táskája szegénységéről árulkodik, pedig dollárjait az immár tíz éve nem látott unokaöccsének őrzi, aki évek óta ígéri a hazalátogatást. Kérdezte, mit gondolok, eljön egyszer? Igen mondtam, bár a bizonytalanság kiérett hangomból.

Martonyi beszél megmaradásunk szent feladatáról. Alig értelmezem a szavait, zakatolnak bennem Tóth Árpádnak Isten oltó-késéről írt sorai. Utolsó napjaiban a költő leszámolt életével, amelyben se pénz, se siker, sem egészség nem volt. S egy ilyen életút elegendő lenne az önpusztításhoz is. De a magyarságnak van hite, amellyel évszázadok óta ellenáll a fekete lyuk felé való sodródásnak, ami elnyelt már anynyi népet e tájról. Hallgassuk csak:

*Tudom és érzem, hogy szeretsz:
Próbáid áldott oltó-kése bennem
Téged szolgál, mert míg szívembe metsz,
Új szépséget teremni sebez engem.*

A fizikai nyomor ellenére sem tesz kárt magában, mert szent a test, melyet Isten nemesítésre rendelt, és oltó késével szüntelen nemesít. Valóban. A trianoni próba, a határtologatás, felmenőink üzése, legyilkolása, a tény, hogy minden erre vetődő hadvezér háborújának vesztesei vagyunk, a kiszolgáltatottság, a vezeklés mások bűnéért, a kihasználás szégyenérzete, a hiábavalónak tűnő élet megalázó fenntartása, a vesszőfutas és megannyi csalódás a szomszédban, a rokonban, az anyaországi testvér önzésének felismerése, mindez csak Isten oltó-kése lehet, mely néha már-már a szívünk közelét érinti. Szent feladat a megmaradásunk - mondja újra a szónok és szétnézek: több ezren, talán tízezen állnak némán az egy Bogner-zászló körül, majd megtapsolják, amikor a szónok említi a kettős állampolgárságot. Átköltözés nélkül, mondja. Tanakodás, kommentárok. Eszembe jut a világhálón kószáló vers a „Ne féljetek, nem megyünk haza” kezdetű. Szerzője ismeretlen. A túlradó keserűség szinte megkövezi e vers soraiiban az anyaországi magyarságot a 2004. dec. 25-én frissen ért sérelem friss hatása alatt. Elhessegetem magamtól a vers keserűségét. A betlehemi születés-templomnak mindig akadt mártírsorsot vállaló szerzetese, a legsúlyosabb mohamedán elnyomás alatt is. S íme fennáll 1500 év múltával szigetként, világítótoronyként. Nem, ez az itt maradt mag már nem szóródik, mert tud egy gondolat köré csoportosulni. Ha a szónok testközelségből látná az itt összegyűlt embereket, észrevehetné, hogy az arcokon nem a költözés feszülő izgalma, hanem a hazavárás alázata nyugszik.

Nem emlék – varázslat!

**Megbecsült íróbarátaink, tisztelt vendégek,
kedves egybegyűltek!**

Nem az emlékekről szólnék ezúttal, hisz mindenki hozhatott magával bőséggel.

Inkább azt mondanám, létünk minden rezdülésének valahol nyoma van, így íróink jelenléte az elmúlt évtizedekben, a megannyi irodalmi est, a meghitt beszélgetések, a diákok előtti felolvasások – mindezek leképződtek már a belső filmvásznon, s e bármikor elindítható mozgóképek összessége az Írótáborunk voltaképpen kollektív emlékezete.

Szeptember van ismét, s hadd idézzek néhány sort Koncz István egyik verséből:

*Szeptemberek jönnek, újra jönnek;
s örök üdve, keserve
a szüntelen vereségnek;
ámítható szó, ideál, a világ
jobb, nemesebb, bölcsebb nem lett.*

A vers a következő sorral zárul:
szabadul álcáitól a nyár.

De szabadulunk-e mi az álcáinktól, s szabadul-e az irodalmunk ugyanattól? Lám, a szobor-kettős másik tagjaként erre Dobó Tihamér méltán adhatna választ, ő, aki mesterfokon élte végig álcák és álarcok nélkül a rá szabott időt.

De kérdezhetnénk ugyanúgy azt is, a látható, a valósnak vélt világunk mögött létezik-e egy többnyire láthatatlan világ, amelynek elzáró sűrű sövényén csak az igazi irodalom képes áthatolni?

S mintha ez idő tájt más regisztereken szólnának e sövényen túli léthangok; vagy csak én érzem úgy, hogy szelídül körülöttünk a tér, líraibb futamok váltják a durva csörömpölést, és – könyvtárosként is érzékelem – mind többen keresnek válaszokat a filozófiakönyvekben, érdeklődnek a szakrális tanok, a mitológia vagy éppen a spirituális stúdiumok iránt. Valamiféle elmozdulás tapasztalható tehát a lelkekben, s kérdés, irodalmunk lépést tart-e ezzel a mind kitapinthatóbb szemléletváltással?

Hamvas Béla állítja egy helyen, hogy az igazi közösség egyre inkább a társadalmon kívül van. Ahol nincsenek intézmények, kényszerű kötöttségek. Ilyen IGA-ZI közösségnek tartom én az olvasókat. Hiszen többé-kevésbé közös a világuk szövete, ha ízlésük esetenként különbözik is. Meglehet, másutt sutábban, nehézkesebben illeszkednek, itt azonban – a könyvek között – minden a helyén. Ahol az IDŐ sem számít különösebben gátló tényezőnek. Pedig az idő nagy szó. Amikor nincs terminus, határidő, hajsza. Csak remélem, hogy Írótáborunk az idén is megajándékozza vendégül látott íróinkat ezzel a becses adománnyal, aminek leginkább a szűkében vagyunk: az IDŐVEL. Kívánom, hogy ezzel bánjanak jól, kedvük szerint, szabadon – a szellem-frissüléssel értékteremtés igényével!

* Elhangzott 2009. szeptember 2-án a Magyarokanizsai Írótáborban a főtéren felállított Koncz és Dobó szobroknál

Sírunk, amit visszasírunk

(avagy „egy talán soha nem volt valóság üzenete”;
a nosztalgiáról kétféle nekifutásban – meg ilyenek)

Kétszer, időben is eléggé távol eső próbálkozással fogtam bele ebbe a témába, és amikor tovább nem halaszthatóan el kellett volna döntenem, melyik megközelítés, illetve szövegváltozat legyen a végleges, vagy hogy hogyan fűzzem őket egybe, elbizonytalanodtam. Végül beláttam, hogy az efféle bizonytalanság éppúgy része és tárgya témánknak, mint bármely más, boncolgatásra érdemes eleme. Nem a cél a fontos, hanem a hozzá vezető út, azaz utak. Ennek jegyében két bevezető-félét fogok felolvasni, amelyek éppen ezért gondolatilag néha érintkeznek, összefutnak – nem okvetlenül szigorú logikai séma szerint. (Elvégre ez a tanácskozás egy nyitott, élő szellemi műhely, nem a kőbe vésett akadémiai értekezések helye.)

1. nekifutás: sors és irodalom

A kétszeri nekifutáson belül, már az elsőben is két dolog folyik egybe – a gondolataimban és a papíron – leginkább valószínűleg azért, mert valójában nem is kettő, hanem nagyon is egy a gondolat lényege. Először mindenesetre Mák Ferenc tavalyi, az Aracsban megjelent beköszönő sorai késztettek arra, hogy végiggondoljam egy „talán soha nem volt valóság” sorskérdéseit. Merthogy eléggé nyilvánvalóan jómagam is ennek a talán sosemvolt világnak a szülőtte – és bárhová is sodorjon a sors – örökös lakója vagyok. A lélekben és az írópapíron egyaránt szakadatlanul zajló szélmalomharc tárgya és színtere ez a már-már szakrális dimenzió.

A végiggondolás persze szándéknak is túlzás, de a lírai főszerkesztői sorok szomorúsága olyan mértékig csengett egybe önnön kedvenc szomorúságom szférikus hangnemével, hogy úgy éreztem, rögtön tele kell rónom néhány árkust ugyanebben a d-mollban (bár egy pohár bor után elbizonytalanodtam, hogy mégis talán inkább a-moll). Lehet, ez a tétovázás volt az oka, de a címnél, az alcímnél és az ezekhez fűzött négy darab lábjegyzetnél akkor nem jutottam tovább.

A második dolog viszont, ami jelzésem szerint itt egybefolyik, az előzővel, a jelen tanácskozás tárgya,

a nosztalgia kérdésköre. Továbbra is úgy vélem, hogy biccenés nélkül folytathatom azoknál az agyon lábjegyzetelt címkezdeményeknél.

„Talpunkkal még felismerjük az otthoni járdák téglakockáit, a távoli harangszó a vasárnapi ebédek ünnepi hangulatát idézi, s az imádságunk is a gyermekkorunk estéit juttatja eszünkbe, ám mindez már csak emlék. Távoli fényességek bátorító ragyogása, egy talán soha nem volt valóság, még megtartó üzenete.” – írja Mák Ferenc.¹ (Véletlen lenne, hogy alig pár nappal korábban vettem papírra néhány sort a régi téglajárdákról? - Erre még visszatérünk.)

És egy másik, ugyaninnen kiragadott, messzire vezető gondolat: „Valahol az ellenünk épített társadalom peremén téblábolunk (...)”

Rémlik már, hova is vezetnek és milyen messzire téblábolhatunk talán sosem volt világunkból azokon a téglajárdákon?

De ez az út talán túlságosan is nyilvánvaló, próbáljuk messzebbbró! Fekete J. Jóska barátunk idézi könyvében Szent Ágostont: (és milyen jól teszi, hiszen hogyan is juthatna az ember manapság ilyen olcsón egy jó Szent Ágoston idézethez? Mert ugye ki olvas mostanában ténylegesen Szent Ágostont?) Szóval azt mondja Aurelius mester:

„Ha pedig a feledésre emlékezem, jelen van az emlékezés és a feledés is. Az emlékezet, mert vele emlékezem, és a feledés, mivel reá emlékezem.”²

Valami ilyesmi ez a mi, titkolt vagy félig bevallott nosztalgiánk.

Valami, ami a kisebbségi létezőmódban és a centrumban (anyaországban) nem tér el szignifikánsan, bármily különböző is tárgyát és külsőségeit tekintve: ez éppen a nosztalgia. Ugyanazon pszichológiai, emberi jelenségről van szó. Kádár nosztalgia, Tito nosztalgia? Ég és föld? Dehogy: sár és sár. Ugyanazon langyos dagonya, amelynek áporodott mocskában kéjesen meghemperednének ma is oly sokan. Sokkal, sokkal többen, mint gondolnánk...

Voltak bejáródott lelki módszereink lelkiismeretünk elaltatására, a leforrasztott ércokorsók fogadására,

¹ Az Aracs, mint katedrális, főszerkesztői vezércikk az Aracs 2008. 4. számában.

² Idézi: Fekete J. József Teremtett világok, 2006.

amelyek ma is működnek, pl. az összesen 61 évre ítélt temerini fiúk esetében... Bizony, hölgyei és uraim, ez még az élő nosztalgia szerves része! A technikák maradtak. „Jó”, hogy volt nekünk Bezdán, Csúrog, mert az évtizedek alatt kifejlesztett és alkalmazott pszichoszerszámok nélkül ilyenkor például szarban lennénk!

Miben is leledzik valójában ez a hétköznapi, nagyon is elterjedt lelki kór, a nosztalgia? Nem az írók találmánya, ők csupán abban különböznek a többi halandótól, hogy maradandó bűnjeleket hagynak maguk után.

Melyik nőnek nem lehet megbirizgálni a fantáziáját egy kis visszarévedéssel azokra a gyorsan múltó évekre, amikor pusztá pillantásukkal igazítani tudtak a világ menetén, amikor egyetlen kacér mosolyukért megalázkodni is hajlandók voltak a mostanára már oly morcos, zárkózott, foghegyről is kelletlenül válszó hím egyedek!

A férfiak meg a gyerekkorukért vannak legalább ennyire oda. Hiányzik anyuci, a biztonság – amikor még szabad volt sírni, oltalmat keresni, büntetlenül kimutatni, ha fáj. Miként a nő szépség – ha egyszer elveszett – ez sem tér már vissza soha. Meleg dagonyája tehát mindkettő a szívfacsaró nosztalgiának.

Helyben vagyunk hát: mindenképp közös nevezője az idő múlása, emberi mértékben szólva, az öregezés, a gondolkodót, szántóvetőt és könyvelőt egyaránt foglalkoztató téma. Szar ügy – mondhatnánk profánul – és valóban az. Pedig hát az olyannyira vágyott hosszú élet receptje az idők kezdete óta változatlan: nagyon meg kell öregedni. Sokkal jobban, mint amennyire az bárkinek jólesik.

2. nekifutás: a vallomás felől

Ha az író önmagát boncolja élve, az szerencsés esetben mások számára sem érdektelen. Hallottam, olvastam már lesajnáló véleményeket az önmagukról író alkotókról, pedig a műfaj és a módszer ebben az esetben sem lehet esztétikai megítélés tárgya, célpontja. Saját lelkemet (talán) ismerem, másokét bizonyosan kevésbé, a „fejembe látok” és ha csehül érzem magam, azt tényleg érzem, nem csak írom, állítom. Vitathatatlan előny az emberi belső megismerésében, így ábrázolásában is. Persze (ezt is) lehet jól és rosszul csinálni. Az esztétikai érték pedig nem okvetlenül ott keletkezik, ahol várnánk: nem biztos, hogy a vallomás tevőnek okvetlenül különlegesnek, egyedinek kell lennie. Elég ha (valamilyen) ember. Ez pedig általában össze szokott jönni. Vannak

persze írók, akik jellemábrázolásai előtt fejet hajtunk, náluk ez a páratlan, vagy legalábbis párját ritkító beleélési képesség önmagában is átlényegül esztétikai értéké. Vannak, de kevesen. Nyilván nem véletlen, hogy ezek sokszor fiatal emberek, képességük nem magyarázható sem hosszas lélektani, szociológiai vagy egyéb előtanulmányokkal, sem a tetemes élettapasztalattal. Képesség: vagy van, vagy nincs. Ettől persze még írók és jó irodalmi művek garmadája léteznek, akik és amelyek meg sem kísérik ezt a meseteri mutatványt – az esztétikai értéket más módon, más eszközökkel igyekeznek megteremteni. És így van ez jól. A vallomás köztes és mindenekelőtt, ahogyan már említettem kézenfekvő módszer. És különösen alkalmas módszer a nosztalgia művészi (és persze ugyanígy pancser) ábrázolására. Mondhatni, egymásnak teremtette őket a Nagy Írástudó. Mert lehet a nosztalgiáról írni kórtörténeti értekezést – ahogyan azt megtette Johannes Hofer, svéd orvostanhallgató 1688-ban, aki disszertációját írta a külföldön szolgáló katonák halálos honvágyáról és elsőként használta ezt a szóösszetételt. Dolgozatában leírta, hogy az otthonuktól távol szakadt katonák, közömbössé váltak, oly mély letargiába estek, hogy sem enni sem inni nem akartak és akár meg is haltak. Ez még első pillantásra egybe is cseng a szóösszetételt alkotó görög szavak eredeti jelentésével: a nosztosz hazatérést jelent, az algosz pedig fájdalmat. Hofer katonái azért éreztek halálos fájdalmat, mert távol voltak otthonuktól, vágyódásuk tehát elsősorban térbelinek tűnhet, ahogyan a nosztosz is egyértelműen térbeli hazatérésre utal. A mi „korszerű” nosztalgiánk pedig ezzel szemben egyértelműen az időbeli távolság miatt szorongatja a torkunkat. (Gyanítható, hogy már a 17. századi katonák esetében is jelen volt ez a dimenzió, de a korra jellemző életforma, a katonák szociális származása, az alacsony mobilitás tükrében csakugyan túlsúlyban lehetett a térbeli tényező.) Mindenesetre a nosztalgiát a 17-18. században végig, a képzelet életveszélyes agyi zavarának tartották, csak a 19. században kezdte elveszíteni fizikai jellegét, jelentése generalizálódott. Azt azonban csak a 20. század hozta el, hogy divatos és kedvenc témája legyen a pszichiátriának és hogy egy gyógyítható orvosi betegségből a psziché gyógyíthatatlan állapotává váljon. Úgy ám: gyógyíthatatlan! (Más kérdés, hogy efféle gyógyíthatatlan pszichés állapotainkból kívánunk –e egyáltalán kigyógyulni...)

A gyógyíthatatlanság egyik magyarázata a már említett térbeli-időbeli paradoxon. Hiába térünk ugyan is végül haza, már nem leljük azt a néhai valóságot,

³ Pintér Judit Nóra, *Laokoón Művészetfilozófiai Folyóirat* 2008/5

amely után annyit vágyódtunk. Nem léphetsz be kétszer ugyanabba a ... kocsmába: más lesz a pincér, más részek konyadoznak az asztaloknál, egészen más hülyeségekről okoskodnak és ha találás is ismerőst, vén lesz, mint az országút, elől hiányzik minden foga. Ez az igazi fájdalom! (Akinek pedig túl alári ez a példabeszéd, gondoljon Odüsszeuszra!)

Lássuk be, ez egy igazi csapda, a nosztalgia kétős természetű: olthatatlan, édes vágy valami után, ami valahol létezik vagy létezett, de benne van a kegyetlen tudás is, hogy valójában lehetetlen visszahozni azt, amire ez a vágy irányul. A kínzó hiány valójában nem betölthető, ezért ez maga a veszteség, de mégis, ebben a hülye érzésben maradt valami remény, hogy a jövőben talán mégis visszahozható mindaz, ami elveszett. Érteni nem értjük, talán nem is lehet, de érezni azért nagyon is lehet. Ha most még hozzátesszük, hogy ilyen komplett örületet: nosztalgiát érezhetünk olyasmi iránt is, amit valójában sohasem láttunk, nem tapasztaltunk, csak úgy gondoljuk róla, hogy pontosan ez az, amire okvetlenül vágyunk kell, amit vissza kell sírnunk, akkor lesz teljes a diagnózis! Az ilyen emberre mondjuk, hogy elmeaháborodott vagy hogy író...

Folytathatnánk a nosztalgia elmés boncolgatását, beszélgethetnénk az Aranykorról, amely sohasem volt, ámde mégis elveszett és e feletti sajnálkozásunkkal eltölthetjük akár egész életünket, hiszen az elveszett múlt ködös romjain utópiát építhetünk – ha a jelen sivár, a múlt dicső, a jövő is lehet fényes, csak életre kell kelteni a múltat. Csak a jelen az, ami végtelenül sivár és unalmas. (Nem baj, úgy is lehet elmeaháborodott az ember, hogy tudja, magáról, hogy az. Kévésbé szórakoztató, de lehet. Az is vigasztal némiképp, hogy a kóros lelkiállapot nem kizárólagos sajátom: igen... szerintem itt a teremben is számos kórtárs író van.)

Ámde tényleg hagyjuk az elméletet, mesélek inkább konkrét dolgokat saját kórlepedőmről! Illetve kis időre még kanyarodjunk vissza az 1. nekifutásnak nevezett gondolatmenethez, oda, ahol az öregedésről kezdtünk beszélni!

1. nekifutás, 2. rész: öregség, megint a flaszterok, meg a kocsmá

És amíg poroszkálsz az öregség és az utána következő elképzelhetetlen felé, ha elkap ez a hangulat, nincs számodra menekvés, lépten-nyomon utolér az érzélgős nyavalya és minden, a világ összes dolga csak azért kerül eléd, hogy fájjon. A kocsmá, ahová már nem térhetsz be. (Ugyanaz a soha, mint a folyó esetében, amibe nem léphetsz kétszer? A kocsmá már nincs, a folyó még van. De egyik se. Szóval

nem tudom, melyik a rosszabb...) Egy darab járda, flaszter, régi téglákból, ami még megmaradt egy olyan utcán, ahol gyerekkorodban gyakran jártál, még mindig az arcodon érzed az áprilisi napsütést és kerülgeted a téglákon vonatozó piros-fekete bodobácsokat. A téglákon betűjelek: HA, nagyapád még emlékezett is a tégláégetőre, aki ezeket készítette, talán Halász Antal lehetett, és persze arra, amikor a járdát lerakták, hiszen jelentős esemény volt ez és büszke lehetett rá a község, meg az akkori előljárók, hogy annyi sármentes utcával dicsekedhettek. Bírja is rendszeren, semmi baja ennek a megmaradt évszázados flaszternek, lám a másik oldalon, ahol vagy harminc éve felszedték és betonjárdát öntöttek a helyébe, már csak bukácsolva, kátyúkat kerülgetve lehet járni – széttöredezik, porrá mállik a nagy fene korszerűség. Hát jól el révedeztünk néhány kopott téglán...

Ne, a folyóhoz semmiképpen! A Tiszának még csak a közelébe se! De a léptek visznek a fasorhoz (hogy megnőttek ezek a feketefenyők, emlékeszem, osztályról-osztályra jártam a suliban, úgy szedtem össze az önkénteseket az ültetésükhöz) ez még jó. A fasor azonban egyenesen a gáthoz vezet és az mögött... ha oda felkaptatsz, szembesülnöd kell a fájó nosztalgiával magával, a valaha volt legkíméletlenebb érzelmi zsarolóval. Az elárvult part persze nem mesél semmit, de a fejed tele van egy valaha volt nyüzsgő világ zsiromgásával, itt az egykori napsütés már nem simogató, tavaszi, hanem perzselő, érezni lehet a napszitta bőr szagát, meg Tisza-szagú is volt a bőröd, meg a lányoké, akik tízpercenként belevetették magukat a vízbe és úgy feküdtek vissza napozni. És nem csak a lányok, mindenki itt volt. Nyüzsgött a fővény, elképzelhetetlen volt, hogy például vasárnap délután valaki ne jött volna le a Tiszára. Ez pedig már a nosztalgizálás minősített szintje, komolyodó kérdésekkel és tételekkel: hol találkoznak manapság az emberek, mi helyettesíti ezt a közösségformáló erőt, amit a folyó néhány évtizeddel ezelőtt még oly magától értetődően képviselt? Ez már átmenet a hétköznapi és a „kozmosz” nosztalgia között, az egyéni és a közösségi fennmaradást érintő világfájdalom között. Az író persze elemében van mindkét szinten, igazi terepe azonban a második, a „kozmosz” szint, amit legszívesebben ki is sajátítana, privatizálna, jó erős palánkkal körbe is kerítene magának.

Itt nem egyszerűen nosztalgiáról: nosztalgia rendszerről beszélhetünk. „Kiköltözött íróként”, férfiúi pubertástól sújtott ötvenesként, polgárháborút, rendszerváltozást megélt kortársként magam is csak ámulok – megannyi visszasírható mikrokozmosz, amelynek szilárdul nekifeszül (a mi is?) a jelen undora és hát igen... az a bizonyos jövő, amelyhez leginkább még jelzőt sem igen szeretnék biggyeszteni.

Akár gúnyolódhatnék is efféle hajlamaimon, de hát írói hitvallás is van a világon. Abban pedig benne van – okkal vagy ok nélkül, joggal vagy jog nélkül – a krónikási attitűd, a hivatásos nosztalgizáló. Az író leküzdhetetlen késztetést érez, hogy összeszedegesse a letűnő korok színes üvegcserepeit és azokból összerakosgasson valamit, mert valósággal retteg, hogy a megélt vagy általa egyszerűen csak ismert valóságnak bármely kis szelete örökre elveszhet az idő homályában. És ez egyáltalán nincs összefüggésben a megörökítendő/megörökíthető valóságszelet minőségével. Azért az a kérdés jogosnak tűnik, hogy mi a búbanatért dédelgeti az a habókos író a múltat, ha a jelentől általában hányingere van, következésképpen valószínűleg a múlttól is az volt, amikor az még jelen volt? Nosztalgia rég letűnt hányingerek után, ugyebár...

Akkor itt most jöjjön a beígért példa az említett kórpról:

Volt egy érdekes marxizmus tanárom Adán, talán 1976-ban, az akkor épp hajmeresztő módon megreformált középiskola első két osztályában, (szerettem azt a tárgyat, mert az adott iskolarendszeren belül nélküle egyáltalán nem tanulhattunk volna klasszikus filozófiát, valaki a reformerek közül viszont ügyesen belepálántálta a kilencedik évfolyam tananyagába) aki végtelenül precíz, igazán elkötelezett marxista és legalább ennyire elkötelezett tanár volt. Az Öreg Koncz – mert így hívtuk a kevéske ősz haját és téglavörös munkaköpenyt, valamint hosszú mutatópálcát viselő tanár urat (pardon: tanár néptársat), olyannyira megtestesítette az életével is példát statuáló és nevelő pedagógus eszményi típusát, hogy az iskolába vezető hosszú úton végig az ott lakók mind az ő kopogó léptheihez igazították reggelente az órájukat. Szóval Koncz papa – mert így is neveztük – egyszer azt mondta a nemzeti romantikus irodalomról, hogy ez az igen népszerű irányzat bizony ámtításra épül. Mert nem olyan volt az a múlt, ahogyan az írók oly áradozva, oly színesen lefesték. „Nem volt az olyan fényes, nem volt az olyan dicső!” – nyilatkoztatta ki Koncz tanárnéptárs széles, teátrális gesztusok kíséretében és azt hiszem, én meg éppen most tettem eleget egy fontos krónikási feladatnak, hiszen lejegyeztem Koncz tanárnéptárs sok-sok generációt okító sokezer kinyilatkoztatásából legalább egyet, szó szerint. És nem hiszem, hogy megtette más, szóval ebből is látszik, hogy mennyire komoly dolog ez az írás. És lám megint a közepébe kerültem egy nosztalgizálásnak, mert Koncz tanárnéptárs alakjának felidézése minden szempontból megfelel a nosztalgia-rendszerem minden kritériumának. Itt van mindjárt az ifjúkor utáni nyavalygás teljes pompájában, (hej, milyen jókat söröztünk az iskola előtti bolt mögött nagyszünetben!) és

Koncz tanárnéptárs figurája, aki úgy volt elkötelezett marxista, ahogyan az az avangard festő, aki úgy fest absztrakt képeket, hogy a kisujjában van a klasszikus festészet és úgy rajzol, hogy Leonardo sem különbül. Szóval az Öreg Koncz ismerte a filozófiát, lelkesen és élvezetesen tanította a görög klasszikusokat, így az ő szájából számomra igazán hitelesnek hangzott Hegelnek az ő fejéről a talpára állítása. Ez a kinyilatkoztatása viszont elgondolkodtatott. Koromnál fogva épp csak túl voltam a Jókay összesen, és elkötelezett híve voltam én rendesen a marxizmusnak és szeretett hazánknak, az el nem kötelezett, Titói Jugoszláviának, de legalább ilyen hévvel lobogott bennem a magyar nemzeti büszkeség és a magyar történelmi múlt iránti lelkesedés. A két dolog ott és akkor egyáltalán nem volt kibékíthetetlen egy kamasz lelkében és fejében, bármily furcsának is tűnhet ez ma már, vagy tűnt akkor is a kívülről állóknak. Akkor sem a kinyilatkoztatás lehetséges politikai vetületei készítettek gondolkodásra, sokkal inkább a műalkotásokhoz való viszonyulásomra hatottak. Nyilván ezért is jegyeztem meg szó szerint a mai napig. Eszembe jut néha, ha a hányingert keltő jelen múlttá vált már rég, és né tán kísértést érzek, hogy dicső fényekbe öltöztessék.

Olyan ez a nosztalgia, mint a hagyma, minden lehúzott héj után újabb réteg van (és még meg is könnyeztet, hogy kellően ripacs legyenek! – ezért most bocsnat, de ellenállhatatlan volt ez az olcsó poén).

Ha ma kimondom a tanár néptárs megszólítást, mindenki felröhög, pedig nekünk természetes volt. A tanár urat csak filmekben hallottuk és ott tudtuk elképzelni. Érdekes, hogy éppen a szerb nyelvben megszólítható volt ez a szigorú váltás a megszólításban, a szerb diákok megszólíthatták tanáraikat egyszerűen úgy, hogy profesore, és nem kellett okvetlenül hozzátenni egyebet. Magyarul is megfelelt a tanárnő, de az úr helyett mindenképpen kellett valami és ez volt a néptárs. Megszoktuk, jobban mondva ebbe születtünk bele, így szocializálódtunk. Hogy milyen mélyen ívódnak bele a társadalom szövetébe ezek a látszólag jelentéktelen formaságok, jól illusztrálja az alábbi példa. Újságíróként interjút készítettem egy öntudatos, kiváló vasmunkással, valamikor a nyolcvanas évek végén. Tényleg rendes ember volt, nem ment el pártfunkcionáriusnak, pedig többször hívták, megmaradt melósnak, de mindig keményen megmondta a véleményét. Afféle „munkásököl vasököl, oda üt, ahova köll!” – figura, de mondom, a jobbik fajtából. Emlékszem, arról beszélt, hogy lassan újra utcára kell vonulni a „három nyolcasért”. (Tudják, amiről Magyarországon Nagy Feró énekelt: „Nyolc óra munka...”) Akkor már új szelek kezdtek fújdogni és az újságokban kezdett megjelenni az elvtárs helyett az úr. Ez sokaknak visszásnak tűnt, az én emberem például egye-

nesen kikérte magának: „Én nem vagyok úr, ne írják énrolam, hogy úr, én világ életemben rendes ember voltam!” És ami igazán érdekes, akkor én is hasonlóképpen gondoltam. Ez nem csupán a szocializmus szóhasználatának rögzülése vagy valamiféle mesterséges ideológiai kreálmány volt. A bácskai ember eleve nem szereti az „urizálást”. Mindig is gúnyos megvetéssel kezelte a „magyarok” (mármint a magyarországi magyarok) finomkodását, affektáló beszédét, nyafogását és felesleges udvariaskodását. Megint egy példa: otthon voltam Adán szüreten és munka közben, vagy tucatnyi ember jelenlétében hangosan eltűszentettem magam. „Tettemet” néma csend követte, mindenki tette tovább a dolgát. Semmi „Egészségére!” – ami elképzelhetetlen lett volna a határ másik oldalán egy valóságos kórus nélkül. El sem tudom mondani, mennyire jól esett ez a csend, mennyire otthonos lett tőle a domboldal, a napsütéses szeptemberi délután. A bácskai ember nem beszél, ha szavaival amúgy sem mondana semmit. És milyen jól teszi! És lám, mily kicsiny dolgok válhatnak ki az emberből nosztalgiát!

Még egyszer Koncz tanár néptársról és ezúttal az ő nosztalgiájáról: az idők felgyorsulásával és azok for-

golódásai közepette valamikor talajt vesztett szegény. Hitéből nem tért ki, az Istene hagyta el. Azt mesélik, amikor a sokszorosan meghasonlott hatalomnak már egy árva lélek sem hitt és Milosevic, a szerb nemzetiszocialista megváltó, utolsó kétségbeesett próbálkozásaként meghirdette az új nemzeti ünnepet a különböző okokból anakronisztikussá vált régiek helyett, akkor a felhívásnak eleget téve, Koncz tanár néptárs egy szál piros szegfűvel felvonult. Egy szál piros szegfűvel, öltönyben, nyakkendőben – egy szál magában. Vizuáljunk: az országosan tömegdemonstrációként meghirdetett rendezvényen, egy húszeszes magyar község főterén kifogástalan ünnepelőben, fehér hajjal, egy szál piros szegfűvel, egy szál Koncz tanár néptárs... Tökéletes filmjelenet, Bertolucci, Jancsó is megirigyelhetné. Vajon mi járhatott a fejében?

Mivel a bevezetőkből – és nyilván az Önök türelméből is – kifogtam, befejezem. Persze nem végleg, mert eljön majd az idő, amikor igazi, érzelmős nosztalgiával beszélünk és írunk majd az ilyen magyar-kanizsai tanácskozásokról, hosszan és unalmasan, az utánunk következő nemzedékek legnagyobb rémületére és megdöbbenésére.

Politikailag gyanús

„A muzsika fölébreszti az időt, bennünket az idő
ínyenc élvezésére serkent, általában: ébreszt, serkent.
Ennyiből erkölcsös. A művészet annyiban erkölcsös,
amennyiben serkent. De mit szólunk, amikor az el-
lenkezőjét teszi? Ha elkábít, elaltat, a tevékenység és
a haladás ellen dolgozik? A muzsika erre is képes, az
ópium hatása is benne rejlik a lényegében... Van va-
lami gyanús a muzsikában, uraim. Én már megma-
radok amellett, hogy a zene: kétértelmű jelenség. Nem
túlzik, ha azt mondom, politikailag gyanúsnak tekin-
tem!” (Thomas Mann: A varázshegy)

Amit Settembrini úr, a humanista, a konzervatív
értékek halhatlan védelmezője a zene természet-
rajzáról Hans Castorpnak kifejt: több évtizedes vesz-
szőparipáim egyike. Legalábbis azóta, hogy vi-
szonylag korán, 18 éves korom táján mestereim igye-
keztek rádöbbszteni: az a zene, amelynek ígézetében
felserdültem, a hatvanas évek elejének-közepének
beat-muzsikája, ama bizonyos, legendásnak hazudott,
angolul már régóta „golden sixties”-nek, arany hat-
vanas éveknek titulált korszak – a vasfüggönyön in-
nen bizony a legnagyobb mákonyok, kábítások,
monstre figyelem-elterelések tán leghatékonyabb
eszköze volt. A legbiztosabb fegyver az ifjúság ellen.
1956 alig évtizedes, a magyarság kollektív tudata-
lattijába vérrel-vassal szublimáltatott emléke helyett
(a kezdeti nagy tiltások után ellenségeink körmön-
fontabbja észbe kapván) foglalkozzon csak százszor,
ezerszer inkább John Lennonnal, Mick Jaggerrel, a
Deep Purple-lel vagy akár az Illéssel, a Metróval
és/vagy az Omegával, mint azzal, ki is volt az a Ma-
léter Pál, Szabó bácsi vagy Nagy Imre. Igaz, a hat-
vanas évek közepéig-végéig a Rákosi-korszakban már
kiválóan bevált futball is megtette, csökkenő arány-
ban bár, de még tovább, úgy-ahogy a hetvenes évek-
ben is – azonban korosztály-szempontok szerint egye-
temlegesebb lévén, emez számított „célorientál-
tabbnak”, kimondottan ifjúságinak. Azt meg a vak is
láthatta, mi volt nagyobb hatással a kábításban cél-
keresztbe vett fiatalságra: Albert cselei az 1966-os ma-
gyar-brazilon vagy a Beatles Michelle-je ugyanezen
a nyáron...

Politikailag gyanús zene tehát az ártatlan és ér-
deklődő Hans Castorpok lelkéért folyó vetélkedésben.
Noha a valóságra rádöbbszteni akart fiatal lélek egy-
szerre fogékony és ösztönösen, életkora által meg-
határozottan lázongó-szembenálló egyszerre – az iga-
zi felismerések irányába csak érettebb fővel juthat el
az ember. Ehhez hosszabb úton kell végigtekinte-
nünk.

Jó száz évet vissza az időben. Századforduló, sze-
cesszió, boldog békeidők, a régi Magyarország fény-
kora. Minden visszavágyott világok legjobbika. Az or-
feumok, az operettek, a kuplák világa, ahol a Mo-
narchia fáradtvérű urai és rendszerető, ám a hámból
kirúgni mindig kész polgárai műlatják az időt telt ido-
mú, dús keblű, fűzőikből szinte kidagadó hölgyekkel,
miközben végeérhetetlenül harsog a kuplédal: „ahol az
ember, felmászik a fára, a turulmadárra, ott van Bu-
dapest...”

A muzsika úgy tűnik át az érzékekbe, hogy a fül-
bemászó dallam mintegy „átsegíti” a szöveget a tu-
datba. A szöveg ily módon „megragad” a memóriában
– és bekódolva, betáplálva rögzül a benne rejlő „üze-
net.” Jelen esetben a dalocska azt sugallja – szinte
észrevétlenül-tudattalanul –, hogy tehát ott van Bu-
dapest (az a Budapest, amely minden magyarok fő-
városa, amit, miként Márai írta, a magyar büszkén sze-
retett), „ahol az ember felmászik a fára”. Fára mász-
ni pedig, mint tudjuk, általában a majmok szoktak. A
turulmadár szövegbe keverése pedig mintha prófé-
tikus előérzettel az ezredforduló majdani idegenszí-
vű hisztériájának cinikus-fölényes kicsengését vizio-
nálná, legalábbis kettős züllesztési funkcióval: egyfelől
egyértelműen mocskolja a magyarság szent madarát,
a valaha kurulnak is nevezett, mitikussá lett altáji ke-
recsensőlymot – eszerint a századfordulón már sok-
felé látható turulmadár-ábrázolásokra ezek a maj-
mok, mármint a magyarok, másznak. Merthogy ezek
ilyenek, ez a magasztos aktus jelképezi a fővárost.
Másfelől, ami a felmázás konkrét okait illeti: sokáig
köztudott volt, hogy az Arany János-i nagy balladá-
ból, a Hídatavás-ból megismert nagy fővárosi ön-
gyilkosság-hullám idején jónéhány szerencsétlen
nemcsak az új Margit-hídról, hanem a Ferenc József-
hídnak nevezett jelenlegi Szabadság-híd turulma-

darára felmászva, a szoborról is vetette alá magát a Dunába. Hogy a kuplébéli utalás mennyire ízléstelen, bárdolatlan, kegyeletsértő és szintúgy nemzetgyalázó: kár is bővebben fejtegetni...

Amint elérkezünk a kommunista hatalomgyakorlás évtizedeihez, az addigra már legalább fél évszázada létező züllesztéstörténet minden korábbinál vehemensebb új szakaszába jut. A Rákosi-rémuralom éveiben minden korábbinál fényesebb korszakát éli az operett. A nyomorult szoba-konyhákban vagy társbérletekben tengődő nyomorultak fülébe éjjel-nappal sáptozza Honthy Hanna, hogy illúzió a szerelem, elgyötört arcú anyák a csintalan gyermeknek kijáró boldog, megbocsátó mosollyal hallgatják a rádióban „a kis Latyi”, azaz Latabár Kálmán bolondozásait, a Csárdáskirálynő közvetlenül a mindenható Párt és a Legfőbb Vigasz Aranycsapat mögött trónol a népi demokratikus fenségek díszpáholyában. Bóni gróf osztálykorlátokat ledöntve szurkol a franztadti proletártömegekkel Puskás Öcsiéknek, az Andrássy út 60 és Recsk iszonyú vérfoltjait pedig Ágnes asszonyokat megszegyenítő kitartással igyekszik kimosni Honthy Hanna és a kis Latyi, szimultán. Amikor pedig a huszadik század legnagyobb magyar eseménye zajlik..., hallgassuk csak a szemtanúkat, akkori pályatársainkat.

Az utcákon boldog reménykedés, roncsok, zászlók és a tereken rögtönzött sírok. Önkéntes vradók tolonganak, hozzák sorban, egymás után a sebesülteket. Alélt, sápadt szép fiatal arcok. Könnyező asszonyok, megrendült arcú férfiak. Futva jönnek a mentők, a hordágyon újabb fiatal férfi, esőkabát rádobva, a vízhatlan anyagon is gyorsan szétterjedve átút a vér. Tüdőlövés. Egyenesen a műtőbe rohannak vele. 1956. október 24-ét írnak. A kórház folyosóján szól a rádió. „Lolo, Dodo, Zsozso, Frufru, Cloco, Colo – A hazaszeretetéél szerelmük többet ééér...!”

Ágyúdörej, géppisztolykelepelés, tűz, füst, romok mindenfelé. Fáradtan összeomló körúti sarokházak. A lánctalpak csikorognak, az aknák süvítenek. Az életnek vége. Közben szól a rádió. „Hopsza Sári, hopszahó, minden nap egy forduló...!”

Egy nagyszerű valamikori premontrei szerzetes, bizonyos Zimándi Pius ezt írja naplójába november 5-én: „míg mindezt a sok borzalmat leírtam, a budapesti Kossuth rádió többek között ezeket a slágereket énekeltette hanglemezeiről (odakint ismét ágyúzás!): »Én megpróbáltam haragudni rád, de egy percnél nem bírtam tovább« és »Budapesti éjben kigyúlnak a fények, ez a csoda város nézd csak milyen bájos, nézd csak milyen szép« (különösen így összelve).” November 7. „Fölöttünk, körülöttünk röpködnek a lövedékek, rázódnak az ablakok. Újabb operett dal: »a má-

moros hajnal elébe« – énekli a rádióban valaki nagy buzgón.”

Zimándi Pius mellett Hubay Miklós volt az, aki megidézte ezeket az életképeket, az Irodalmi Újság nevezetes, 1956. november 2-i számában. Ugyanő, ugyanitt emlékeztetett Illyés Gyula nagy Bartók-versére: „Anyánk a halott – a búcsúzóit ne Zerkovitz zengje!”

Az zengte.

Elboronghatnánk most azon, ugyan kik lehettek azok az elvetemült, velejükig romlott, az ember névre nemigen méltó élőlények, akik egy nép páratlan hősiességű élet-halál harcának kellős közepén feneketlen magyargyűlöletükben ezt a szörnyű büntényt elkövették – de fölösleges. Részint tudjuk, részint törekvésük – hogy ily módon is uralkodjanak fölöttünk – tovább nyomon követendő. Máig.

A forradalom leverése után kis időre úgy tűnt, a zene politikailag gyanús mivolta legalábbis kétélűvé változik, mákony-jellege „megfordul”, s tán elérkezik az idő, amikor, ahogyan Szabó Lőrinc írta, „a zene kardot ránt”. Idősebbek még jól emlékezhetnek, mekkora sláger volt, minden Szív küldi legfőbb sztárjának számított 1957–58-ban a There will be, will be magyar változata, az Ahogy lesz, úgy lesz. (Ha jól emlékszem, Kovács Ilona énekelte.). „Kedves gyermekem, a jövőt nem sejthetem, a sors ezer rejtelem, ahogy lesz, úgy lesz.”

Igen, a sors ezer rejtelem, mukkanni sem szabad, a temetőben november elején lovas rendőrök cirkálnak, a „disszidáltak” szót is csak halkan ajánlatos kimondani, de még Sztálin nevét is, az egyensúly kedvéért, miként anyám a nagybajuszú embereket minősítette – „úgy néz ki, mint Sztalin” súgta, kísé pajoson, de annál óvatosabban. Igen, a sors ezer rejtelem, bizonyos embereket nem ajánlatos megismerni, bizonyos neveket szigorúan tilos kimondani, bizonyos címeres újságokat jó mélyre, a cipők mögé rejteni, a sors ezer rejtelem, feleségeket a rokonság arra igyekszik rábeszélni, sürgősen váljon el börtönben lévő férjétől, miközben az asszonyok nyomorult pénzért kocsimák bádognak mögött mosogatnak és nem rezzenhet meg az arcuk, ha valamelyik gyerek már megint arról érdeklődik, hát mikor jön már végre haza apa, ennyi idő után. Igen, a sors ezer rejtelem. Ahogy lesz, úgy lesz.

Ezt a defetista, fatalista belenyugvást, ezt a destruktív passzivitás-kifejeződést, az eltiport szabadságharcot követő egyetemleges magyar közhangulatnak ezt a szomorú-beletörődő megnyilatkozását nem lehetett túrni. A dal páratlanul népszerű volt, be is tiltották hamarosan, valamikor a nyolcvanas években támadt csak fel újra, Koncz Zsuzsa előadásában.

Néhány esztendő múlva, a hatvanas évek első felében a zordon tiltások mintha maradnának. A rohamosan hódító beat-zene, élén a Beatlesszel és a Rolling Stonesszal gyakorlatilag elérhetetlen, csak a Szabad Európa Rádió híres Teenager Partyjában meg a Délutáni randevúban élvezhető, midőn ez utóbbi esetében felhangzik a remegve várt szignál dallama: Happy days are here again, újra itt vannak a boldog napok... És a legboldogabb napok tényleg azok voltak, amikor becsempészett lemezekről nyomorúságos magnókra átjátszhattuk a Kinks, a Spencer Davis Group, az Animals, a Manfred Mann meg a többiek nőit – kivételezett nagymenőknek számítottak a déli országrészekben lakók, mert ők Jugóból nemcsak lemezeket kaphattak-hozhattak, de ráadásként például a szabadkai rádió Futótűz című, Szkopál Béla szerkesztette „pót-Szabad Európáját” is hallgathatták, a fogalommal lett Cseke László kívánságműsorai mellett. Ám rövidesen tudós elemzők a „fiatalság lázadásáról” kezdtek értekezni, aminek az égvilágon semmi köze semmiféle társadalmi rendszerhez (pláne nem a „szocializmushoz”), és úgy mond, kizárólag a beat-zene keretei között megy végbe, akár még nyugati mintára is. Ezt persze így nem mondták ki, de fura módon igen gyorsan egyre több dolog megengedett, sőt felülről kezdeményezett lett, az 1965-ben már megjelent Ifjúsági Magazintól az 1966-ban kezdődő 67-es, 68-as táncdalfesztiválokig, az Illés, majd a többiek furcsán tiltott-engedett üstökös-pályafeltöréséig és tovább. És ha kezdetben kissé döcögve is – „a fehér ing s a nyakkendő még kötelező volt”, ahogyan később, már a hetvenes években Szörényi Levente énekelte a Fonográfból – a hazai beatipar is nekilódult, koncertekkel, (hazai) lemezgyártással, miegyébbel. Még nincs tíz esztendeje a forradalom kitörésének, amikor országos szenzációként megrendezik a legelső táncdalfesztivált 1966 nyarán. Ugyanazok – vagy utódaik -, akik egy évtizede Lolo, Dodo és a többiek hazaszeretelnél többet érő szerelmét propagálták bőszen az éterben. Mert bizony ekkorra már ráeszméltek (miként ezen írás elején említettem: a körmönfontabbja észbe kapott) – hogy ez a sajátosan tiltott-engedett, nyugatról jövő beat-hullám mennyire kapóra jött. Jótékonyan át kell vegye Hopsza Sáriék feladatkörét, főleg a jövő szempontjából kulcsfontosságú ifjúság vonatkozásában. Át is vette, viharos gyorsasággal, elképesztő ópium-hatásfokkal. Szegény jó Déry Tibor 1967 nyarán, midőn az Ítélet nincs-et írja a támaszhegyi kertben, elképedve, rezignáltan és rosszkedvűen idézheti meg „korunk új jelszavát”, vagyis hogy Nem várok holnapig. És Zaltnay Sarolta meg a többiek páratlan mákony-biznisze jött, látott és győzött. Ami jó évtizede, a vérbeköpiült szabadságharc után a rádióval nem igazán sikerült, most a tévének

a hatvanas évek első felében tapasztalt, Tenkes kapitányos, Simon Templaros, műkorcsolyás diadalútját fel- és kihasználva, „bejött”: a figyelem-elterelés, az elközönyösítés, a depolitizálás, a kádári-aczéli „kulturpolitika” nagyszerű vonatkozó alkalmazásával. (Biztos vagyok benne, hogy az igen művelt, olvasott kulturális főkapitány, Aczél-Appel György elvtárs jól ismerte Thomas Mann nagy művét és okosan hasznosította, amit olvasott, vérbeli értelmiségi módjára.) Így aztán csöppet sem lehet csodálkozni azon, hogy a hetvenes évek vége felé már azok a csillogó, fekete lemezek is megérkeztek, amiken Little Richard és a többi nagy nyugati sztár énekelt, kezdetben, rövid ideig indiai kiadásban tálalva a külföldi nagy előadókat, majd nemsokára mindenestül, ahogyan kell. Hiszen a vetés immáron teljesen beérett, gondolhatták a turulmadárra mászó budapesti magyarok, Lolo, Dodo, Zozso meg a Gyöngyhajú lány szellemi nemzőatyái. A kitartó veteránok a rádióból.

Huszonöt évvel a magyar forradalom és szabadságharc után, 1981-ben egy magyar író hallgatja kora reggel a rádiót. Ugyanazt a rádiót. „Beindul hajnalonta a nagy karkai zenegép, s a megadott föladat szerint válogat: csakis gyöngyöző, ficánkoló, fürgeteges, életigenlő, bádogzongorára s műgitarra átírt zeneszámok jöhetnek számításba. Komoly, tűnődő szinte soha. Mintha szertelen, félnótás népet kellene elszórakoztatni. Népdalok, amelyek még akkor is fölszabadítanak, ha búval rakottak, elvéve ha fölhangzanak... Egy jellegtelen ország jelentkezik a maga jellegtelen riccsajosságával.” Írta mindezt Csoóri Sándor A félig bevallott élet című, 1982-ben megjelent esszéjének Kórházi hajnal című írásában.

Ahogy a Kádár-rendszer kiteljesítette a züllesztés tömegkommunikációs gyakorlatát: akár bravúrosnak is nevezhető. Természetesen már régóta minden nemcsak a zenére korlátozódik, a televíziótól a reklámokig és tovább húzódó frontvonalban azonban a hagyományos fegyverzetnek váltig óriási szerepe van. Felfokozva, hatványozottan akár. Ugyancsak vagy negyedszázaddal a magyarság élethalálharca után egy tipikusan undorító példa e kábítószeres népirtás sok-sok darabja közül: az évtizedeken át futtatott, szövegírói és zenei képességek tekintetében egyaránt meglehetősen szerénynek mondható Bródy János egyik opusza. „Földvár felé félúton”. Amiben úgy szól a dalszöveg – mintegy mellékesen, csak úgy odalökve – hogy „vártak már a földvári kultúrház ócska színpadán.” Helyezzük bátran a hangsúlyt a kultúrházra és annak ily módon már hangsúlyosan, kiemelten ócska színpadára – hogy a célbavett intézmény, a falusi-kisvárosi művelődési ház mi mindent is kellett és kellene jelentsen a vidéki Magyarországon: aligha kell bővebben ecsetelni. Amit ez a pesti módra bunkó, asz-

falt-parvenüséggel odavetett mondat a maga lenéző, arcátlan dölyffel lesajnáló élével sugall: maga a tetten érhető züllesztéstechnika, nem is nagyon leplezett magyarutálat, a mucsaiak megvetése. Őket jelképezvén a földvári kultúrház – minden bizonnyal tényleg ócska, agyonhasznált-elkoptatott, korszerűtlen, pénztelenségben elhanyagoltnak tűnő színpada. Ahol mellékesen az enyhe nárcizmussal fölemlegetett fellépés során bizony szépecske summát szakíthatott le honoráriumként a neves fővárosi előadó. És ez az a pont, ami az egész példázat végkicsengését különösen gusztustalanná – és egyben bicskanyitogatóvá teszi...

A „nosztalgia” szó a Magyar Értelmező Kéziszótár szerint sóvárgó vágyakozást, egyféle visszarévedést jelent. Még valamikor a hetvenes években dobták be először a magyarországi köztudatba a „nosztalgiahullám” kifejezést. Akkor, midőn a korábban elemzett manipulációs technikák először fáradni látszottak. A tovatűnő, múltó idő embert szomorító, felkavaró tudomásvételét – politikailag több mint gyanús módon – a hatvanas évekkel kapcsolták össze. Amit egyből afféle aranykornak kiáltottak ki, ahol boldog ifjúságunkban roktunk ma már klasszikusnak nevezhető számokra, hangulatos, emlékezetes, visszavágyni, emlékezni oly édes időkben. Az akkori tizenéveseket „nagy generációnak” nevezték el, erről a kapitális hazugságról nem túl jó film is készült – egy szóval működött Lolo, Zsozso és Dodo boszorkánykonyhája, ezúttal ilyen főzettel.

Hogy Magyarországon a hatvanas évek igazi valóságát az jellemezte, hogy 1961-ben még 56-os forradalmárokat akasztottak (például Nickelsburg Lászlót), hogy pincelakások, társbérletek, szoba-konyhák tíz- meg tízezeinek mélyén becsületes dolgozó magyar családok tengődtek, hogy a hűtőszekrény, a televízió, a magnetofon, a lemezjátszó, a telefon – autóról nem is beszélve – főleg az évtized első felében az átlagembernek az álmok, vagy legalábbis a nagyon-nagyon nehezen elérhető javak birodalmába tartozott, hogy a téeszekbe még a Rákosi-időknél is szörnyűbb módszerekkel berugdalt magyar parasztság ekkor veszíti el ezeréves meghatározó szerepét a magyar életben, hogy a szovjet hódoltsági állapot egyetlen, mégoly apró vonatkozása ellen még pisszenni sem lehet, hogy a külföldi, pláne a nyugati utazás még reménységnek is reménytelen volt, hogy még 1966-67-ben is (kiváló barátom, Benedikty Horváth Tamás magyar regényíró bizonyíthatja) államellenes összeesküvés címén igazi ávós módszerekkel kínoztak és csuktak évekre börtönbe huszonéves egyetemista fiatalokat: nos, mindez, oly sok más tényezővel egyetemben, egyáltalán nem zavarta a „nosztalgiahullám” propagátorait.

Mivel a nyolcvanas évek legvégén történt egy rendszerváltásnak hazudott komoly változás is: bármily hihetetlen, nekik még ez is kapóra jött. Ezután már nemcsak megismételték, de intézményesítették is a nosztalgizást mint olyat, pompásan felhasználva a kapitalizmusban, a vállalkozások mindenhatóságában rejlő nagy lehetőségeket. És rövidesen, a kilencvenes években elkezdett szólni üzletekben, éttermekben, hivatalokban, lakásokban – a Sláger Rádió. A tovatűnt évtizedek legnagyobb slágereit éjjel-nappal, non stop sugárzó adó. Két iszonyatos véglény minősíthetetlen szövegelésével dúsítva, általuk a több évtizede folyamatos rothasztást már kicsit sem leplezve. A zene, a zene pedig, valóban az idő ingyenc élvezetere csábítva, szinte a zsigerekre hatva idézi, csak idézi föl egyre az ifjúság édes madarát, az első szerelmeket, az embernek oly kedves valamikori, örök-egy, időtlen hangulatokat, mindez gyengéd meleg-séggel, érzelmek áradásával, fokozódó jókedvvel töltvén fel az egyént. Akinek 25-30 évvel azelőtti ön- mag jelenik meg sugárzó angyali fényben és akit elfogódott meghatottsággal szemlél, miközben Bobby Solo vagy Tom Jones énekel és A felkelő nap házána szép balladája szól újra meg újra. És – Istenem, milyen furcsa! – ez az ünnepélyes megindultság sohasem kúszik még vagy tíz-tizenöt ével tovább vissza az időben: 1956-ban még nem játszotta a Satisfactiont a Rolling Stones és nem énekelte Szörényi Levente, hogy néha furcsa hangulatban, az utcát járom egymagamban, Elvis Presley és Bill Haley meg ritka volt és távoli, mint a nemzeti emigráció három évtizeden át. A visszarévedés mindenestre gőzerővel folytatható tovább, a nosztalgiahullám végtelen áradattá vált. Legújabbban retrónak nevezik és már egészen leplezetlenül „zenén túli”, vagyis a az eddig úgy-ahogy rejtett mögötteseket mind nyíltabban feltáró tartalmakkal dobódik elénk: a Kádár-rendszer egyértelmű relikviáinak géppisztoly-sorozataival, a Bambitól a Munkácsy tévéen és a műbőr-foteleken át egészen a Trabantig és még tovább, Kádár János, Apró Antal, Marosán György és a többiek virtuális emlékművei-ig, melyek nem lovasszobrok talán, de fölöttük ott pompázik, ott lebeg az első titkár ellopott koponyája – abszurd halálfej-irányjelző, amely azt mutatja, merre van a 298-as, a 300-as és a 301-es parcella Rákoskeresztúron.

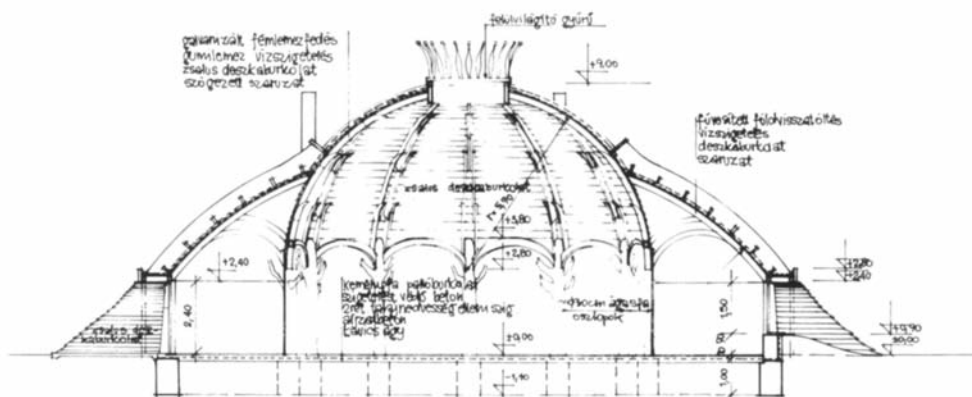
Hogy a nosztalgia szó eredeti, már emlegetett jelentéstartalma, a sóvárgó vágyakozás, a visszarévedés az elmúltba így válhatott magyarrá és kortárs irodalmunknak minimum ezt is fel kellene mutatnia – erről persze nem nagy visszarévedőink tehetnek. Midőn Szerb Antal azt írta Krúdy Gyuláról, hogy egy „mintha” szóval kezdődő, kacskaringós összetett mondattal „céljáláthatatlan kirándulásra indul”, elké-

pesztő varázslatot művelve, s közben „az olvasó is elindul felfedező útra a saját emlékeibe”- a Zerkovitzék által, úgy tűnik, legyőzött magányos tisztesség tárgya elénk, mi minden is lehetett volna és lehetne az önfeladás nélküli, nem idegen érdekek oltárán feláldozott, aljasul fel- és kihasznált, agyontorzított, narkotikummal változtatott nosztalgia.

Igen, anyánk a halott, a búcsúzóit ne Zerkovitz zengje – már csak azért sem, mert bosszúálló ellen ségeink e nemzetféltő figyelmeztetés kimondásáért is fizetni akarnak: Illyés Gyulának is lakolnia kellett. Hubay Miklós az említett cikkben még így, ezeket a sorokat idézhette az akkor újak számító versből, ez jelent meg az 1966-ban kiadott, A költő felel című kötetben is – azonban az 1983-as Konok kikelet című gyűjteményes kötetben ez a sor már ebben a változatban olvasható:”anyánk a halott – a búcsúzóit ne kup-

lé-dal zengje”. És mivel Illyés aligha önszántából hagyta el a tulajdonnevet: jószándékú, segítőkész lektorok alighanem az oly könnyen megsérthető „érzékenységekre” hivatkozva végeztették el véle a cserét a politikailag mindig gyanús zenéről írott Bartók-köteményben.

Évszázados, igen hatékony gyakorlattal állunk tehát szemben, ami az úgynevezett nosztalgiát illeti. A züllesztési folyamatot a kábítószeres népirtás megnyilvánulásának kell tekintenünk. Politikailag a gyanú beigazolásának. Minderre a kábítószereket megillető intézkedésekkel kell válaszolni. Ne higgyük, hogy ez reménytelen, hogy tényleg győztek volna. Hiszen Krúdy, Illyés, Déry vagy akár Hubay és mind a többiek, hála Istennek oly sokan, itt muzsikálnak bennünk – anyánk pedig, szép lassan bebizonyosodik, nem is halott.

Fekete csillag*

Az Úr csodálatos működéséért kell itt köszönetet mondanunk.

Olykor – száz évente, ötszáz évente? – e k. Az ilyen létet gyönyörködve szemléljük. Egy személyben látatja velünk Ady A magyarság titkai című ciklusát, Márai magyar évszakokat felvonultató Szindbádját, lovasokat opál mezőkön és kísértetes őszöket, ahol fogatkozott számú az ember s a domb-kerítéses síkon köd-gubában jár November.

Ideküldött a Fennvaló közénk a régi Magyarországból egy embert, aki elhozta nekünk a legnagyobb csodát, a legnagyobb titkot. A magyarság legnagyobb titkát. Benne teljessé lett a magyar idő, amely a lelkekben élő régi ország és az ezredvégi siralomvölgye között húzódik, a magyar szellem, a magyar kultúra, a magyar irodalom fedezékei között. Könyvekkel tett szabaddá bennünket. „Megállottam itt a rohanó időben / Lábam e földről egy / tapodtat sem megyen, / – nyár van a szememben / s virág a szívemben. / Éjjeim egére talán ezért adott / egy helyett a sors száz / fekete csillagot. / Száz fekete csillag, / S ha csak egy is lehull / jeléből értse meg / minden idegen úr: / börtönnek, bilincsnek / lerázom a gondját / Magyarul az ilyet / szabadságnak mondják.”

Igen, az Úr csodálatosan működik. Sinka István az idézett sorokat mintha Püski Sándor nagy életének összefoglalására írta volna. Sándor bátyánk bebizonyította – ha már elfelejtettük volna –, hogy a magyaroknak tényleg külön Istene van. (Azt hiszem, kiérdemeltük.) Ez a hatalom küldte Őt a régi Magyarországból és ez vezérelte közel száz esztendőn át, meghurcoltatások és újrakezdekések, megaláztatások és győzelmek között. Így lehetett ez a szelíd, halk szavú, ősz öregember tántoríthatatlan és acélkemény, herkulesi erejű és tündöklő szellemű, a világot ókori bölcsék mosolyával szemlélő. Olyan óriások vigyázták lépteit, mint Németh László és Veres Péter, Sinka István, Kodolányi János, Szabó Dezső és még sokan mások. Akiknek Ő lett a magyarság színe elé bocsátója. És e nagy nemzedék és az azt követő után megilletődve kell megállapítanom: Püski Sándor Bátyánk, a Püski Sándor-i könyves sors, magyar sors a mi külön Istenünk létének legszebb és legegységelműbb bizonyítéka.

Nem tudok itt elbúcsúzni Tőled, Sándor Bátyám, mert Te a Magyar Élet Kiadója vagy és sokkal jobban tudod mindnyájunknál, hogy soha semmiféle búcsú

nincs és nem is lehet. Neked tól és Gombos Gyulától, de Sinkovits Imrétől vagy Nagy Gáspártól sem és most csak megismételhetem, amit fél évtizeddel ezelőtt írtam, hogy a magyar nemzeti szellem, az egyetemes magyar élet számára olyan adomány vagy, amit Istenünk különös kegyelméből kaptunk. Igen: vagy, mert Veled ezekben az összefüggésekben semmikor semmiféle múlt időnek helye nincs és nem is lesz soha.

Ovidius Átváltozások című művében olvasható Philemon és Baucis története. Az idős házaspáré, akiket jószágukért és hűségükért Jupiter azzal jutalmazott, hogy teljesítette kérésüket: fává változtatta őket, hogy így maradjanak együtt az örökkévalóságban. Erről Ilus néni-vel Ti ketten, a magyar Philemon és Baucis jutottatok eszembe, hiszen több mint hét évtizedes közös életetek ugyancsak a legszebb magyar titok része volt. Amikor több mint három esztendeje Ilus néni a magyar mennyország ebédlőasztala mellé költözött, választásokra készültünk éppen s az egyik kedves magyar aszszony azt mondta itt Farkasréten, Ilus néni ott fönt igazán szólhatna az érdekünkben, mert bizony nagyon ránk férne. Akkor ez még Ilus néninek sem sikerült. Csak-hogy Nektek hét évtizeden át együtt dobbant a szívetek és együtt járt az eszetek, sikerek és bajok során át, együtt egy megcsonkított, agyonsanyargatott országéval. Most, hogy újra együtt vagytok, másként kell lennie. Mert Rátok hallgatni fog a Teremtő.

Petőfi azt írta Bem tábornoknak, többet köszönhet neki, mint atyjának – apja csak életet adott neki, ő viszont becsületet. Szüleink az életet adták nekünk, Te viszont, Sándor Bátyám, a magyar életet mutattad fel az adott korban, hűen és pontosan, és soha fel nem adva. A „köszönet” kevés és elégtelen. Most tárogatózó hallik egy ködös őszi balatonfelvidéki alkonyon, madárrajok húznak a napsütötte alföldi sík fölött és magányos, vékony leányhang énekel Erdély hegyei között. Igen, hallgatni fog Rád, Rátok, szólni fogtok ezért a hazáért, amit igenis édesnek kell mondani, hogy hűséges fiai lehessünk, szólsz majd, nem feledkezel meg szegény magyarokról, erről a mindenáron szétzilálni akart, maradék népközösségről, amelyért ide küldtetél. Nyugodj békében Ilus néni mellett. A magyarok Istene áldjon meg és örködjék fölötted. Nyugodj békében.

* Elhangzott Püski Sándor temetésén, 2009. augusztus 13-án a budapesti Farkasréti temetőben

Esőcsepp a Dunán

A tudomány szerint az ember az anyanyelvén gondolkodik

*Mint kiűzött király országa széléről
Visszapillant a nap a föld pereméről,
Visszanéz még egyszer
Mérges tekintettel,
S mire szeme elér a túlsó határra,
Leesik fejéről véres koronája.**

Alkonyatkor hazafelé jövet a csónakból messzire elláttunk a Dunán; végig a sima vízén, végig a parton. Szél lesz, vörös az ég alja mondogattuk; a szinte esti csendben mi voltunk a föld, a fű, a víz; egy voltunk a fákkal és a bogarakkal, a parti kövekkel és a villódzó homokkal.

* * *

Megint látni akartam a Dunát, beszívni a szagát, hallgatni a csendjét, átélni azt az elmondhatatlan érzést, hogy a mienk.

Fölhívtam az ismerősömet a mobilján, nem választott, pedig többször is rácsöngettem. Pár perc múlva visszahívott egy autóbuzsmegállóból mondván: leszállt, mert nem akart a buszban kiabálni. Mint a vilám belém csapott a fölismerés: nem akart a városi autóbuszban hangosan beszélni, nem keresi a bajt.

A fal mellett pici, szürke foltos tojánhéj; kikeltek a kislecskék. A szülők szinte bugyborékolva csicse-regnek, ez már a második költésük, első fiókáikat elpusztította egy szúnyogpermetezés. A madarak a hatalmas víz fölött cikáznak, aztán bevágnak az esz alá, nyakuk hamvas barnásvöröse, mint a puha borsó; megetetik a kicsiket, fölkapják piszkukat, és elviszik. Egész délelőtt, egész délután; egész álló nap. Ámulok, csodálom ezt a csöpp madarat, és félttem a fiókáit, mert egész éjjel bagoly vadászott visítva.

A fák derékig vízben állnak, az ártér víz alatt, sok a tocsogó, megjelent a talajvíz. A Duna hatalmas. Árad. Itt-ott kilépett a rétekbe is. Most áll, mintha megnyugodott volna, nem hullámszik, nincs szél; kósza, aprócska szellő mozdul, de a levelek mozdulatlanok. Ha gyertyát gyújtának, a lángja még csak nem is imbolyogna. Az ágak mélyen a vízre hajlanak, fény vilan egy szitakötő szívérványos szárnyán. Aljnövény-

zetbe keveredett békák valószínűtlenül hangos cup-pogással igyekeznek valahogy partot érni, még szúnyog sincs. Átlátszó árnyék ereszkedik a néma vízre, a távolban mennydörgés, utána csend, még a madarak is elhallgattak. A nagy csendben hallom, ahogy egy esőcsepp a vízre esik. Halk zizzzenés. Aztán még egy, és még egy. Eleredt, hallom a vízre hulló esőcseppek hangját. Ez a pillanat örök.

Gyerekkoromban a nővéremmel a Csatornát éltük meg, a zombori Kanálist, az volt ilyen örök. Szegény, százszor megalázott, mindenéből kiforgatott, földönfutóvá tett karadjordjevói nagynéném ragaszkodott hozzá, hogy legalább a Csatornára járjunk. Legalább! Neki köszönhetem a víz csodáját és az úzás gyönyörűségét. Messzire fölúsztunk, a víznek alig volt sódra; az is a varázshoz tartozik, hogy egész közelinek hallottuk a távoli kakaskukorékolást. A parton nád, káka, gyékény hajladozott; néha halk szél támadt, és borzongatva végigsuhant fölöttünk, óriás, sötétzöld levelek ültek a víz színén, köztük, szinte lebegve, sárga tavirózsa, hófehér tündérrózsa. Megcsodáltuk a fürgőn korcsolyázó molnárkát, a száradó iszapból gyöngyházfényű, fuldokló kagylókat mentettünk a mély vízbe, és szorgalmasan kerülgettük a szűrős sulymot. Mi nem sulyomnak, hanem vízidiónak hívtuk, ami alighanem a német Wassernuss tükörfordítása. Tudtuk, hogy a békalencsétől nem kell félni, csak a hínártól, de az se veszélyes, ha az ember nem kapálódzik. Gyűjtöttük a gyékény torzsáját, szedtünk sárga nőszirmot, de vízililiomot, vagyis tündérrózsát soha. Nem tudom, miért, lehet, hogy a kimondhatatlan szépsége miatt. Nagyon sok volt a csíkbogár, őket könnyen fölismertük, a csiborokat pedig este összeszedtük, és másnap visszavittük a vízre, mert ez a bogár a fényre repül.

A Duna meg a Csatorna tiszta és büntelen, és él. Él a víz, és élnek a fák meg a bogarak, él az iszap, élnek a siklók, a gyíkok meg a békák, mert gondolunk rájuk, és megnevezzük őket.

* * *

Lehet, hogy némaságra ítélték őket, lehet, hogy végleg nem szólalhatnak meg apáik nyelvén, de a föl-

det, a fűvet és a vizet akkor sem lehet elvenni az Anáktól és a Sándoroktól, ha más nyelven szólnak. Ezt minden ember érzi és tudja, még azok is akik, akik más nyelven beszéltek őket.

* Petőfi Sándor. A puszta, télen

2009. július. 21.

Ritkuló levegőben

„Csak anyanyelvemen lehetek igazán én. Az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkozom, írok, életem legnagyobb eseménye.” (Kosztolányi Dezső)

*Hol sírjaink domborulnak,
Unokáink leborulnak...*

Otthon jártam, megváltottam a sírokat. Azokat, amik megmaradtak. Hogy legyen, ahol leboruljon, ha lesz, aki leboruljon. Minket, élőket fölöröl az egyke, az elmenés, a túllihegett lojalitás, anyanyelvünk földadása, kultúránk nem ismerése, történelmünk elfelejtése; sírjainkat könyörtelenül pusztítja az idő és a pénztelenség. Anna és Sándor csak a génjeimben vannak meg valahol, a bennem öröklődő és folytatódó lényükben maradtak fenn csupán. Ők a nagypám szülei voltak, nagyon rég meghaltak, de a nagymama beszélt róluk, és mindig vittünk virágot nekik. Aztán az apám föladta, nem bírta fizetni, mert az a kicsi is számított. A nagymama sose bocsátotta meg neki, hogy elveszejtette a nagyszülei sírját. Én nem akarnám elveszejteni a nagymamáét.

Ritkul körülöttem a levegő, ritkulnak körülöttem az emberek, és ritkulnak azok, akik ezen az egyetlen, gyönyörű és kivételes nyelven beszélnek. A nagymama hat unokája közül már csak az a kettő van otthon, aki örökké Zomborban nyugszik. A dédunokák szerte a világon, a hét közül hárman nem is tudnak magyarul.

Van, aki elmegy, van, akit elmenesztenek, van, aki felejtéssel, van, aki beolvadással oldaná meg a kisebbségi lét lehetetlenségét.

Sose felejttem el a szerb nyelv Európa-hírű tanárát az egyetemről! Meggyőzött minket, hogy egy magyar soha, de soha nem fogja megtanulni a szláv nyelveknek eme legdallamosabbikát (!) a maga négy hangsúlyával. Tehet egy magyar bármit is, nyelvének fávágó ritmusa miatt nem is hallja a négyféle hangsúlyt, nemhogy ki tudná helyesen ejteni. A magyart mindig el fogja árulni a hangsúlya!

Az én évfolyamomról csak hárman maradtunk a harmadik, majd a negyedik évre, pedig mintegy harmincan indultunk. Mi, jövőző magyartanárok

az első és második évben a tíz tantárgy közül csak a magyar nyelvet és a magyar irodalmat, illetve a negyedik szemeszterben az irodalomelméletet tanultuk magyarul. Állandóan a megszüntetés veszélye fenyegetett bennünket, és csak tanáraink nagyszerű gesztusa mentett meg minket, mert hár-munknak úgy tartottak előadást, mintha harmincan volnánk.

Gyerekkorom óta mindig hadakoznunk kellett vagy valamiért, vagy valami ellen. Tőlünk mindig el akartak venni valamit. Elvitatták hazánkat, történelmünket, kultúránkat, hagyományainkat, anyanyelvünket. Statisztikai adatokat kértek tőlünk egyszer a hetvenes években, s az államilag kitalált, jóváhagyott és hivatalos helyen hitelesített rubrikák közül a magyart az idegen nyelv rubrikájába kellett volna írnom, mivel a szerbet semmiképp sem lehetett az idegen nyelvek közé sorolni.

Nekünk mindig egy gonddal többünk volt, mint a többségnek: a kisebbségiségünk. Minket mindig fojtogatott valami. Vagy nem volt tankönyv, vagy nem volt iskola, vagy nem volt állás, vagy az ország leg-távolibb részében kínáltak lakást és munkát, vagy ma-gunkat mentettük a munkanélküliség, vagy a gyere-künket a katonaság elől. Mindig is kinevettek a hang-súlyunk miatt, kigúnyoltak az anyanyelvünk miatt, rosz-szul írták a nevünket, megbélyegeztek, megaláztak, most meg pofoznak, vernek.

Határon kívüliek vagy határon túliai vagyunk, kül-földre szakadtak, esetleg elszakított földön élők, ne-talán délvidéki, vagy felvidéki, vagy más magyarok; ideátiak, vagyis odaátiak. Újabban külhoniá léptünk elő, és ezen mind Kelet, mind Nyugat értendő, pedig mi is azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon le-gyünk benne.

Ritkul a levegő, ritkul a magyar szó. Azt akarom, hogy legyen, ahol, és legyen, aki leboruljon. Német-országban élő sorstársam Arany János balladáiban, a Toldiban; a magyar nyelvben van otthon, benne lel-te meg hazáját.

Két világháború, fölszabadulás, ötvenhat, bár-sonyos rendszer és vitatható rendszerváltozás... szétszóródtunk, de bárhol is vagyunk, ez az áldott nyelv átmenti nekünk a földet, a fűvet, a vizet. Anyanyelvéből nem lehet kitépni az embert, hacsak nem lép ki belőle önként. Nyelvünk hazát és ott-hont ad mindnyájunknak József Attila verseiben, Berzsenyi, Vörösmarty, Mikszáth és Móra és Tö-mörkény és Juhász Gyula és minden magyar író minden sorában akárhol is élünk, akárhányan is va-gyunk.

2009. augusztus 20.

Bölcsők*

(részlet)

Gyerekei tizenkét-tizennégy évesek voltak, amikor R. A., a történelem balkézről született félárvája, egy rosszhangulatú pillanatában széttépett egy fotót. Hátulján az *Örök emlékül szerelmemnek* szavakon kívül rajta voltak a kitörülhetetlen tintával írt személyi adatok. Az egyetlen pókhálókapsolat az apjával. *Ennek se kellett* – szólt oda asszonyának, s az apró fecnikkel együtt, melyek a *sporhet* mellett álló szesnekannában kötöttek ki, majd a tűzön váltak semmivé, apja nevének majdnem még a nyoma is örökre elveszett. Merthogy csak a felét őrizte az emlékezet.

Hogy azzal a másik fotóval, melyen R. Mária próbált levakarhatatlan tintával örök emléket hagyni egyetlen szerelmének, mi lett, elveszett a nagy orosz sztyeppék felé vezető úton. Valószínűleg sokkal gyorsabban jutott hasonló sorsra. Aki kapta, az haza, az *övéihez* távozott, ahol minden bizonyonnyal egyre kevesebbet gondolt R. Máriára, s idővel megnősült egy szőke lánnyal, gyerekeket nemzett. R. Máriával való viharos szerelme epizóddá vált az életében – egy gyönyörű, megrázó, szenvedéllyel teli, ám számára következmény nélküli kapcsolat volt a háború kellős közepén; ajándék, ami segítette őt a túlélésben.

A lány tizennyolc éves, amikor az orosz hadifoglyok megérkeznek a Bácskossuthfalva környéki birtokokra. Ungárhoz kerül a legtöbb, de dolgozik majd egy csoport Piláknál is, ahol ebben az időben R. István és felesége, M. Mária laknak egy cselédlakásban. Egyetlen szobájuk a közös konyhából nyílik. Ebből a konyhából lehet belépni a baloldali szobába is, ahol egy másik család lakik. A konyhában a kéményhuzaton át az eget látni, alatta a kormos katlanon osztozkodva perelt két család egész nap, s veszekedtek a gyerekek. A keletre néző szoba az övéké, ahol öten élnek: az R. házaspár és a két legfiatalabb gyerek, az 1907-ben született Zsófi és az 1910-ben született Lajcsi és a nagylány. A gyerekek is dolgoznak: az egyik libapásztor, a másik kanász. Történetünk kezdetén öt gyerek cseléd, ki itt, ki ott, de mindegyik a maga életét éli. Van, aki családot alapított. Az 1896-ban született István nő, a századforduló évében született Rozi

fejét is bekötötték, az egy évvel idősebb János és a két év múlva következett József szintén családos.

R. Mária, a nagylány ugyanabban az évben született, mint Sz. Zsuzsi, akivel majd később összehozza egy családi kötelék. Pontosítsunk: összehozná, mert Zsuzsi majd a fejét is elfordítja a családtól, ahol számolatlanul, *lábtól-fejtől születnek a gyerekek*. Pedig maga is nagycsaládban látta meg a napvilágot. A hét gyerektől és a gyerekszülesektől már megpihenhet R. Istvánné M. Mária, legalábbis így látja majd. De a legszébb lányuk még otthon van. Pedig Mária ügyes cseléd. Szépnek is tartják. A rendre alacsony, zömök családtagoktól elüt, egy fejjel magasabb náluk, és kissé sovány is. Egyenes tartása, karcsú dereka – mintha nem is cselédnek született volna –, világosbarna, dús haja vonzza, sőt megakasztja a legények tekintetét. Amikor anyja előhossa a férjhez menést, Mária indulatosan összeszorítja a száját, csak egy keskeny vonal piroslik az arcában. *Majd eljön az övé is!* – mentegeti R. István, hogy elkerülje a zivatart, ami a temperamentumos, akaratos lány és öntörvényű anyja között ilyenkor vihar közeledtét jelezte.

Neki lett igaza, eljött az övé is. Csakhogy nem egészen úgy, ahogyan szerették volna.

Amikor megérkeznek a hadifoglyok, Mária az első pillanatban megtalálja a maga emberét. A katonája is őt. A fáradt, elcsigázott menetoszlop a völgy mélyén lévő úton halad, s a lány, akinek útját keresztezik, a megrakott *dragacsot* leteszi. Két karját felemeli, megigazítja a haját. Ekkor halad el előtte a fogoly. Mária éppen csak ránéz, éppen csak összevillan a tekintetük, az ibolyakék és a dióbarna szempár, de ez elég; a kimerült csapat cselédlakások melletti úton továbbhalad a szálláshely felé. Még szét se osztják őket, el se helyezkednek, Mária máris lesni, keresni kezdi, hol lehet az ő katonája, az a szőke, akinek göndör fürtje a sapka alól a homlokába hull. Iránytűjét vesztett fecske: mindenhol megfordul, minden idegent megkeres, míg végül megtalálja az Ungár-tanyán. Attól kezdve nincs az a tilalom, amely akár egyiket, akár másikat meggátolná, hogy találkozzanak. Többnyire késő este, éjjel, a két szállás között, félúton. Mária

*Részlet a készülő regényből

A kutatást az MTA Határon Túli Magyar Tudományos Ösztöndíjprogram Kuratóriuma támogatta.

megy, a katona is kiszökik. Nem sokáig marad titokban. Máriát szidják, majd pofozzák is: *Erre vártál? Ez úgyis visszamegy!* A fogolynak segítség kell, mert a tanyáról nem lehet elmenni, büntetés jár érte; bajtársai falaznak neki, majd elmúlik, aztán elképedve tapasztalják, hogy egy, sőt még két év múlva is tart a szenvedély. Érzelmek elmondására kezdetben nincsenek közös szavaik, más az anyanyelvük, de a szerelmesek örök leleményességével új szavakat gondolnak ki, melyek jelentését csak ők értik. És a fiú nap mint nap új kifejezéseket tanul meg Mária anyanyelvén is. A fogolytársak a szálláson ennek alapján találgatják, milyen szakaszban van a szerelem. – Megkérdi majd, hogy mondják magyarul: *Isten veled örökre!* Meg is tanulja. De a szakítás csak nem következik be; állandó várakozás, lebegés, kiszökés és visszaosonás között élnek. Az odaadás ugyanolyan két év múlva is, mint kezdetben. Mária kiteljesedik, valószínű szépség, mindig vidám, minden munkát elbír, sose panaszkodik, mindenben hallgat a szüleiére – csak ebben az egyetlen dologban nem. A végtelen türelmű R. István egy szombat éjjel, amikor lánya megint eltűnik, kerít egy istrángot: a szalmakazalnál várja be, ott veri a lányt. Mária nem próbál menekülni, védekezési ösztöne semmi, egyetlen ösztöne az odaadás, mellyel az ő katonáját szereti. *Verjen csak, édesapám, üssön agyon!* – mondja. – *Akkor is szeretem, meghalok érte.* Már ájultan fekszik a földön, amikor az anyja kiment, és betámogatja az ágyra. *Nem kellett volna ennyire! Hogy kel fel hétfőn?* – mondja. S vasárnap éjjel elképedve látja, hogy lánya ágya megint üres; valahol félúton a kukoricatáblák ölén sírta ki testi fájdalmát az ő emberének. Összevert testére hétfőn az a magyarázata, hogy leesett a padlásról. Ősszel, esőben csatakosan jön meg, tavasszal agyonfagyva. Sem a fiút, sem a lányt nem érdekelte a holnap, hogy a történelem, a háború vége mit hozhat – még akkor sem, amikor Mária áldott állapotba kerül.

A fiú a két évig tartó szerelem idején azt fontolgatja, hogy az orosz sztyeppét végleg felcseréli a bácskai rónával, pontosabban a bácskossuthfalvi mezőkkel. Tenné ezt annál is inkább, mert Ungár Pál birtokán a mintegy ötven hadifogollyal nem bánnak rosszul. De érkeznek a hírek, és ennek alapján bajtársai számolják a napokat: mikor mehetnek haza. Tervezik az otthoni jövőt, hiszen minden jel arra mutat, hogy megússzák ép bőrrel a háborút. Van, akit menyasszony vár otthon, van, akit feleség is, s gyerekek. Aztán 18-ban aláírják a fegyverletételt, a hadifoglyokon végigsöpör a nyugtalansággal és bizakodással vegyes öröm. Haza! S amikor megjön a parancs, s a foglyok csoportja készülni kezd, Andrej számára kemény próba a választás. Nem akar elmenni. Az utolsó csoportban ma-

rad. De üresedik a szállás, s lassan rászakad a társak nélküli idegen magány, ahol senki sem érti a nyelvét, a dalát, a táncát, az ünnepeit, úgy érzi, nem lesz elég ez a szép, meleg, odaadó asszonyi test. Becsomagolja kevés holmiját a hátizsákba, s irataival együtt kabátja belső zsebébe teszi Mária fényképét. Ígéri, hogy visszajön értük, s elviszi őket oda, ahol jó sora lesz, ahol minden közös, ahol nincsenek urak és szolgák.

Nehéz szívvel, de elmegy. Maga után egy mosolytalan nőt hagy, s hamarosan megszületendő fiában az egyértelműen felismerhető sötét ibolyakék szempárt.

Máriát nem keresi, vagy nem találja, vagy történt vele valami, de nem ír neki. Pedig a huszonegy éves nő egyre küldi a megadott címre – tán csak a vakvilágba – a postai levelezőlapokat, s várja-leszi a postást.

A szerelemgyerek újévkor született, a Pilák-szálláson, ott, ahol Mária szerelembe esett. *Még jó, hogy nem karácsonykor, nem csúfolta meg a Kisjézust* – suttogták a cselédlakásokban a zabigyerekekről. De R. Istvánék nem is sokáig élnek már a tanyán. Összekuporgatott pénzükön egy kis házat vesznek a falu Kisstopolyának nevezett részében. Zsófinak beköti a fejét egy derék legény, Lajos is elkerül a háztól. Mária és a kicsi az öregekkel a faluba költözik.

Mária mint az alvajáró. Órákig elnézi a kis Bandit, ahogy ott fekszik a bölcsőben, melyet a padlásról hoztak le, s melyben a gyerekek tucatját ringatták, csitították, énekeltek nekik. Nézi, de nincs egy ringató mozdulata, egy mosolya, egy becéző szava. S ahogy múltak a hetek, úgy lesz egyre szótlanabb. Mindent megtesz, amit kérnek, mindent elvégez, amit kiadnak neki, rengeteget dolgozik, engedelmes, de szavát se hallani. *Segítene rajta egy házasság* – mondja R. Istvánné M. Mária. S amikor R. István bejelenti, hogy feleségül kérték, Mária azt se kérdi, ki az illető. Jó – feleli, és 1922. január 21-én hozzámegy az egy évvel fiatalabb B. Lajoshoz.

A férj vézna fiatalember, alacsonyabb is, mint a felesége. Nem állta volna ki semmilyen szempontból az összehasonlítást az orosz fogollyal. Azt tartották róla: jó ember, Mária azonban pipogyának, tehetetlennek tartja. Lajost, akárcsak M-et a másik ágon, nem zavarja, hogy már van egy gyerek. Maga a tény – elmegy. Egy dologban azonban megköti magát: neki a fattyú nem kell a házba. Abba a házba, ahova az asszonyt viszi, ami benn van a faluban, s az övé. Túl nagy híre volt Mária és a hadifogoly szerelmének, amit – reméli a vőlegény – majdcsak elfelejt; azt azonban nem akarta, hogy a gyerek jelenléte őt is, jövőendő asszonyát is nap mint nap emlékeztesse rá. Tegyen a gyerekekkel, amit akar.

Más nőben talán működött volna az anyai ösztön, nem hagyja a gyermekét, harcol érte. Máriát azonban semmi sem érdekelte, cserepekre tört világában a gyerekek is folytonos boldogtalanságát juttatta eszébe. Egykedvűen fogadja, hogy nagyszülők magukhoz veszik, s attól kezdve ők nevelik a kistopolyai házban.

B. Lajos – a család, a rokonok, az emberek szerint – nem tartozott a rossz lehetőségek közé. Különösen nem a felcsinált lány számára. Mária szerencsésen járhat vele. Háza volt az Újsoron, ezt megelőzően a Perdó-völgyön, vagyis mindig a faluban laktak. Keresett is, jószággondozó volt az Ungár-tanyán, és fuvarozott a faluba. Mária hamar teherbe esik, házasságuk első évfordulóján, 1923-ban már bölcsőt ringat. Azt a bölcsőt, melyet az első gyerek születésekor az ágyához toltak ugyan, de mozdulatlan maradt. Most ringat, a bölcső mellett ülve, lábbal, dal nélkül, mosolytalanul. A kis Maris után két évre megszületik Lajos, aztán újabb három év múlva József – sorjázna a fiúk: Sándor, István, 1937-ben az utolsó, János, összesen hat. Tizennyolc év alatt hét gyerek. Terhes, ringat, szoptat... közben a legnehezebb munkákat végzi, panasz nélkül, egykedvűen. Senki se gondolja róla, hogy esetleg beteg, azt meg különösen nem, hogy kedélybeteg. De ha gondolná is, se érne sokat. Úri betegség. Azt viszont nyíltan beszélnek róla, hogy nem anyának való. Mosolytalan lényét senki sem kedveli, sem a B., sem az R. család, csak majd egyik menyé szánja, de igazán ő sem érti.

Mária a házasság kezdetén hallgatag, aztán, ahogy a gyerekek szaporodnak, nőnek, egyre türelmetlenebb – sehogy sem akar szünni a gyermekáldás. Megjön a hangja, veri a gyerekeket, és megveri az urát is, hiszen erősebb. És inni kezd. S mindezt látják, érzik, szenvednek tőle a gyerekek. S mennek a háztól, mihelyt lehet, vissza se néznek. Senki se tudja, hogy voltaképpen mi van vele. Ilyen a természete? Néha ugyan felemlítik az orosz katonát – ez a magyarázat lenne a legegyszerűbb –, de hol van az már! A nagyobb gyerekeket korán szolgálni adja, két-három osztálynál több nem kell a cselédnek, elég, ha megtanul írni-olvasni. (Bandi helyezte csak azért volt más, mert nagyszülei nevelték.) Nincs benne semmi szokatlan, így teszi ezt más is, egy éhes szájjal kevesebb otthon. Az ura mindenbe belemegy, gyenge ember, csak gyereket tud csinálni: Maris, Józsi és Lajcsi parasztnál dolgozik. Az utolsó testvérük születésekor Marisnak, Lajcsinak már viszonylag jól megy: a Fitus szódás fogadta fel őket, a lányt a szódavízkeztetéshez, a fiút meg a szódavizet hordta szét a faluban. Koszt, ruha, szállás – mindezt megkapják.

Amikor az urával baj történik, az utolsó előtti gyerekekkel állapotos.

B. Lajos a tanyáról búzát szállít a faluba, a malomba. A bivalyok megvadulnak, nekimennek az ároknak. Felborul a rakomány, ledőlnek a zsákok – a határban nincs egy élő lélek, aki segítene. Roppant nagy erő kell hozzá, hogy megfékezze a barmokat, aztán meg maga rakja fel a zsákokat. Mire befejezi, annyira reszket, hogy alig tud felmászni a szekérre. *Akkor betegedett meg* – emlékszik rá Sándor fia. Orvoshoz nem megy, nem is tudnák fizetni. De nem való többet munkára, el is küldik a tanyáról. *Valami megszakadt benne* – mondják. A ház körül még elvégez, a gyerekek nincsenek egyedül, nagyobb a rend. Néha kisebb alkalmi munkát talál. A fiúk örülnek, hogy otthon van, egyre bensőségebb kapcsolat alakul ki köztük – szemben az anyjukkal, aki ettől kezdve minden terhet visel. Szül, a gyerekágyasságot elfelejti, bölcsőringatásra nincs ideje, mert egy hét múlva már megy dolgozni, este hullafáradtan szoptat, s ha éjjel felsír a pici, félálomban rángatja a bölcsőt, vagy mellre teszi a picit, amíg el nem apad a teje. Mert ez is gyorsan bekövetkezik.

És hamarosan ismét terhes.

Megszületik Jani, az utolsó gyerek, amikor B. Lajos végleg ágynak esik. Mária munka nélkül van, nem mehet vissza korábbi munkahelyére. Az utolsó terhességgel nincs minden rendben, nehezen viselte, nehezen bírta a munkát. Aztán nagy nehezen felépül. Három kisgyerek van még otthon. Munka után jár, és szerencséje van: megint beállhat Dévay espereshez, annak esik meg a szíve rajta, a zombori úton van tanyája. Megkönnyebbülés nélkül veszi tudomásul, s egyre dagadtabb lábai mind nehezebben viszik.

Egyéves a legkisebb gyerek, amikor kikíséri utolsó útjára a harminckilenc évesen elhunyt urát. Az R. ágról senki sem vesz részt a temetésen. A B. és az R. család tagjai nincsenek beszélő viszonyban egymással, kideríthetetlen, ki kit, miért s mivel sértett meg. De mindkét család tagjai kötelezőnek érzik a közös haragot, ebben összetartanak, pedig egymás közt is sokat marakodnak. A fiatal, kívülről érkező meny megszegi ezt a szabályt; ő nem R-vér, de neki is illene tartania magát a közharaghoz. Mégis: születendő kislánya keresztanyjául egy B. Marist kér fel, vérig sértve ezzel a *saját* családját. Az egyetlen R., aki elmenne B. Lajos temetésére, maga is házassággal szerezte a nevét: R. Istvánné, az anyós. De ő is ágyban fekvő beteg.

Amikor hazaérnek a temetésről, valami szokatlan történik. Mária ölébe veszi kisfiát, és énekel neki. Apró, kis együgyű dalokat, melyeket talán gyermekkorában tanult, és foszlányok ragadtak meg emlékezetében, vagy maga költi őket abban a pillanatban; de – énekel. Egynek sem, csak ennek az utolsónak. Ősaszcsony. Ősbánat. Másnap megy dolgozni, a kicsit a na-

gyobbakra bízva, de amikor három nap múlva hazavánszorog a tanyáról, hogy megnézzék őket, minden a feje tetején áll: az a néhány baromfi elszökdösött, a ház tárva-nyitva, a kicsi összeverve, a középső a padláson, a legnagyobb sehol sincs. Mire összeszedi őket, s összeült valami vacsorát nekik, hullafáradtan zuhan az ágyba. Hajnalban megint kel, megy viszsza napokra.

De nem tudja eltartani a három gyereket. S hiába fordul bárkihez, nem tud segínyt szerezni. Senki se szánja meg, senki se segít.

Három hónapot bír ki. Akkor megmosdatja a két nagyobb gyereket, kiülteti őket a sarokra, nyakukban egy kartonpapírral: *Aki örökbe akarja ezt a két gyereket, vigye.*

Kevés ember jár az Újsoron. Reggeltől majdnem délig ül kinn a sarkon Sanyi és Pisti. De aki arra halad, megáll, szörnyülködik. És tovább mondja: *Anya az ilyen asszony? Istenkáromlás!* Valaki leveszi róluk a cédulát, és elmegy vele az espereshez. Dévay kocsival érkezik, és elszállíttatja a gyerekeket a feketisci református árvaházba. Anyjukat többé nem látták.

Az esperes azonnal kiteszi a szűrét B.-né R. Máriának.

Most már semmi megélhetése.

A lába, lábszára, combjái föl és a hasa pedig egyre dagad. *Anyósom lábai olyan vastagra dagadtak, mint a derekam* – mondja az egyik menyé, az orosz vérű András fiának a felesége, az egyetlen, aki törődik vele, és látogatja őt. Éjszaka fájdalmai vannak, a *vánkusba* temeti szenvedését, vagy hátul, az udvarban kapaszkodik az eperfába, kínjában. S ugyanolyan nesztelenül oson ki az éjszakai kertbe, mint ahogyan egykor a szerelmet vitte a kertek, búzamezők, a kukoricaföldek tövében osonva kedveséhez. Aztán egyszer rábízva a hároméves kisfiút az új fiatalasszonyra, a menyére, és eltűnik. Nem mondja senkinek, hova megy. Napokig nem kerül elő. *Kinn van a szálláson* – gondolhatja, aki esetleg gondol rá.

A családból szinte senkit nem érdekelt, hogy hol járt, mi volt vele, mért maradt el napokig. De ötven év múlva előkerült egy sokatmondó fénykép, ami Szabadkán, a szegénykórházban készült. Beállított felvétel a kórházi ágyon: Mária a párnának, ágytámlának támaszkodva félig ül. Balján egy tízéves forma fiú. Lehetne egy látogató, vagy Sanyi fia is, aki éppen tízéves, vagy akár Józsi, aki tizenkettő. Lehetne a fia, aki látogatóba jött hozzá – de nem az. Beteg gyerek ő is, kórházi ruha van rajta. Mária jobbán, az ágy melletti széken, egyenes derékkal egy fejkendőss asszony ül. Ő is beteg, kórházi köntös van rajta. Kórházi, szívüket egymásnak kiöntő, kérész életű emberek kérész barátsága? Rövid időre egymásba kapaszkodó tárogatás?

Mária ritkán fényképezkedett, senki sem emlékezett még csak egy esküvői fotóra sem. Ekkor azonban valamiért fontosnak tartotta, hogy kép készüljön róla. Talán már érlelhetett egy gondolatot, s tettének igazolására, magyarázatára, búcsúlevél helyett született a kép. Vagy mint ahogy emberek sommázzák életüket, amikor már csak napokban számítható az idő, valamit hagyni akart maga után? Netán jelnek szánta, mert a kép készülésének idején már döntött?

A széken ülő idős nő bal keze átnyúl Mária takarójára, erre a kézre ejti jobb kezét Mária; erőtlenül ugyan, de kapaszkodik ebbe a neki odanyújtott valószerűen teljesen idegen asszony kezébe. A másik, ernyedt keze, mintegy önmagát ölelve, fájdalmát csitítva, a takarón keresztül nyugszik. Mindenki a lencsébe néz, Mária vonásai így megmaradtak az utódoknak. Lehetetlen nem észrevenni a lemondást, a belenyugvást, amit a fiatal, komoly arc mutat, s amit a párnákkal megtámasztott test és az élettelen kéz kifejez.

A félig ülő, hátával támaszkodó nő fölött, a falon a kor szokása szerint egy tábla, melyről pontosan leolvasható a diagnózis. B. Marija – Ca port Uteri – INOP. Azaz: B. Mária – Inoperabilis méhnyakrák.

Mivel bocsáthatta haza a már nem műthető, megpecsételt sorsú B. Máriát az orvos? Hogy pihenjen sokat, hogy táplálkozzon jól? Hogy szedjen gyógyszert, fájdalomcsillapítót? Vagy felmérve a beteg állapotát, anyagi helyzetét, reménytelennek tartott bármit is mondani?

Akárhogy is volt, Mária ismeri a testét, s felméri a rövidre szabott jövőt.

Írányútját megtalált lankadt madár; keresi a mélységet, ahova leszállhat elérve a szenvedés, a fájdalom, az elesettség, a kiszolgáltatottság tűréshatárát.

Janikát a szomszédba adja. Bezárja a kaput, beviszi a nagylavórt a konyhába, s bár fáj minden mozdulat, megmosakszik. Apró, finom mozdulatokkal, tetőtől talpig, teljes odafigyeléssel, ahogyan a mindentudó, bölcs asszonyok végzik az életfordulók kötelező dolgait – a halottmosdatást is; úgy tisztul meg ő is minden földi szennytől. *Ne nézze, ne mosdassa őt senki!* – gondolhatja, amikor végignéz puffadt, formátlan, beteg lábain, combján, hasán, idegenül, *kívülről*, mintha nem is az övé volna. S ahogy végigmossa magát, apránként múlik fájdalma. Elképedve veszi észre, hogy egyszerre *csak jól* van. De nem áll meg. Tudja, hogy csak percekre kap kegyelmet. A szobában felveszi egyetlen ünneplő ruháját, melyet az évek alatt nemhogy kihízott volna a sok gyerek után, hanem egyre jobban lötyögött rajta. Haját a tükör előtt tekeri kontyba, oldalról is megnézi, jól áll-e; lesimítja szoknyáját, megigazítja gallérját. Mint aki egy soha meg nem történt esküvőre készül, vagy templomba

megy, ahol a kedvese is látni fogja. Aztán belülről kulcsra zárja az ajtót. Még kiteszi a tükrös ládikóra Andrej képét – majd csak odaadja valaki András fiának, aki éppen a szkopjei kaszárnnyában tölti a katonai idejét. Végignéz a szobán: valami még zavarja. A vekker – úgy tűnik neki – egyre hangosabban ketyeg. Először az ágyba dugja, de onnan kihallja. Nem keres neki újabb helyet, *nincs ideje*, egyszerűen a sarokban álló, keményfából készült bölcsőhöz csapja. A nagy csörömpölés, ahogyan az óra darabokra törik, gyorsan elhallgat, de egy rugó még kipattan a földre, és tovább csilingel, úgy tűnik, véget nem érően; hát rátapos. Június vége van, korán jött nagy meleg, tegnap, szerdán piaci nap volt, most az utcán nem jár senki. Közel és távol csend. Nagy-nagy csend. Vagy csak neki tűnik úgy? Az ajtóra ráfordítja a kulcsot. A rövid kötelet, melyet már napokkal korábban a párnája alá tett, erősen a kilincshez köti, a másik végén a fejét a már kész hurokba dugja. Két kezével megmarkolja a kilincset, mint aki fel akar mászni az ajtóra. Aztán lábával, ebben a majdnem vízszintes állapotban, beteg teste összes maradék erejével, melyet megsokszoroz az akarata, egyazon pillanatban löki el magát az ajtótól és engedi el a kötelet.

Azon nyomban meghal.

Negyvenkét éves.

A szomszédok találnak rá, amikor este keresésére indulnak, mert nem megy a kicsiért. Az elhalálozási anyakönyvbe *öngyilkosság akasztással* kerül be. A temetés gyorsan megvan, most az R. rokonok állnak a

koporsó körül, mert R-lány a halott. A nyitott koporsóban az arca békés, a halálban már öregasszony. Az árvaság, a magány temetéséről fotó készült, amikor kihozták a koporsót az udvarra; elhanyagolt ház, lepusztult udvar, a szegénységét megörökíti kép, amilyen csak egy évek óta súlyosan beteg, magára maradt asszony háza tája lehet. A korszámú jelenlevő rokonság a gangon áll. A képen a gyerekei közül csak Janika van, őt fel kell emelni, hogy a koporsó mögül kilátsszon, a többi gyerek hiányzik, a szülők is. B. nincs a temetésen egy se, és a testvérek se mind. Koszorú csak egy van, s bár június van, csak három kis csokor virág.

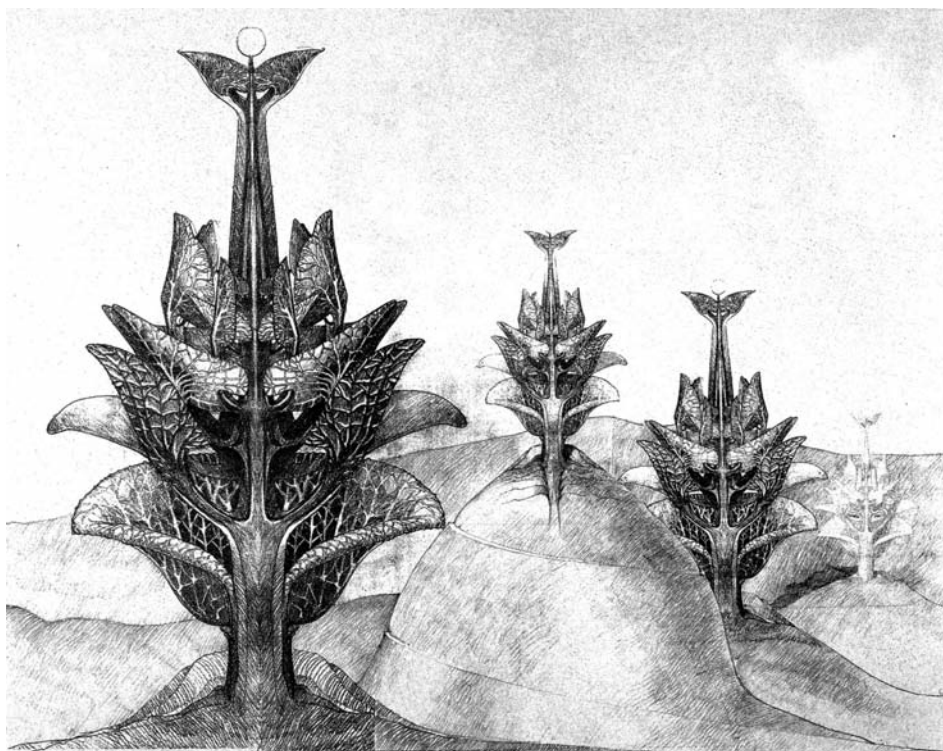
A temetés után Janikát a testvéreihez, a feketicsi árvaházba viszik.

B. Lajosné R. Máriát csak a menyé említette néha, pedig mindössze egy évig ismerte. Gyerekei, rokonai „elfelejtették”, sose beszéltek róla. Gyűlölték a saját árvaságuk, sorsuk, magukra hagyatottságuk miatt a legmagányosabb árvát.

Majdnem hatvan év múlva unokája arra a kérdésre kereste a választ: végbevihető-e a halálnak ez a módja? Akasztás a kilincshez? Egyértelmű, hogy Mária a kilincset azért választotta, mert nem volt neki ereje a biztosabb – esetleg gyorsabb, visszavonhatatlanabb megváltást ígérő – magasban egy fára, egy padlásgerendára kötni a kötelet.

De akasztás, fulladás a kilincsen?

Nem fulladás – adta meg a választ az orvos barát: nyakcsigolyatörés. S azonnali halál.

E számunk szerzői

Andrásfalvy Bertalan	néprajzkutató, Budapest
Andróczky Csaba	bölcsész, Szenttamás
Apró István	író,
Bata János	költő, közíró, Horgos
Becsey Zsolt	volt EU-képviselő, Budapest
Beretka Katinka	jogász, Topolya
Bozóki Antal	jogász, Újvidék
Cirkli Rudolf	helytörténész, Zombor
Csorba Béla	költő, közíró, Temerin
Domonkos László	újságíró, közíró, Budapest
Franyó Zsuzsanna	dramaturg, kritikus, Újvidék
Gubás Jenő	szakorvos, közíró, Szabadka
Hajnal Jenő	a VMMI igazgatója, Zenta
Hódi Éva	könyvtáros, közíró, Ada
Hódi Sándor	pszichológus, Ada
Huszár Zoltán	közíró, Horgos
Kaslik Péter	közíró, szerkesztő, Kanada
Kerekes József	orvos, publicista, Szabadka
Kiss Rudolf	jogász, Szenttamás
Makovecz Imre	építész, Budapest
Matuska Márton	közíró, Újvidék
Mák Ferenc	művelődéstörténész, Óbecse–Budapest
Mérey Katalin	olvasószerkesztő, Zombor–Szeged
Mirnics Károly	demográfus, Szabadka
Mirnics Zsuzsa	író, Szabadka
M. Szabó Imre	filmrendező, Budapest
Serfőző Simon	költő, Budapest
Sturm László	irodalomtörténész, Budapest
Szemerédi Magda	közíró, Magyarokizsa
Szigeti Réka	dramaturg, Budapest
Szilágyi Károly	közíró, Budapest
Tari István	költő, Óbecse
Ternovác István	újságíró, Temerin
Tóth István	politikai elemző, Budapest
Vicei Károly	író, Zenta
Virág Ibolya	könyvtáros, Magyarokizsa

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Alapító és kiadó: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Elnök: dr. Gubás Jenő

Alapító főszerkesztő: Utasi Jenő

Alapító felelős szerkesztő: dr. Vajda Gábor

Fő- és felelős szerkesztő: Mák Ferenc

Olvasószerkesztő, lektor: Gubás Ágota

Fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Göncöl Róbert

Nyomda: Grafoprodukt Kft. Szabadka

Igazgató: Özveggy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Andróczky Csaba, Bata János, Cirkl Zsuzsanna, Gábrityné Molnár Irén, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Matuska Márton, Tari István, Utasi Jenő, Zsoldos Ferenc.
A megjelent írásokért szerzőik felelnek, és nem feltétlenül fejezik ki a szerkesztőség véleményét.

Egyes szám ára: 200 din,

évi előfizetés 800 dinár + postaköltség. Külföldi előfizetés a belföldinek a kétszerese.

A szerkesztőség címe: **24000 Subotica – Szabadka, Prvog ustanka 20.**

E-mail: aracs-ujzag@tippnet.rs makferenc@yahoo.com **Tel/fax:** 024/542-069.

Olvasható az interneten: www.aracs.rs

A címlapon:

A hátlayan:

A Szerbiai Igazságügyi Minisztérium a 651-01-157/2001-08 szám alatt jegyezte be a folyóiratot.